MYKOLAS VAITKUS

MISTINIAME SODE

KUNIGŲ SEMINARIJA KAUNE

1903 — 1906

ATSIMINIMAI

IMMACULATA

NIHIL OBSTAT: Stasys Yla, Censor Deputatus. — IMPRIMATUR: † Bernardus J. Flanagan, Episcopus Norvicensis, die 17 Januarii, 1957. Leidėjas: Prelatas Pr. M. Juras Immaculata Press, Putnam, Conn.

KĄ TIK ĮŽENGUS

TAD ŠTAI tas Mistinis Sodas, kur kai įžengsiu, turės pasikeisti visas buvęs gyvenimas ir prasidėti kažkas visai nauja, gražu, miela.. Tad štai toji Telšiškė arba Samogitiškė Dvasinė Seminarija (kaip ją anuomet rusai vadino), į kurią pasiryžau įstoti ir, kiek nuo manęs pareis, ištisai išeiti..

Buvo tai 1903 metų rugsėjo pradžia. Ta pati Rotušės Aikštė, anuomet oficialiai vadinamoji Paradnaja Ploščad (Parodų Aikštė). Tik pati seminarija anuomet atrodė truputį kitoniškai. Tiesa, tas keturkampis įvažiuojamųjų vartų bokštas buvo toks pat; betgi iš abiejų jo šalių dar nebuvo to gražaus trijų augštų namo (Maironio bei Penkausko darbas), kuriame tilpo bažnytinis muziejus, rektorių būstas ir kanceliarijos bei svečių kambariai; jo vietoj tebuvo menkas vienaaugštis namelis.

Tad štai toji paslaptingoji dirbtuvė, kuri per ketverius metus iš manęs, 20 metų jaunuolio, paprasto žemės vaiko, turės padaryti dorą kunigą!.. Iš viršaus nekaip ji teatrodo..

Didokas kiemas, akmenukais grįstas. Platokas žvyruotas kelelis bėga tiesiai į dviaugštį baltom sienom, raudonu čerpiniu stogu namą neaugštais langais, dešinėj besiremiantį į senyvą raudonų plytų gotinę bažnyčią. Tai — seminarijos bažnyčia, viena seniausiųjų visoj Lietuvoj. Kairioji seminarijos rūmų dalis užlūžta tiesiu kampu ir traukias kiemo gilumon tiesiai dviejų didelių upių santakon (vėliau sužinojau, jog tai garsusis Nemunas bei Vilija - Neris). Žvilgtelėjęs kiemo dešinėn, pamačiau antrus panašius dviejų augštų rūmus. Pažiūrėjus kairėn, dar matyti mažesni dviejų augštų moder-

nesni rūmai, o priešais juos — didokas vaisinis sodas, kuriame bevaikščioją tikri klierikai ir kaikurie kandidatai.

Man reiktų pas vicerektorių arba inspektorių. Kuriuose rūmuose jis gyvena? Bonifacas (taip vadinosi senelis sargas) paaiškino: eik stačiai į anuos ten rūmus, kur priešais tave gale kiemo! Ir nuėjau.

Durys kaip durys — mįslingos, tylios.. Už jų tas garsusis kanauninkas Pranciškus Ksaveras Kriškijan, vyskupo Paliulionio patikėtinis, seminarijos beveik valdovas, nežiūrint, kad kažkur ten antruosiuose rūmuose slypi mažai teregimas rektorius, prelatas Antanas Karas (būsimasis vyskupas Karosas).. Betgi reikia būtinai pro tas nebyliąsias duris įeit į tą valdovo šventyklą.. Tad brazd-brazd.. Po valandėlės atsiliepia balsas: "Proszę!" Dūšioj pasidrąsinęs, įeinu ir sakau kaip mokėdamas lenkiškai: "Niech będzie pochwalony Jezus Chrystus". "Na wieki wiekow" — atsako gana meilus balsas. Tad drąsiau žvilgteriu į balso šaltinį — besąs neaugštas, apskrita figūra, bene paprastais juodais kunigiškais rūbais apsitaisęs, paprasta juoda plačia kunigiška juosta apvalutį juosmenį apsijuosęs, rankas ant pilvuko susinėręs, didoka žilstelėjusia galva, labai primerktomis akimis, tartum apyžlibėmis (vėliau sužinojau, jog jis turėjęs trachomą), ilgoka smailu galiuku nosim, plonomis plačios burnos lūpomis geraširdiškai, o vienkart gudrokai šypsodamas. Skubiai priėjau ir pasilenkiau pabučiuoti rankos, kurią jis man mielai ištiesė. Nebeatsimenu, apie ką ten kalbėjova. Išėjau iš jo gana patenkintas ir nuėjau pas antrą seminarijos didžiūną — prefektą (artimesnį klierikų prižiūrėtoją) kun. prof. Bronislovą Liausą, kur begyvenąs pirmuosiuose rūmuose, šalia š. Trejybės bažnyčios. Pas jį ėjau jau drąsiau: ir mažesnis paukštis, ir turėjau, kuo jam įsiteikti: rekomendacinį laišką iš jo draugo kun. Juozo Stakausko, kurs buvo čia buvęs profesorium, o paskiau liko perkeltas (tariamai už litvomaniją) į žemesnę vietą — į Liepojos vyrų gimnaziją kapelionu.

Nedrąsus stuksenimas — kažkas panašu į "proszę!" ištartas sultingu baritonu. Įžengiau — beregint pasirodė ir ba-

ritono savininkas — baritoniško tipo vyras: gana augštas, gana apskritas, didele galva, juodais garbiniuotais į šalį sušukuotais plaukais, apvaliu veidu, labai taisyklingu, tiesiog gražiu, tamsia oda, didelėmis tamsiomis akimis, truputį išvirtusiomis, bet gražiomis; lūpos sultingos, apatinė kiek išsikišusi; jų pjūvis elegantiškas. Žodžiu sakant — šaunia išvaizda vyras. O pavardė Laus (ką reiškia vokiškai — patys žinot; lotyniškai — gyrius; pats profesorius išvedęs savo pavardę iš prancūziškos Lahousse; o mūsų negūdraujantieji žemaičiai pasakytų: na gi, Levs, augštaitiškai sakant — Liūtas). Kaip mokėdamas, maldingai pasisveikinau lenkiškai; jis atsakė gražiai varšavietiškai. Šneka nebuvo ilga. Įteikiau savo kapeliono Stakausko laišką, palūkėjau, kol perskaitys ir tars ištarmę.. Ir tarė: "Gerai. Tamstai, Kunige (mat, seminarijoj kiekvieną klieriką tuoj imdavo taip vadinti), skiriu kambarį NN." Ir bene su tuo posakiu išsiskyrėva.

Išėjęs iš jo, iš klierikų sužinojau, kur tas man skirtasis kambarys.. O besąs jis neblogoj vietoj: pakeliui į Sachaliną, kaip klierikai juokais vadindavo vieną galinį labai didelį, bet labai šaltą, kambarį, kuriame tekdavo gyventi sveikiems meškiukams arba šiaipjau neprivilegijuotiems vyrukams. Betgi mano kambarys, nors ir netoli Sachalino, besąs gana patogus: gana erdvus, neseniai kalkėm išbaltintas; medinės grindys gana švarios; vienas staliukas neperdaug pirmatakų išrantytas, ir kojos dar laikosi standriai; medinė nedažyta (o gal kuomet labai seniai ir dažyta) lova; nūn ji dar vieni griaučiai — rėmai, galai, kojos ir.. vietoj spyruoklių, senos lentos.. Na, betgi įsidėsiu šiaudinį čiužinį ir gulėsiu kaip karalius!.. Buvo širdis besiskundžianti tokiu didžiu kambario asketiškumu. Bet veikiai nuraminau: negi koks ponas esu, o ir į seminariją atvykau ne kokių patogumų ieškoti..

Tad esu jau tvirtai įžengęs į tą paslaptingąjį pasaulį..

Patekau kaip į kokį įdomų ir (bent man) mielą skruzdėlyną: tiek čia senų pažįstamų iš Palangos! o ir naujų tuoj kiek atsirado.. Beje, tie klierikai čia bepasižįsta visai be jokių ce-

remonijų — prieina prie kits kito ir ima kalbėtis; o temų jaunuoliams — lyg košės! tik griebk! Ir dar vienas naujas, o mielas bruožas: jie čia ne vien be ceremonijų susipažįsta, bet dar ir nemaža simpatijos tuoj vienas antram pareiškia. Dabar grįžę po atostogų, kai pirmąkart susitinka, tuoj širdingai pasibučiuoja. Tai man buvo iš pradžių keista ir kiek nejauku, nes nei namie anuomet nebuvome pratę bučiuotis, nei mokyklose. Bet tuoj pat man tas paprotis labai patiko: rods, pati lietuviškoji prigimtis to reikalautų.. Ir dar: kiekvienas klierikas, pirmąkart tą dieną susitikdamas, mandagiai beištiesiąs kitam ranką ir labaryt ar labadien bepasakąs. Ir tas paprotis man patiko. Rusų mokyklose mes to ne labai tepaisydavome, nebent vyresniųjų klasių geriau išauklėti vaikinai. Tad draugiškoji seminarijos atmosfera man iš karto pasirodė jauki. Čia, man atrodė, yra tikras meilės, tad ir laimės, daržas. Tiesa, truputį vėliau suižnojau, kad esą ir čia kiek disonansų.

Smalsiai žvalgaus aplinkui — kur čia seni mano pažįstamieji iš Palangos progimnazijos laikų. Jų besą tiršta: Palanga buvo tikras kunigų kandidatų šiltadaržis.

Štai augštas ir atitinkamai drūtas, nors gabumais žmonių nestebinąs, betgi rimtas, gero būdo, malonus vyras Zenonas Daukšas, su kuriuo vienkart pabaigėme keturklasę Palangos progimnaziją 1899 metais; dabar štai jis baigęs jau visus keturis seminarijos kursus ir taip vadinamajame penktajame puskursy praktiškai ruošias šventimams, o aš dar tik į pirmąjį kursą įstojau. Štai ketvirtajame kurse Aleksandras Mileika, su kuriuo vienkart perėjome per Palangos klases 1895-1899, — irgi didelis vyras išblyškusiu taisyklingu veidu, kiek melancholišku, šviesiais plaukais, gražia šukuosena, lėtas, tylus vyrukas, kurs moksluose laurų nerinko, užtat vėliau kaip kunigas, Vyžuonių klebonas, pasižymėjo praktiniais sugebėjimais, kurie tačiau jo neišgelbėjo nuo bolševikų išvežimo į Sibirą. Štai šalia jo antras mano mielas pažįstamas palangiškis gimnazistas Petras Gudauskas (vėliau pasivadinęs Gudaičiu), tos pat, kur ir mano, Gargždų parapijos bei vals-

čiaus žemaitukas; buvo tai nedidelis jaunuolis apvaliu dailiu baltu - rožiniu veiduku, truputį primerktomis akutėmis, augštyn šepečiuku sušukuotais labai šviesiais plaukais, labai švelnus, labai ramus, kaip retai malonus bei sugyvenamas asmuo, nors ir ne labai gabus, bet darbštus, užtat pasiekęs neblogų rezultatų; sekančiais metais įšventintas kunigu, buvo vikaru Papilėje, o iš ten atvyko į Jungtines A. Valstybes, kur po pirmojo Pasaulinio karo buvo klebonu Tamaqua, Pa. ir ten nuo džiovos mirė.. Tame pat kurse besąs striukas bukas žemaitukas, plaukai irgi šepetukas, akys žydrios, šviesiai žiūrinčios, veidas nors ir ne gražuolio, betgi malonus žiūrėti, ypač mielas šypsnis, truputį melancholiškas, truputį "žinąs ką žinąs" — tai irgi mano palangiškis moksladraugis, tik viena klase jaunesnis, Blažiejus Čėsnys, būsimasis prelatas, Vytauto D. universiteto profesorius bei vicerektorius, didelių gabumų žmogus, daug žadėjęs, bet ne viską tesuskubęs įvykdyti, nes peranksti miręs, antrą kartą bolševikams Lietuvą pagrobiant 1944 m. vasarą.

Trečiajame kurse iš palangiškių draugų man pirmiausia krito į akį Jonas Grabys, darbėniškis žemaitis, su kuriuo buvau drauge pirmojoje klasėje. Tas stambus, blyškiu veidu, retais šviesiais plaukais, blankiai žydriomis akimis, stiprus, narsus vyrukas, rimtas ir doras, bet nedavatkinas, mėgstąs ir linksmai pažaisti, ir nuoširdžiai tenoru padainuoti, pusėtinai gabus, bet sąžiningai darbštus — tad pasiekiąs moksle neblogų išdavų, vėliau buvo rimtas kunigas, geras pedagogas kapelionas Liepojoj, paskiau vyskupo Karevičiaus laimingai paskirtas Panevėžio parapijos klebonu, o vyskupo Paltaroko pakviestas Panevėžio vyskupijos generalvikaru, kuriuo ir išbuvo iki ankstybos mirties Vienoje po sunkios smegenų operacijos. Man jo mirtis buvo skaudus smūgis, nes jis buvo mano itšikimas bičiulis.

Kreipiu akis į antrą man malonų palangiškį mokslo draugą, irgi žemaituką (tiesą pasakius, ištisą stambų žemaitį), tik už mane klase dvejais metais jaunesnį, stiprų, lyg iš molio nudrėbtą vyruką, mažutėmis akutėmis, šviesiai žiūrinčiomis,

kaimišku, bet gana dailiu apvaliu veidu, visuomet pasiryžusiomis plačiai, nuoširdžiai nusišypsoti lūpomis, nors ir ne iš sakalų veislės, betgi sveikai gabus, galįs be galo intensyviai pasidarbuoti ir augštokai moksle pakilti, betgi mėgstąs ir patinginiauti, nors ir ne tiek, kad tai pakenktų garbingai jo padėčiai klasėj ar kurse. Jis baigė seminariją, paskui Peterburgo dvasinę akademiją, bet nesišventino, nes kažinkuri pusiau mitologinė, pusiau tikrovinė Nastutė jam į širdį įsiskverbė — tad vyras nusivilko sutoną, didelėmis pastangomis baigė gimnaziją ir juridinį fakultetą Peterburge ir paskui advokatavo Lietuvoj, o vienkart veikė visuomeniškai ir politiškai, kaip vienas Pažangos, o vėliau Tautininkų šulų, pagaliau Kaune karininko Okuličo-Kazarino nušautas, susibaręs su šiuo bekortuodamas.. Tai — Liudas Noreika.

Antrajame kurse irgi besama palangiškių pažįstamų. Kurį gi pirmą paminėsi, jei ne savo parapijietį gargždiškį Antaną Šveistrį, tokį stambiai iš medžio išręstą kuone ketvirtainišką vyruką, tipišku žemaičio kaimiečio veidu, nors ir ne gražuolio, betgi maloniu, išmintingu, kiek rauplėtu, šviesiai žydriomis akimis, tirštais šviesiais plaukais, susitikus beveik visuomet mandagiai šypsantį, bet pro tą šypsnį kažkaip gaisuoja gudrus pamušalas. Tai vaikinas gabus, nors ir neprasikišąs, protingas, praktiškas, didelis patriotas, bene su sugebančia rašyti plunksna.

Antras įdomus palangiškis draugas, su kuriuo vienkart buvau pirmojoj klasėj, tai — Stanislovas Irtmonas, kuris progimnazijoj mėgdavo mane gaudyti ir maigyti, kadangi buvau už jį žymiai mažesnis; buvo jis visuomet linksmas ir judrus, o aš jo kažkodėl labai bijojau, gal dėl to, kad jis jau pirmojoj klasėj nešiojo akinius, kas man buvo labai keista ir darė jį man baugų, o jis gal dėl to tyčia mane ir baidydavo. Šiaipjau buvo tai puikus berniukas, iš geresnės šeimos (nes tėvas buvo, regis, taip vadinamas felčeris, žemaitiškai sakant — pusdaktaris, tad sūnų galėjo išmokyti geresnių manierų, geriau apvilkti, švariau laikyti ir reikiamos mokslo pagalbos bei priemonių pateikti), tad vaikinui nebuvo spirginamo rei-

kalo perdaug stengtis mokytis, nors būtų galėjęs ir geriau pasižymėti, nes gabumų, bent vidutiniškų, turėjo, o labiau paaugęs ir žymiai surimtėjo, taip jog seminarijoj draugų tarpe turėjo gero patrioto ir kultūrininko (dainos srity) vardą.

Čia noriu paminėti keletą liepojiškių: Igną Šlapelį, tamsiaveidį, juodaplaukį, semitinio tipo vyrą, savy susikaupusio, rimto, netgi rūstaus, lyg juodas debesys (bent toks jis man anuomet atrodė). Radau jį dabar ketvirtajame kurse, betgi neilgai testebėjau, nes jis veikiai kažkur išnyko — paskiau sužinojau, kad išvažiavęs meno studijuoti. Ir studijavo — Lenkijos Krakove bei Italijoj, ir pasidarė menininku praktiku bei teoretiku, paskiau buvo Kauno Meno Mokyklos profesorium bei direktorium. Tuomet turėjau malonumą jį arčiau pažinti bei jo palankumu džiaugtis, nes ir pačiam teko būti tos mokyklos kapelionu. Bolševikams užėjus, kai niekur negalėjau susirasti buto, nes daugis bijojo priimti kunigą kampininku, Ignas Šlapelis su gerb. žmona Laura, nepaisydami bolševikų, mane priglaudė ir daug geros širdies parodė, ko aš niekuomet nepamiršiu.

Antrasis liepojiškis, kurį čia radau antrajame kurse, o buvova buvę drauge penktojoj Liepojos gimnazijos klasėj, tai — Vladas Milvydas. Gimnazijoj buvo jis padykęs miestelėnukas, pakankamai gabus, bet tinginiukas, pasididžiuodamas sakęs: tegu kiti stengias būti pirmieji iš sąrašo pradžios, aš esu pirmasis nuo galo! Pasiliko penktoje antriems metams, bet parodė, ką galįs: užuot buvęs pirmuoju nuo galo, pasidarė pirmuoju (ar antruoju) nuo pradžios. Seminarijoj jis besąs žymiai surimtėjęs; įšišventinęs kunigu, kapelionavo Panevėžio mergaičių gimnazijoj, pagarsėjęs kaip elegantiškas pamokslų sakytojas ir toks pat kunigiokas.

Dar vienas liepojiškis, Tadas Šulcas, apyliberalys, apsižvalgęs sau neįprastoj aplinkoj, pajutęs ją sau nepatinkant ir save — jai, metė tą šventvietę (pasiūlytas ar pasisiūlęs pats?), grįžo į laisvąją Liepoją, baigė gimnaziją, paskui inžinieriją — ir liko inžinierium; nepriklausomoj Lietuvoj buvo tai gana žinoma figūra.

ŽEMĖS IR DANGAUS FRONTAI

Į PIRMĄJĮ kursą 1903 m. įstojome 45 jaunuoliai kuone iš visų Lietuvos kampelių: juk anuometinė Žemaičių vyskupija laikė savo motiniškajam glėby mažne visą Didžiąją Lietuvą su geru lopu būsimosios Latvijos, tik be Suvalkijos ir Vilnijos; ji turėjo apie milijoną du šimtus tūkstančių tikinčiųjų iš milijono aštuonių šimtų tūkstančių visų Kauno gubernijos gyventojų; pasitaikydavo kartais patekti į tą seminariją vienam kitam vilniečiui bei suvalkiečiui — tad žmogus galėjai čia išgirsti ar ne visas tarmes bei šnektas ir pamatyti bene visus lietuvių tipus.

Prieš 50 metų.. Kaip seniai - seniai tai buvo!.

Prisimenu vieną kurso draugą, kuris vertas čia ilgėliau paminėti, Brediką (bene Joną): buvo tai nemažo ūgio, gana plačiais pečiais, kiek įtraukta galva vaikinas, švarutis, rimtu veidu, vos jaučiamai šviesiai bešypsąs, lyg kokiai tolimai svajonei, nelinkęs lengvai susibičiuliauti, pasiplepėti, paišdykauti (bent taip atrodė, iš šalies jį stebint); šiaipjau niekuo ypatingu, nei didesniais gabumais nepasižymėjo ir po kiek laiko kažin kodėl seminariją paliko ir kažkur dingo.. Tik nepriklausomoj Lietuvoj bepamačiau jį, jau baigusį užsieniuose augštus juridinius - politinius - valstybinius mokslus, bene su daktaro laipsniu (kaip tatai kaikurie žmonės savo gabumus ne iš pat pradžios pareiškia!) ir augštai pakopusį mūsų valstybės aparate, užsienio reikalų ministerijoj.

Ypačiai margomis spalvomis sušvytravo nepriklausomoje Lietuvoje antras kurso draugas Juozas Purickis. Vidutinio ūgio, nejudrus, uždaras, atsargiai kalbąs, bet kažkaip išgve-

rusiai, tai lyg pateigdamas ką ir tuoj čia pat lyg ir vėl paneigdamas, jis man trejus metus esant seminarijoj niekuo ypatingu nepasižymėjo, nebent tik vieną kartą rizikingu bizneliu, o gabumais neblizgėjo. Pabaigęs seminariją, nežinau kaip pateko į Peterburgo dvasinę akademiją. Čia jo gabumai ėmė bręsti ir ryškiau rodytis. Gavęs magistro laipsnį teologijoj, išvyko papildyti mokslų į Šveicarijos Friburgą, kur ypačiai atsidėjo istorijai ir parašė gana įdomų veikaliuką apie protestantizmą Lietuvoj. Vyskupas Karevičius buvo bepaskiriąs jį profesorium į kunigų seminariją, nežinodamas, jog Purickio draugai, vienkart mokęsi Friburge, jau buvo pastebėję kaikurių jo pažiūrų keistumą. Betgi užėjo pirmasis Pasaulinis karas, ėmė kurtis Lietuvos valstybė — ir Purickis perėjo į politiką, agituodamas už Uracho rinkimą Lietuvos karalium. Susiorganizavus krikščionių demokratų partijai, Purickis į ją įstojo ir buvo išrinktas atstovu į Steigiamąjį seimą, liko kurį laiką užsienio reikalų ministru, įsivėlė į sacharino bylą, bet laimingai išplaukė, pasistatė Vytauto kalne didelę negražią vilą (bet su gražiu žvilgiu Kauno link), vedė gana gražią ukrainietę ar žydaitę ir ramiai darbavos gabia publicistine plunksna, įsigijęs skaitytojuose gerbėjų, ir nelauktai, dar nesenas, be triukšmo mirė.. Kaip gyvą jį regiu bekalbantį Steigiamajame seime amnestijos klausimu, kurs buvo karštai diskutuojamas krikščionių demokratų su opozicija: pirmieji prieš plačią amnestiją, antrieji už. Ir štai kr. demokratas Purickis sensacingai pareiškia (taip snaudulingai, lyg nenoromis kalbėdamas, tartum sau po nosim, akis žemėn nuleidęs, sardoniškai šypsodamas): "Man rodos, gal reiktų suteikti plačią amnestiją".. Čia jo partijos draugai sumišę į jį sužiuro, o socialistai ėmė karštai ploti.. Jis pasilaukė, kol ovacija aptilo, ir toliau porina: "O vis tik gal nereiktų tokios amnestijos suteikti".. Čia krikščionys ėmė džiugiai ploti, o socialistai nustebę dairos.. O Purickis patenkintas stovi ir aviniškai vypso, pats puikiai žinodamasis, ką darąs.

Vadinas, gražus būrelis įstojome tais metais į kunigų atžalyną. Pridėjus kitų kursų skaičius, susidarė bene apie 130 klierikų, tad daugiau, nei seniau būdavo rusų vyriausybės leidžiama. Tai būsimieji Katalikų Bažnyčios Lietuvoj kadrai, ateity sudarysiantieji rinktinę įtakingą jėgą. Kol kas tie jaunuoliai nė patys to neįsivaizduoja.

Įdomu, kurie platesnės bei gilesnės reikšmės klausimai pirmoj eilėj jų dvasią neramina. Čia kol kas nekalbėsim apie pagrindines klierikų dvasios problemas, santykius su Dievu, sielos tobulėjimą, pašaukimo klausimą — tie klausimai anų laikų klierikui buvo rūsčiai gyvi ir giliai svarbūs. Bet apie juos būdavo su kits kitu kalbama vien artimesnių draugų tarpe intymioj valandoj, kada dvasia savaime pasitikimai prasiveria — ir dvi būtybės kaip viena pražysta Amžinosios Saulės akivaizdoj. Tokių valandų lietuvis jaunuolis trokšta ir susilaukia, ir jas giliai brangina — tad ne betkur, betkada ir su betkuo apie jas kalba.

Pirmoji idėjinė bei idealistinė banga, kuri pat pirmąją dieną priešais mane iškilo, užliejo ir pagavus be ceremonijų su savim nusinešė, buvo tai gyva tėvynės meilė. Žinoma, ir pirmiau mylėjau savo kraštą, žmones, kalbą, labiau, nei kitų šalių. Bet Liepojos gimnazijoj, kur susimaišę mokėmės su latviais, lenkais, vokiečiais, rusais, žydais mes lietuviukai, ir sugyvendavome neblogiausiai, mūsų tėvynės meilė nedegė audringai bei kovingai, ir neturėjome tokio gyvo reikalo gintis, kovoti, agituoti. Kai man gargždiškiai klierikai Gudauskis bei Šveistrys pasakojo apie jų ten kovas seminarijoj, aš sau mąstydavau: o aš nesikarščiuosiu; visi man bus mieli draugai, ir aš su jais taikiai gyvensiu.

Bet jau pačią pirmąją dieną mano nusistatymas kažkaip nejučiomis visai pakitėjo. Užteko, kad keletas draugų papa-

sakojo, lyg šventą konspiracinę paslaptį, kaip čia du frontai — lietuviškasis su lenkiškuoju — žūt-būtinai kovoją, kaip mums reikią nugalėti, ir mes nugalėsią, ir kaip kiekvienam padoriam lietuviui būtinai reikią apsispręsti, su savaisiais eis ar su svetimaisiais, — ir aš tuoj ryžaus ir jiems pateigiau: Taip, žinoma, drauge kovosim su savo tautos priešais!.. Ir buvo man aišku bei gera.. Žinoma, čia daug svėrė ir paprastas jaunuolio mėgimas sąmokslo, riziko.. O juk jaunam dar taip imponuoja įsijungt į didelį veikimą vienkart su suaugusiais veikėjais. Bet stipriai veikė, be abejo, ir kiekvienam įgimta Tėvynės meilė. Anais laikais tas jausmas, kaip gaisras išdžiūvėjusioj girioj, nebesulaikomai plito ištroškusioj nusikratyti savo tariamu žemesnumu sieloj, atsitiesti po ilgo pažeminimo, viešai tarti: ir mes esame ne betkas! ir mes galime, norime ir padarysime — išugdysime savo kultūrą ir atsistosime šalia kitų tautų, kaip lygiaverčiai draugai!. Visa tai buvo tokia nauja, tokia gražu, taip žavėte žavėjo.. Ir kiekvienas jaunuolis tik svajodavo, kur čia radus, ką atverst iš lenkystės į lietuvystę, ką padarius kita Tėvynės naudai, kaip geriau išmokus savo kalbos, surinkus, kad nepražūtų, tautinės kultūros liekanų, ypač dainų bei pasakų, išvertus ką naudinga į lietuvių kalbą, išleisdinus knygelių ir paskleidus jas liaudyje. Tai buvo tiesiog epidemija, saldžiai apkrečianti, neduodanti nurimti, bet kiek ir laimės teikianti! Tai aušo skaisčios ateities rytas..

Bet, norint veikti, reikia apsipažinti su padėtim. Čia padėjo draugai. Padėtis besanti štai kokia:

Prolenkiškoji partija besanti galinga: pats visų gerbiamas vyskupas Mečislovas Leonardas Paliulionis esąs jos palaikytojas; rektorius prelatas Antanas Karosas (Karas) esąs neutralus, bet besistengiąs kiek galėdamas ginti teisėtus lietuvių klierikų žygius; inspektorius, arba vicerektorius, kanauninkas Pranciškus Ksaveras Kriškijan, priešingai, esąs karštas lenkininkas ir, kadangi turįs vyskupo pasitikėjimą, stipriai trukdąs lietuvystės įsigalėjimą seminarijoj ir persekiojąs uolesniuosius lietuvius; jį stipriai palaikąs prefektas prof.

Bronislovas Liaus; lenkiškojo fronto šalininkas esąs ir prof. Bronislovas Žongollovič, įtakingas vyskupo sekretorius, gabus, drąsus ir griežtas vyras; koks bus naujasis dvasios tėvas kapelionas prof. Jonas Vollovič, dar nežinia; lietuviškasis frontas daug silpnesnis profesorių tarpe: du jauni, tad neįtakingi profesoriai Juozas Skvireckas bei Henrikas Lovmianskis; o ir seminarijos prokūratorius - ūkvedys prof. kun. Povilas Januševičius administracijoj įtakos irgi neturįs, nors lietuviškai pasireikšti lengviau galįs (bent lietuviškai su klierikais kalbėti, kadangi jis yra lietuvių kalbos bei iškalbos profesorius); o aniemdviem net lietuviškai su klierikais kalbėti draudžiama. Reikią būti labai atsargiam: inspektorius turįs klierikų tarpe šnipų, kurie jam pranešinėją, kas ką kalbąs ar darąs; man pasakyta, kas įtariama kaip šnipas. Klierikų didelis daugumas jau esą susipratę lietuviai patriotai ir drąsiau ar bugščiau veikią.

Taip besižvalgant bei besiklausant, nejučiomis praėjo diena. Pasigirdo varpuko garsas vakarienei — ir mes paskubomis pasukome refektoriaus link. Tai — didelė salė, lietuviškojo gotiko skliautais, labai kukliai išdažyta, su labai paprastais mediniais stalais, neuždangstytais, ir ilgais mediniais suolais, stipriais, kad išlaikytų susėdusią eilę sveikų vyrukų. Gale, ant sienos, didelė lentoj išpjauta ir ištapyta Kristaus kančia — kryžius, ant kurio kabo labai natūralistiškas, labai iškankintas mirštąs Išganytojas. Visi, į Jį atsikreipę, sustoję laukiame. Kapelionas kalba rimtai vienuoliškas maldas prieš valgį. Mes gana padoriai atsakinėjame. Pabaigę maldas, skubiai sėdame ir nekantriai laukiame, kadangi sveika jaunystė laiku išalksta ir tai nejuokais. Keturi tai savaitei paskirti klierikai bėga prie atdaro į virtuvę lango ir, pagavę iš ten paduodamus didelius apvalius su ilgoka rankena padėklus, skubiai nešioja garuojančias lėkštes. Kas ten? kankolynė ar košė, ar kitskas? Ne taip jau svarbu! Tik duo-

kit! tuoj sudorosim!.. O tuo tarpu girdėti iš pulpito vieno klieriko monotoniškas balsas: jis skaito dvasinį skaitymą.. Šį-tą girdime, šis-tas širdy palieka, kai tuo pat laiku uoliai darbuojamės dantimis bei liežuviais.. Ištuštinę gautąsias lėkštes, geriame arbatą su juoda duonele.. Paprasti tai valgiai, bet pradžioj čia viskas tokia nauja, tokia įdomu, jog ir tas valgis neatrodo dar grasus, ypač kad turime atsivežę iš savo mamyčių ar sesučių neblogų daiktelių.

Pavalgę vėl atsistojome, atkalbėjome pakaitomis su kapelionu ilgus prasmingus po valgio poterius ir nuėjome valandėlei į seminarijos bažnyčią pasimelsti. Per lauką nereikią eiti: šaliniu koridorium patenkama į talpią presbiteriją ar į dar talpesnę seną bažnyčią. Suklaupėme, kur kam pakliuvo, susikaupėme ir nuoširdžiai meldžiamės, garbindami tikrai ten esantį Augščiausiojo Sūnų, dėkodami už viską, reikšdami Jam savo meilę.. Čia taip vėsu, tylu, gera.. Bažnyčia tokia erdvi, augšta. Skliautai apvaliai suskliausti, lyg padangės dunkso.. Visa labai kuklu, senoviška (bažnyčia pastatydinta Lietuvos didžiūno Sendzivojevičiaus vienuolyno reikalui bene dar penkioliktajame amžiuj), išdažyta blankiai; visa apdulkėję — matyti, retai tesama čia viešų pamaldų, tad nerandama opaus reikalo dažniau valyti, o susikoncentruojama presbiterijoj, kuri viena pati yra kaip nedidukė bažnytėlė. Vien altoriai toj bažnyčioj puošnūs — augšti, platūs, su daug kolonėlių, figūrų — vėlybo baroko, net rokoko. Ypač puošniai pasipūtęs presbiterijoj didysis altorius: ten nišėse - nišelėse, tarp kolonėlių gašuojąs visas pulkas judriai išsikraipiusių šventuolių. O pačiam vidury — paveikslas: puikus raitelis, su išdidžiu šalmu, o ilga jietim rankoj, narsiai duria nuožmų slibiną.. Mielieji riteriai š. Jurgi bei š. Mykolai! jus taip mėgsta karžygiškoji Lietuvio širdis net dar ir dabar, po tiek verguvės amžių..

Presbiterijos kairėj ir dešinėj tyso ištisai sienas augštesnės sėdynės dignitoriams, o jų nesant, vyresniųjų kursų klierikams. Kiekvienos sėdynės užpakaly atkaltėj pavaizduotas kuris nors pranciškonų šventuolis, kurių veidai labai į kits

kito panašūs; juos teatskirsi vien tuo, kuo būtent jie ypač pasižymėję ar kuo nukankinti. Žemiau tų poniškųjų sėdynių eilėmis sustatyti mediniai suolai menkesniesiems padarėliams klūpoti. Tad ir man teks ten susirasti vietą kur nors tarp pirmokų, užpakaly.

Kiek pasimeldę einame į sodą pasivaikščioti prieš rekolekcijas, kurias "sėdėsime" tris dienas. Vyresnieji mus truputį informuoja apie tą slėpiningą dalyką, truputį baugindami, truputį guosdami: girdi, dalykas rimtas ir.. nelengvas, betgi.. ištversite.. Pagaliau — patys pamatysite! Ir pats rektorius kalbės.. O! jis kalba įdomiai: trumpai, paprastai, išmintingai.. Na, ir tas inspektorius iškirs pamokslą.. su perkūnais ir žaibais.. Bet to neatpasakosi; reikia pačiam išgirsti.. Ir kurie nors profesoriai sakys konferencijas. Tos paprastai esti dailiausios.. Žinoma, privargsite. Bet niekis! visi ištveriame — ir jūs ištversit!

Tai ne labai ramina. Bet ką gi! kas turi ateiti, ateis.. O ir praeis!

Bet nebelieka laiko būgštavimams: štai varpukai jau kviečia! Į aulę!..

Tai — labai ilga, neplati ir neaugšta patalpa, lig pusės išilgai pristatyta suolų. Į pat aną galą turi eiti naujokai, o šiame gale, arčiau prie durų, suséda senokai. Atsisėdau pačiam paskutinės eilės gale, prie pat sienos, ir smalsiai žvalgaus:

Galutinėj sienoj kabo dideliausias paveikslas — kopija — vengrų tapytojo Munkaczy'o Kristus priešais Pilotą. Kitose sienose ilga eilė Bažnyčios tėvų paveikslų. Priešais mus, toj sienoj, kur dideli langai į kiemą, vidury gelsva katedra paskaitininkams. Viršuj — kryžius su Nukryžiuotuoju. Iš vienos pusės didžiojo popiežiaus Leono XIII, tą vasarą mirusiojo, atvaizdas, iš antrosios — ką tik išrinktojo š. tėvo Pijaus X paveikslas.

Ateina naujasis kapelionas, išblyškusiu pilnu veidu, stambia figūra, galvą kiek į pečius įtraukęs, akiniuotas. Pas-

kui jį kiti profesoriai ir administracija. Šie susėdo arčiau durų, o kapelionas priėjo prie katedros, atsiklaupė ir, visiems tai pat padarius, atkalbėjo įprastinę maldelę į š. Dvasią. Nuoširdžiai drauge atkalbėjome ir manome: vadinas, prasidėjo! Čia kapelionas atsikėlė (mes irgi), atsisėdo katedroje (mes — savo suoluose), maldingai persižegnojo (mes taip pat) ir pradėjo aiškinti, kas yra rekolekcijos ir kaip jas atlikti.. Kalba jis kažkaip apatiškai, bespalviškai, lūpas vos-ne-vos praverdamas, kartkartėmis pakeldamas ant užrašų galvą ir sublizgėdamas akinių stiklais bei aukso apvadais. Kalba ilgai ir naudingai. Mes naujokai sužinome, jog per tas tris dienas reiks mums daug ko išsižadėti ir nemaža privargti: reiksią visą laiką tylėti (na, tai keista, o nelengva jaunam paslankiam liežuviui! bet įdomu); reiksią triskart per dieną atlikti meditaciją (tai vėl visai naujas paukštis, girdėtas tik knygose mįslingai paminint, kaip kažkas reta, nepaprasta, augšta, tik šventuolių praktikuojama, tik poetų apdainuojama.. įdomu!); reiksią tas valandines meditacijas ir savo celėse dar per valandą pakartoti, visą laiką klūpant (o! tai gali būti neištveriama!); o dar konferencijos, dvasiški skaitymai, sąžinės perkratinėjimai, nekalbant apie Mišias ir rytmetinius bei vakarinius poterius!. Tiek daug pamaldų!. O galų gale reikią atlikti viso gyvenimo išpažintį, todėl jau iš anksto per visą tą laiką ruoštis, nes tai stojančiam į seminariją baisiai svarbus reikalas! Jau kiekviena paprasta išpažintis nėra jaukus dalykas. Ką bekalbėt apie anokią! Tau visi gyvplaukiai šiurpu pasišiaušia.. Bet.. patekęs į vandenį, sausas nebeišsikapanosi! Tad — reiks, užsimerkus ir dantis sukandus, atlikti tą būtiną šaltą ar karštą pirtį..

Kapelionas pabaigė, klaupės ant laipto. Ir mes suklaupėme.. Kažkur nepertoli durų pasigirdo susijaudinęs klieriko balsas, pradedąs kalbėti vakarines maldas. Kur reikiant, mes nuoširdžiai jam atsakinėjame. Pabaigus, kapelionas vėl sėdas, skaito ir aiškina trumpai punktus tos meditacijos, kurią turėsim ryto rytą permedituoti, liepia prieš gulti eisiant dar tuos punktus prisiminti ir, sukalbėjęs Jesu tibi sit gloria

bei Maria Mater gratiae, kukliai eina iš aulės. Juo seka seminarijos valdovai, o ir mes nelaukiame, kad kas mus varytų. Susikaupę tyliai einame namo..

Štai aš vienas savo kambarėly. Ką dabar daryti lig devynių, kada reiks gulti?. Ir tos devynios! Taip anksti gulti! Buvau pratęs vėlai gulti, vėlai kelti. Kaip čia reiks taip anksti užmigti? Gal ilgai vartysiuos po lovą ir dar tokią kietą!.. O ryto rytą taip nežmoniškai anksti — penkiomis — keltis!!.. Bet ką bepadarysi! bandysiu. Kiti įstengia — ir aš!.. O dabar be nereikia atlikti dvasinį skaitymą.. Gimnazijoj ne labai temėgau dvasinių knygų.. Bet reikia bandyti.. Ėmiau š. Ignoto Loyolos Dvasinių Mankštų lenkišką vertimą ir skaitau įvadą, kaip reikia atlikti rekolekcijas.. Išmintinga atrodo. Psichologiška. Nauja ir įdomu.. Nagi, ne taip jau abuoja besą tokią knygą skaityti... Nė juste nepajutau — štai jau pasigirdo varpas — jau gulti metas!.. Velkuos drabužius ir manau: kažin kaip bus su tuo atsikėlimu rytoj?.. Betgi juk skambins tas pat varpas, o dar eis iš celės į celę tam skirtas klierikas, garsiai žadindamas: "Benedicamus Domino!" Tad, nors mirtinai miegotum, vis pajusi. O tuokart tik nieko negalvoti nei nesiderėti su pagalve — vien mesti kojas iš lovos, kaip pataria asketikos žinovai, — ir beregint miegai išbyrėsią, ypač kai imsi skubiai taisytis: juk laiko visam kam tebus apie 25 minutes.. Na, žiūrėsim.. Gal kaip nors..

Kai tik atsiguliau — tuoj kaip į juodą bedugnę — į miego jūrą. Nė juste nepajutau. Mat, buvau gerokai pavargęs...

Rodos ką tik buvau užmigęs — o štai jau suaidėjo skambalas. Argi tad jau naktužė pasibaigus?.. Deja, abejojimą negailestingai išsklaidė žadintojas, atidaręs duris ir sušukęs "Benedicamus Domino!" Į tuos nelemtuosius šventuosius žodžius aš herojiškai atsiliepiau "Deo gratias", nors širdis ne labai tai tejautė. Bet, kaip sakoma, nors kūnas silpnas, bet dvasia budri! Tad, įsisąmoninęs aną išmintingąjį patarimą

nesimyluoti su pagalve, o tuoj negalvojant mesti kojas lauk iš lovos, — aš taip ir padariau ir ėmiau skubiai vilktis, praustis, lovą taisytis.. Žiū — beiną gana sklandžiai.. Ir štai jau skambalas nelemtasis mielasis atsiliepė: skubėkite aulėn poterių!

Koridoriais ir per daržėlį, į kits kitą nežiūrėdami ir nė žodelio nesakydami, skuba klierikai — jaunieji kaip viršutinė girna, vyresnieji solidžiai, kaip apatinė — į poterių aulę. Skubiai įžingsniavo svarusis kapelionas. Suklaupėme. Neilgas gražias rytmetines maldas veda paskirtasis klierikas. Meldžiamės nuoširdžiai, pasiryžę ne juokais pradėti ir atlikti tas svarbiąsias rekolekcijas..

Pagaliau prasideda pirmoji meditacija.. Meditacija! kažkas paslaptinga, gūdu.. Rimtai aidi skaitytojo klieriko balsas. Svarūs žodžiai giliai sminga širdin ir iš lėto pasėda visą sielą.. Klausyk, Izraėli! Aš esu Viešpats tavo Dievas.. pavydulingas Dievas, persekiojąs gimdytojų nedorybę jų vaikuose ligi ketvirtos kartos ir pasigailįs daugelio tų, kurie mane myli ir laikosi mano įsakymų.. Kiekvieną, kuris šaukias mano vardo, aš savo garbei jį sutvėriau.. Mylėsi Viešpatį savo Dievą visa savo širdim, visa savo siela, visa savo mintim, visomis savo jėgomis.. Vien tik Viešpačiam savo Dievui lenksies ir Jam vienam tarnausi.. Nė vienas žmogus negali tarnauti dviem viešpačiams — Dievui ir Mamonai.. Ką padės žmogui, jei jis ir visą pasaulį laimėtų, o savo sielai pasiteiktų žalos?.. Eikite šalin nuo manęs, prakeiktieji, į amžinąją ugnį, kuri paruošta šėtonui ir jo angelams!.. Eikšekit, mano Tėvo palaimintieji, imkite karalystę, paruoštąją jums nuo pasaulio sukūrimo!.. Nei akis nėra regėjusi, nei ausis girdėjusi, nei į žmogaus širdį nėra įėję, ką yra paruošęs Dievas tiems, kas Jį myli!..

Amžinųjų tiesų žodžiai krinta į mūsų širdis tai lyg rūstūs žaibai, tai lyg perkūnų smūgiai, aidi sieloj, kaip didinga muzika, švinta ten, kaip gaivi aušra, tvaska, it stebuklinga laimės saulė, grumzdžia, lyg neapsakomas siaubas.. Kiekviena mūsų būtybės dalelytė atitinkamai vibruoja. Protas ne-

svyruodamas pritaria. Valia klusniai nusilenkia amžinajai šviesai.. Laikas skriste skrenda.. Ir štai jau mąstymas baigias — ir einame banžyčion dalyvauti švenčiausiojoj Aukoj.

Ją atnašauja kapelionas rimtai, kukliai, be jokios afektacijos, nesistengdamas reikšti vidinį maldingumą viršinėmis priemonėmis, perdaug nesirūpindamas veiksmo estetika, neperlėtai, bet ir nepergreitai. Tuokart dar nežinojome, koks rimtas ir gilus yra to vyro maldingumas bei iš viso religingumas.. Klierikai, suklaupę tarp suoliukų, tyliai ir, atrodo, karštai meldžias. Ar šiaip, ar taip, — naujokams tos pirmosios seminarijoj š. Mišios — pakilaus išgyvenimo valanda.. Ji atrodo labai trumpa, ypač kad šį kartą klierikai neina prie Komunijos: mat, anuomet š. Pijus X dar nebuvo paraginęs pasaulio priiminėti Komuniją kiek galima dažniau, ir šį kartą klierikai nori pirma atlikti rekolekcijas bei gerą išpažintį ir tik tuokart prieiti prie Dievo Stalo.

Po Mišių maldininkai eina ilgais koridoriais į valgomąjį, eina truputį pagyvėję, šviesiau į kits kitą žvilgčiodami, betgi stengdamies neplepėti. Pusryčiai besą lengvoki — kad kūnas dvasios polėkio neapsunkintų: jei manęs atmintis neapgauna — saldaus pieno (su saiku), pasaldintos arbatos (be saiko) ir rugienės duonelės, gerai iškeptos bei dailiai suraikytos (iki soties, nors kuri būtų ir nelengvai pasotinama). Bet valgį juk skanina ne tiek pats jo puikumas, kiek gyvas apetitas ir gera nuotaika, o tų prieskonių aną rytą mums netrūko.

Rekolekcijų tvarkaraštis maloniai leido mums papusryčiavus kurį laiką atsipūsti po dviejų įtemptų darbų — maldos bei valgio — betgi žemiškai neužsimirštant: kiek tik galima susikaupus, nesikalbant, pasivaikščioti sode ar celėje apsiruošti, ką dvasiška pasiskaityti ar šiaip pamąstyti.

Bet prabėgo atgovio valandėlės — reiks vėl įsitempti: savo celėse visą valandą kartoti rytmetinę meditaciją, užsi-

dangsčius langus, kad akys pasaulio tuštybių neregėtų, ir visą laiką klūpant, kad ir kūnas bent ta aukele prie dvasios polėkių prisidėtų. Lengva pasakyti, bet atlikti, pasirodė, besą ne taip jau lengva. Imi paeiliui iš meditacijos kurią įžymesnę gražią mintį ir pradedi ja grožėtis, gėrėtis ir savintis — tik štai, žiūrėk, tavo mintis ir bus benuslystanti kažkur prie visai nereikalingų čia dalykų. Sugrąžini ją, susigėdęs, ir priverti vėl padoriai sukinėtis aplink saulę, o ji štai vėl jau atitrūkusi ir nuskridusi savais neaiškiais keliais.. Dabar jau kiek susigriaužęs atvedi ją atgal už pakarpos prie dangaus maisto — o ji tik žvalgos aplinkui, kur čia radus ką pašalinį pasižaisti.. Tie nelemtieji padarai — atmintis, vaizduotė, idėjų asociacija.. O kaltę suverti minčiai! tuo tarpu kai jinai, pliuškei atminčiai valandėlę susisgribus, tuoj tau, kaip sena mokytoja, rezonuoja, priekaištauja, o jos draugė valia, nors ir vien tik persigalėdama, bet gan sąžiningai ima už rankos tas išdykėles vaizduotę bei atmintį ir veda atgal į meditaciją.. Bet ar ilgam?.. Taip nemalonu naujokėliui, ypač kad jis dar tiksliai nežino, jog "ut desint vires, tamen est laudanda voluntas!".. Ir dar čia vienas opus dalykas, kurs vargšui gadina visą tą valandą, — tas klūpojimas! O, koks jis nepratusiam besąs sunkus ir skaudus!.. Vis dažniau į laikrodį noris pažiūrėti (o! ne vien tik noris).. Betgi tenka išgerti sklidiną taurę, kadangi rekolekcijų valdovai dar čia tebesilaiko senosios askezės dėsnio: vargink kūną, kad jis neįsigalėtų ant tavo dvasios! Tik žymiai vėliau klierikas sužino, jog kitur seminarijų vadovai jau įsisąmoninę kitą dėsnį: perdaug nevargink kūno, nes vienkart apsilpsta ir dvasia — ir rezultatai nekokie.

Na, bet valanda pagaliau pasibaigė, ir gerasis Dievulis, be abejo, maloniai priėmė naujokėlių gerą valią, nors jie to ir nežino (bet taip ir geriau). Suskambėjo skambalas, kaip išganymo aidas skaistykloj. Jam atsiliepė dėkingos visų klierikų širdys. Stojos jie sustyrusiomis kojomis, gėresingai išsitiesdami bei pasirąžydami ir sopančius kelius tryniodami, ir sėdas ar ima vaikščioti.. Po 15 minučių bus kapeliono kon-

ferencija, o toliau vėl mąstymas bei jo pakartojimas!.. Bet tada ateis ir pietūs, o po jų — valanda pamiegoti.. O kas bus toliau?.. Na, kol kas neverta apie tai mąstyti! Jaunuolio dvasia instinktyviai (ir išmintingai!) vengia apimti žvilgiu vienkart visas žygio sunkenybes, verčiau kreipia akis į ką nors šviesu, o kiekvieną pirmąją atėjusią sunkenybę sutinka lyg galutinę ir su ja viena galinėjas, nemąstydama, kiek ten jų dar bus ateity, — ir taip daug lengviau po vieną kitos jas nugali: "Užtenka dienai jos piktumo!"

Taip, apskritai imant, rutuliojos mūsų anuometinės rekolekcijos. Antroji tos dienos meditacija buvo, turbūt, apie amžinybę — kokia ji šiurpulingai begalinė, kokia nežinoma, kaip svarbu užsitikrinti laimingą, o išvengti siaubingos nelaimingos, kaip tad svarbu tobulai vykdyti Dievo valią. Ir ta meditacija mus triuškinte triuškino, galingai tikino, verste vertė ryžtis..

Bet štai varpas kviečia į bažnyčią — sąžinės apyskaitai.. Suklaupėme vėsioj tylioj šventovėj priešais Švenčiausiąjį ir graudingai mąstome, kaip menkai atlikome tą pirmąją tų gražių mankštų dalį.. Kaip mes dar toli nuo kunigo idealo!..

Mielieji jaunuoliai, ką jūs žinote, kiek tuose jūsų tariamuose nusikaltimuose neišvengiamos žmogaus silpnybės, o kiek tikro kaltumo? Gal tas jūsų menkystės jautimas yra kaip tik geras ženklas, jog pastatėte pirmąją pėdą į tobulybės kelią?.. Bet gera, kad jūs taip nemąstote: pasižeminimo niekuomet nebus perdaug. Įgimtoji žmogaus puikybė, nors tu ją kažinkaip trypk į purvą, vis riečia augštyn savo žaltiškąjį sprandą. O ir žmogaus menkystė yra iš tikrųjų bedugnė..

Pietų skambals! Ne visai maldingai sugarmėjome į refektorių; pasimeldę, gana triukšmingai susėdome aplink stalus; patarnaujantieji veikiai apdalijo mus sriuba. Ši besanti skani; duona puiki — tad užvalgėme žmoniškai. Tuokart apnešiojo mus veršienos kepsniu, garsiąja "cielencina" (o kuo garsi —

vėliau), apipilta vandeningu padažu. Šauniai ir ją mes naujokai suvalgėme, nes, pasirodė, dvasinė mankšta bežadinanti alkį gal ne mažiau už kūninę. Vadinamojo deserto neduota: juk tai — ne šventadienis. Na, ne bėda: užtenkamai pasistiprinome. Dabar galime eiti prikristi, kaip sakoma, papūst į akį. O, tai visai ne pro šalį: po pusdienio stiprios įtampos, o ypač dabar po valgio ėmė pasėsti malonus snaudulys.. Tik įvirtome į lovą — tuoj besą jau užmigę..

Sveikai pamiegoję, einame į sodą pasivaikščioti, kiekvienas skyrium. Reikia būti susikaupusiems — akis bei mintis kaip žvirblius saugant, kad neskraidytų aplinkui.. Bet jaunas žmogus toks išsiblaškęs, niekaip nesuvaldo išdykėlės vaizduotės, ir nenuoramos mintys, kaip tos Čiužo bitės, žiū, ir bus jau išskridusios įvairiose pasaulio gėlėse medaus ieškotis.. Bet gera tai treniruotė. Ir pirmakartinė gyvenime. O seniai būtų reikėję pradėti!

Pagaliau nervingai suaidi varpukai, kviečia kietos mankštos: trečiasis šios dienos mąstymas! Teks vėl spartaniškai pakentėti!..

Mąstymo tema bene apie nuodėmę.. Begalinio Aukščiausiojo Majestoto įžeidimas.. Neapsakomai mus mylinčios širdies įskaudinimas.. Už be skaičiaus suteiktas gerybes nedėkingumu atsilyginimas.. Nuodėmė nuplėšia nuo sielos skaistų Dievo kūdikio drabužį ir ją palieka tartum bjauriais raupsais apdengtą ligonę, į kurią Dievas negali žiūrėti be pasišlykštėjimo.. Tokiai baisenybei ne vieta gražiajam rojuj, tokiam žemam nusikaltėliui viena bausmė — amžinasis pragaras arba skaistykla..

Tos aiškios tiesos, lyg negailestingi botagai, čaižo mūs protą, o dar skaudžiau širdį.. Ir noris, oi, kaip noris atgailauti, atsiprašyti geriausiąjį Tėvą, vėl įsigyti Jo meilę ir gyventi, kaip mylinčiam vaikui pritinka..

Ta valanda aulėj praėjo beveik kaip srauni upė.. O štai stovi priešais mus pakartojimo valanda, kaip kartus ežeras.. Bet reikia bristi ir pasinerti, ir ištūrėti..

Kaip po ilgos Gavėnės Velykų varpas — suaidėjo mūsų širdies gilumoj seminarijos varpeliai, pranešą pasilgtą žinią: baigėsi tavo kankynės valanda!.. Ir jaunas atgailautojas taip menkadvasiškai nudžiugo, toks sustingęs stojos, kuo nedūsaudamas ir gėresingai trindamasis sopančius kelius, ir nerimtai išsiskubino į valgomąjį..

Vakarinės pamaldos.. Ryto mąstymo punktai.. Apie Dievo teisingumą.. Tartum rūstūs debesiai viršum galvos ima rinktis, pilni baugios grasmės..

Labai susimąstę grįžtam į celes, tyliai ruošiamės gulti, pasivedę gailestingajam Dievui.. Užmingame akies mirksny ir miegame kaip užmušti..

IŠ DANGAUS ATGAL ANT ŽEMĖS

TREČIOJI diena. Ryto metą, skambalo pažadintas, prisiminiau, jog ši diena rekolekcijų paskutinė! Netoli galas! Tiesa, artimoj perspektyvoj niūkso toji amžinė išpažintis, tas juodas kalnas.. Et, kaip nors persirisiu! O tuokart — tai bus gerumėlis!

Po siaubingo vakarykščio mąstymo apie pragarą meditacija apie atgailos reikalingumą buvo tikras atlydys. Daryti atgailą? Savaime aišku, reikia! Tik ar priims mūsų menką atgailą Augščiausioji Tobulybė? Ar pasigailės?..

Čia paguodos pateikė sekančioji meditacija, kaip miela aušrelė, apie Dievo gailestingumą, aušrelė, kuri išsiskleidė skaisčia diena, kai priėjome paskutinį prieš išpažintį mąstymą apie Sūnų Palaidūną, tą stebuklingą istoriją, tą, pasakyčiau, genialią novelę, jei čia "geniali" nebūtų persilpnas vardas, nes tas Sūnus Palaidūnas yra tiesiog dieviška parabolė, nes vien pats Dievas galėjo pavaizduoti tokį beribį savo gailestingumą, kadangi Jis vienas pats tepažįsta savo širdies gelmes; o žmogui toks Augščiausiojo gerumas būtų atrodęs nedrįstinas net tikėtis..

Po tokių nuostabių paties Dievo paraginimų ryžtai nuėjome į savo nuošaliąją bažnyčią, suklupome priešais Švenčiausiąjį ir, karštai pasimeldę, ėmėme žvalgytis, prie kurios čia klausyklos klauptis. Vyresnieji greit susirado savo mėgstamąjį tėvą, o mes naujieji gavome rinktis nuodėmklausį spėtinai, jei nebuvome iš anksto išmintingai apklausinėję vyresniuosius.. Tad apsižvalgiau po bažnyčią.. Pačiame gale randu jaunai atrodantį nedidelį kunigą, išbalusiu taisyklingu

veidu, šviesiais retais plaukais, auksiniuose rėmuose akiniais, rimtą, bet nebaugų, — tad ryšiuos! Paskiau sužinojau, jog tai — prokūratorius, kun. Povilas Januševičius.

Ilgai tenka laukti. Klierikai čia atlieka išpažintį nejuokais.. Nerimas ima.. Vis tik laukimas — tikra kankynė.. Meldžiuos.. Kartoju minty savo nuodėmių eiles. Tą litaniją jau gerai esu išmokęs — tad ne tai svarbu; bet tas laukimas.. Kaip ilgai anie ten pasakoja savo kaltes!.. Bet juk ir aš turėsiu netrumpą deklaraciją.. Gerai dar, kad esu paskutinis eilėj — tad niekam nebeteks erzintis eilėj.. O aš tuokart nė galvote nepagalvojau, kokia kankynė tam nuodėmklausiui taip ilgai klausytis tiekos vargšų nusikaltimų Dievui! Gera, kad Viešpačiui niekuomet neperilga priiminėti savo paklydėlius kūdikius su jų išpažintimis!..

Pagaliau priėjo ir mano eilė. Iš tos baimės ir pačią baimę užmiršau ir ėmiau, kaip mokinys egzaminuose, sumišęs ir iškaitęs, klupdamas, skubėdamas, sakyt, ką prisiruošęs, bet dabar iš to susijaudinimo nelengvai beprisimindamas.. Laimė! klausytojas tyli, kantriai klausos, nepertraukinėja!.. Pagaliau pabaigiau ilgą ir liūdną istoriją ir negandingai laukiu, ką tars teisėjas.. Po 50 su viršum metų nė nebeatmenu, ką būtent jis man ten sakė nei kokią atgailą uždavė. Apskritas įspūdis paliko, jog jis pasirodė besąs greičiau tėvas, negu liūtas, ir paleido mane gyvą.

Net ir po tiek daug metų taip šviesiai atsimenu, jog, atlikęs tą gyvenimo išpažintį, pasijutau, lyg sunki našta nuo pečių nukrito, siela šviste nušvito, širdį aušrinis džiaugsmas pripildė ir tokia meilė bei dėkingumas Dievui, jogs nors verk...

Rytą guviai kėliaus. Rekolekcijų galas.. Susikaupę, graudžiai sekame rytmetines.. Taip šviesu sieloj.. Mąstymas apie dangų.. Tai — nebe mąstymas, kai beveik dangus širdy.. Vieno dalyko dar reikia — kad ateitų širdin Jėzus — ir nieko nebetrūks laimei!..

Gaiviai vėsu senojoj bažnyčioj. Kapelionas pamaldžiai laiko š. Mišias. Kiekvienas savotiškai jungiamės toj š. aukoj su juo ir su vyriausiuoju Aukotoju bei Auka. Toj karštoj įtampoj nejuntamai bėga laikas. Vis artyn ta saldžiai šventa, bet ir baugi valandėlė, kada Viešpats ateis į mūsų širdis.. Ar galime drįst Jį priimti, Jį, Augščiausiąjį, Jį, Tyriausiąjį? Ar esame bent tiek apsivalę, kad nebūtume Jam bent abuoji, nes tikrai nesame verti.. Štai jau po šiurpingai tylaus pakylėjimo.. Štai Viešpaties malda, tokia turininga, tokia paprasta, tokia amžinai nauja, tokia guodžianti ir vilties teikianti.. Tėve mūsų.. Tikrai Tu, geriausiasis Tėve, mūsų neatstumsi!.. Štai kunigas jau žemai nusilenkęs meldžias prieš nuostabų momentą — prieš komuniją.. Ir štai mums naujokams taip netikėtai, taip stebuklingai suskambo kažkieno augštas, krikštoliškai tyras balsas, stačiai iš širdies liejąs stebuklingai gražią, jaudinamai graudžią giesmę "Viešpatie, nesu vertas, kad įžengtumei į mano pastogę, bet vien tark žodį — ir išgis mano siela".. Kas toks tas giedotojas?.. Jam pritarė jaunais, tvirtais, bet kietokais balsais seniau įstojusieji klierikai. Mes naujokai visa širdim būtume norėję, bet dar nemokėjome.. Užtat juoba skaidriai ir karštai ta giesmė aidėjo mūsų sielose..

Ir štai po du — po du klierikai ėmė eiti prie altoriaus priimti savo sielos Sužadėtinio.. Nė nebeatsimenu, o gal tuomet net pats nebesižinojau, kaip priėjęs, kaip priėmęs Didingąjį Viešpatį į savo lūpas ir kaip vėliau jautęsis.. Turbūt, žmogaus silpnybė neilgai teįstengia laikytis augštybėse ir, veikiai perdegusi, užgęsta kaip meteoras.. Ir vėl ima smelktis pasaulinės mintys ir sunktis širdin žemės jausmai.. Ir tenka leistis žemyn nuo Taboro kalno į slėnius, nors pirmiau širdis gal būtų norėjusi, draug su Petru, pasistatyti ten augštai palapinę ir pasilikti visam..

Einame po š. Mišių į valgomąjį, šviesiai šypsodami, kits kitam po šiltą žodį - kitą tardami, visą pasaulį, rodos, mylė-

dami.. Sėdame aplink prastučius stalus ir imame valgyti taip sveikai išalkusiai, taip džiugiai.. O tų šnekų tiek nūn atsirado! Ir, nors tiek maža dar kits kitą tepažįstame, o jau kalbamės, kaip seni bičiuliai.. Ir taip lengva, lengva, o platu bei laisva dūšioj.. Jei ne tai yra tikroji laimė žemėj, tai jau iš tikrųjų nebežinau, kas kita galėtų būti!

Ir seminarijos kasdienybė besanti įdomi ir savotiškai maloni, o jau tikrai daug už rekolekcijas lengvesnė. Nuobodžiauti nebuvo reikalo — turint tiek daug naujų pažįstamų jaunų vyrukų, pasiryžusių būti kits kitam, mažiausia, bent ne priešu, o toks gyvas jaunas būrys, taip glaudžiai susikimšęs, tikrai nenuobodžiauja. Nebuvo ir laiko nuobodžiauti, kadangi visos mielos dienelės buvo be jokių pertraukų įvairiai ir sausakimšai užpildytos.

Kasdienė dienotvarkė skyrės nuo rekolekcinės vien tuo, kad, vietoj mąstymų, konferencijų ir kitų nepaprastų dvasinių mankštų, buvo pamokos, pertraukos, laisvalaikiai, mokymasis bei skaitymas namie.

Pasistiprinus rytmety malda, o paskui pusryčiais, likdavo dar prieš paskaitas apie valandą laiko, kurį reikėjo praleisti savo celėse, kartojant užduotuosius dalykus arba šiaipjau ką studijuojant ar skaitant. O nuo aštuonių — į sales, į paskaitas bei pamokas, kurios trukdavo lig 12 val. Po pietų bei pasivaikščiojimo sode ar kitų malonumų būdavo dar viena-kita pamoka, kur ne tokia svarbi kunigui kaip kunigui.

Man buvo įdomu pamatyti bei išgirsti tuos profesorius, apie kuriuos iš draugų jau buvau šį-tą girdėjęs. Pats Magnificus Rector tais metais, deja, dar mums naujokams nesiteikė apsireikšti. O būtume labai norėję, kadangi buvome apie jį girdėję nuostabiai įdomių (ir vis gerų) dalykų. Užtat veikiai gavome pasiskonėti jo padėjėju kan. Kriškijonu. Dėstė jis pirmajame kurse apeigas ir kas su jomis glaudžiai susiję — bažnytinę lotynų kalbą bei himnologiją. Tačiau didysis inspek-

torius nepasirodė besąs stiprus lotynų kalbos mokovas, kaip kad ir kitų dalykų. Betgi turėjome su juo skaitytis, nes nuo jo didele dalim parėjo mūsų ateitis; bet ėmėme į jį žiūrėti labai kritiškai, ypač kai tas ryklys prof. Žongollovič, dantingas bei nuodingas, apie inspektorių pareiškęs (kaip girdėjome iš kažkurių šaltinių): kunigo kanauninko galva esanti nelyginant seno laužo sandėlis — pilna ten įvairiausių reikalingų ir mažiau reikalingų daiktų, bet tvarkos trūksta, ir savininkas, reikalui esant, niekaip neįstengiąs toj tamsioj netvarkingoj kamaroj susigraibyti.. Beje, visai atitiko tą jo savybę dar vienas jo dėstytasis dalykas (kurs iš viso mūsų galvoj maža žymių tepaliko) — tai šventoji archeologija. Ir čia kanauninkas turėjo tikrą seno laužo sandėlį.. Tad ir jo dėstomoji liturgika (apeigos) mums ligi galo atrodė lyg klaikus miškas, ir apie bažnytines apeigas palikome maža ką težinią, ir tas mokslas pasidarė mums truputį lyg kokiu juokingu baubuku; tad kartais mėgdavome paerzinti gabesniuosius draugus, kurie atrodė galėsią ateity būti seminarijos profesoriais, o ceremonijose būdavo drovūs ir nevikrūs, kad, girdi, palauk, baigęs mokslus, būsi paskirtas liturgikos profesorium! Ypač Ignas Labanauskas mėgdavo taip paerzinti Vladą Jurgutį. Ir keista: šit, pabaigus studijas Peterburge bei Muenchene, vyskupas Cirtautas buvo bepaskiriąs jį kaip tik liturgikos profesorium! Vargšas Vladas melste meldė paskirti jį verčiau kur nors provincijoj vikaru. Ir gerasis vyskupas sutiko: paskyrė jį Švėkšnos vikaru pas "Viešpatį" — Julių Maciejauskį..

Vadinas, kan. Kriškijonas sėkmingai atgrasė mus nuo liturgikos. O gaila! Juk Bažnyčios ceremonijos yra religijos žiedas, jos menas, nes įsikūnijusi jos dvasia, kuri regimu savo grožiu galingai traukia žmonių sielas Dievop. Tad nedyvai, kad Bažnyčia visuomet labai rūpestingai puoselėjo savo apeigas; nedyvai, kad nūnai taip gyvai kyla, jos palaikomas, liturginis judėjimas visame pasauly.

Bet užtenka apie neužtenkama — eikim prie kitų mūsų kurso profesorių.

Teologijos įvadas, arba platusis katekizmas, dėstyti buvo pavestas kapelionui Jonui Valavičiui, Teologijos Magistrui. Kaip gyvą regiu tą stambų vyrą sunkiais žingsniais įeinantį į auditoriją, nuleidusį akis žemyn ir apatiškai žengiantį į savo mažąją Golgotą — katedrą. Pasimeldęs, jis pradeda lygiu nestipriu balsu kalbėti, rimtai, protingai, beveik nepakeldamas auksu akiniuotų akių į klausytojus, nepakeldamas ir balso, niekuomet nepajuokaudamas, rods, ir šyptelti visai užmiršęs, kažkaip miegūstai. Bet nuostabu: jis niekuomet nepasirodė mums juokingas, neateidavo noras iš jo pasišaipyti.. Mielas, geras vyras, tikras dvasios tėvas, galima sakyti — šventas asmuo. Betgi nebuvo, kaip pasauliečiai kartais mano apie šventuolius, visai atitrūkęs nuo pasaulio pažangos: kai nuvykdavo kur į didelį miestą, tuoj apsižvalgydavo, kas nauja išrasta technikos srity, ir tuoj įsigydavo, ką vien galėdamas. Ir savo dalyko srity jis įvedė seminarijoj neseniai Europoj pasirodžiusį čecho Sykoros lenkiškai išverstą platų katekizmo dėstymą inteligentams. Tuo vadovėliu tikrai džiaugėmės.

Bažnyčios istoriją dėstė Teologijos Magistras kun. Henrikas Lovmianskis. Buvo jis mažiukas, gyvas, linksmas, mandagus vyrukas, juodais, vešliais, į augštį sušukuotais plaukais, truputį rusiniško tipo veiduku, mažomis blizgančiomis akutėmis. Jo gabumai gal ir ne labai dideli, bet kalbėjo jis lengvai, gyvai ir įdomiai — tad buvome juo labai patenkinti, o už jo gerą širdį bei didelį mandagumą stipriai mylėjome.

Vadovėlis buvo lotyniškas, ir profesorius dėstė mums lotyniškai, ir mes turėjome atsakinėti lotyniškai — tad galima suprasti darbą buvus klierikams nelengvą: namie tekdavo vadovėlio tekstą pirma išsiversti į kurią gyvąją kalbą, o paskui ne vien turinį išmokti, bet ir lotyniškąją jo išraišką.. Tačiau nuostabu: gale metų per egzaminą net ir trys mūsų kurso abiturientai, baigę realines gimnazijas be lotynų kalbos ir pradėję seminarijoj mokytis beveik nuo abc, gale metų irgi jau pažleberiuodavo tauriąją Cicerono kalba, kaip per gruodą važiuodami.. Kaip nepraktiškai mokė mus se-

nųjų kalbų gimnazijose! Net abiturientai, baigdami jas, dar neįstengdavo lengvai skaityti bei suprasti klasikinius autorius, ką ten jau kalbėt apie šnekėjimą!.. O čia štai.. Taip pat buvo su lenkų kalba: daugumas į seminariją atvykdavo, beveik visai jos nemokėdami; o čia nebuvo net lenkų kalbos pamokų — ir štai per tuos ketverius metus visi pramokdavo laisvai susikalbėti lenkiškai, kad būtų galima aprūpinti dvasinius lenkiškai kalbančių reikalus.. Darbas, žinoma, nebuvo lengvas; bet anais laikais mes dar nebuvome moderniosios pedagogijos išlepinti: nė galvote negalvodavome, ar kas sunku, ar ne, o tik imdavome ir be skundo padarydavome, nes reikia!

Kas gi buvo anie trys stebuklingieji realistai? Dar kaip gyvus juos dvasioje matau:

Mamertas Lumbė, vyras iš stuomens ir iš liemens, didele galva, rūsčia povyza, neaiškia veido spalva, visas toks sultingas, stiprus, truputį į bulių panašus (ne pašiepiant). Bus kuomet riebus klebonas. Atrodo neperkalbus nei lipšnus, o ir nepatrauklus, bent kol arčiau nepažintas. Betgi doras vyras ir vykęs draugas.. Bent neteko girdėti ką juo nusiskundžiant. Per seminariją perėjo tyliai ir kukliai, nė kieno atidos perdaug nepatraukęs. Ir kunigu likęs, pasiliko rimtas, doras Viešpaties darbininkas. Po kun. Teodoro Benediktavičiaus jam teko būti Kaune Šančių klebonu. Ir ten išbuvo lygiai, ramiai, rimtai, ilgai — ligi kiek perankstyvos mirties. O mirė nuo to, į ką nuo jaunų dienų buvo linkęs ir ko bijodamas visomis jėgomis bandė išvengti — nuo perdidelio pariebėjimo: mėgino gydytis tuo, kas tuokart buvo bepradedą įeiti į madą, — badavimu: vieną kartą badavo, ne, negana! tad dar (o gal ir ne vieną kartą) — ir štai girdime: kun. Mamertui skambina amžin-atilsio!

Apie kitus du anų metų abiturientus Kriščiūną bei Dailidonį reiktų kalbėti ne skyrium, o vienkart: taip juodu buvo

glaudžiai sutapę, na, tiesiog kaip vėliau garsieji kino komikai Patas ir Patašonas (betgi Kriščiūnas su savo bičiuliu neturėjo, rods, jokios komiko gyslelės). Tačiau patogumo dėlei reiks padaryti tiems Siamo (atsiprašau — Kauno) dvynukams skiriamąją operaciją. Tad perdalijame tą vienetą pusiau (deja, ne visai pusiau — Kriščiūnas bene dukart augštesnis už savo antrąją dalį) ir kalbame apie juos skyrium:

Kriščiūnas, vardu Kazimieras, linkęs linkti pusiau, augštas, liesas, paprastu lietuvišku veidu, kurį nedrįstumei pavadinti gražiu, bet kurs lengvai parausta, it panelės; vandeningai žydriom akim, plonom lūpom, kur nuoširdžiai stengias maloniai šypsoti kiekvienam, kas atrodo to laukiąs; geras, išmintingas, gražių užsimojimų vyras; perėjo per seminariją tykiai ir švelniai, kaip valtis, tam kartui palikusi iš paskos normalią vagą, kuri nesukėlė bangų nei nesudrumzdė vandens, neįsigijęs priešų, tik šiltą visų palankumą. Palikęs kunigu, sąžiningai ėjo sunkias kunigo pareigas, uoliai reikšdamasis kaip patriotas bei visuomenininkas, ir įsigijo tokį gerą vardą, jog kritiškas vyskupas Paltarokas jį paskyrė Pasvalio klebonu bei dekanu.

Na, o antroji to nedalomojo dvynų vieneto pusė? Dailidonis Stasys, mažas, bugštus, greitas, kaip peliūkštis, vis pasieniais baigščiai skubąs arba kur savo sėdimoj vietoj kukliai prigludęs, tartum kiekvieno bijąs, vos drįstąs į akis kitam žvelgti, kažkaip atsiprašomai šypsąs, o malonus berniukas, tamsiomis išmintingomis akutėmis, dailiu nemužikišku parudusiu veiduku, mažkalbis, bet, jei kalbąs, tai protingai, nes mąstąs ir apsiskaitęs. Seminarijoj visų mėgiamas, nes doras, darbštus, palankus visiems bei paslaugus, o jau nusižeminęs-nusižeminęs, tiesiog nežmogiškai, tik šventpranciškiškai. Žinoma, buvo įšventintas kunigu ir kunigavo gražiai, kaip vikaras ir kaip klebonėlis tokioj pat mažoj, kaip ir pats, parapijėlėj, būtent — Paystry, netoli Panevėžio, ir tokioj pat mažoj bei dailioj bažnytėlėj, kurią pastatė (ir parapiją įkūrė, kuo neplėšte išplėšdamas iš mariavitų) didelis bei gražus vyras, o ir toks pat kunigas, poetas Jurgis Tilvytis. Būčiau no-

rėjęs pamatyti, kaip klebonavo ten po to saulutės - dainiaus mano tas zuikelis draugužis kun. Dailidonis, privengiąs visų, kaip už save didesnių. Deja, niekuomet nebeteko man jo išvysti. Tik vieną-antrą dalyką dar teko apie jį nugirsti: kokia baimės agonija būdavusi jam vyskupo vizitacija! O, nedyvai: juk tas vyskupas akingas ir dantingas (ir liežuvingas!), mūsų didysis vyskupas Kazimieras Paltarokas, tas mielasis drakonas tokiems baugštiems, tas geraširdis griežtasis valdovas, tas .. Na, ar bereikia pridurti ką apie tą herojų - kankinį, kuris ten tarp plėšrių žvėrių vienas vyskupas likęs, 80 metų senelis, nuostabiai narsiai bei ištvermingai nešė savo kaip kalnus naštą, kai kiti jau requiescunt in pace... Vadinas, mūsų kiškutis, Paystrio klebonėlis, vyskupui apsilankius, jautęsis lyg neturįs kur dėtis, taip jog ekscelencija turėjęs kaip kūdikį guosti: girdi, nebijok, nebijok — nesuvalgysiu!

Betgi ir kitokio tipo dalyką man kažkas pasakojo apie tą mieląjį Dailidonį: jam važiuojant geležinkeliu, tekę būti viename skyriuj su dviem lenkiškai kalbančiom panaitėm; jom šitas kunigėlis atrodė toks mizernas, jog jos pasidavė pagundai viena antrai garsiai išreikšti savo tą nuomonę; o kad tas prasčiokėlis nesuprastų, jos tai padarė prancūziškai.. O kunigiokas sėdi sau kerčioj ir, lyg niekur nieko, tyli.. Bet štai vienoj stoty jis stojas, ruošdamasis išeiti, ir išeidamas mandagiai atsisveikina, tardamas maloniai ačiū už tokią mielą draugystę bei įdomų pašnekesį.. visa tai dailiai prancūziškai!.. Galime įsivaizduoti (bet verčiau nesivaizduokime), ką tos gražuolės išgyveno tuo momentu.

Bet grįžkime prie to mažojo, gyvojo, mandagiojo profesoriaus Lovmianskio. Jis dėstė ne vien Bažnyčios istoriją, bet ir lotynų kalbą. Pas jį mokytis buvo malonu, nes jis buvo geras dėstytojas ir praktiškas reikalautojas. Anuomet skaitėme su juo senovės krikščionių rašytojo Lactanciaus Firmia-

no (maždaug 260-340) veikaliuką "Apie persekiotojų mirtis". Autorius savo laiku buvo vadinamas krikščionių Ciceronu. Tame veikaliuke, kurio autentiškumas nėra tikras, pasakojama, kaip Dievas pabaudė tuos valdovus, kurie persekiojo krikščionis (nuo Nerono iki Diokleciano imtinai). Skaitymas buvo įdomus, tik nešarpiai tegalėjome irtis pirmyn, turėdami savo tarpe, taip sakant, lotyniškų invalidų.

Paskutinysis (last not least) mūsų kurso profesorius buvo kun. Povilas Januševičius, vienkart seminarijos ūkvedys — prokūratorius. Buvo tai neaugštas, liesas, blyškiu pailgu veidu, aristokratiškai taisyklingu, gerai jau apiplikęs, nors tik ketvirtoj bene dešimty tebeplaukiojąs vyras, auksarėmiais akiniais blikčiojąs, visuomet mandagus, švelniabalsis, geraširdis žmogus, labai doras kunigas, o vienkart ir labai praktiškas ūkvedys. O jau patriotas! Ir veiklus ne vien patriotinėj, bet ir socialinėj srity. Visuomet pilnas sumanymų. Kai susilaukta iš caro kiek daugiau laisvės, visu skaidrumu pasireiškė Januševičiaus sumanumas, energingumas ir praktiškumas, kuriant įvairias liet. katalikų organizacijas. Bet 1903 metais mes klierikai apie tai dar nieko nežinojome. Tik girdėjome, jog jis esąs neblogas lietuvių kalbos bei iškalbos profesorius, tik nedaug tereikalaująs iš klausytojų prisispausti — tad šie apsileidžią. Gal jis ir negalėjo smarkauti: lietuvių kalba anuomet dar nebuvo įsigijusi seminarijoj reikiamo autoriteto, nes dvasiniai viršininkai į ją žiūrėjo kaip į malum necessarium. O ir bažnytinė iškalba iš bėdos (kadangi juk pamokslai bus sakomi prasčiokėliams), nors ėmęs verk, o turi būti dėstoma lietuviškai.

Jau iš anksto žinojau, jog pirmoji lietuvių kalbos pamoka būsianti įdomi. Taip visi lietuviai draugai buvo sakę. Ir nenusivyliau. Prof. Januševičius (slapyvardžiu draudžiamojoje spaudoje Petras Gražbylys), neblogai pasiruošęs, gyvai, entuziazmingai kalbėjo apie lietuvių kalbos senumą, gražumą, jos vertę kalbų mokslams. Išgirdau ne vieną sau naują dalyką. O ir visa tai glostyte glostė tautinę savimylą ir silpnino žemesnumo kompleksą. Ir dar: profesorius papasakojo

naują įdomų dalyką apie lietuvių kalbos ribas, jos tarmes bei šių ribas.. Išėjom iš paskaitos, užsidegę dar didesne lietuvybės meile ir geriau susipratę kaip Lietuvių tautos nariai.

Betgi jo kalbos mokymas turėjo ir vieną šešėlį: jis buvo įsikibęs į Jauniaus rašybą, tik truputį ją suprastinęs; atitinkamai buvo parašęs ir išspausdinęs savo kalbos vadovėlį, iš kurio turėjome lietuvių gramatikos bei rašybos mokytis. O ta jo rašyba stipriai skyrės nuo Kriaušaičio - Jablonskio, kurio laikės visi kiti lietuviai inteligentai, išskyrus nebent Jakštą-Dambrauską, kurs turėjo dar kitonišką rašybą su neplačiu savo sekėjų ratu. Beje, Mažojoj Lietuvoj buvo jau beiškyląs Vydūnas su dar kitoniška rašyba, kuri tačiau neturėjo plačiojoj Lietuvoj įtakos. Bet tas Petro Gražbylio užsispyrimas turėti savo rašybą mums, Kauno klierikams, buvo labai neparankus: rašydami jablonskiškiams, bandydavome laikytis jablonskinės rašybos, o rašydami gražbyliškiams — gražbylinės, ir taip painiojomės tose transpozicijose, jog iš viso gerai lietuviškai rašyti nebuvo lengva išmokti.. Taip, tie mūsų tautos pionieriai buvo atkaklūs! Na, bet juk jie turėjo pajudinti iš pamatų žemę.. Oi, kiek kartų teko mums mokytis naujos rašybos!.. Tad mus kuone juokas ima, kai anglai ar prancūzai skundžias, jie negalį keisti savo rašybos (kur yra tikrai nevykusi), kadangi, mat, būtų taip sunku išmokti naujos!

Dėstydamas iškalbą, Januševičius vartojo savo užrašus, kuriuos hektografuotus mums dalijo mokytis. Dėstė lėtai bei drungnai, bet prasmingai. Būtų buvę galima ir daugiau išmokti, jei būtų griežčiau reikalavęs. Bet jis nieką mus tespaudė — ir begėdiškai apsileidome. Ką gi! teko anuomet girdėti, jog lenkuojančiam klierikui Petrui Blaževičiui, kurs tingėjo mokytis lietuviškai, Kriškijonas pareiškęs, tegu jis, girdi, nenusimenąs: būsiąs paskirtas į tokią parapiją, kur nereikėsią kalbėti lietuviškai!

Duodavo mums profesorius kartais rašyti ir rašto darbų, o augštesniuose kursuose ir pamokslų, kuriuos turėdavome sakyti ar katedros bažnyčioj, po sumos, ar per kuriuos

atlaidus ir seminarijos bažnyčioj. Kiek atsimenu, tuos pamokslus sakydavome ir lenkiškai — tad būdavo nemažas vargas. Bet lenkų kalbai išmokti tai buvo naudinga.. Beje, nekaip ją teišmokdavome. Tikras lenkas tuoj įspėdavo: Pan jest litwin!

Mūsų pamokslų Januševičius pats klausydavos ir paskui kritikuodavo. Ir pats kartais pasakydavo mūsų bažnyčioj pamokslą. Tai būdavo mums pavyzdys, ir mes smalsiai klausydavomės, o paskui savo tarpe jį kitikuodavome, betgi palankiai, nes jis iš tikrųjų buvo geras pamokslininkas anuometinių kauniškių kaznodiejų tarpe: padori figūra, taurus veidas, prasminga mimika, tikslus bei estetiškas mostas, malonus tenorinis balsas, paprastai nestiprus, bet reikiant pakyląs iki forte. Su juo anuomet, mano nuomone, galėjo Kaune, o gal ir plačiau Lietuvoj, lygintis vien Lovmianskis ir dar Liaus: Lovmianskis — šiltai jautrus, estetiškai gyvas, gražus stilistas; Liaus — iškilmingai didus, šaltai blizgąs, stilistiškai puikus, tartum krikštolo uola.

KNYGOS, MUZIKA, APEIGOS

KLIERIKAI daug rimčiau žiūrėjo į savo mokslo darbą, nei gimnazistai. Ir stengėsi ne vien vadovėlius išmokti, bet ir pašalinių rimtų knygų pasiskaityti. Šiaipjau beletristikos beveik neskaitydavo, nebent perskaitydavo lietuviškąsias pasirodančias apysakaites ar eilėraščių knygutes, kurių maža tebūdavo išleidžiama. Gal dar mažiau būdavo spausdinama rimtesnio turinio knygelių, kurias klierikai turbūt visas perskaitydavo. Bet to neužtekdavo — tekdavo ieškotis knygų svetimomis kalbomis. Geriausiai mokėta rusiškai; bet rusiškų tinkamų knygų tebuvo maža — tekdavo griebtis lenkiškų (lenkiškoji tikybinė - filosofinė - mokslinė literatūra buvo apsti).

O kaip su seminarijos biblioteka, kuri juk buvo sena ir didelė? .. Buvo ji sutalpinta erdvioj salėj, šalia Š. Trejybės bažnyčios, gotiškais skliautais, paremtais vidury salės kolonomis. Eilės augštų lentynų; visos pilnos dideliausių, vidutiniškų ir mažų knygų, kitos senais veršio odos įraištais, kitos drobiniais ar kartoniniais, kitos ir visai neįrištos. Ir asloj daugiur krūvos suverstos. Inspektorius paskyrė, tarp kitų, ir mane savo padėjėju tvarkyti knygynui, ypač ruošti naujam katalogui. Džiaugdamasis maniau prisidėsiąs prie tų turtų sutvarkymo.

Pradėjome "darbuotis": kun. inspektorius, kur buvo vienkart ir bibliotekorium, kadangi mėgo knygas ir turėjo savo labai rimtą bei didelį knygyną, mums paaiškino, jog reiksią

sudaryti knygų inventorių (nes buvo daug į bendrąjį katalogą dar neįtrauktų knygų), o paskui sudaryti naują katalogą; rodė mums, kurias reikia pirmiausia surašyti ir kur jas krauti; berodydamas rasdavo sau įdomių knygų ir imdavo apie jas kalbėti; taip nuo vienų knygų pereidavo prie kitų ir pasakodavo - pasakodavo, o mes gana smalsiai ir pagarbiai (norėdami ir įtikti didžiūnui) klausydavomės, ką įmanydami klausinėdavome, ką keistesnio suradę jam rodydavome; o jis tik šnekėdavo - šnekėdavo; laikas praeidavo, o darbas beveik nė iš vietos; pagaliau jis nė aiškaus plano gal neturėjo; be to, matyti, buvo vien knygų mėgėjas, o ne tvarkytojas. Taip praėjo mano pirmieji bibliotekoje metai, o neteko nieko rimto ten atlikti.

Kokios gi pagaliau knygos buvo mūsų seminarijos bibliotekoj? Žinoma, daugiausia tikybininkų — teologų, filosofų, istorikų veikalai, ir tai daugiausia senųjų — septynioliktojo, aštuonioliktojo ir pradžios devynioliktojo amžiaus autorių, Bažnyčios tėvų raštų rinkiniai, šiek-tiek senųjų klasikų; didesnės vertės knygų, ypač retesnių spaudinių, kaip ir nebūta. Nuo maždaug pusės devynioliktojo amžiaus buvo didelis mišinys atsitiktinai įsigytų knygų, daugiausia religinio turinio trumpesnių ar plačių, paprastai didesnės vertės neturinčių.

Beje, čia verta paminėti, kaip vargšė lietuviška knyga bandė įsibraut į tą pagarbos vertąją lotynišką - lenkišką biblioteką. 1903 metais lietuviškoji spauda buvo dar draudžiama visoj Lietuvoj ir rusų policijos sekama, persekiojama, naikinama, o "nusikaltėliai" skaudžiai baudžiami. Bet tai neįstengė sulaikyti lietuviškojo rašto upelį; žinoma, ir į kunigų seminariją jis seniai prasirausė. Bet juk rusų policija galėjo užuosti ir padaryti kratą. O jei būtų ką radusi!! Galėjo skaudžiai nukentėti visa seminarija. Tuo remdamasi, lenkuojančioji seminarijos vadovybė draudė klierikams turėti seminarijoj lietuviškų spaudinių. Jai buvo graži proga tuo patenkinti ir savo pačios nuoširdų norą apsaugoti klierikus nuo "litvomanijos". Tad Kriškijono padėjėjai ieškodavo pas draugus, žinoma, jų namie nesant, lietuviškų knygų ir radę pranešinė-

davo savo viršininkui ar net ir iš karto paimdavo knygas ir tiek. Klierikai, nusikaltę lietuviškų knygų skaitymu, lenkininkų būdavo laikomi įtartinais, o net ir iš seminarijos kartais pašalinami, ypač jei dar kokia priežastėlė prisidėdavo. Lietuviams klierikams nebeliko kitos išeities — vien rizikuoti savo kailį ir lietuviškas knygas skaityti bei laikyti. Bet kame jas laikysi? Savo celėse? Juk veikiai kas "pašalinis" pastebės. Tad dalis tokių draudžiamųjų brangumynų buvo bandoma slėpti pačioj seminarijos bibliotekoj: juk ir norėdamas nerasi, jei tiksliai nežinosi, kur jos — reiktų ilgai pasnopinėti. Lietuvių klierikų laimei būdavo kasmet paskiriamas vienas klierikas t. v. bibliotekorium su vienu-kitu padėjėju. Į tuos bibliotekorius patekdavo ne kartą ir susipratę lietuviai, kaip va — Ignas Labanauskas, Vladas Jurgutis. Šis man pasakojos, kaip jie bibliotekoj sudarę lietuviškąjį skyrelį, ir kaip jis už tai kuo iš seminarijos nebuvęs išlakintas; jį išgelbėjo turbūt vien tai, kad buvo tikrai tobulas klierikas.

Seminarijoj darbuotasi rimtai. Neteko girdėti dejavimų ar skundų. Buvome, ypač iš pradžių, optimistiškai nusiteikę. Kuriems nuo pareiginių studijų dar atlikdavo laiko, ne vien ką nors skaitydavo, bet dar mokydavosi kalbų — pirmiausia lotynų, o kaikurie ir graikų; tobulinosi ar mokėsi iš naujo vokiečių ar prancūzų, ar ir abiejų vienkart. Susirašinėjo su buvusiais draugais rimtais pasaulėžiūros klausimais. Stengėsi susipažinti su dvasinio gyvenimo dėsniais ir praktiškai juos vykdyti, saugodamies nuodėmių, kovodami su silpnybėmis, stengdamies įsigyti dorybių.. Tai lengvai pasakoma, bet daug laiko bei pastangų ima. Tačiau stengtasi drąsiai, net džiugiai. Tik palengva nuotaikos ėmė kisti. Bet apie tai vėliau.

Nereikia manyti, kad seminarijoj vien pamaldos bei darbas. Turėjome pakankamai laisvalaikių bei pramogėlių. Laisvalaikiai buvo po pietų apie pusantros valandos ir po

vakarienės apie valandą. Stengdavomės kuo daugiausia tyro oro prisikvėpuoti, bevaikščiodami, besportuodami, bežaisdami.

Vaikščiodavome rimčiau ar guviau, kaip pingvinai ar kaip sniegenos, po nepererdvų sodą, vis po du, retai po vieną: mums buvo išaiškinta, jog reikia vengti vienišumo, o būti draugiškiems ir mylėti visus, tad nepuoselėti išskirtinių bičiulysčių su vienu ar kitu, o meiliai draugauti su visais ir nesirinkti, su kuo šį kartą vaikščioti, o maloniai pritapti prie pirmojo vienišojo ar lygiai meiliai priimti, jei kas prie tavęs prieis. Apskritai imant, taip ir elgėmės, suprasdami, jog tai išmintinga ir gražu. Betgi žmogaus širdis, ypač jauno, linksta į šiltesnę bičiulystę. Tad, pamoję ranka į šaltą teoriją, ramia sąžine dažnai krypdavome į šiltesnę praktiką: arba jau prieš vaikščiojimą susitardavome su kuria dūšia, arba, išėję pasivaikščioti, iš šalies ir iš atsto atsargiai apsižvalgydavome, kur čia pasirodys pažįstamas mielas vaizdas, ir tiesiai sprukdavome prie jo, o jei kas pašalinis pakeliui bandys tave sučiupti į nelabai patrauklią savo draugiją, diplomatiškai atsiprašysi, kad, girdi, turįs pašalinį reikalą — ir nebūsi pamelavęs.

Iki soties (jei nebuvome besočiai) prisivaikščioję, eidavome į savo celes gal ko lengvesnio pasiskaityti, gal kartais ir į akį papūsti išsitiesus, gal su draugais konfidencialiai pasiplepėti.. Vai, jaunos senos durnos dienos! Kokie tie pašnekesiai būdavo jaukūs, o nūn žiūrint iš tolo — kokie brangūs, nors dažnai neperprotingi.. Betgi buvo dar mielesnis dalykas — lietuviškos dainelės — tos paprastutės, o tokios širdžiai brangios liaudies dainelės, o ir į jas panašiosios Vienožinskio. Tačiau buvome jau pamėgę ir Naujalio sukomponuotąsias ar vien suharmonizuotąsias dainas bei giesmes. Tad beveik kiekviena mūsų sueiga baigdavos tuo, kad visas būrelis žiūrėk ir bus betraukiąs kurią nors anų dainelių. Dainuodavome visi — galėdami ar negalėdami, dainuodavome užsimiršdami, fanatiškai, su dideliausiu pasigėrėjimu, gal ypač dėl to, kad vyresnybė žvairiomis į tai žiūrėdavo. Ir negudrūs

gi buvo tie lenkininkai! Jei jie būtų liepte liepę lietuviškai dainuoti, mums būtų gal veikiai nusibodę.

Seminarijos chorvedys buvo katedros vargonininkas Juozas Naujalis. Mums pirmokams teko su juo veikiai pasižinti, kai jis atėjo mūsų balsų bandyti, kad tinkamus paskirtų chorui. Senesnieji draugai jau buvo mums papasakoję jį esant įžymų bažnytinės ir nebažnytinės muzikos kompozitorių, vargonų virtuozą, gerą choro dirigentą ir rimtą, malonų asmenį. Susirinkome į didžiąją aulę ir laukiame. Štai ateina. Gana augštas, neliesas vyras, dailiai pasiūtais drabužiais, ilga rusva barzda, dailiu vyrišku maloniu veidu, didelėmis dailiomis akimis. Visa povyza rimta, estetiška, įspūdinga. Atsistoję jį tyliai pagerbiame ir, jam atsisėdus prie fisharmonijos, sėdamės. Pagal įteiktą sau sąrašą jis pradeda mus pavardėmis šaukti. Pašauktasis stojas. Naujalis paduoda kurį nors toną — klierikas turi į jį atsiliepti. Kitas pataiko, kitas ne; kitas gražesniu balsu, kitas menku. Naujalis nieko nesako — nei giria, nei peikia. Bet mums ir taip aišku, kurie gali tikti chorui, o kurie ne. Visų balsingiausiasis ir labai ausylas pasirodė besąs Baršys Pranas: tai — tikrai operinė medžiaga, nes tas berniukas jau giedojo Palangos progimnazijos ir bažnyčios choruose.

Apie Naujalį čia daugiau nekalbėsiu, nes teks dar ne kartą kitur jį minėti, ir pereisiu prie antrojo oficialiojo mūsų muzikanto, tiksliau — bažnytinio giedojimo mokytojo, kunigo Juozo Bylos.

Su juo turėdavome reikalą irgi didžiojoj aulėj. Prieš jam pirmą kartą pas mus ateinant, jau ir apie jį turėjome palankių žinių: esąs šaunus vyras, puikus basbaritonas, juokdarys aštrialiežuvis, mėgstąs pašiepti netikusį giedotoją. Iš visko buvo matyti, jog jis stipriai jaunimui imponavo ir buvo vienas iš didvyrių profesūroj. Tad mes naujokai smalsiai, bet ir su tam tikra baime laukėme jo pasirodant. Ir štai pasirodė:

duryse stambus iš stuomens ir iš liemens vyras, didele galva, labai ryškiu vyriškai gražiu veidu; garsiai atsikrenkštęs, jis narsiai žengia į aulę, apmesdamas mus visus iššaukiančiu paniekiamu žvilgsniu, sarkastiškai nusišypsojęs, tvirtą smakrą atakuojamai iškišęs į priekį, didžiulius žandikaulius prasmingai sukandęs. Nagi, kas čia dabar bus? — manome sau, į kitas kitą gana bailiai žvilgčiodami. O tuo tarpu tas karžygys grimstamu žingsniu kaip ristikas, tartum sakyte sakydamas: Na, žeme, laikykis! — priėjo prie katedros, visai kunigiškai, sunkiai atsiklaupęs, atkalbėjo įprastinę Veni sancte Spiritus, ryžtai stojos, lygiai ryžtai priėjo prie mūsų sėdimųjų suolų ir lūžtamai viena šlaunim atsisėdo ant staliuko.. Ką darys toliau? Atsiskleidė Haberlio gregorinio giedojimo vadovėlį ir ėmė mums dėstyti lenkiškai pačius to giedojimo elementus ir praktiškai iliustruoti juos savo balsu. O balsas besąs garsus, sultingas, kultyvuotas, su nosiniu atspalviu. Kol jis pats demonstravo, tai gerai; bet, kai ėmė versti mus pavokalizuoti, tai jau blogiau: vienas, girdi, traukiąs kaip laivo sirena, kitas žviegiąs kaip pjaunamas neraliuotasis, kitas šatkuojąs kaip kopustus staccato, kur reikią giedoti legato, kaip kūdikiui lopšinę ir tt. Čia teko mums ir rausti, ir pykti, bet neperdaug, nes žinojome jį blogai nemanant, o pagaliau visiems to gero tenkant, tad nėr ko dėtis į širdį, visi lygūs.. Tiesą pasakius, jis mums imponavo, mes juo didžiavomės, net savotiškai mylėjome; ne vienas kuo įmanydamas jį ir pamėgdžiojo, bent išviršiniu elgesiu: sėdėti koją ant kojos užkėlus, rankas ant krūtinės sukryžiavus, akis į priekį herojiškai įbedus ir tt.

Beje, kuo neužmiršau paminėti dar vieno mokytojo, iš kurio man neteko mokytis, vien egzaminus vieną-kitą kartą laikyti (kadangi jau buvau gimnazijoj praėjęs jo dėstomąjį kursą) — tai ruselį Aronovą, nedidelį, liekną, dailiu veidu, rusva barzdele (visai kaip prof. Karsavinas, jei kas esate jį regėję). Buvo tai rusų kalbos, literatūros, istorijos, geografi-

jos dėstytojas: mat, maskolių vyriausybė nenorėjo, kad katalikų kunigai perdaug atitoltų nuo rusų kultūros. O mes, žinoma, tų dalykų visai nenorėjome. Čia arba kompromiso reikėjo, arba turėjo kilti kova, jei maskoliai būtų pasiryžę spūstelti. Aronovas čia padėjo problemą išspręsti taikiai — kompromisu: jis, susibičiuliavęs su Kauno mokyklų kapelionu Pronckiečiu, apsukriu, liežuvingu kunigioku, ir suėjęs į gerus santykius ir su kitais mažesniaisiais seminarijos valdovais, pasiryžo gelbėti padėtį: kiek galima dažniau neateiti į pamokas, be galo maža iš klierikų tereikalauti, o per egzaminus, kadangi atvykdavo koks vyriausybės prižiūrėtojas, taip susimokyti su klierikais, kad ir vilkas paliktų sotus, ir avelės sveikos.

Viena mūsų malonių pramogėlių buvo muzika. Žinoma, į koncertus simfoninius ar kamerinius, kai tokie būdavo Kaune šauniajai viešpačių rusų publikai suruošiami, mes negalėdavome nueiti. Pačioje seminarijoje rimtesnių koncertų nebuvo galima suruošti: tai būtų buvę perbrangu. Tik vieną-kitą sykį, patiems klierikams parengus kokią programėlę, koks iš šalies pakviestas nedidelio garso muzikantas pateikdavo įdomesnės muzikos, kaip va, kauniškis specialistas smuikininkas Chrząstowski, kuris mus stebindavo virtuozine technika, arba savamokslis gabus švelniu tonu smuikininkas Mykolas Leškevičius, kuris vėliau nepriklausomoje Lietuvoje grojo operos orkestre; arba kartais padainuodavo ir kun. Byla kokią religinio turinio giesmę, kartais originalų Naujalio kūrinį. Radijo, žinoma, anuomet dar nebūta. Net gramofonų seminarijoj neturėjome. Tad tekdavo patiems muzikos pasiteikti. Seminarijos vyresnybė kažkodėl nepagalvojo pakviesti instrumentinės muzikos mokytojų klierikams, norintiems tokios muzikos mokytis. Koks gražus būtų buvęs ateity kunigams atilsio bei džiaugsmo šaltinis.. Ką gi! nieko geresnio negalint padaryti, imtasi bėdos priemonės — patiems mokytis smuikelį pačirškinti ar fleitą papūsti; pianino atsitempti į semina-

riją buvo neįmanoma, o valdinio instrumento anuomet ten nebūta, — tad teko pasitenkinti anais mažesniaisiais muzikos padargais.

O kokių dar pramogėlių seminarijoj turėdavome?.. O! maloniausioji — tai ketvirtadieniais išeiti iš seminarijos mūrų į platybes — į miestą ar jo apylinkes pasivaikščioti ar net kokių sportinių žaidimų pažaisti. Eidavome visa seminarija — niekam nebuvo leidžiamà pasilikti namie, jeibent būtų gavęs iš vyresnybės leidimą. Eidavome per miestą po du, kad eismo netrukdytume: juk ir taip anuomet Kaune šaligatviai buvo siauručiukai — tik dviem asmenim šalia viens antro vargais negalais eiti. Priešaky rimtai žygiuodavo su kuriuo nors draugu dekanas, vyresnybės skirtasis metams klierikų "savivaldybės" pirmininkas. Ilgosios procesijos uodegoj žingsniuodavo seminarijos prefektas. Smalsiai žvalgydavomės, kol dar nebuvome miesto pažinę. Kur eiti, lemdavo dekanas. Turėjome dvi galimybes: arba pasivaikščioti po žymesniąsias miesto gatves, arba aplankyti kurias apylinkes. Į apylinkes išeidavome paprastai, kai oras dar būdavo šiltas ir giedras, o vėlybesnį rudenį ir žiemą, žinoma, patogiausia būdavo vaikštinėti po gatves. Šiuo atveju susisiekimo sunkenybių nesudarydavome, kadangi gyventojų nebuvo labai tiršta, o ir reikalo bėginėti ar važinėti didelio nebūta, nes Kaunas buvo ne prekybos ar pramonės miestas, o administratyvinis centras ir dar tvirtovė — tad gyvenimas buvo ramus, net lėtas, ypač kad automobilių dar ten nebūta — tad dar nebuvo ir tos dabartinės važinėjimo manijos.

Bet eikim prie pramogų, labiau pritinkančių klierikams, prie estetinių - religinių išgyvenimų, kuriuos patirdavome didingoje grožio šventykloje — Kauno katedroje. Pirmą kartą ją aplankiau, žinoma, sekmadienio išvakarėse per mišparus, į kuriuos eidavo visa seminarija su beveik visu valdomuoju

bei mokomuoju personalu. Gaila, kad ne pro didžiąsias duris teko pirmąjį kartą į tą didįjį Vytauto kūrinį įžengti ir visą jo didingumą vienkart išvysti. Pirma praėjome pro šventyklos frontą. Jis man padarė pirmąsyk keistą įspūdį: tartum kokia didelė galinga būtybė, plačiai atsitūpusi, atkakliai teigia: esu čia, ir niekas niekuomet manęs iš čia nepašalins! — Augšta, plati, plyna plokštuma. Didybė ir jėga. Be jokių susmulkinimų nebūtinais pagražinimais ar langais, ar nišomis. Kaip man vėliau, pirmojo Pasaulinio karo metu teko skaityti kauniškiame vokiečių laikraštyje, architektas tyčia taip suplanavo fasadą — kad juoba galingai veiktų savo mase bei didžiomis ištisinėmis plokštumomis; pagaliau — juk tai buvusi viena iš daugelio viduramžinių bažnyčių - tvirtovių, kurių uždavinys buvęs ginti ne vien religiją, bet ir tėvynę vienkart.

Apsukę bažnyčios kampą, ėjome šalutiniu šonu bažnyčios didžiojo galo bei zakristijos linkui. Ilgokas tai kelias, nes bažnyčia bene 99 metrų ilgio.

Pro plačias, dėl to atrodančias žemas, zakristijos duris patekome pirma į zakristijos rūbinę, skliautuotą, tamsią, bet erdvią, kaip viskas toj milžino Vytauto šventovėj. Kairėj matėme esant šviesesnę, labai erdvią, irgi gražiai skliaustą zakristiją, kuri kitur galėtų būti ištisa bažnytėlė. Bet ten tegali eiti vien tikrieji klierikai, o mes, dar tik keliniuotieji pasaulionys, turėjome kopti į taip vadinamąjį vištininką — šoninį balkoną rinktinei publikai susirinkus patogiai sekti pamaldoms. Kas apsukresni, tuoj puolė prie balkono krašto, iš kur atsiveria nuostabus reginys į didingąjį įstabiai gražų didįjį altorių ir į dideliausią presbiteriją, kurią, dar nepadidintą, matęs lenkų rašytojas grafas Tarnovskis savo kelionių po Lietuvą ir Rusiją 1878 metais veikale sako tą presbiteriją esant erdvią, lygu normalią kitur bažnyčią. Ta augštutinė zakristija — balkonas buvo katedros kapitulos biblioteka. Pasieniais bestovį spintos, su daug prašmatniai įrištų ir aukso raidėmis pažymėtų nugarėlėj knygų. Jos daugiausia 18 amžiaus gale spaustos. Daug jų tarpe lotynų klasikų. Ta biblioteka ar tik

jos didelė dalis priklausiusi ne labai garbingai pagarsėjusiam savo nuolaidumu ruskiams pralotui Gintylai.

Kadangi tai buvo ne kokie atlaidai, o tik paprastas metų šeštadienis, tai ir mišparai buvo paprastučiai. Juos laikė kuris ten prelatas ar kanauninkas, asistavo reikiamoji eilutė klierikų, o kiti meldės didžiulėj žemutinėj presbiterijoj. Vargonais grojo ar pats Juozas Naujalis, ar kuris jo mokinys; prie vargonų giedojo rinktiniai klierikai, vieno-kito katedros vikaro padedami, o presbiterijoj jiems atsakinėjo kiti klierikai savo jaunais, bet jau vyriškais balsais. Tie balsai, ir geresnieji, ir menkesnieji, susilieja į tokį kietą, tvirtą, kuone metalinį vienetą, kuris, nelyginant Jericho triūbos, turi net dangaus mūruose sau kelią pragriauti ir įsiveržti pas patį Augščiausiąjį.. Tose psalmių melodijose aidi kažkoks gilus ilgesys lyg prarastos, o norimos susigrąžinti skaisčios laimės, kažkoks slypįs liūdesys, kad štai taip sunku kentėti šioj ašarų pakalnėj, o vienkart rimstanti rezignacija ir auštanti kažkokia nežemiška palaima.. Kur tie senobinio choralo tonai gimę? Turbūt, kažkur toli Rytuose ir seniai - seniai.. O gimę kažkokių nuostabių žmonių dvasioje.. Arba jie dangaus įkvėpti. Todėl štai taip veržias atgal į dangų.. Daug vėliau, po kokių 50 metų, pateko man į rankas Amerikoj išleistos žydų religinės giesmės. Perstudijavau jas — ir neradau ten mūsų psalmių atitikmenų. Nustebau: vis manydavau mūsų psalmių melodijas esant senovės hebrajų giedotas Jeruzalės šventykloj nuo Dovido laikų, o tikriausiai ir nuo dar seniau.. Dabar manau mūsiškes psalmes, kaip muzikos kūrinius, esant ne vien hebrajų padarą, bet čia atsispindint ir Sirijos, ir Mažosios Azijos, ir Graikų, ir Romėnų religinių himnų įtaką.

Sekmadieniais, po savo pamaldų seminarijoj, turėdavome visi eit į katedrą, kurie dalyvauti asistoje, o kurie vien stebėti šventąjį veiksmą ir melstis, kiek tas ceremonijų sekimas beleidžia. Bet juk ir apeigomis grožėjimasis yra graži malda, jei dvasia tuo būdu kyla į Dievą.

Išeidavome iš seminarijos rūmų bene dešimtą valandą. Atgiedojus noną (devintąją kuniginių poterių valandą), dva-

sininkai atlikdavo procesiją viduje aplink bažnyčią, giedant vikarams ir klierikų giedotojams responsoriją Duo Seraphim, kur randami visiems žinomieji žodžiai Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus Sabaoth. Viršum visų balsų sklendendavo kun. Sarapo balsas.. O juk ir kiti vikarai buvo balsingi. Nekalbant jau apie Bylą, ir Peskauskas, ir Jarašiūnas, ir Ruibys turėjo ne betkokias dūdas.

Paprastais šventadieniais per sumą giedodavo klierikų choras, sustiprintas keleto katedros vikarų, o per įžymesnes šventes — mišrus choras, mišrus ne ta prasme, kad būtų giedoję draug vyrai ir moterys: vargonininkas Juozas Naujalis, studijavęs bažnytinę muziką, tarp kitko, Regensburge, buvo tikrosios bažnytinės muzikos, paremtos gregoriniu choralu ir vengiančios moterų dalyvavimo, šalininkas, ypač kad ir vyskupas Paliulionis griežtai laikės Bažnyčios nuostatų visose srityse. Todėl katedros chore, vietoj moteriškų balsų, giedojo berniukai.

KEISTA PEDAGOGIKA IR MIELOS VARDINĖS

Reikia šį-tą ir apie kasdienio gyvenimo smulkmenas papasakoti.

Kiekvienais metais kursas išsirinkdavo iš savo tarpo seniūną. Jo uždavinys būdavo tarpininkauti tarp savo kurso ir vyresnybės ir.. nustebsit — kurso kromelį vesti! Praeitųjų metų senjoras perduodavo krautuvėlę — spintą su atsiskaitomąja knygute naujai išrinktajam. Grosistai iš miesto pristatydavo reikiamų prekių, senjoras pasirinkdavo, ko jo kursui reikia (rašomųjų reikmenų, smulkios galanterijos ir kitų klierikui nuolat reikiamų daiktų), juos pardavinėdavo draugams ir pinigus atiduodavo inspektoriui, kurs jau atsiskaitydavo su grosistais. Kaip matote, senjoro funkcijos buvo ne vien garbingos, o ir naudingos, kartais net opios: kišti ranką tarp kūjo ir priekalo.

Tais 1903 metais draugai išrinko senjoru klieriką Joną Jonauską, ar ne Šiaulių gimnazijos 6 klasių gimnazistą. Inspektorius jį patvirtino. Jis buvo ir vertas: vaikinas jau subrendęs, gerai prasilavinęs, gabus, ypač geras deklamatorius, o vyrukas drąsus, draugams imponuojąs, vado tipas, gražiu tamsiu matiniu veidu, ryškiu, energingu profilium, sakytum — sakalas. Po kiek laiko ateina jis pas mane ir pareiškia: nebenoriu būti senjoru, tad pranešiau inspektoriui, jog atsisakau, ir prašiau patvirtinti Tamstos kandidatūrą, nes mes draugai dabar išrinkome Tamstą.. Kas, kuomet, kaip mane išrinko, ir šaindien dar nežinau.

Taip tatai teko man abejotinas malonumas turėti dažnesnių reikalų su vyresnybe, ypač su inspektorium. Šis pasirodė

besąs gana draugiškas, juokdarys, geraširdis. Bet po kurio laiko išlindo ir nemaloni yla iš maišo: vieną kartą pas jį nuėjus, apie šį bei tą pasikalbėjus, jis man sako: noriu su tavim nuoširdžiai ir rimtai pasikalbėti. Žinai, koks be galo svarbus ir baisiai atsakingas seminarijos viršininkų uždavinys: nuodugniai pažinti kiekvieną klieriką, jo palinkimus, pamėgimus, veiklą, santykius su draugais, geras puses ir silpnybes: juk tik gerai pažinę kiekvieną kunigystės kandidatą, galime spręsti, ar jis tinka būti kunigu, o nuo mūsų sprendimo juk pareis jo visa ateitis, laikinė ir amžinoji, o ir daugelio kitų sielų likimas, žala ar nauda Bažnyčiai, garbė ar negarbė Dievui. Šito sunkaus uždavinio mes, seminarijos viršininkai, neįstengsim tinkamai išspręsti be jūs, klierikų, pagalbos, nes jūs iš arčiau ir giliau pažįstate savo draugus. Tad prašau ir Tave į talką, jei supranti reikalo svarbą ir turi gerą valią: susitikinėk su įvairiais draugais, sek juos, kalbėk su jais, tirk jų būdą bei veikimą, ypač draudžiamąjį, ir pranešinėk man. Juk pats Kristus yra liepęs, perspėjus nusikaltėlius keletą kartų, ir jiems nepaklausius, eit pranešt Bažnyčiai.

Aš į inspektoriaus pasiūlą tyliu, nežinodamas nei ką atsakyti, nei kaip čia elgtis.. Turbūt mano povyza buvo labai.. prašmatni, kad ir kun. inspektorius lyg susigėdęs žiūri į šalį ir nė nemano klausti, ar aš sutinkąs.. Taip abu susivaržę, šiaip-taip užraukėme pašnekesį ir išsiskyrėme.

Po to apsilankymo ėmiau inspektoriaus vengti ir nueidavau tik kviečiamas ar būtiniausio oficialaus reikalo spiriamas. Ir jis su manim daugiau apie tą reikalą niekuomet nebekalbėjo.

Mums, draugams, buvo aišku, kad inspektoriaus pedagogika yra atgyvenusi savo amželį, ir ji netrukus buvo iš seminarijos visai pašalinta. Juk esama daug geresnių priemonių klierikams pažinti: tėviškai, net draugiškai su auklėtiniais bendrauti, nuoširdžiai su jais kalbėti; išaiškinti, kaip svarbu net jų paprastajai šios žemės laimei, kad jie be

pašaukimo nepatektų į sau neskirtąją vietą, nes ir patys bus ten nelaimingi, ir kitus darys nelaimingus; auklėti klierikuose visuomeninės atsakomybės jausmą: visiems turi būti svarbu, kad netinkami kandidatai neliktų kunigais, ir visi prieš Dievą atsakys, jei neatliks draugiškosios perspėjimo pareigos — jei draugas nusikalsta, nuoširdžiai pasikalbėk su juo keletą kartų, net kitų gerų draugų į pagalbą pasikvietęs; jei nesitaiso, atvirai ir meiliai pasakyk jam, jog teks pranešti viršininkams, jei pats geruoju nepasišalins iš seminarijos; o kad lengviau būtų pasišalinti, reikia visomis priemonėmis padėti išstojančiam draugui žengti bent pirmuosius gyvenime žingsnius be namiškių pagalbos, jei šie negali ar nenori padėti. O šiaip — palaikyti seminarijoj klierikų tarpe sekinėjimą bei įskundinėjimą tai būtų tiesiog žalinga klierikų dorovei, nes puoselėtų veidmainiavimą, nepasitikėjimą, nedraugiškumą, neapykantą, kerštavimą.

Tačiau inspektorius, geriausių intencijų vedamas, senovės pedagogika pasiremdamas, naudojosi savo sistema, tarp kitko — litvomanijai sekti. Ir, žinoma, padėjėjų susirado.

Negalima sakyti, kad gerasis kun. prokūratorius būtų mus kiek marinęs badu. Bet, mat, jaunimas! Tai šitai man nepatinka, tai kita! Čia veršiena perdažnai ir beveik be jokio padažalo duodama (o, kad aš nūnai dažniau gaučiau veršienos!), tai pasninko dienomis "krokodilas" (tokia gelsva, stipriai įsūdyta žuvis: prokūratorius sakydavo, jog tai semga ar lašiša, ar ką, žodžiu sakant, viena geriausiųjų žuvų). O mes anuomet, kaimiečių vaikai, būtume beveliją mieląją paprastąją kiaulienėlę, ar dešros gabalą, ar pussvarį kumpio, o vietoj tauriosios geltonosios, verčiau mūsų vandenų žuvelę, lydeką ar ešerį, o kad ir svetimkraštę silkę.. bent kartais!

Bet gana apie tokį vulgarų dalyką. Kopkim augščiau. Esu jau paminėjęs vardines. Čia dar šį-tą pridursiu.

Seminarijos padangėse buvo dvi saulės: viena retai tepasirodanti, bet labai reali ir galinga, ir nustelbianti visus kitus dangaus kūnus — tai Jo Mylista Vyskupas Mečislovas Leonardas Paliulionis, antra — Vyskupas Sufraganas Gasparas Felicijonas Cirtautas. Gaila! abiejų vardinės buvo negeru laiku: šventas Mečislovas — 1 sausio dieną, šventas Gasparas — 6 sausio; tad jau patys įspėjate, jog tos vardinės ne visiems klierikams džiaugsmo tesuteikdavo, nes įpuldavo į žieminių atostogų laiką. Tik pirmasis bei antrasis kursas gaudavo ta laime pasidžiaugti, kadangi juodu tų atostogų metu turėdavo pasilikti seminarijoj. Ar džiaugėmės?.. Keistas dalykas! Absoliučiai nieko apie tas vyskupų vardines nebeatsimenu: matyti, mažą įspūdį tebuvo padariusios. Užtat gerai atsimenu kitas mūsų didžiūnų vardines. Tai, pirmiausia — mums artimesnės mažesnės saulutės, aplink kurią turėtų suktis visos kitos mūsų planetos (nors pikti liežuviai sakydavo, kad ta saulutė nenoromis sukantis aplink mėnulį, kuriam galios teikianti ana tolimoji galingiausioji saulė). Bet kam čia kalbėti simboliais? Sakysim stačiai — turim čia omeny Magnifiką Rektorių Prelatą Antaną Karosą.. O! įdomu būdavo nueiti klierikams sveikinti savo valdovų: pamatai, kaip kiekvienas reaguoja, išgirsti, kaip dekanas iškerta šaunią ar nešaunią kalbą, bet svarbiausia, kas paskiau išvystama refektoriuj.. Bet apie tai truputį vėliau.. Vadinas, nueiname sveikinti, sakysim, rektoriaus.. Patarnautojas ar pats viešpats atidaro duris. Dalis klierikų sugarma į neerdvią patalpą, o dalis palieka erdviame koridoriuj ir tik bando pro atviras duris ir pro draugų pečius šį-tą pamatyti bei nugirsti. Dekanas Čėsnys kukliai, bet nė kiek nedrebėdamas, pasako neilgą ir, kaip paprastai, išmintingą dailią kalbą. Rektorius, galvą truputį pakreipęs ir nuleidęs vieno pakelto peties link, truputį lyg išraudęs, lyg vidinį nerimą tramdydamas ir pro lūpas puškuodamas, kantriai klausos. Nesuprasi, ką jis mano ir ką jaučia. Dekanui pabaigus, mes į savo viešpatį sužiurstame tikrai kaip į saulę, dargi visai natūraliai mirkčiodami, jei ši žvilgteri mūsų pusėn. O toji saulutė, vis taip pat

perkreipusi galvą ir žemėn žiūrėdama, valandėlę tyli, dešinės pirštu ore rašydama kažkokius hieroglifus, ypač aplink savo antakius; pagaliau prabilsta skriaudžiamo žmogaus balsu (žinoma, lenkiškai). Bet ta byla labai trumpa, sausa, tiksli: ačiū jums, kad teikėtės ateiti savo rektoriaus pasveikinti.. Ir tuoj ima atsisveikinėti, nedviprasmiškai davęs suprasti, jog nori, kad jau jį paliktume; ką mes be širdgėlos ir padarome, kiekvienas pabučiuodamas jam rankutę. Išėję jaučiamės patenkinti, kad turėjome laimę tokį didį žmogų sveikinti. Ir pagarbiai, ir meiliai, ir švelniai pasijuokdami iš kaikurių jo keistenybių.

Inspektorius sveikinamas laikydavos kitaip: stengdavos parodyti, jog nusileidžiąs iš savo augštybių, esąs visai gerutis tėvukas ir linksmas, net sąmojingas (ko mes liurbiai taip ir neįspitrėdavome) kalbėtojas ir visai savim bei mumis patenkintas, nes tikras, kad mes juo patenkinti. O mes? — kodėl būtume nepatenkinti? Juk tuoj pasireikš geri sveikinimo rezultatai.. Bet apie juos tuoj.

Prefektas, kai nueidavome pasveikinti, išplaukdavo iš galutinio savo kambario kaip valdovas, stambia figūra, augštai gražią galvą iškėlęs, didelių apvalių rudų akių žvilgsniu mus pliekste nuplieksdamas, vienkart agniai ir nuolaidžiai, apolloniškosioms lūpelėms leisdamas visai nekreivu šypsniu nušvisti ir keletu gražiai nupintų sakinių kultūringai padėkodamas. Išėję vėlgi būdavome patenkinti: juk buvome pas tikrai nemažą (ne vien kūnu), nekvailą, toli nekvailą vyrą!

Einame pas prokūratorių. Tas vyras tai tikrai savas: netgi lietuviškai kalba! Ir toks paprastas, ir nesivaržąs, ir malonus. Jam net reikia stengtis neužmiršti, kad yra ne betkas. Ir jis tai padaro užtenkamai vykusiai, taip jog mums neateidavo noras jam ant sprando užsisėsti. Nesistengdamas ar neįstengdamas nieko saliamoniško pateigti, pakalbėdavo apie šį, apie tą praktiška visai išmintingai ir laiku atsisveikindavo ar mums patiems tekdavo nutraukti iškalbos mokytojo Petro Gražbylio elokvencijos tėkmę. Ir išeidavome iš ten ypačiai

patenkinti, kadangi žinodavome jog šiandien jis mums duos gerus pietus, be cielencinos ar krokodilo.

Na, o kapelionas Valavičius? Tas tikras izraelitas, kuriame nebuvo klastos, mus priimdavo truputį mieguistai, lyg dar neatsipeikėjęs iš skrajonių po nežemiškas padanges, betgi geraširdiškai ir taip paprastai - paprastai. Ilgos šnekos su juo negalėjo būti, nes jis nei norėjo, nei mokėjo plepėti. Tad greit palikdavome jį vieną su jo Dievuliu. O išėję manydavome: tai — doras vyras ir tikras dvasios tėvas!

Pas prof. Henriką Laumenskį eidavome nušvitę, iš anksto gėrėdamies miela valandėle su juo praleista. Jis mus sutikdavo vienkart ir nudžiugęs, ir kiek sumišęs, elegantiškai mandagiai ir švelniais nuoširdžiais žodžiais. Tas trumpas, platus, negražus, bet vienkart ir toks pilnas vidujo grožio veidelis visas švyti, nuolat mainos gyvais jausmais, tos mažos akutės blizga džiaugsmu, dėkingumu, meile, noru mums ką miela pasakyti ir padaryti, bet didis kuklumas ir susijaudinimas neleidžia išsakyti viso, ką jis norėtų. Vistik jis ir pasako ta savo gražia lenkiška tarsena daug gražių žodelių, o dar daugiau mes patys išskaitome tame gerajame jo veidely.

Pagaliau pas Š. Rašto profesorių kun. Juozapą Skvirecką. Eidavome pas jį ramiai ir maloniai, nes jis buvo savas, lietuvis, geras žmogus ir mums palankus, nors kiek ir nuošalus bei ryškiai santūrus. Durims atsivėrus, pasirodo vidury kambario tas lieknas šviesus blondinas, dailiu mergaitišku veidu, kaip aušra balzganom roželėm pražydęs, kiek susivaržęs ir už tat truputį ant savęs paties piktas, tad stengiasi paimti save į nagą ir būti vyru bei viršininku, nusileidžiančiu ir maloningu; jaučiama, kad jam ir patinka mūsų apsilankymas tokiu mielu tikslu, ir.. kad jis širdies gilumoj mąsto: gal dar geriau būtų, kad sveikinimo papročio visai nebūtų! Tačiau bando apysaldžiai šypsotis ir linksmokai kalbėtis. Tik aišku, jog jis neką teturi mums pasakyti, nes pratęs daugiausia savip gilintis ir su knygomis kalbėtis .. Taip, jis niekuomet nesistengė būti populiarus, nei nebuvo plepus, nei gyvenime, nei mokykloj. Užtat neilgai pas jį pabuvę, eidavome namo,

bet būdavome juo patenkinti, dėkingi už išmintingą žodį bei gerą širdį, nors ir labai santūriai parodomą, ir šviesiai-lygiai-ramiai jį mylėjome.

Na, o apčiuopiamieji visų tų sveikinimų bei mylėjimosi rezultatai? O, jie būdavo saldūs ir svaigūs! Mat, pietums gaudavome priedo — po porą obuolinių ar kitokių cukrainių ir.. stebėkis, pasauli!.. kiekvienam ketvertui klierikų po butelį pusėtino vyno (abstinencija anuomet dar nebuvo įsimetus į seminariją)! O ir pačiam solenizantui būdavo vienas gerumėlis: jis tą dieną neateidavo į paskaitas. Na, po to viso kaip gi čia nepajausi, bent tai dienai, ypatingos meilės tam geradariui?

O kaip su klierikėlių vardinėmis? Žinoma, profesoriai bei kiti viršininkai mūsų nesveikindavo, kaip mes juos. Bet užtat.. Geriau papasakosiu, ką pergyvenau savo vardinėse. Visa paaiškės.

Savo Mykolinėse, parėjęs po pusryčių į savo celę, radau visą krūvą vokų su sveikinimais kuone iš visų klierikų, pažįstamų ir nepažįstamų. Ir pats nustebau, koks besąs populiarus! ir kaip jie mane bemylį!. O kai pasirodžiau klierikų tarpe, visi ėmė spausti ranką ar net bučiuoti, kaip mieliausiąjį brolį!.. Na, jaučiaus kaip danguje. Iš dėkingumo būčiau nežinau ką jiems padaręs. Bet tą kartą jokių vaišių neiškėliau, kadangi nežinojau, jog galima (slapta) ir jog keliama (privačiai)... Ta gražioji iliuzija truko iki š. Pranciškaus, vadinas, labai neilgai (kaip daugumas iliuzijų) — penkias dienas. Čia sužinojau, jog beveik visi klierikai rašo pasveikinimus beveik visiems Praniukams. Ir aš tad parašiau.. O ir dar pamačiau vieną faktą, jog tie Pranai gavo vokų gal iš daug daugiau draugų! Štai tau ir mano populiarumas!

O ir kituose dalykuose teko nuolat vis ką nauja gyvenime išmokti, kartais net skaudžiai užmokant už neprašytąją pamoką. Sakysim, tas kromelis, kurį, kaip kurso senjoras, turėjau administruoti. Kas čia, rodos, ypatinga? Duok prekes, imk pinigus — ir baigtas kablis! Bet kur ten! Kartais, patikrinant kasą ar prekes, — žiūrėk — ir besą ar trūkumų, ar per-

teklių. Kas per... nelabasis? O mat, būsi ar duodamas kreditan nepasižymėjęs, ar gavęs naujų prekių neįsirašęs, ar parduotųjų neišbraukęs ar kas kita. Ir turėsi rūpesčio bei galvosūkio. O kaltas neįgudimas atskaitomybės vesti.

Ir dar vieną patyrimą įsigijau: nors ir labai stengsies visiems įtikti, vis tik kaikam neįtiksi. Kas čia kaltas? Gal kad ką tu sakai ar darai tam tikra savąja prasme ir manai, jog ir kitas taip pat supras, o jis štai bus supratęs savąja prasme — visai kitaip.

DVASIOS NAKTIS

"Bangos kyla — ir .sumirga džiaugsmo deimantų karoliais.. Bangos griūna — sužioruoja juodo sopulio pašvaiste.." Mūsų gyvenimą seminarijoj stengės kiek galima sudvasinti auklėtojai; stengėmės ir patys. Ir pradžioj buvo mūsų gyvenimas tenai tartum švintanti aušrelė. Ypač po rekolekcijų atrodė, lyg būtų mums sparnai išaugę. Ateitis vaidinos, kaip skaistus džiaugsmo gėlynas. Kaikurie jau buvome girdėję, jog tas pasiryžimo, užsidegimo, laimės tarpas yra tai taip vadinamasis "paguodos laikas", lyg koks pienutis su medučiu, kurį gerasis dangaus Tėvas suteikia silpniems savo vaikučiams, pradedantiems žengti tobulybės keliu, tuo akmenuotu, erškėčiuotu, staigiu kalnų keliu, paguodos laikas, kurs netruks ilgai, nes reiks dvasiai duoti pajusti ir sunkumų, sausumos, nemalonumų, skausmo, kad ji turėtų progos daryti pastangų, kovoti su kliūtimis, ypač su savim pačia, stiprėti, nuopelnų už valios veikimą užsipelnyti. Didysis Auklėtojas jau tuo pasirūpins! Bet ne visi tai žinojome — tad be rūpesčio plaukėme, lyg laiveliai, palankaus zefiro nešami, į šviesią ateitį.

Betgi padėtis iš lengvo ėmė keistis. Rekolekcijų sukeltasis entuziazmas, kaip jūros potvynis, einant žmogaus prigimties dėsniais, pradėjo slūgti. Griežta drausmė, įtemptas darbas, varginanti kova su savo silpnybėmis, kitų žmonių trūkumai ėmė ryškiau ir ryškiau varginti. Preciziška kaip laikrodis gyvenmio monotonija ėmė nusibosti. Noras išsiveržti iš tos tvarkos, atlyžti dvasinėse pastangose, pradėjo stipriau pasireikšti. Šviesi paguodos padėtis ėmė vis dažniau apsi-

niaukti, kilti abejojimai, nerimas. Ne visi težinojo, jog ta naujoji padėtis, mistikų vadinamoji dvasios naktim, nėra kas nepaprasta, pražūtinga, jog ji turėjo ateiti ir vėl praeis, kaip po nakties vėl ateina diena, o paskiau vėl ir vėl grįš, nes to reikalauja sielos pažanga bei tvirtėjimas. Bet kas nežinojo, labiau ar mažiau nusiminė. O kas žinojo, vis tiek skaudžiai jautė tą užgulusią sunkybę. Pamažu ėmė klierikų būsena diferencijuotis, ir būtent — šiomis kryptimis:

Kurie buvo įstoję į seminariją aiškiai be pašaukimo, dėl tam tikrų sumetimų, nūn pamatę, jog pastangos išeiti į kunigus perbrangiai atseina, o turėjo užtenkamai drąsos ar sąžiningumo nutraukt klaidingai pradėtąją kelionę, ryžos seminariją palikti. Jų pavyzdžiu pasekė ir vienas-kitas silpnavalis ar bailutis, nors ir su pašaukimu, kad ir dar netikru. Daugumas, lietuvišku ryžtumu bei kantrumu, ryžos nešti naštą, vistiek kokia ji bus, sąmoningai ar nesąmoningai nuvokdami, jog, jei tiek daug kitų yra tai pat ištūrėję, tai kodėl mes neištūrėtume? Painesnė padėtis susidarė mažutei mažumai, kurie pateko į t. v. skrupulus, pagrįstus ar visai nepagrįstus, nesibaigiančius, net vis dar augančius, be galo kankinančius ir ne vieną privedančius ar prie nervų ligos, ar prie seminarijos metimo, ar net prie moralinio smukimo.

Kas tos gūdžios apraiškos per priežastys? Augščiausioji priežastis yra, žinoma, Dievo valia, Jo amžinieji planai, kiek jie liečia tam tikrus asmenis. Dvasinio gyvenimo žinovai aiškina, kodėl gerasis Dievas tą negandą kaikuriems savo ieškotojams atsiunčia: vesdamas juos per tą sopulingą žemės skaistyklą, nori, kad jie vienkart ir atliktų atgailą už buvusiąsias nuodėmes, ir tartum ugny auksas nusivalytų, ir užsigrūdintų valią toj sunkioj kovoj su dvasine - fizine kančia, o pagaliau, nusikratę įvairiomis žemės bei kūno rūdimis, galėtų laisvai kilt į augštybes.

Žinoma, Dievas šiuo atveju veikia ne vien pats tiesiogiai, sumažindamas žmogui apšviečiamųjų bei padedamųjų malonių, bet panaudoja ir paties žmogaus prigimties ypatybes, leisdamas joms laisvai savo kryptim veikti; o kaip asketikos

bei mistikos mokytojai teigia, leidžia ir velniui žmogų veikti, keliant abejojimus, baimę, sumišimą, tamsumas.

Prigimtosios skrupulų priežastys yra, anot dvasinio gyvenimo mokovų, reikiamų žinių trūkumas, mąstysenos nešarpumas, o kitais atvejais net persubtilus protas, kurs visur įspitrėja netikrumų, neaiškumų, įvairių sprendimų galimybių; pagaliau — nervų silpnumas ir su tuo susijęs neramumas, linkimas į svyravimus, į abejones, neryžtumą, baugštumą. Imkim vieną konkretų skrupulingą asmenį ir pažiūrėkim, kaip jis į tą būseną pateko ir ką joj išgyvena.

Štai jaunuolis, pasiryžęs stot į dvasinę seminariją. Jis mokos augštesnėj mokykloj. Kadangi nori pasirinkti labai rimtą gyvenimo kelią, tai stengias gyventi padoriai, sąžiningai atlieka mokinio pareigas ir dar iš šalies gana uoliai lavinas.

Mokykloj, o ir kitur šviesuomenės srity, didelėj pagarboj laikomi "griežtieji" — preciziniai mokslai: visa stengiamasi pagrįsti griežtu įrodymu, paremtu aiškiais logikos dėsniais, stebėjimu bei bandymais. Įrodymas turi būti visai akivaizdus, lengvai patikrinamas bei pakartojamas. Todėl ypačiai gerbiama matematika bei gamtos mokslai. Ir kiti augštesnės mokyklos dalykai stengias, kiek galėdami, neatsilikti nuo anų.

Nuostabu, kad, lyginant su kitais dėstomaisiais mokslais, labai nedaug tesuteikiama moksleiviui žinių apie patį žmogų, ypač apie dvasinį jo gyvenimą, o juoba apie jo santykius su Dievu, apie dorovę bei nedorovę, apie proto bei valios veikimą šioj srity, apie jų galių ribas bei veiksmų tikslumą ar aiškumą. Mat, bažnyčios bei kapelionų pamokymai neįstengia visko užtenkamai išaiškinti bei praktikon įvesti, kadangi tam permaža laiko skiriama.

Ir štai toks 19 amžiaus galo pozitivistinėj bei materialistinėj dvasinėj atmosferoj augęs bei mokęsis jaunuolis patenka į dvasinę seminariją. Patenka, sakysime, gera valia ir tvirtai ryžtas pasidaryti doru kunigu. Visų pirma, reikia griež-

tai atsiskaityti su praeitim, kad būtų galima tyroj savo erdvelėj pradėti statytis visai naują ateitį. Tad reikia atlikti viso amželio išpažintį. Vyras ruošias uoliai, kaip išmano, o išmano, kiek buvo išmokęs iš kapelionų ar girdėjęs iš saviškių. Ir atlieka tą išpažintį, kaip buvo pratęs išpažintis atlikti. Šviesu, ramu ir gera..

Bet štai pradeda kaskart daugiau sužinoti apie sielos reikalus iš gausių seminarijos šaltinių. Ateina eilinė dvisavaitinė išpažintis. Ima prie jos ruoštis. Prisiminti, ar viską visuotinėj išpažinty pasisakiau.. Iš tikrųjų, dar vieną-antrą rimtą dalyką pamiršęs anąkart išpažinti. Dėl ko? Gal nepakankamai rūpestingai ruošiaus? Gal pertrumpai?.. Beje, kiek gi ilgai reikia stengtis prisiminti savo bent didžiąsias nuodėmes?.. Seniau tas klausimas nė į galvą neateidavo, o dabar juk noris atlikti išpažintį tiksliai, tartum matematiškai, — juk reikia siekti tobulumo. Vadinas, gal pertrumpai dariau sąžinės apyskaitą? Tad gal dėl to visa išpažintis buvo bloga ir reikia ją pakartoti?.. Bet juk tai būtų toks nemalonus, tiesiog labai sunkus dalykas.. O ir išpažinties klausytoją tektų tuo savo kartojimu nemaža apsunkinti.. Ką daryti?.. Ypač kad ir gailesys kažin ar buvo pakankamas? Kaip nustatyti, kada yra pasiektas bent žemiausiasis laipsnis? Kad būta nemažos pragaro baimės, tai tiesa. Bet kaip su Dievo meile? Juk jos bent šiek-tiek būtinai turi būti. O čia ar jos turėta? Ir kaip įsitikinti, jo Dievas yra tavo mylimas?.. Tad gal ir užtenkamo gailesio išpažinty nebūta, ir dėl to gal reikėtų ją atnaujinti? Kas daryti?

Vargšas su didele baime eina prie klausyklos ir be galo rūpestingai stengias viską kunigui išaiškinti. klupinėdamas, atitaisinėdamas ir pasikartodamas tikrumo dėlei. Kunigas jam neleidžia pakartoti visos visuotinės. Vargšas sumišęs paeina nuo klausyklos. Jam rodos, kunigas jo nesupratęs ir tik dėl to neliepęs atkartoti anos išpažinties. O nesupratęs dėl to, kad jis jam netiksliai pasisakęs.. Tad gal reikėtų grįžti prie klausyklos ir iš naujo viską išpažinti.. Betgi gėda, gėda.. Ne, niekaip savęs nenugalės..

Taip kankinas visą vakarą ir visą naktį.. Antrą rytą prieš š. Mišias norėtų bėgti pas kapelioną atkartoti išpažinties. Bet juk kapelionas laiko neturi, o čia reikia tiek daug išpažinti! O ir draugai gal ką pastebės! gėda!

Bet kaip eiti prie š. Komunijos? Juk gali būti šventvagiška! Tai būtų baisu!..

Ir taip kankinas per visas Mišias ligi pat Komunijos.. Ką daryti? Eiti prie Komunijos ar ne?.. Neisi — pastebės draugai ir kažinką pagalvos!.. Tad varguolis vis tik persigali ir eina, nors ir labai bijodamas, be nepasidarys šventvagiu..

Po Komunijos irgi nėra paguodos, nes sąžinė nerami: gal šventvagiškai priėmiau Brangiausiąjį, kaip tikras Judas!.. Sekančioj išpažinty teks visa pasisakyti — gal kaip nors išsinarpliosiu..

Bet nelemtasis kamuolys vien labiau išauga ir suryzga. Štai, va, prisidėjo nauja bėda: vieną kartą žaibu švystelėjo nelaiminga mintis: o ar aš iš tikrųjų pasakiau visuotinėj išpažinty visas nuodėmes, kurias buvau prisiminęs? Juk štai, kai imu atsidėjęs mąstyti, nebegaliu aiškiai prisiminti, begu pasakiau.. Ir pagauna baimė: vėl teks išpažinti! O kunigas pamanys: tai užuomarša! Negalėjo pirmą kartą žmoniškai prisiruošti ir padoriai pasisakyti viską!..

Atlieka tą karčią išpažintį, bet tik dar labiau susiraizgo, nes visi senieji abejojimai atkakliai veikia ir toliau, netgi dar gilesnes žaizdas sieloj išgriauždami.

Nelaimei padidinti štai atsivėrė dar vienas abejojimų šaltinis: kai jis buvo dar pasauly, ir kai užeidavo kokia pagunda, jis ją arba atstumdavo, arba priimdavo, ir, einant išpažinties, netekdavo ilgai laužyti galvą, ar sutikęs su pagunda, ar ne. O dabar, kai ėmė akylai savo mintis bei norus sekti, įsitikino, jog esą ne taip jau lengva nustatyti tašką, kada valia sutiko ar nesutiko prisiimti kurį blogą geismą, ir vėliau žmogus nebežinai, ar užtenkamai greit pasiryžai neprisiimti pagundos ir iš viso ar neprisiėmei: juk tuo momentu nesuskambėjo koks skambutis ar nešvystelėjo koks šviesos signalas, kurie būtų skaidriai įsirėžę atminty; o čia dabar tie

dvasios veiksmai tai nelyginant pralekiančio paukščio šešėlio mostelėjimai vandens paviršiuj: praskrido — ir išnyko be pėdsako..

Todėl jis dabar imsis tokios taktikos su pagundomis: kai tokia užpuls, ir jis ją atmes, tai tą savo valios veiksmą pažymės kokiu išviršiniu ženklu: ar galvą neigiamai papurtins, ar ranka neigiamą atsaką duos, ar pusbalsiu "ne" ištars.. Ir ėmė taip elgtis — ir įsigijo keistuolio vardą, kas jį dar labiau suglumijo..

Ir nevydonės besą tos pagundos! Juo jų labiau bijai, juo jos smagiau tave puola. Ir taip įkyriai, pikčiau už muses rudeny — niekaip nenuvysi. Ir tokios sumanios bei prašmatnios, tiesiog genialios.. Ir, kas baisiausia, nesidrovi briautis į kilniausius dvasios pakilimus, liesti net švenčiausius dalykus (baisu net pamąstyti). Ir, juo labiau bijai, juo jos akiplėšiškesnės..

Ir neprityręs asketas naują dalyką išgyveno: švysteli vaizduotėj begėdiškas vaizdas; apčiuopė jį protas savo šalta šviesa: nedora! reikia tuoj atmesti!.. bet veikiamoji valios galia lyg paralyžuota kurį laiką tartum nė nejuda.. Protas aiškiai mato: neleistinai tęsiamasi, juk tai — nuodėmė!.. Ir tik dabar nerangi valia pajudėjo ir pasmerkė, kas smerktina.. Bet juk jau pervėlu! juk jau gal tikrai nusidėta?.. Ir tokia baimė pagauna.. nes juk nuodėmės už jokią kainą nenorėta padaryti.. nes juk tai tokia baisi nelaimė būtų.. Bet atrodo beveik tikrai, jog mirtinai nusikalsta..

Vargšas tame sąmyšy nebesusivokia, jog valios smerkiamasis bei atmetamasis veiksmas tuoj pat atsiliepė į proto šūkį: atmesk! Tik išsigandęs "nusidėjėlis" to dvasinio neregimo žaibo neįspitrėjo, o laukė kokio medžiaginio atmetamo ženklo, kaip kad jau buvo pratęs; o tokiam fiziniam aktui pajudėt iš vietos iš tikrųjų reikia tam tikro apčiuopiamo laiko.

Ir taip neprityręs gerų norų jaunuolis kankinas pats ir dvasios tėvus kankina, ir jo sąžinė ilgainiui virsta viena kruvina žaizda, širdis nuolat baimės spaudžiama, nervai ištampyti, gyvenimas virsta kankyne, beveik nebeįmanoma dar-

bas dirbti. Ar ilgai vargšas ištūrės nespjovęs į viską iš atgrasos bei nevilties ir nenueis šunims šieko pjauti.. Betgi daugumas bando ištverti. Ir ištveria visą gyvenimą. Bet ir prisikankina. Ypač kad daugumas jo nė supraste nesupranta, dargi iš jo juokias.

ĮVILKTUVĖS IR KITOS APEIGOS

Per šviesias ir liūdnas valandas laiko ratai nešė mus įžymaus įvykio link: senojo spalio 19 dieną mes pirmokėliai būsim įvilkti (žinia, be prievartos) į kuniginius drabužius. Tos dienos jau laukte laukėme: lig šiol buvome lyg kokie indusų pariah, tik aspirantai, dar ne klierikai, dėvį kiekvienas savotišką eilutę, atrodą labai margai, bet ne estetiškai, kadangi labai nelygios vertės kriaučiukai buvo tas eilutes mums sukūrę. Dabar gausim elegantišką uniformą, didžiojo siuvėjo Garšvos suburtą! Būsim lyg puskunigiai, o atrodysim dargi kaip tikriausi kunigai — ir vėliau ne vienas ten, plačiajam krašte, palaikys mus kunigėliais, bent taip pavadins: mat, gerai išauklėtieji pasaulionys, eidami lenkiškuoju mandagumo kodeksu, laiko savo pareiga net ir klieriką vadinti kunigu, kiekvieną kunigėlį — prabaščium, prabaščių — džekonu ir t.t. (tik jau vyskupu ne kiekvieną pagerbdavo, netgi prelatą). Ir dar vienas nedangiškas sumetimas mums knietėjo: ir mes nūn atrodysim tokie pat liekni, lankstūs ir gražūs, kaip ir anie ten vyresnieji draugai. Iš tikrųjų, tas sutonas taip tinkamai paslepia beveik visus kūno negrakštumus, ir iš kelmo padaro įmanomą baslį. Bet, žinoma, ne vieni tokie "idealai" mus žavėjo: kaip tikri žmonės, turėjome visas jų ydas, bet kratėmės jomis gana narsiai ir kėlėme akis į augštį: sutonas bus tai garbinga mūsų luomo uniforma, mylimosios motinos Bažnyčios nustatytoji ir mūsų meiliai priimamoji. Kad valios būta geros ir ne tokios jau silpnos, parodė vėliau gyvenimas: beveik visi garbingai išnešiojo ją iki mirties, netgi kankinio mirties.

Artyn, artyn laukiamoji diena. Kaip jaunikiai prieš vestuves, ruošiamės kuo padoriausiai apsitaisyti. Žinomasis siuvėjas Garšva pagaliau drabužius atnešė. Apsivilkome patikrinti. Garšva, šelmis, giria susiriesdamas, kad mes atrodą kaip paveiksliukai. O ir mums patiems, liurbeliams, mažne taip pat atrodo, ypač kad toks specas dar teigia. Vyresnieji draugai, maloniai prisimindami tokią pat savo dieną, duoda draugiškų patarimų: apsivilkę gerokai pasivaikštinėkite, pasimankštinkite, kad paskiau ne vietoj kojos nesusiveltų ir nepargriūtumėt, ypač lipdami laiptais! O ir pripraskite skubiai segiotis tą nesuskaitomą skaičių sagučių: ypač tai svarbu ryto metą, kai tiek maža laiko atsikėlus apsitaisyti!

Įvilktuvių diena.. Keista — nūn apie ją beveik nieko nebeatsimenu, netgi nei kas įvilktuvių ceremoniją atliko. Beatsimenu, jog išėjom viešumon pirmą sykį truputį susivaržę, betgi ir pasididžiuodami. O vyresnieji draug su mumis nušvitę sveikina, sveikina žodžiais, o daugelis atsiuntė sveikinamų gražių Angrabaičio paveikslėlių. Vadinas, jau esame tikri klierikai! Ir, turbūt, niekas tą dieną nemanėme tą padėtį pakeisti ir dumt į pasaulį, manau, netgi nei tie, kur netrukus tai padarys.

Kai visi klierikai nuėjom į katedrą, dabar jau mums pirmokams nebereikėjo skyrium lipt į aną šventąjį, taip sakant, vištininką viršuj presbiterijos, o eiti draug su kitais į kuniginę bendrąją zakristiją, apsivilkus dailia baltute kamža, ir iš ten padoriai bei garbingai po du - po du žygiuoti į puikiąją presbiteriją, po keturis vis sustojant prieš didįjį altorių ir grakščiai (bent taip mums patiems atrodė) nusilenkiant ir toliau einant į Švenčiausiojo koplyčią valandėlę pasimelsti. Toji koplyčia! Kai ją pirmąkart išvydau, stebte nustebau: bene per kokį stebuklą patekęs į Liepojos bažnyčią! Visiška kopija! ir architektūra, ir ištapymu.

Iš Švenčiausiojo koplyčios ta pat tvarka grįžom į presbiteriją ir pirmą kartą reikiamai apžvelgėme (kurie to dar ne-

buvome pirmiau padarę) visą didingąją Dievo šventyklą.. O, kokia ji mums pasirodė didelė ir graži! . Taip, bet ji ir vėliau man vis tokia pat atrodydavo, net regėjus panašias šventyklas svetur. Ir aš visai sutikau su lenkų rašytoju grafu Tarnowskiu, jog tokios didingos bažnyčios nebūtų galėjęs pastatyti niekas kitas, vien didysis Vytautas.

Man ypačiai patikdavo eiti katedroje kitų klierikų eilėse per procesijas, ypač vakarais, su Švenčiausiuoju, su žvakėmsi rankose. Tos ilgos tiesios baltos žiburiuotos eilės tarp dviejų tamsių mūrų — pasaulionių minios. O kad ta klierikų grutė būtų kuo tiesiausia, jos viduriu, rankas dailiai sunėręs, vaikščioja ten ir atgal ceremonijorius, dar vieno ar dviejų padėjėjų pagelbimas, tuo būdų tą baltąjį upelį vis išlygindami.. Nepaprastai man patiko tų metų ceremonininkas: toks gana augštas, o lieknas ir labai grakštus klierikas, dailia iškelta galva, gražiu veidu blondinas, maldingas, ramus, rimtas. Kas jis toks? Norėčiau pasižinti. Pagal seminarijos nuostatus, jis — trečiojo kurso klierikas. Vėliau sužinojau, jog tai — Vladas Taškūnas, doras gabus vyras. Vėliau ir susipažinau, o paskiau gyvenime ir labiau suartėjau. Ir niekuomet nesigailėjau: tai buvo tikrai vertinga asmenybė, gražios krikščioniškos dvasios, kurios įžymiausieji bruožai buvo augšta inteligencija, gera širdis, didelis idealizmas, idėjinė drąsa, tiesus atvirumas, garbės bei turto nejieškojimas, karžygiškumas. Nežiūrėdamas asmens, jis pasakydavo į akis tiesą, patinka šiam ar ne; betgi tai darydavo kažkaip neužgauliai, netgi maloniai, kadangi visa jo asmenybė buvo maloni. Daugelis senųjų amerikiečių turite jį pažinti, nes jis ilgokai yra veikęs Amerikoj, o paskiau grįžo į Lietuvą, kurią rimtai ir giliai mylėjo. Prieš pat grįždamas į tėvynę, jis buvo Norwood'o, Mass. klebonu. Lietuvoj pateko į Žemaičius ir, perorganizuojant bažnytinę provinciją, pasiliko Telšių vyskupijoje, kur galop gavo svarbią Alsėdžių parapiją. Kadangi drąsiai rėždavo tiesą, nacių okupacijos metu pateko į kalėjimą, iš kurio liko paleistas, darant pastangas tėvui Fulstui (kuris ne vieną lietuvį yra išgelbėjęs iš nacių nagų). Grįžtant į Lietuvą bolševikams, kun. Taš-

kūnas, žinoma, nebandė gelbėtis, pasišalindamas į Vakarų Europą. Savo bičiuliui kun. Jonui Švagždžiui jis neseniai rašė esąs nūn altaristu Laukuvoj.. Šioj žemėj jo greičiausiai neberegėsiu. O taip būčiau norėjęs.. Man būdavo tiesiog šviesus atgovis su juo pabūti (Tuo tarpu gavome žinią, kad jis 56. VII. 26 miręs).

Mat, kaip toli laike ir erdvėj nuklydau, prisiminęs brangų asmenį.. Betgi reikia grįžt į 1903 metus, į Kauno katedrą procesijos metu.

Kaip ir visi gražūs dalykai, ji greit pasibaigdavo, ir žvaliai grįždavome į savo brangiosios seminarijos apdulkėjusius rūmus. Grįždavome patenkinti tuo maldingu katedros epizodu, kuris mums, šalia dvasinės naudos, suteikdavo dar malonaus įvairumėlio.

Netrukus teko savo akimis pamatyti, kaip šventasis vyskupėlis Gasparas Cirtautas teikė keturis mažesniuosius šventimus, o prieš tai ir taip vadinamąją tonsūrą — tasgatės, pakaušio iškirpimą. Teikiant tuos šventimus, turėjau sau paskirtą kažinkurią mažutę funkciją — draug su keliais kitais klierikais vyskupui patarnauti. Smalsiai sekiau, ką daro tas nuostabusis vyskupas, kurį vėliau pavadinau patriarku Abraomu.. Vyskupas toks gana augštas, liesas, stambiais, negražiais bruožais veidu, labai kuklus, o gerumas švyti visoj povyzoj. Tikrai nebaugu jam patarnauti.. Ir jis tas apeigas atlieka taip rimtai, taip pamaldžiai.. Bet jis turi ir tam tikrų keistumų (o, juk bene visi šventuoliai buvo mažiau ar daugiau keistuoliai — mat, kaip savaime susitaikstė net rimas). Taip, sakysim, tas didis vyskupas turi paprotį labai dažnai vartoti bereikšmį lenkišką posakį "panie tego", mūsiškai — pone to. Ar paskaitose, ar pamoksluose, ar prakalbose tas panie tego sudarydavo gal trečdalį visos bylos. Jis gerai numanydavo tą paprotį esant nevykusį — tad kartais bandydavo kitus atgrasyti nuo panašios negerovės: Tik žiūrėkit, panie tego, ne-

vartokit, panie tego, tokių negudrių, panie tego, posakių, kaip štai "panie, mopanie, panie tego, pamdzieju ir kitų tokių, panie tego!.. Kaikurie klierikai net atsidėję skaičiuodavo, kiek kartų jis per prakalbą pavartos tą savo šedevriuką. Skaičiai išeidavo tikrai imponuoją.. Mandagiai šypteldavome, išgirdę tą brangiojo vyskupo liežuvio kluptelėjimą, bet ne paniekiamai, ne piktdžiugiškai, tik su tam tikra net pagarba, kadangi labai jau gerbėme ir mylėjome tą skaisčią dūšią, tą šventą vyrą, mielą - mielą žmogų. Ypač būdavo keista ir savotiškai juokinga, kai jis tą panie tego pavartodavo šventose apeigose net augščiausio pakilimo vietose. Sakysim, kai po penkerių metų jis teikė mums kunigo šventimus, užkopęs prie altoriaus, apvilktas puošniais vyskupo šventaisiais apdarais, su didžiojo kunigo mitra ant galvos, su ganytojo lazda rankoje, didingai atsisuko į mus, nužemintai klūpančius, ir oriai prabilo: Aš, panie tego, Apaštalų Sosto autoritetu ir t.t.. Net ir tuo rimtu, net mirštamai mums rimtu momentu gero šypsnio šešėlis sušvito mūsų lūpose.. Gal ir Dievulis su dangaus dvaru maloningai nusišypsojo, klausydamasis to Abraomo bylos..

Bet iš 1908 metų grįžtu vėl į 1903, į nedidžiukę antrąją seminarijos zakristijėlę, kur jisai teikia būreliui išrinktųjų tonsūrą ir keturis mažesniuosius šventimus. Ganytojas ima iš patarnautojo žirkleles ir kiekvienam kandidatui iškerpa viršugalvy pluoštelį plaukų, kuriuos sudeda į patiekiamąjį padėklą. Tuo ženklu išrinktieji perkeliami iš pasaulionių luomo į dvasinį — į klierikus ir gauna su tuo susijusias privilegijas; bet toji tonsūra dar jų nesuriša visam — jie panorę gali grįžt į pasaulį ir gyvent, kaip ir kiti pasaulionys. Bet vis tik jie šiuo žygiu žengia pirmąjį žingsnelį visiško Kristui pasiaukojimo keliu. Ar jie tai gyvai jaučia?. Žiūriu — ir regiu: tikrai, jaučia. Man net kiek graudu daros.. Domine, pars haereditatis meae et calicis mei, tu es, qui restitues haereditatem meam mihi! — Viešpatie, tu mano paveldėjimo bei taurės dalia, tu sugrąžinsi man mano paveldėjimą!.. Ir aš manau sau: kada gi ir aš tuos palaimingųosius žodžius galėsiu ištarti?

Toliau ganytojas paeiliui teikia keturis mažesniuosius šventimus: ostijarijaus — vartininko, lektoriaus — skaitytojo, egzorcisto — užkeikėjo ir akolito — artimesnio patarnautojo. Kiekvienam laipsniui skirta tam tikra pašvenčiamoji formulė ir įteikiamas tam tikras daiktas — to laipsnio paskirties ženklas. Tą formulę šventintojas skaito labai atidžiai — kad šventimas būtų galiojąs: čia nevalia įterpti kokių pašalinių žodžių. Na, o vyskupas Cirtautas kaip gi ištūrės nepridūręs formulėj savo mylimojo "panie tego"? Taip atsitiko ir šį kartą. Ir ką gi? Vargšas šventintojas norėtų, jei būtų galima, tuos žodžius lyg guma trinte ištrinti, kad jie paliktų lyg visai netarti. Tad jis energingai daro ranka panaikinamąjį mostą, sakydamas: "Nie trzeba, nie trzeba" (nereikia, nereikia) — ir tuo būdu dar pablogina padėtį, pridurdamas dar keletą pašalinių žodžių. Tegu kun. dr. Juozas Lesauskis ar kuris kitas tos pat vertės subtilus teologas sprendžia, ar anas šventimas buvo tikras, o aš jau nebežinau..

KALĖDOS, NAUJI METAI, KARAS, ŠVENTIMAI

Jau arti Kalėdos. Uoliai mokomės, kad gražiai baigtųs pusmetis, ir galėtume ramiai atsipūsti. Laimingi trečiokai bei ketvirtokai su penktokais: jiems leista išvažiuoti į pasaulį atostogų; o mes pirmokai su antrokais, kaip dar gerai nesusitupėję klierikėliai, kuriems pasaulis dar didžiai pavojingas, turėsim pasilikti švenčių švęsti seminarijos uždory. Na, tegu! Perdaug nenusimename: nors ir malonu būtų išvysti savuosius, betgi ir seminarijoj su draugais nebus nuobodu.

Galų gale! Semestras baigės, ir neblogai: vaikinai darbavos ne viršininkams, tik Dievui (o jei kiek ir viršininkams, tai nė Dievulis nepasipiktins). Linksmai klegame, lydėdami laimingesniuosius draugus, kurie galvotrūkčiais skuba išsprukt į miestą šio to apsipirkti, o paskui dūmti namoliai.. Mums pasiliekantiesiems kiek liūdna, betgi negalime ir nesidžiaugti draugų džiaugsmu..

Šturmas baigės. Seminarijoj pasidarė kažkaip keistai tylu. Ką gi! pusė avilio ištuštėjo. Likusieji taikstomės prie pakitusios padėties. O padėtis tokia: dabar rytais kelsimės valanda vėliau, šešiomis. Po mišių bei pusryčių lig pietų turėsime laikytis savo kambariuose, bet nebus griežtos tylos, nereiks mokytis, vien laisvai darbuosimės, kas kam širdy (išskyrus, žinoma, muziką bei dainavimą), net galėsime kits kitą lankyti bei pasiplepėti. Po pietų, pasivaikščiojus, pasidainavus, pasigrojus, irgi nebus priverstinių darbų, o vien laisvos studijos ar skaitymas, na, ir paprastas pasiplepėjimas. O! šis

ir šventoj seminarijoj yra gana mielas! Po vakarienės, gerai prasivėdinus sode, iki soties prisidainavus lietuviškų dainų, galima eit į kurią didesnę salę ir žaisti kuriuos nors draugijinius žaidimus. Čia tai jau būdavo linksma, net triukšminga.

Gerai prisidūkę (mat, ir klierikai tuo nusideda), eidavome poterių, o paskui gulti. O tas miegas būdavo skanus! Niekur kitur nesu taip gardžiai bei sveikai miegojęs, kaip seminarijoj: mat, neperilgai, vis tuo pat laiku, vis tiek pat valandų, o svarbiausia — toji jaunystė..

Nors tame tarpe buvo kelios didelės šventės — Kalėdos, Nauji Metai, Trys Karaliai, betgi apie jas nieko ypatingesnio neatsimenu. Bet gerokai atsimenu, kaip sveikinome seminarijos rektorių Antaną Karosą (turbūt, Naujų Metų proga). Paprastai sveikinti turėdavo dekanas. Bet, mat, dabar ketvirtokai yra išvykę namo, ir vyriausiasis klierikų oficialistas yra antrojo kurso senjoras klierikas Mykolas Jankevičius, liepojiškis abiturijentas, o kilme kupiškėnas. Įdomus tai buvo asmuo. Išvaizda truputį primindavo Mozės tautietį. Paprastai atrodydavo rimtas, bet akyse bei lūpose kiekvieną momentą galėdavo sušvytėti velniūkščiai savo šelmiškais šypsniais. O ir liežuvį Mykolas turėjo liauną bei nuodais tėpteltą: tik nežiopsok — o jau būsi pajutęs jų prieskonio. Šiaip buvo mielas draugužis, juokdarys ir plepis istorijų pasakotojas (žinoma, linksmų), kuklus, net nedrąsus ir ne labai gabus. Buvo juodu ypačiai sutapę su klieriku Vladu Jurgučiu: šiam imponavo Jankevičiaus aštrokas liežuvis bei geras linksmas būdas, o ir toji keistoji kupiškėnų tarmė, kurios klausant iš vikriųjų Mykoliuko lūpų visuomet darydavos kažkaip šviesiau; o Jankevičiui imponavo Jurgučio gabumas bei išsilavinimas, žinoma, ir malonus būdas. Tad juodu laikydavos išvien.

Vadinas, nuėjome abu kursai pasveikinti savo rektoriaus, iš anksto džiaugdamies pamatysią tą mieląjį keistuolį ir iš jo gal ką nors įdomu išgirsią: tuo jis buvo mūsų tarpe garsus. Nuėjome, susikimšome neperdideliame pirmajame jo kambary, ir senjoras Jankevičius žengė į priekį prakalbos pasakyti, kurią buvo, žinoma, paruošęs namie, ne be to paties Jur-

gučio pagalbos. Pradėjo, kaip ir buvo nustatyta, lenkiškai.. Pasakė keletą sakinių ir užsikirto.. Jurgutis kužda, bando padėti.. Senjoras dar stumias šiek-tiek, bet galop visai sustoja.. Mums ir įdomu, kas bus, ir nejauku: vis tik geras draugas.. Ir ką gi rektorius? Na gi, jis ramių ramiausiai vargšui sako (lenkiškai): Nieko, nieko! rezultatas juk vistiek tas pat! Ačiū..

Ir pradeda atsisveikinti.. Einame namo, gyvai diskutuodami, ką reiškia tas rektoriaus posakis, paguodą senjorui ar pašiepimą, ar abu kartu?

Tad baigės 1903 metai, kurių didžiausiasis įvykis be nebuvo genialiojo popiežiaus Leono XIII mirtis ir būsimojo šventojo Pijaus X išrinkimas. Prasidėjo 1904 metai, atnešiantieji Lietuvai, o ir visam pasauliui, reikšmingų įvykių.

Betgi mes, Žemaičių seminarijos klierikai, to nenujautėme, ypač kad neskaitėme jokių dienraščių, o ir politinių savaitraščių — vien savo mokslą liečiančius dalykus. Dabar, po tiek daug metų, manau, jog neką tenustojome, dienraščių neskaitydami. Kaip dvasiai maistas — tai vien šiaudai.

Sugrįžo iš atostogų draugai; bet ir jie nieko ypatingo nepapasakojo. Iš mano Žemaičių kampelio sugrįžo Petras bei Juozas Gudauskai ir Šveistrys — miela buvo pasikalbėti. Namie viskas besą kaip vien reikiant. Naujasis klebonas Juozas M. narsiai "bevajavojąs" su tikrais ar tariamais priešais, o turįs nepaprastą talentą visur jų susirasti.. Bet nei jie, nei kiti klierikai nieko nepapasakojo, nes ir nežinojo, apie besirenkančius viršum Rusijos audringus debesius, kylančius iš tolimų Rytų. Ir niekas iš klierikų nenujautėme, kad vasario pradžioj (n. st.) japonai, kaip žaibas iš giedro dangaus, kirs rusams per knyslį, už ką jie begėdiškai lenda vis gilyn į svetimas žemes, į kurias daugiau teisės turėtų japonai (tik ar daugiau tų svetimųjų simpatijos?). Vasario 8 japonų admirolas Togo, rusų svečiuos nelaukiamas, užpuolė Port Artūro uoste besipuikuojančią stiprią rusų laivyno dalį, kaikuriuos

karo laivus paskandino, kitus stipriai apgadino ir glaudžiai užblokavo uostą, kad rusai nebegalėtų išeti į laisvą jūrą. Nieko nebelaukdami, japonai išlaipino Korėjoj, netol Jalu upės, pirmąją savo armiją, generolo Kurokio vedamą, prieš rusų karo dalykų žinovą gen. Kuropatkiną. Ir prasidėjo tas keistasis karas milžinės Rusijos su anuomet nediduke Japonija, karas labai nelaimingas bei negarbingas rusams.

Iš pradžių mūsų viršininkai, turbūt visi, o ir mes mažesnieji padarai ne vien susidomėjome tais įdomiais įvykiais, bet ir nudžiugome: kaip kad' mums kun. inspektorius piktdžiugiškai šypsodamas sakė: "Tas japonų šunytis gal gerai pakedens rusų lokio kailį!" — ir, žinoma, visiems mums pasidarys lengviau. Bet netrukus mums, atėjusiems į kareivinės tarnybos amžių, iškilo visai apčiuopiamas pavojus: Rusija ėmė smarkiai mobilizuotis ir, jei karas nusitęs, daugelį mūsų gali pašaukt į kariuomenę ir išsiųst japonams į darbą!.. Tiesa, aš, prieš stodamas į seminariją, turėjau pasirūpinti ir pasirūpinau, kad mane valsčiaus vyrai paleistų nuo kareiviavimo pareigos (tokią teisę iš rusų valdžios jie turėjo); sugirdžiau jiems vieną gražią vasaros dieną statinukę alaus — ir jie pasigardžiuodami, bet, dėl juokų, kiek pasiožiaudami, kad geriau įvertinčiau jų gerą širdį ir atsilyginčiau, teikės paskelbti mane esant jų nutarimu laisvą nuo kareiviavimo Jo Didenybės Imperatoriaus kariuomenėj.. Bet, jei vis daugiau reikės jaunuolių kūnų tam japonų slibinui, tai gali ir ligi manęs prieiti. Tiesa, pavojus dar neatrodė visai tikroviškas, tačiau baimužė kartais kažkur ten širdies gilumoj sukrutėdavo. Vadinas, menki mes tebuvom Rusijos matuškos piliečiai.

Vieną kartą, nė neklausiamas, kun. inspektorius parodė gerą širdį, pareikšdamas, kad, jei grės tikras pavojus, tai mes jus senukus anksčiau įšventinsim subdijakonais ar ką — ir tegu rusas papūčia! Mat, rusų įstatymai neleido į kariuomenę imti vyrų, kur turi augštuosius šventimus. Na, tai vistiek paguoda.. Nors, antra vertus, irgi baimė ima — jau taip veikiai galutinai ryžtis visai mesti pasaulį, kai žmogus dar nė iš tolo nežinai, ar turįs pašaukimą..

O kitiems draugams jau ir be to buvo atėjęs laikas ryžtis — likt kunigu ar eit... kur? Anais laikais paprastai tokie klierikbuviai eidavo į farmaceutus ar matininkus, jei neturėdavo drąsos ar jėgų baigti gimnazijos kursą (kas anais laikais nebuvo lengva) ir kopt į universiteto augštybes. O tai būdavo tikros augštybės, imant padėtį iš medžiaginės pusės.

Jau minėjome, jog į kunigus švęsdavo iš penktojo kurso, paprastai nelaukdami ištisų metų pasibaigiant, kadangi kunigų labai stigo. Penktajam kurse anais metais atsimenu šiuos vyrus: Daukšą Zenoną, Tilvytį Jurgį (tą mieląjį poetą Žalvarnį). Rodos, to pat kurso buvo Benediktavičius Teodoras, Počobut (lenkuojąs, apyponiškis, akiniuotas, rimtai žvelgiąs) ir Norkus, bene Vincas, toks neaugštas, o platus, o geru lietuvišku raudonu veidu, taip gerai į tave žiūrįs ir lygiai gerai šypsąs. Iškilo atminty ir dar du: Gaščiūnas su Juodviršiu, kuriuos mėgdavome geraširdiškai papravardžioti rusišku "diadka" — senukas, tėvukas ar ką: mat, juodu buvo buvę rusų kariuomenėj, o ten buvo pastatyti lyg kad vyresniaisiais ant sau lygių, o šiuos kareiviai vadindavo "diadka". Šitiemdviem, karui prasidėjus, tikrai grėsė pavojus, kad gali mobilizuoti. Beje, prisiminiau ir dar vieną to kurso klieriką, kurį visai užmiršti būtų buvusi tikra nuodėmė — tai Jonas Strikas.

Vieną dalį tų vyrų įšventino kunigais gal dar prieš Kalėdas. Buvo tai Daukšas, Tilvytis, Strikas ir Veblauskas. Gal vienkart įšventino ir Norkų su Počiobutu, ir Aleksandrą Mileiką. Gaščiūną su Juodviršiu padarė kunigais vėliau. Daukšą nusiuntė vikaru į Žemaičius, kur jis visą gyvenimą ir pasiliko. Veblauskas pateko bene kažkur į Augštaitiją. Tilvytis irgi — būtent, į Krinčiną. O Striką, mano mieląjį Joną, tą idealistą, paskyrė į mano gimtuosius Gargždus, pas mano kleboną geradarį Juozą M. Strikas buvo nedidukas, o dar lieknas, silpnos sveikatos jaunuolis, blyškiu veidu, nesodietiškais bruožais, juodais plaukais, šepečiuku sušukuotais augštyn, juodais ryškiais antakiais, beveik susisiekiančiais viršuj ilgokos, plonos, dailios nosies, nedidele burnele, dailiai iškirpta, rimtai susičiaupusia, bet lengvai pereinančia į šiltai palankų

šypsnį. O tos didelės tamsios akys vis dega skaidria viduja ugnim ir taip tiesiai bei kiaurai veizdi jums į akis, jog darytųs nejauku, jei ne slypinti jose draugiškumo bei meilės šilima. Turės jis dabar stoti į kelių buvusiųjų vikarų pėdas, kuriuos suskubo sudoroti mažiukas dručkis klebonėlis: Janeliūno, Bublio, Jarašiūno, Kirlio. Strikas nujautė ilgai ten neišbūsiąs, bet važiavo, pakiliai nusiteikęs mylėt visus ir tarnaut visiems, išskyrus velnią.

Su kitais įsišventinusiaisiais neteko atsisveikinti nei gyvenime daugiau besusitikti, išskyrus Norkų ir Juodviršį (kurį dar esu Žemaičiuose sutikęs bekunigaujantį ir Liepojoj. Bet su Tilvyčiu teko padoriai ir susipažinti, ir atsisveikinti, lyg dėl to, kad ir gyvenime dar teks turėti su juo malonių reikalų. O atsitiko tai šitaip:

Jo širdies draugai suruošė jam seminarijoj atsiskiriamąjį pobūvėlį, berods, Petro Gudaičio celėje. O kadangi Gudaitis buvo gargždiškis, tai jis ir mane ten pasikvietė — susipažinti su poetu Žalvarniu, kurio rankraštinę eilių knygelę buvo davęs (ar vėliau davė) man pasigrožėti. Ir grožėjaus, ir susidomėjau autorium, ir todėl mielai priėmiau pakvietimą.

Susirinko tik keletas "rinktinių". Iš kitų prisimenu vien dekaną Čėsnį, didžiagalvį, rimtaveidį, žydraakį, kukliai besilaikantį, maža kalbantį. Na, ir, žinoma, savo gargždiškį Gudaitį, laibutį, lankstų, linaplaukį blondiną, apvaliu nediduku veideliu, labai mergaitišku, labai sodietišku lietuvišku, mandagutį, mielai patarnaujantį. Ir štai ateina pats tikrasis! Augštas, lieknas, bet stiprios sudėties vyrukas, tamsiais plaukais, su šalutiniu sklastymu. Veidas nedidelis, pailgas, norėčiau pasakyti "poniškas", o dėl ko, nė pats tiksliai nežinau; gana to, kad vien inteligentinėse šeimose tetekdavo tokių veidų regėti: gal tai bruožų taisyklingumas, gal veido blyškumas (bet sveikas ir gražus), gal tai madinė plaukų šukuosena, kaip parodos lange. Laikos jis labai kukliai, akis dažniausiai žemyn nuleidęs, kažkaip atsiprašomai šypsodamas. Kas ir ką

ten kalbėjo, nebeatsimenu (viena tikrai atsimenu: aš tylėjau, kaip vandens į burną įsisriuobęs). Manau, kad dekanas ir Gudaitis iškėlė kun. Jurgio patriotinius bei literatūrinius nuopelnus ir išreiškė viltį, kad jaunasis poetas ir toliau gražiai reikšis Tėvynės garbei. Atsimenu, Tilvytis į tai labai kukliai bei atsargiai pasisakė, stengsiąsis, atitinkamai savo silpnas jėgas, ir toliau uoliai darbuotis.. Prisipažįstu, anuomet tikėjaus, kad Tilvytis daug ko nuveiks literatūros dirvoj. Ir galėjo bei turėjo nuveikti. Tik štai tas jo nemeluotas kuklumas bei savim nepasitikėjimas! Tilvytis taip ir nesiryžo kurti ne užkampiui, o visam pasauliui, be ko didžios literatūros nesukursi. O gabumų bei jėgų jis turėjo turbūt ne mažiau, nei jo brolis Teofilis ir nei ne vienas kitų mūsų pasireiškusiųjų kūrėjų. Man vėliau teko su juo apie tai kalbėtis. Aš jį kursčiau drąsiai ir plačiai užsimoti. Bet jis vis: na, kas aš per rašytojas! vien juodadarbis: man užteks ir tų mano kuklių giesmelių!

Kuomet aš su kitais paskirtaisiais draugais gavau keturis mažesniuosius šventimus, keista, dabar gerai nebeatsimenu. Buvo jau man prasidėjęs ilgas ir sopulingas abejojimų, būgštavimų, dvasios tamsybių bei nerimavimo laikas. Užtat tą periodą dengia tirštesnė atminties migla. Prieš tą įžymią šventimų dieną atlikome nuoširdžiai trijų dienų rekolekcijas. Apeigas atliko vysk. Cirtautas (nebeatsimenu, ar su nie trzeba, ar be). Atliko, kaip paprastai, patriarkiškai oriai. Tikras Abraomas. Kaip laikiaus, ką jaučiau, dabar nebegaliu smulkiai prisiminti. Kai šaltos žirklelės palietė man pakaušį, ir vyskupo pirštai iškirpo žiupsnelį plaukų, šaltokas, bet malonus šiurpulys perbėgo per nugarą. Dabar ne vien drabužis, bet ir ant pat kūno ženklas rodys mane jau esant priskirtą prie tų, kurie yra sau ir Viešpačiui tarę: "Viešpatie, mano paveldėjimo ir taurės dalia, Tu man grąžinsi mano paveldėjimą". Įspūdis buvo gilus. Kiekvieną iš keturių mažesniųjų šventimų priimdami, vyskupui įteikiant mums to šventimo bei paskyrimo

įnages ir kalbant atitinkamus žodžius, mes tikrai rimtai ryžomės vertai atlikti, ką tie ženklai bei žodžiai sako. Šviesiai ir giliai džiaugėmės, kad nūn esame jau gerą žingsnį arčiau šventųjų šventosios ir visai teisėtai galėsime vaikščiot aplink Dievo altorių ir patarnaut kunigui, atliekant švenčiausiąsias apeigas.

MIELOS PAŽINTYS

O vistiek vieną sykį ryžaus padaryti tai, ko ne kartą buvau gyvai norėjęs — arčiau pasižinti su anuo mieluoju ceremonijų vadu Vladu Taškūnu, o ir su neišskiriamu jo draugu Jonu Švagždžiu, apie kurį klierikai su tam tikra pagarba, bet kaikurie ir trupučiuku lyg kokios baimės pasakodavo, kad jis labai mėgstąs knygas skaityti ir esąs išsilavinęs, bet gebąs pačiupti kur nors ir kokią laisvamaniškesnę knygą, ir pats esąs.. na, kažin ar ne kiek.. laisvamanis ar ką.. Tai mane labai intrigavo. Bet niekaip nesurasdavau progos.. Galų gale ryžaus ir be progos. Jei kalnas neina pas Mahometą, Mahometas gali nueiti pas kalną.

Taškūnas su Švagždžiu gyveno tuos rūmuos, kur paskaitos, nedidukėj celėj Nr. 7.. Durys kaip durys. O vistik lyg bugštu stuksent.. Betgi pastuksenau.. Prašom! — pasigirdo malonus, lyg miglotas, lyg nosinis (truputį varšuviškas) Taškūno balsas. Įsikvėpęs drąsos, narsiai žengiau į slėpiningąjį aukso paukštės lizdą.. Bet čia ne viena paukštė, o dvi: balandis — Vladas ir kovas — Jonas. Būtų užtekę vieno balandžio. Bet ir kovukas tegu sau liekti!.

Du veidai, kiek nustebę, laukiamai veizdi į mane, o aš į juos irgi neaiškiu žvilgsniu. Reikia pagaliau tą nekokią tylą pertraukti. Tad naudojuos geru seminarijos papročiu tai gerajai bylai tylai pertraukti ir jos auksą iškeist į šnekos sidabrą:

— Laudetur Jesus Christus — sakau gana maldingai.

— In saecula saeculorum — atsako varšavišku balseliu balandis Taškūnas. O gal ir kovas Švagždys prisidėjo, nebepastebėjau, kadangi regėjau ir girdėjau vien didįjį ceremo-

nijorių, klierikų galiūną, kuris per ceremonijas gali į nusiminimą įvaryti betkurį neceremonininką. O jis žiūri į mane gana abejingai, gal kiek žaismingai, ir kviečia sėstis. Mudu sėdavos ant lovų prieš vienas antrą, o kovas Švagždys bene stačias pasilieka. Žvilgteriu čia į vieną, čia į antrą. Abu iš arti besą visai tokie, kokį įspūdį buvau susidaręs iš tolo ir iš pasakojimų. Taškūnas, kaip kad ir Tilvytis ar Strikas, daro ponaičio įspūdį, tokio, taip sakant, motulės sūnelio (žinoma, žiūrint tik paviršium).. kažko švelnaus, elegantiško, šviesaus (nes ir šviesus blandinas yra), dvasingu žvilgiu, inteligentine povyza. Švagždys, nors irgi šviesus blondinas, bet jo veidas atrodo tamsesnis, kadangi truputį rauplėtas; galva didoka, forminga, tikro indoarijiečio; veidas protingas, akys žibėte žiba viduja ugnim, lūpose sarkazmas trūkčioja; jis irgi neatrodo sodietiškai, priešingai, manytum, iš pažangių miestelėnų, truputį revoliuciškai nusiteikusių.

Kaip aš jiedviem ten pasiaiškinau, dėl ko atėjęs, ir apie ką ten kalbėjome, smulkmenų nūn nebeatmenu. Teko daugiausia man pačiam šneką palaikyti (kas anais laikais man neatrodė sunku); šiuodu kalbėjo gana maža, lyg atsargiai, lyg stebėdami, lyg egzaminuodami mandagiai. Taškūnas šnekėjo iš lėto, pasišypsodamas, protingai, apvaliais dailiais sakiniais, truputį nonšaliantiškai — atsiprašau, ar nebūtų galima lietuviškai pasakyti "lygniekurniekiškai"? Švagždys kartkartėmis žaibu įsiterpdavo vykusiomis pastabomis, su druska, uksum ir pipirais. Žiūriu — ogi su juo reikėtų atsargiai: tuoj tave pamaus ant iešmo!

Mano vizitas nebuvo ilgas. Ir atrodė — neką telaimėjau: juodu tik tiek tesusidomėjo mano asmeniu, jog nė nerevizitavo manęs seminarijoj, o vien kažkuriuo būdu man atsiuntė ar įteikė pasiskaityti Taškūnas žinomąjį Leheno veikalą apie sielos ramybę, o Švagždys — dabar nebeatsimenu kurio autoriaus bene rusišką filosofijos istoriją, kurią beskaitydamas kaip tik galėjau prarasti sielos ramybę, nes ta knyga pasirodė kiek klaidatikiška, vadinas, draudžiama, gal nusidedu ją skaitydamas.. Draugiškai suartėjome tik daug vėliau,

ir tai vien per laiškus, po pirmojo pasaulinio karo, kai anuodu vyrai jau seniai veikė Amerikoj, o mes Lietuvoj kūrėme nepriklausomą tėvynę, ir jiedviem įdomu buvo sužinoti iš manęs apie to veikimo užkulises. O už mano tą 1904 metų vizitą juodu terevizitavo mane dar vėliau — Taškūnas, kai grįžo Lietuvon, o Švagždys, kai aš nūn atvykau Amerikon ir jį aplankiau Brocktone.

Kodėl taip ilgai įsikalbėjau apie tuos draugus? Mat, kas širdy, tas ir ant liežuvio. O tuodu vyrai ir iš tikrųjų verti įrašyti šiuose puslapiuose, kadangi nemaža yra nuveikę ir Lietuvoj, ir Amerikoj savo tautiečių gerovei.. O kaip su tuo kun. Švagždžio.. taip sakant, liberalizmu ar ką? Nagi, gyvenimas parodė tai buvus vien natūralų kritiškumą, į kurį gyvenimui suteikus atsaką, jis savaime apmilšęs. Įdomu, kad vienaskitas anuometinių jo peikėjų ir be to kriticizmo nuėjo.. kitiems dievams šieko pjauti, sakysim, Olechnowicz, kuris seminarijoj Dievulį visomis keturiomis, taip sakant, gaudydavo, paskui nuėjo į niezaležnikus, arba Augustaitis metė kunigo saulę ir pasinėrė pasauly..

Tame pat kurse su Švagždžiu ir Taškūnu buvo dar vienas įdomus asmuo, kuris štai po tiek daug metų vėl išplaukė čia Amerikoj mano akiraty, lyg aušrinė pasaka iš jaunų dienų ir maloniai mane aplankė mano žaviajam Ramybės Slėny. Tai — monsinjoras Eduardas Stukels, latvių patriotas veikėjas, gimęs Lietuvoj, nūn New Yorke ir ką tik štai miręs.. Kaip jis buvo anais laikais patekęs į mūsų Žemaičių seminariją? Mat, anuomet didelė Pietų ir Vakarų Latvijos dalis bažnytiškai priklausė Žemaičių vyskupijos (iš kurios 1926 metais padaryta Kauno, Panevėžio ir Telšių vyskupijos, o latviškosios dalys liko prijungtos prie Latvijos vyskupijų). Aptarnaudavo tas latviškąsias parapijas paprastai lietuviai kunigai, kadangi latvių katalikų jaunuolių, norinčių likti kunigais, negalėjo būti daug. Atvykęs į seminariją, radau ten tris: šitą štai Stukelį trečiajam kurse ir Jurgį Cynį latvį bei Andrių Daugį pusiaulatvį savo pirmajam kurse. O 1904 ar 1905 rudenį įstojo dar vienas ištisas latvis Čamanis. Šis, palikęs ku-

nigu, vėliau nepriklausomoje Latvijoje pasižymėjo tautos gyvenime, pasiekęs net švietimo viceministro vietą. Iš anų augščiau paminėtųjų Cynis buvo įšvęstas kunigu, bet gana jaunas mirė. O Daugis, draug su Cyniu ir manim įšvęstas kunigu 1908 m. geg. 31 d., iš pradžių buvo paskirtas Panevėžio mokyklų kapelionu, o paskiau persikėlė į Amer. Jungtines Valstybes ir čia darbavosi lietuvių parapijose, iki ir jis gana jaunas pasimirė. O Stukelis, monsinjoras Edvardas, po Antrojo Pasaulinio karo išvyko į tremtį, pirma Europoj, paskui atvyko čionai ir gražiai darbavos savo tautiečių tarpe ne vien tikybinėj, o ir politinėj, kultūrinėj ir visuomeninėj srity, o ir su lietuviais vis palaikė gyvus draugiškus santykius ir buvo didelis mūsų tautos bičiulis, o lietuviškai tebekalbėjo — duok, Dieve, kad visi mūsų inteligentai taip mokėtų! Seminarijoj aš jį atsimenu augštą, liekną jaunuolį, ilgu, taisyklingu europiečio veidu, blyškiu, bet sveikai. Jis man atrodydavo toli gražu ne pliuškis, rimtai bestudijuojąs, apsiskaitęs, ne perdaug kalbąs, bet visiems meilus taip lietuviams, taip lenkams, taip latviams, mokąs visas tas kalbas gerai, taip pat rusiškai, vokiškai, o bene ir prancūziškai. Man nebuvo nuostabu, kad vėliau savo tėvynėj tas patriotas vaidino įtakingą vaidmenį. O ir dar prieš Pirmąjį Pasaulinį karą mūsų Žemaičių vyskupijoj jis buvo reikalingas asmuo, kadangi latvių kunigų kaip ir neturėjome, o jų taip reikėjo. Todėl nedyvai, kad, įšvęstas kunigu, jis ar tuoj, ar netrukus buvo paskirtas į Latvių Liepoją mergaičių gimnazijos kapelionu. Pirmajam Pasauliniam karui baigiantis, Žemaičių vyskupas Pranciškus Karevičius, suprasdamas, jog latviškajai jo vyskupijos daliai būtinai reiktų latvio vyskupo, kun. Eduardą Stukelį pristatė Romai kandidatu. Iš to žygio nieko neišėjo, kadangi naujai besikuriančioji Latvija paėmė į savo rankas bažnytinės provnicijos sutvarkymo reikalą ir pristatė Š. Sostui savo kandidatus, kurie jai atrodė parankesni, ir Latvijos ganytojais liko Springovičius bei Rancanas, o vėliau Liepojos vyskupu lietuvis Urbšas. Tačiau mons. Stukelis Rygos arkivyskupijoj turėjo vistik augštą generalvikaro vietą.

UŽGAVĖNIŲ KONCERTAS

Na, kaip gi švęstume Velykas be Gavėnios, o Gavėnią be Užgavėnių? Nuo senovės Lietuvoj Užgavėnios buvo labai mėgstamos. Ir nedyvai: Gavėnia būdavo labai griežta — tad jos įžangoj žmonės stengdavos kiek galėdami skaniau ir apsčiau prisisotinti, kad bent gražaus atsiminimo ilgam užtektų.

Ir seminarija stengdavos neatsilikti nuo visos pamaldžiosios Lietuvos: kaip ir valstybinės mokyklos, seminarija turėdavo keletą "bemokslių" dienelių — tad klierikai mažumą pasilsėdavo, iki soties vakarais bendrai prisižaisdavo, o ir dienomis nežiopsodavo. O jau prisidainuodavo! Užgavėniose prokūratorius pasirodydavo žymiai dosnesnis: klierikai gaudavo riebesnius bei gausesnius pietus, net su trečiuoju daviniu — bene pampuškomis. O juk visi žinote, kas per gerumėlis jos yra: tokios putlios, riebios, minkštos, cukrum pabarstytos — na, svaja ir gana! . Bet to dar negana: kaip ir valstybinėse mokyklose, būdavo tuo metu suruošiami ar kokie vaidinimai, ar bent literatūrinis mišinėlis su skystesniu ar stipresniu koncertėliu.

1904 metais vyriausiuoju tos kultūrinės pramogos rengėju buvo kun. inspektorius. Vaidinimo jis, žinoma, nesuruošė, bet sudarė ne tokią jau blogą literatūrinę programą, paragino klierikų chorą ką nors tinkama išmokti, rods, pakvietė kun. Bylą ką nors solo pagiedoti ir bene smuikininką Leškevičių pagroti. Sakau rods ir bene, bet pasakosiu, lyg jie tikrai

tą kartą būtų koncertavę, nesgi man juos teko seminarijoj bemuzikuojančius girdėti.

Literatūros programa būdavo vadinama polyglotta — daugkalbė, kadangi nuo senovės dvasinėse mokyklose deklamuojama įvairiomis kalbomis, kurios tose mokyklose būdavo kultyvuojamos. Tad inspektorius programą ir sudarė atitinkamai. Nūn nebeatsimenu, kuriomis kalbomis, kas ir ką gavome deklamuoti. Rusų kalba tikrai nebuvo įsileista dėl to, kad nekentėme maskolių engėjų. Be abejo, buvo kas nors lotyniška ir, žinoma, lenkiška. Prancūziško nieko nebūta. O vokiškai deklamuoti teko man. Iš vokiečių katalikiškos religinės literatūros Kriškijonas parinko tikrai vertingą dalyką — Anetės Droste Huelshoff iš jos poezijos rinkinio "Metų Šventės" — senatestamentinės dvasios pakilią meditaciją.

Skirtasis vakaras atėjo. Sugūžėjome į didžiąją salę visi: viršininkai bei valdiniai, artistai ir svečiai (nes ir tokių pasiryžėlių atsirasta). Ir prasidėjo!.. Inspektorius šį kartą išmintingai pasielgė: nuobodžiuosius bei silpnuosius dalykus padėjo pradžioj — vadinas, deklamaciją — o kad klausytojams lengviau būtų tą mikstūrą nuryti, įterpė vieną - kitą choro pasirodymą; o į antrą dalį sudėjo muziką — solo dainavimą, solo smuiką, choro šedevrus.

Mano pasirodymas buvo, rodos, netol pačios pradžios. Kadangi iškalęs tą Drostę buvau solidžiai, tai išėjau ne labai tedrebėdamas ir išrecitavau visą ilgėliausiąjį himną nesuklupdamas.. O! jei koks nors vokietis būtų girdėjęs! tai būtų juokęsis iš mano žemaitiškai vokiško akcento! Bet publika nesijuokė: ar iš mandagumo, ar nieko nesuprasdama. Ir tikram vokiečiui tas kūrinys nelengvai įkandamas — ką čia bekalbėt apie Žemaičių seminarijos klierikus, netgi profesorius (nebent kuris buvo pirmiau skaitęs)..

Iš tokio atstumo aiškiai neberegiu, kas tuokart dirigavo chorą ir akompanavo Bylai bei Leškevičiui. Beveik tikrai galima teigti, jog Juozas Naujalis, seminarijos klierikų choro oficialinis dirigentas ir Bylos bei Leškevičiaus neišskiriamas naminių koncertėlių dalyvis.

Du dalykėliai pasiliko giliai atminty (ir širdy) — dvi Franzo Schuberto dainos; abidvi buvo dainuojamos lenkiškai (ir daugumas lenkų, čia ir Lenkijoj, be abejo, manė jas esant lenkų kompozitorių bei autorių); viena buvo labai populiarioji anais laikais Lenkijoj ir plačiau "Šalia šaltinio auga liepa", o antroji "Nors vėtra ūžia aplink mus".. Kaip tas choras jas sudainavo? Nežinau, kaip man dabar atrodytų; anuomet atrodė gražiai; manau, jog ir iš tikrųjų neblogai, nes juk choras buvo Naujalio stipriai išmankštintas, nors tikrai gerų balsų maža teturėjo. Betgi juk tos stebuklingosios Schuberto melodijos visa gali atpirkti. Pirmoji dainelė tokia paprastutė, švelnutė, krikštoliškai skaidri, o ausiai išimtinai maloni. Antroji audringa, drąsi, o irgi schubertiškai melodinga.

Štai ir mūsų kun. Bylai laikas. Jis neva nenoromis nerangiai stojas, iš lėto eina prie pianino, nonšaliantiškai atsikreipia į mus, lyg su tam tikra panieka, ir duoda akompaniatoriui ženklą.. Keli akordai.. Ir štai į juos kaip viesulas įsilieja dainininko balsas.. Lietuviški žodžiai.. Oi, neverk, motušėle.. Maironis.. Naujalis.. O balsas gražus, galingas, čia kaip audra ūžia, čia kaip švelnus, bet vyriškas skundas dejuoja, čia kaip perkūnas kalnus griauna.. Pagavo mus.. Šiurpas ima.. Graudu.. Liūdna..

Ar Byla iš tikrųjų taip gražiai dainavo?.. Juk jis nebuvo formaliai išėjęs dainavimo mokslų.. Bet net ir taip, dargi estetai, galėjo jo balsu bei atlikimu gėrėtis.. Penkiolika metų vėliau, kai jau Bylos balsas buvo gerokai nukentėjęs, išgiedojus Kauno katedroj ir kitur 25 metus, vieną kartą Kipras Petrauskas man sakė, kad būtų puiku, jei būtų galima įmasinti Bylą sugiedoti bent keletą kartų mūsų operoj Fausto Mefistą; kad šis dainininkas, jei būtų savo laiku atsidėjęs dainai bei operai, būtų pasidaręs pasaulio garsenybe, lygia didžiausiesiems baritonams, kaip Battistini.

Na, o smuikininkas Mykolas Leškevičius? Ką būtent jis mums tuokart pagrojo, nebeatsimenu. Bet vienas dalykas giliai įstrigo atmintin bei širdin — tai Karnavičiaus (anuomet mums dar visai nepažįstamo jauno kompozitoriaus) pjesė

smuikui lietuvių liaudies dainos motyvais "Siuntė mane motinėlė". Tai man jau tuomet pasirodė toks grakštus, tyras, už širdies griebiąs, svajingai gražus kūrinėlis. Po keliolikos metų teko dar vieną kartą viešam koncerte išgirsti Leškevičių grojant tą deimančiuką (Karnavičius buvo jį parašęs kaip tik Leškevičiui). Įspūdis buvo toks pat stiprus. Savo laiku klausiau Karnavičių, ar neturįs to kūrinio išspausdinto. Neturįs. Rods, neturįs nė rankraščio. Abiem su Leškevičium mirus, ar nebus tas brangus dalykėlis dingęs? .. Aną pirmąjį kartą Leškevičius sugrojo labai sklandžiai ir graudžiai. Jo tonas buvo nepaprastai minkštas ir švarus. Kaip gaila, kad toks gabus muzikantas negalėjo savo laiku žmoniškai mokytis pas gerus mokytojus pakankamai ilgai bei reguliariai! Tiesa, jam padėjo geras smuikininkas Chrząstowski (dr. prof. Gudavičiaus žmonos brolis). Bet tai — ne konservatorija!

Kam taip plačiai apie anuos palyginti nežymius mūsų muzikos gyvenime apsireiškimus išsikalbėjau? Ach, juk tie tolimieji silpnieji grožiniai bandymai mūsų kultūriniam gyvenime buvo lyg to kūdikio pirmieji, bet brangiausieji bandymai pradėti kalbėti. O iš to vėliau pasidaro tikri vyrai ir tikri kūriniai.. Atsimenu anuos 1919-1921 metus, kada ar tame jaukiajame Kauno teatre, ar įmantriojoj Baltojoj Gulbėj pasirodydavo tie pirmieji mūsų korifiejai muzikos srity ir gražiausia valia parodydavo mažą savo galią anuometinei rinktinei mūsų publikai, kurios tarpe kartais gal būdavo ir svetimtaučių. Truputį būdavo gėda ir giliai graudu.. Matydavome ten ne kartą ir tą kun. Bylą ar su violončėle, ar su viole, ir Vokietaitį su violončėle, ir tą mieląjį kuklųjį Leškevičių su smuikeliu po pažastim.. O ir kitus tokius ar kiek stipresnius.. Betgi po keleto metų iš Peterburgo ir Maskvos, iš Berlino ir Leipzigo, iš Romos ir Milano, iš Paryžiaus ir kitų meno lizdų suplaukė jaunos jėgos, jau tikros, ir jų pasirodymuose net ir išlepinti svetimtaučiai susirasdavo kuo pasigrožėti. Te Dievulis atlygina aniems pirmiesiems pionieriams, kurie netašytais akmenimis atsigulė žemėn į mūsų meno pamatus.. Bet Tauta juos minės šviesiu šypsniu ir dėkinga širdim..

GAVĖNIOS RIMTIS IR VELYKŲ DŽIAUGSMAS

Po linksmų Užgavėnių nejučiomis įplaukėme į rūsčiąją Gavėnią. Ir štai, atsibudę, atsiradome beskendį jau tolokai nuo krašto — nes penkios valandos jau praėję.

Vakar pradėjome tridienes rekolekcijas, kad nusiteiktume rimtam darbui. Rekolekcijos buvo mums (o ir jums) nebe naujiena, tada nebe tokios įdomios ir kiek lyg sunkesnės. Bet turėjome jau prityrimo, kaip tas sunkenybes teisėtai (o gal trupučiuką ir neteisėtai) palengvinti, tad tos trys dienos praėjo gana sklandžiai, ypač kad geros valios dar turėjome, nors gal ir nebe su kaupais.

Ir prasidėjo vienodos darbo dienos, ritmiškai šventadienių paįvairinamos. Nebuvo jos sunkesnės už priešgavėnines, kadangi Gavėnios pasninkas pasirodė besąs pakenčiamas. Tiesa, tas rausvasis "krokodilas", ta brangioji prokūratoriaus žuvis, nežadino apetito, nebent pirmąkart ją pamačius: ji buvo panaši į riebią kažkokio gyvulio mėsą, su tokiais gelsvais lašiniukais, bet tokia persūdyta bei perrūkyta, jog ir gerais norais žmogus nieką tegalėjai jos įkiuopti. Bet ką gi! juk ir nepasninko laiku turėjome savotišką kryželį — aną jau mano pagarbintąją "cielęciną". Tad šiaip-taip stūmėmės, pasisaldindami gyvenimo kartybes mamyčių atsiunčiamais skanumynais arba ir patys jų susirasdami per inspektoriaus Joną.

O tuo tarpu iš tolimosios Azijos skrido pas mus vis džiugesnės žinios: balandžio pradžioj išplaukęs iš Port Artūro persekioti japonų laivų gabus energingas rusų laivyno vadas admirolas Makarov užbėgo ant minos ir nuskendo su savo "Petropavlovsko" laivu, moderniausiuoju ano laivyno šar-

vuotuoju kreiseriu. Su Makarovu, galima sakyti, nuskendo ir rusų Rytų Azijos laivyno viltys. O tuo tarpu japonai jau paruošė išlaipinti Korėjoj ir antrąją armiją, generolo Oku vedamą. Pačioj Rusijoj revoliuciniai elementai ėmė plačiai nerimti.. Smalsiai laukėme, kas bus toliau..

Su išorės įvykiais šarpiai bėgo ir bažnytinio gyvenimo upė. Štai jau ir Didžioji savaitė. Kitos mokyklos gauna atostogas. Seminarija pirmojo su antruoju kursu vis dar neišleidžia, o trečiąjį su ketvirtuoju tik pasibaigus Didžiajai savaitei. Šį kartą priežastis yra ta, kad klierikai turi pratintis prie Didžiosios savaitės sudėtingų ir gražių ceremonijų; o ir daug jų reikia toms ceremonijoms katedroj, taip pat chorui, nes tuo metu ten daug gražių dalykų giedama. Tad pasilikome nemurmėdami, kadangi supratome reikalą esant tikrai rimtą, o ir tų gražiųjų apeigų norėjos pamatyti. Ir nenusivylėme.

Jau Verbų sekmadienio apeigos mus žavėte sužavėjo savo prasmingumu bei vaizdingumu, o ir įdomiais giedojimais. Ypač man įdomus buvo palmių šventimas bei procesija, o Mišiose pasijos giedojimas. Toji pasija — tai Kristaus kančios atpasakojimas giedamu rečitativu, įvedant kiek draminės technikos — leidžiant atskiriems asmenims giedoti atskirų biblinių asmenų žodžius. Jėzaus vaidmenį tais metais, kaip ir vėliau per daug metų, atliko kun. Byla; apaštalo Petro bei prokonsulo Piloto žodžius giedojo kun. Pronckietis, kurs irgi daug metų tą pačią partiją giedojo; evangelijos pasakojimą recitavo bene kun. Peskauskas. Toks atlikimas labai pagyvina ilgąją Evangelijos istoriją. Erdvioji katedra buvo pilna žmonių. Ir niekas, rodos, nenuobodžiavo.

Atėjo Didysis trečiadienis. Šį vakarą, ryto ir poryt vakarą bus katedroj Tamsioji Aušrinė, vadinamos Liamentacijos, kadangi tuokart giedami pranašo Jeremijo dejavimai bei skundai. Tos Tamsiosios Aušrinės man jau nuo vaikystės labai patikdavo, nes tokiu nepaprastu laiku jos vyksta, nes to-

kios skirtingos, nes giedojimai tokie nepaprasti bei gražūs, nes apeigos tokios keistos bei romantinės — tas žvakių po kita kitos gesymas, o tamsoj tos vienos paliktos žvakės iš už altoriaus žibinimas, tas kunigų stuksenimas knygomis į klauptus, o mums mažiukams ypač mūsų pačių vykdomoji, bet vyresniųjų draudžiamoji apeiga — bažnyčios priemenėj lazdomis laiptų daužymas — tai vadinas Judošiaus mušimas!

Betgi ir dabar jau suaugę jaunuoliai ėjom į katedrą mes naujokai smalsiai, o senesnieji maloniai nusiteikę, žadėdami sau gražios pamaldos bei estetinių įspūdžių. Iš vyresniųjų draugų jau buvome nemaža gražaus apie tą Aušrinę girdėję, ypač apie Bylos giedojimą ir Naujalio chorą.. Gražiojoj katedros begalybėj gaivi vėsa, švelni sambrėška, pilna glamonės tyla.. Patogiai susėdome į savo suolus. Į dailiąsias savo sėdynes susėda kapitulos nariai. Ateina mažo kūno, bet didžios dvasios vyskupas Paliulionis ir patriarkiškasis vysk. Cirtautas. Prie anų sėdynių kojų, vienu laiptu augščiau už klierikų suolus susėda mūsų profesoriai ir katedros vikarai — giesmininkai su Byla prieky. Prasideda Tamsioji Aušrinė, Matutinum Tenebrarum. Po pirmojo nokturno trijų psalmių eis tos garsiosios Lamentationes Jeremiae Prophetae, kur tas didysis pranašas, galingasis dainius, išlieja savo skausmą dėl Jeruzalės žuvimo iš Nabukodonosoro rankos. Tie trenai yra nuostabi poezija, kokios kitur kur pasaulio poezijoj kažin ar rasi. Bet ir melodijos toms Liamentacijoms yra nuostabiai gražios, ypač Lietuvos ir Lenkijos bažnytinėse provincijose.

Kas anais metais tuos trenus giedojo? Manau, neapsiriksiu pasakęs, jog kun. Ruibys, kun. Peskauskas ir kun. Byla. Kun. Ruibio bei Peskausko švelnūs tenorai žaviai skambėjo begalinėse katedros erdvėse, šventyklos rezonanso plačiai liūliuojami. Bet ypač įspūdingai aidėjo galingas Bylos basbaritonas, ypač kai jis giedojo penktadienio vakare pranašo Jeremijo maldą — taip didingai, taip nuoširdžiai, taip ekspresyviai. Ir šiurpą kėlė, ir giliai graudino.. Ir taip jis tą Jeremijo maldą giedojo katedroj keliasdešimt metų, išskyrus keletą metų, kada buvo paskirtas darbuotis provincijoj; bet jis savo

noru vėl grįždavo į tą brangiąją savo katedrą, kurioj pradėjo darbuotis bene 1894 m., o baigė 1943 m., kada vėžio liga paguldė jį į mirties patalą; bet ir miręs jis nepersiskyrė su pamiltąja darbo vieta: jo kūnas ilsis palaidotas katedros pasieny, šalia prelato Aleksandro Dambrausko-Jakšto.

Šalia Liamentacijų, labai gražūs bažnytinės muzikos pavyzdžiai mums buvo Aušrinės responsorijos, arba atsakinėjimai: tai trumpi Š. Rašto posakiai, parinkti gražiausi ir atitinką pamaldos turinį, grakščiai pasikartoją, tartum įmantriam lyrikos kūrinėly, nes tai iš tikrųjų ir yra gražios poemėlės-eilėraščiai; juos giedojo choras; kaikurios responsorijos buvo paties Naujalio, kaip štai Caligaverunt; gražios buvo kitų kompozitorių (jei neklystu — Witto, Singenbergerio, Haberlio) melodijos; bet ir Naujalio neatsiliko nuo jų grožio atžvilgiu, o mūsų širdžiai buvo malonios savo kažkokiu švelniu lietuvišku graudumu. Vėliau sužinojome, jog Naujalio bažnytinė muzika atrodo graži ne vien mums, o ir platesniam pasauliui, ypač vokiečiams.

Naujalio diriguojamas choras žavėjo mus ne vien responsorijomis: didelį įspūdį darė ypač jo išpildomas Benedictus, toks išlaikytas, toks atspalvingas, toks ekspresyvus. Tas pianissimo baigmėse vaidindavosi ir gesdavo mistingoj katedros tyloj tikrai nebežemiškai..

Tyliai susikaupę, šviesiai šiltai nusiteikę, grįžome namon, laukdami rytojaus — Didžiojo Ketvirtadienio. Tai juk vienos didžiausiųjų krikščionybės paslapčių sukaktys — Švenč. Sakramento įkūrimo diena. Apeigos bus ilgos ir gražios. Katedra bus sausakimšai prigūžėjusi.

Atsikėlėme pakiliai nusiteikę, džiugiai laukdami. Nuėjome pilni lūkesčio. Ir neapsivylėme.

Prieš iškilmingą sumą ilga apeiga — aliejų šventinimas. Šventas senelis vysk. Cirtautas išeina su pilna asista į klierikų presbiteriją, kur prie krotelių pastatytas ilgas stalas, ir sėdas užu jo. Tuokart iš zakristijos iškilmingai atnešama po

vienas antro būsimasis šv. aliejus bei šv. chrizmas, vartotinieji per š. Krikštą bei Paskutinį Patepimą. Vyskupas gražiomis maldomis pašvenčia juos, kvėpdamas į juos savo kvapą ir juos pagarbindamas giedamais žodžiais: "Ave, sanctum Oleum", "Ave, sanctum Chrisma". Tuokart keliolika kunigų po du, po kits kito eina, priklaupdami ir giedodami tuos pat žodžius, kvėpt į aliejus ir savo kvapo. Tie aliejai bus išdalyti po visas vyskupijos bažnyčias.

Pasibaigus toms didingoms apeigoms, vyskupas, asistos vedamas, eina į zakristiją pasiruošti iškilmingai sumai, kuri turi mums priminti anas pirmąsias š. Mišias, kurias pats Jėzus atlaikė Paskutinės Vakarienės salėje, įsteigdamas Švenč. Sakramentą. Tos Mišios laikomos visu galimu šventu puošnumu ir visu pamaldumu, kurį pats ganytojas įdvasintai įkūnija. Gieda Naujalio diriguojamas choras.. Ateina be galo jaudinanti valanda, kada, po celebranso ir asistos, priima Jėzų į savo širdis, šiandien ypatingai susikaupę, visi kunigai ir klierikai.. Man buvo tai vienas giliausiųjų gyvenimo patyrimų..

Po dvasininkijos priėmė Komuniją daugybė pasaulionių. Čia garbingasis senelis gavo stipriai privargti. Ne dyvai, kad žmonės veržte veržės šiandien prie Dievo stalo: juk tai — Paskutinės vakarienės diena, o ir pats vyskupas dalija Švenčiausiąjį!

Po š. Mišių dar viena įspūdinga apeiga: šalia presbiterijos sudarytos augštesnės pakopos, kur susėdę dvylika vargšų senelių; pats vyskupas, sekdamas Kristaus pavyzdžiu, mazgoja jiems kojas (paskui jie gaus dar gražių pašalpėlę). Žmonės, gausiai sugūžėję aplinkui, smalsiai veizdi į tą graudų reginį.. Ar jie priims į širdis tą pamoką?.. Manau, taip. Ir ne kartą gyvenime pasielgs tikrai krikščioniškai.

Grįžome į seminariją stipriai privargę, bet ir lygiai stipriai patenkinti bei apeigų paveikti. Tikrai, apeigos turi kuone magiškos galios ir per šimtmečius yra daug prisidėjusios prie moralinės kultūros pakėlimo.

Po pietų buvo mūsų didžiojoj salėj giliai prasminga apeiga: gerbiamasis rektorius susirinkusiems klierikams, viršinin-

kams ir profesoriams kukliai, bet giliai dvasingai perskaitė nuostabiai gražią Jėzaus prakalbą apaštalams Paskutinės vakarienės metu. Tie pilni augštos meilės bei dieviškos išminties žodžiai paliko mums neišdildomą įspūdį.

Didysis penktadienis atnešė naujų gražių apeigų. Kulminacinis punktas buvo iškilmingas visų tikinčiųjų Kryžiaus pagerbimas, vedant pačiam vyskupui, kapitulai, kunigams ir klierikams. Mes dalyvavome tikrai susikaupę ir persiėmę. Triskart priklaupdami ėjome prie savo išganymo simbolio, ant kurio iškentęs gūdžias kančias, Kristus išgelbėjo mus nuo neapsakomos nelaimės.. Tą tiesą dažnai gyvenime kartojame, bet ten, einant pagerbti to savo likimo medžio, lenkiantis žemai prie Išganytojo kojų ir jas dėkingai bučiuojant, ypač gyvai pajuntama, kokią tatai malonę patiekė mums Viešpats, kaip mus mylėjo, ir kokiu baisiu nedėkingumu mes Jam dažnai atsimokame.. Darės taip graudu, jog, rodos, tuoj balsu pravirksi.. Grįžome į savo vietas, galvas nuleidę ir giliai susimąstę..

Antras pakilus dalykas buvo nepaprastosios Mišios, Missa Praesanctificatorum — Iš anksto pašvęstos Aukos Mišios. Tą dieną nebėra tikrų Mišių, kur sakramentiškai aukojasi Jėzus savo Tėvui: šiandien juk minima ana didžioji kruvinoji Auka Kalvarijos kalne, ir viskas susikaupia tame atminime.. To didingojo įvykio šešėlis tartum jaučiamai siaučia visas šios dienos apeigas.. Tokia giliai liūdna, o vienkart viltinga nuotaika.. Tokia meilė kyla širdyse bei dėkingumas tam didžiausiajam Geradariui bei Mylėtojui Viešpačiui Jėzui.. O Jis taip graudžiai bei švelniai skundžias, kodėl Jam blogu už gera atsilyginome, tose nuostabiose responsorijose "Popule meus, quid feci tibi"..

Trečias gilus šios dienos išgyvenimas — tai Kristaus į grabą paguldymas, Švenč. Sakramento nunešimas į tam tikrą gedulingai papuoštą laikinę buveinę lig Atsikėlimo. Eismui iškilmingai einant nuo didžiojo altoriaus į grabo koplyčią, cho-

ras gieda didingą amžinai gražų himną "Vexilla Regis prodeunt" (Karaliaus vėliavos žygiuoja pirmyn), vieną gražiausiųjų žmonijos kūryboj, sukurtą Fortunato Venancijaus, Poitiers vyskupo, gyvenusio tarp 530 ir 609 metų. Ten ir žodžiai, ir melodija yra nuostabiai sutapę. Melodija tokia liūdna, kaip tos Kristaus laidotuvės.. Tiesiog širdį tirpdo ašaromis. Žodžiai gi pilni pergalės vilties.. Einame, Amžinąją Saulę laidodami, bet tikrai žinodami: trečią dieną Ji vėl patekės, kad daugiau nebenusileistų.. Koks keistas likimas: anas dainius vyskupas sukūrė gana daug veikalų: vien poetinių kūrinių surinkta vienuolika knygų (himnų, epitafijų, poetinių laiškų, eilėraščių karalienės Radegundos bei jos sesers Agnetės, Poitiers vienuolyno abatės, garbei); yra ilga jo poema š. Martyno garbei, keturiose knygose, ir keletas šventųjų gyvenimų proza; o kas juos skaito, netgi kas juos pažįsta? gi Vexilla Regis nemirė ir nebemirs.

Kas nežino Lietuvoj mėgstamo papročio lankyti Did. penktadieny bei šeštadieny Kristaus grabą? Tad ir mes klierikai uoliai vaikščiojome po gražiąsias Kauno bažnyčias ir maldingai gėrėjomės jų puošniais Kristaus grabais ir kitomis tų bažnyčių grožybėmis. Iš anuometinių bažnyčių architektūriniu atžvilgiu man po katedros labiausiai patiko, ypač iš vidaus, Karmelitų bažnyčia — tikras grožio žaisliukas. O iš grabų man pasirodė du esą gražiausi: katedros — savo paprastu, moderniu puošnumu: beveik vien gėlės ir dekoratyviniai augmens; seminarijos bažnyčios — kažkurio senesnio tapytojo sukurta Kalvarijos kalno bei grabo uolos panorama; čia jau grynai meno kūrinys, beveik be kitų puošmenų, betgi visuma tikrai meninė.

Šeštadienio vakare seminarijoj būdavo Prisikėlimo pamalda. Po jos tekdavo ilgai vakaroti, iki ateidavo laikas, kada reikia eit į katedrą, į tenykštę Rezurekciją 12 val. naktį.

Einame anais 1904 metais naktį į katedrą ir stebimės, kad begalės žmonių iš visų pusių plaukia, ne vien katalikai, bet

ir kitatikiai, net žydai, bent arčiau gyvenantieji: kadangi visi aplinkiniai namai jų rankose, jie žiopso ir tarpduriuose, ir pro langus, ir nuo balkonų. Įeiname į šventorių — o ten jau pilna. Įeiname į katedrą — ten irgi lyg grūstuvėj, gal kokie aštuoni tūkstančiai. Visų nuotaika pakili. Akys blizga. Veidai nušvitę.. Žinomasis rusų filosofas Nikolai Berdiajev rašo, kad, girdi, pravoslavai geriau įvertiną Prisikėlimo faktą už katalikus; šie, girdi, labiau branginą Kristaus gimimo faktą. Betgi gerbiamasis mąstytojas čia labai keistai pramąstė pro šalį: Katalikų Bažnyčia Kristaus gimimo šventę laiko duplex I classis cum octava privilegiata III ordinis ir prisiruošimui prie tos šventės yra paskyrusi keturias Advento savaites, o Velykų šventę laiko duplex I classis cum octava privilegiata I ordinis ir prisiruošimui prie tos šventės yra paskyrusi dešimt savaičių. O paskutinioji, Didžioji savaitė yra pilna nuostabių pamaldų. Neatsilieka nuo Kalėdų pamaldų, dargi pralenkia jas Velykų pamaldos, ypač Prisikėlimo apeiga bei procesija su himnais bei giesmėmis, kurios ne mažiau gražios, o jau tikrai didingos bei iškilmingos, lyginant su kalėdinėmis. Bet apie tai tuoj pat.

Vyskupas Paliulionis, susilaukęs gilios senatvės, pats jau necelebravo, o pavedė tai vyskupui padėjėjui Cirtautui. Apsitaisęs puošniais, sidabru bei auksu žvilgančiais rūbais, lydimas puošnios kapitulos bei artimesniųjų apeigos patarnautojų, einant prieky eilėms kunigų bei klierikų, eina jis į Švenč. Sakramento koplyčią, kur įtaisytas grabas, klaupias prie jo ir pragysta didingą himną Gloria Tibi Trinitas, kurį perima kunigų choras su klierikais, o paskui sugieda tris pirmąsias Dovido psalmes, kurios turi omeny pasaulio Išganytoją; atkalbėjęs prasmingą maldą, ganytojas pagerbia Švenčiausiąjį smilkymu ir, paėmęs mostranciją, atsisukęs į žmones, pragysta "Przez Twoje swięte zmartwychwstanie" (Per Tavo šventą prisikėlimą), muzikaliai labai įmantriai ir meniškai vertingą giesmę, kurią kunigų bei klierikų choras toliau gieda, o ją pabaigus ateina pakiliausiasis momentas: celebransas užgieda tą nuostabų, pilną džiaugsmo, prisikėlimo pergalės himną

"Linksmą dieną" (Wesoly nam dzis dzien nastal). Jis paimtas iš lenkų. Būtų labai įdomu sužinoti, kas jo žodžių bei melodijos autorius. Tekstas sudaro meninę visumą, sklandžią, reljefišką, gyvą. Melodija tiesiog elektrizuojanti, didinga, entuziazminga. Tas himnas būtų vertas plačiau pasauly paskleisti, nes jis ne menkesnis už garsiuosius Dies Irae ir Stabat Mater. Tik šitie plačiau išgarsėjo, kadangi juos plačiai garsino tarptautinis vienuolių ordinas — pranciškonai. Lietuvišką kažkieno seną vertimą taisė poetas kunigas Jurgis Tilvytis, tik būtų buvę geriau, jei būtų visai naujai atkūręs — šiaip gavome vien sausą, šešėlišką - *griaučišką originalo atpasa*kojimą. Betgi, ir toks koks yra, jis daro galingą įspūdį, jei visos bažnyčios giedamas, o ne keleto choro balselių čirpiamas.

Ganytojo užgiedotą Kristaus pergalės himną pagavo visa kunigija su seminarija, visa milžiniška katedra, galingieji vargonai, pritarė bažnyčios bokšto didieji ir mažieji varpai.. Giesmės verpetas tuoj įsiūbavo ir visą šventoriaus minią — ir, mano brangieji, jums reikėtų tai išgirsti! Bet nebeišgirsit, nes tai išnyko turbūt visam. O kodėl? gal kitoj vietoj pasakysiu.. Na, na! perdedat, kaip ir kiti seni žmonės! Jūs linkę apoteozuoti savo praeitį, kur nei buvo tokia graži, nei nieko! — gal ne vienas pasakysit. Šiuo atveju suklystumėt, taip manydami: yra dabarty dalykų lygiai gražių ar ir gražesnių, negu praeity; bet yra dalykų gražesnių praeity, negu dabarty.

Ir siūbuoja ūžia širdžių ir jausmo jūra, religinio bei meninio entuziazmo pagauta.. O viršum tos balsų bei garsų jūros, lyg didelė paukštė, sklendžia giedodama galingai, kaip sidabro trimitas — tai kunigas Stasys Sarapas, milžinas kūnu, o nemažas ir dvasia, veda visą plačią giedotojų minią.. Tuomet mes to fenomeno dar tinkamai nemokėjom įvertinti; bet, kai Sarapas išvyko iš Kauno, tai Velykų procesijai lyg saulė užgeso. Tačiau aną naktį jis dar tebeliejo tą didelę Dievo dovaną į bendro užsidegimo audrą.. Einame lyg nugalėtojai, kuriems niekas nebaisu, kurie viską nugalėtų, nes su jais atsikėlusysis Trijumfatorius!.. Dabar galime suprasti, kodėl kryžeivių minios džiūgaudamos vyko į Šventąją žemę jos iš-

vaduoti ar galvą padėti.. Krūtinė plačiai plinta. Daugeliui akyse džiaugsmo ašaros. Ir iš širdies veržias didus noras būti vienu iš Kristaus karžygių, vyriškai kovoti dėl Jo garbės čia žemėj, o paskui šviesiai ir palaimingai žygiuoti garbingajam dangaus nugalėtojų eisme...

Man Velykų procesijos išgyvenimas visuomet būdavo išimtinai stiprus; betgi ta 1904 m. procesija, visų didingiausioji iš mano regėtųjų lig tol, paliko neišdildomą įspūdį, ypač kad dar buvau jaunas, neatvėsęs kadetas Kristaus Karo Mokykloje, besiruošiąs į Jo riterius.

Ne vienu kūnu gyvas žmogus, betgi ir ne viena dvasia: tad gerasis seminarijos maitintojas paruošė ir mums, klierikams, velykinį stalą: ir kokios gi pagaliau būtų lietuviukui Velykos be to stalo? Tad, nuėję į refektorių, nustebę ir nudžiugę radome stalus gausingiau apkrautus, nei paprastose šventėse: besą ten ir kumpio, ir kitokios mėsos, ir pyrago su sviestu bei sūriu! .. Bet nutilkit kanklės .. kai valgyti noris!

LAISVĖS AUŠRA, PERKŪNAS KLASĖJ, RUSIJOS IR SEMINARIJOS EGZAMINAI

Kartais sakoma: viena bėda ne bėda. Galima tai pritaikyti ir džiaugsmui. Jie gyvenime dažnai eina, vieni ir antri, serijomis. Štai po tiekos velykinių džiaugsmų atėjo mums anuomet dar vienas džiaugsmas, tikrai velykinis: balandžio 24 julijiniu stilium, o gegužės 7 gregoriniu, caras Mikalojus II, karo nepasisekimų ir vidinio žmonių bruzdėjimo spaudžiamas, ryžos atšaukti neteisėtą ir nežmonišką lietuviškų knygų draudimą!..

Kaip mes klierikai priėmėme tą žinią balandėlę?.. Kas man pirmas pranešė, dabar nebeprisimenu. Turbūt kuris nors draugas, kadangi išorinės žinios eidavo per seminariją iš lūpų į lūpas. Pirmieji apie tą naują padėtį sužinojo, žinoma, seminarijos viršininkai bei profesūra. O kuris jų pirmas kužtelėjo ar riktelėjo kuriam klierikui? Galimas dalykas, kad kan. Kriškijonas paplepėjo kuriam savo protežė, o tas — kitiems lenkuojantiems. O lietuviams greičiausiai bus pranešęs didysis patriotas kun. Januševičius, mūsų maitintojas kūno srity, betgi ir lietuviškos dvasios srity. Gana to, kad ūmai šniokštelėjo per visą seminariją: maskoliai nebedraus mūsų knygų bei laikraščių!

Tačiau nuostabus dalykas: taip ilgai ir karštai laukę tos dienelės, nūn, jai išaušus, ją pasveikinome, kad ir džiaugsmu širdyse, bet be žymesnių išviršinių apraiškų. Gal toks yra lietuvių būdas? Gal seminarijos gyvenimas nebuvo palankus ekspansyvumui? Taip, šitas pastarasis dalykas tai nusvėrė. Užkurti džiaugsmo bei entuziazmo gaisrui reikia propagan-

dos, manifestacijų, prakalbų, pamaldų. O visa tai Lietuvoj anuomet buvo neįmanoma: rusų vyriausybė vargiai būtų leidusi, o dvasinė vyriausybė anuomet nebuvo labai tuo suinteresuota. Tad ir seminarijoj viršininkai nesuruošė jokių nei pamaldų, nei kitokių iškilmių. Keista, kad ir patys klierikai, nors ir be ypatingo vyresnybės leidimo, nesudarė jokių susirinkimėlių, bendro pasidžiaugimo, dainų ar ko kito panašaus. Kaip tik tuo metu neturėjome judrios klierikų vadovybės, nes ketvirtajame kurse nebuvo kovingų patriotų, vien ramūs lietuviai studentai, priešaky su dekanu Blažiejum Čėsniu, kur buvo paskendęs savo studijose ir stengės neerzinti visagalinčiojo Kriškijono.

Bet, ar šiaip, ar taip, didelį pasitenkinimą jautėme širdyse. Net ir ne visai kilniais sumetimais: kokį smūgį pajus visa lenkybė! kaip nosį nuleis visi kriškijonai bei jų pataikūnai! įdomu, kokią miną jie dabar rodys (O jie, bjaurybės, jokios "minos" nerodė ir dar ilgokai elgės su mumis, lyg niekas nebūtų pasikeitę)! Tačiau, žinoma, matėme ir rimtąsias pasėkas: turėsime savų laikraščių, ims rodytis lietuviškos knygos, žmonės laisvai ir plačiai šviesis, atsiras daugiau inteligentų, ims gerėti visas gyvenimas, nebebūsim tamsūs ir "purvini mužikai", ir kitų tautų žmonės ims lietuvius gerbti; tai pastebėję, pradės atvirsti ir aplenkėjusieji ir t.t. Ir mes kiekvienas galėsim dabar laisvai prie to viso prisidėti, kelti mylimosios Tėvynės kultūrą ir kurti šviesią jai ateitį... Ne visi lygiai sąmoningai ir ištisai taip mąstėme bei ryžomės; betgi mūsų tautinio idealizmo lygmuo, nors krantų ir negriovė, vistiek žymiai pakilo ir, nors ramiai, bet jėgingai plaukė į nežinomą gražų rytojų..

Tačiau keista: kartais žmogus jausdavais lyg ką praradęs: pirmiau turėjome tokį aiškų, tokį gyvą, o kilnų tikslą — kovoti su maskoliu prispaudėju, nežiūrėti jo draudimo, karžygiškai traukti iš užsienių knygas bei laikraščius, juos platinti, dėl Tėvynės labo kentėti, būti šiokiu tokiu didvyriu.. O dabar, atrodo, to nebebus.. Lyg kokia tuštuma prasivėrė.. Mat, ne iš karto tegalima buvo gyvai įsisąmoninti, jog palie-

ka tiek ir tiek kilnių tikslų, daug sunkenybių nugalėti, su rusų priespauda tiek ir tiek kovoti, pasiaukoti, kentėti..

O tuo tarpu seminarijos gyvenimas skubiai bėgo savo vaga į mokslo metų galą. Iš kasdienių smulkmenų norėčiau čia išskirti vieną įdomesnę ir ją atpasakoti, būtent — vyskupo Paliulionio apsilankymą mūsų paskaitose. Gal tai įvyko anksčiau; bet tikrai įvyko.

Mes pirmojo kurso klausytojai turėjome ryto metą lotynų kalbos valandą. Diena buvo graži — tikra vyskupinė. Atėjo mūsų profesorius mylimasis Henrikas Laumenskis. Be nepradėjome kažką ten nagrinėti.. Tik lauke ūmai pasigirdo kažkoks nepaprastas subruzdimas. Žvelgiame pro langą — o ten, šalia seminarijos įvažiuojamųjų vartų karieta, dviem gražiais žirgais, o iš jos, poros sutonuotų asmenų padedamas, sunkiai lipa senasis ekscelencija, tiksliau sakant — vyskupas Paliulionis ir pradeda lėtą žygį mūsų mūrų link.. Na, ne į gera! Juk jis ne be reikalo atvyko pamokų metu! O mūsų pirmokų auliukė jam pirmoji pakeliui!.. Matome, jog ir mažasis mūsų profesorius gyvai susirūpino: kiek išbalo, susinervino, ėmė skubiai žingsniuoti po aulę — ir galop ryžos: priėjo prie vienokito geresnio mokinio ir jiems sako: eikite, sėskitės prieky!.. Suprantame, ką tai reiškia, ir visiškai pritariame.. Persiformavę į kovos eiles, įtemptai laukiame, betgi be ypatingo susijaudinimo: kas mums! Vyskupas mūsų nepažįsta — jei ir susiglūmysim, tai vien mes patys ir gerasis profesorius žinos; o jis turės atleisti, nes žino, kas tai baimė bei susijaudinimas..

Laukiame, bet vis dar tikimės: o gal gerasis Dievulis praneš audros debesį pro šalį.. O antra vertus — lyg ir norėtųs tą audrą išgyventi — taip įdomu!..

Tačiau Dievulis atvedė Perkūną tiesiai į ramiąją mūsų aulę. Ir kaip gi neatves: juk čia lotynų kalbos valanda, o vyskupas Paliulionis yra didelis lotynų kalbos žinovas, teoretikas ir praktikas — ne gėda būtų ir pas popiežių Leoną XIII

pasirodyti! — tad mėgsta ir klierikus, ir profesorius pakirkinti..

Kan. Kriškijonas, žemai nusilenkdamas, atidaro vargamas mūsų dureles; mes, kaip spyruoklių spirti, pašokom ant nesavų kojų, mušančiom širdim.. Ganytojas, mažiukas stotu, bet išdidžiai išsitiesęs, taip jog daro įspūdį, nosiniu balsu taria: "Laudetur Jesus Christus". Mes skubiai (ne labai maldingai, nes tokie dalykai tokiu momentu iš galvos besą išgaravę): "In saecula saeculorum!" kaip kareiviai į generolo pasveikinimą.. O profesorius smulkiais žingsniukais pribėga prie valdovo, vikriai priklaupia ir tukšt į ganytojinį žiedą, atsitiesia ir, dabar stipriai išraudęs, prašo ekscelenciją sėstis į gelsvąją nuzulusią katedrėlę. Vyskupas nesutinka ir sakosi galįs ir vaikščiodamas mus gerai pakamantinėti. Tai mūsų nė kiek nepradžiugina. — "Ką ten tokį dabar einat?" klausia visagalintysis mūsų profesorių, kurs dabar atrodo dar mažesnis, nei paprastai. Nebeatsimenu, ką šis anam pasakė. Ir štai vyskupas lotynų kalbos žinovas sėdo į savo žirgiuką ir, nusitvėręs profesoriaus nurodyto siūlo galo, ėmė laisvai jodinėti po lotynų dirvą, vis kurį nors iš mūsų pasikinkydamas valandėlei, kol šis sykį griežtai nutils, ir jokiu botagu jo nebeišjudinsi prabilti. Kad tas garbingasis lotyniškasis siaubūnas būtų laikęsis profesoriaus sudarytosios mūsų pulkelio formacijos ir pradėjęs nuo pirmųjų eilių, kur buvo susodinti mūsų stipresnieji lotynistai, kaip va, Šakenis, Šimelevičius, na, ir gal dar kas, — tai gal vyskupui būtų užtekę tų aukų. Bet ne! Jis pasirodė nusimanąs profesorių bei moksleivių taktikoj ir tuoj pareiškė eisiąs stačiai į refugium asinorum, į (atleiskit, draugužiai! tai ne mano nuomonė) asilų priebėgą, į pačias užpakalines eiles ir su nebloga uosle čiupo nė iš tolo neturinčius lotyniško liežuvio. Kaip europiečiai sako, išėjo nemažas blamažas, kurį neką tepasaldino vienas kitas stipresnysis. O viso to išdava — maloningasis vyskupas, be niekur nieko, pagal kažin kuriuos savo pedagogikos dėsnius, aštriai paėmė į nagą patį vargšą profesorių, niekuo dėtą, kadangi profesorius jis buvo visai neblogas, tik dar nebuvo turėjęs laiko mus apiprusinti:

mat, daugumas tik keturių klasių, o ne visur mokslas buvo taip gerai sutvarkytas, kaip, sakysim, Palangoj. Nabagas kun. Henrikas ir balo, ir kaito pakaitomis, kad mums buvo net gaila, ir mes dar labiau jį pamilome...

Taip tatai ramiai tekėjo mūsų dienos seminarijoj, kai pasauly noko svarbūs įvykiai. Bet mes apie juos maža težinojome, nes laikraščių neskaitėme. Tik aplinkiniais keliais šį-tą nugirsdavome. Tad vien miglotai težinojome, jog Tolimuose Rytuose Rusijai stipriai nesiseka. Iš tikrųjų, gen. Kuroki atakavo rusų Zasuličo divizijas prie Jalu upės, jas nugalėjo, persikėlė per Jalu ir paėmė Fenguančengą. Pradėjo veiksmus ir antroji japonų armija, gen. Oku vedama: ji pasistūmėjo Korėjoj į šiaurę, pasiekė siauriausiąjį krašto sąsmaugį ir šturmu paėmė stiprią rusų Namšano poziciją. Rusai gavo žinių, jog ir trečioji priešų armija (gen. Nogi) iškelta jau į sausžemį ir bandys atkirsti Port Artūro tvirtovę nuo rusiškojo užnugario: reikia tvirtovę žūtbūt gelbėti, nes ji rusams raktas į Rytų Azijos užvaldymą ir atidaro net duris į pačią Japoniją; tad paties caro įsakymu vyriausiasis vadas Kuropatkin, prieš savo paties planus, nenoromis pasiuntė gen. Štakelbergą sutrukdyti japonų. Bet gen. Oku drąsiai atakavo jo armiją prie Telissu ir nugalėjo. Tuo tarpu japonai jau iškėlė ir ketvirtą armiją, gen. Nodzu, rusų laivynui po adm. Makarovo mirties visai apsnūdus Port Artūre bei Vladivostoke, ir ėmė stumtis į šiaurę, vis toliau atstumdami rusus nuo Port Artūro, o generolui Nogi prie šio vis artėjant.

Tuo tarpu, kai rusai taip nesėkmingai laikė egzaminus prieš japonus, mes irgi jau rengėmės laikyti egzaminus prieš mieluosius savo nevydonus, profesorius bei kitus valdovus. Visų pirma reikia parūpinti storo balto kartono egzaminų bilietams, dailiai juos sukarpyti ir užrašyti numerius. Laimė, kad ta operacija buvo pavesta mums patiems atlikti — tad ją atlikome, žinoma, ne egzaminatorių, tik savo naudai, o būtent taip: paimk tokią atkirptą kortelę ir gerai pažiūrėk; ji

kirpta ar pjauta per sulenkimą — ir štai pats pjūvis truputį užsirietęs į viršų; dabar belieka vien pusę numerių surašyti į atsirietusiąją kortelių pusę, o likusiuosius — į priešingąją, ir tuo būdu studentas beturės mokytis vien pusę bilietų; traukdamas bilietus turės tik nežiopsoti — gerai žiūrėti, kaip atrodo traukiamosios kortelės briauna. Visas biznis bus klierikams iš anksto susitarti, kurią pusę bilietų kuris pasirenka. Žinoma, egzamino metu buvo galima iš susijaudinimo apsirikti — tad reikėdavo šiek-tiek prisiruošti ir iš antrosios pusės. Ta stratagema buvo sugalvota pirmon galvon kad būtų galima suboikotuoti, kiek tik įmanoma, maskolių dalykus: juk kariauta su rusais net kultūros srity, o kariai sako, jog karo metu ir apgaulė nebeapgaulė, vien vikrus žygis; bet mes anuomet šiuo atveju teorijom savo galvos nelaužėme, vien veikėme, savo elgesio nelaikydami peiktinu. Ar jis buvo sėkmingas? Taip, nes mus palaikė ir rusų dalykų mokytojas Aronovas. Žinoma, jis nerodėsi supramtąs, kas čia per paibelis, vien tik leido mums patiems pasitiekti bilietus, kadangi mumis "pasitikėjo", na, ir kadangi buvo toks jau paprotis.

Bet su pašaliniais autoritetais ta stratagema galėjo virsti nelaime (greičiau — skandaliuku). Vieną kartą tai kuo neįvyko. Mat, atvykdavo į egzaminus, kai būdavo rusiškieji dalykai, kuris nors rusų švietimo apygardos augštesnis valdininkas. Ypač bijota vieno tokio mokyklų inspektoriaus Odincovo. Buvo tai didis rusifikatorius, griežtas maskoliškųjų tikslų vykdytojas. Tas egzaminuose spaudė klierikus, kiek įmanydamas. Bet, nežiūrėdami jo griežtumo, o gal kaip tik ypač dėl to griežtumo, klierikai laikės anos savo gudrybės. Ir štai vieną kartą vienas klierikas, menkiau primatąs, priėjęs trauktis bilieto, labai jau atsidėjęs studijavo korteles, iki ryžos vieną traukti. Odincovui tuoj kilo abejojimas, kad čia kažkas ne taip, ir jis, paėmęs ištrauktąjį bilietą, ėmė dar atidžiau jį studijuoti, kur čia koks ženklas ar ką.. Triūsė - triūsė, betgi nieko nesurado, vien perpyko ir ėmė klausinėti net iš kitų bilietų.

Buvo ir antra egzaminų sunkenybė, kurią reikėjo bandyti palengvinti toj kovoj su rusicizmu, tai rašto darbas. Bet

kaip? Nebuvo kitos išeities, vien kreiptis į sukalbamąjį Konstantin Konstantinovičą (būtent — Aronovą). Buvo žinoma (aišku — neoficialiai), kad esą galima jam pakišti prieš kelias dienas temą, ir jis, nieko nepažadėdamas, kaip tik tą temą atsinešąs egzaminui.

Artėja ir pirmokams tas egzaminas. Aš — senjoras, tad man tenka eiti derėtis su anuo olimpiečiu. Prisipažinsiu, man primą kartą gyvenime tokiu.. na, keistu reikalu eiti pas mokytoją buvo truputį nejauku. Tačiau reikia. Tad einu. Laukiu jo išeinant iš kun. Pronckiečio ir pagaunu takely, vedančiam į paskaitų rūmus. Mandagiai pasisveikinu. Jis nei šio, nei to. Pradedu tariamai labai diplomatiškai (buvo man sakyta, kad taip su juo reikią): girdi, klierikai labai branginą jo pamokas ir jį patį — tad jiems svarbu, kad egzaminas gražiai pasisektų; ir jie rimtai ruošiąsi tam žygiui bei gvildą įvairias temas; vertingiausia bei tinkamiausia jiems atrodanti ši tema (čia paminėjau mūsų sutartąją); rodos, dar paminėjau vieną-antrą, bet braukte pabraukiau, jog anoji esanti jų nuomone pati tinkamoji, ir jie prašą jį, Konstantin Konstantinovičą, pagalvoti, gal būtų verta, jei galima, tą temą egzaminui duoti.. Rodos, maždaug taip jam kalbėjau, varžydamasis iš gėdos ir dėl to, kad Aronovas nė žodžio į mano gilius išvedžiojimus, vien tik sumykia kažką sykiais.. Baigęs žiūriu jam į akis, laukdamas, kad ką pasakytų.. O jis eina sau ir nieko.. Tuo ir teko pasitenkinti. Truputį bijojau, begu jis nesugadins mums reikalo. Bet geriau jį pažįstantieji ramino: nebijok — mes jį pažįstam! jis visuomet taip atsiliepia į mūsų lapės himnus.

Tad pasiliko vienas uždavinys — padėti silpnesniesiems maskolių kalbos žinovams iš anksto pasirašyti numatomąjį darbą. Čia teko paprakaitauti pirmiausia abiturientams, o ir kitiems maskolių liežuvį gerai pakramtantiesiems. Visas sunkumas čia buvo padirbti raštus taip, kad perdaug nepultų į akį juos esant to paties kūrėjo. Tie mokslo vyrai, kurie įstengė patys sutapšnoti bent kiek įmanomą maskolišką pavidalą, davė abiturientams vien tik, taip sakant, paskutinį pirštą pri-

kišti. Šie vargšai turėjo tikrą rugiapjūtę. Dar gera, kad jiems patiems neteks laikyti rusiškų egzaminų.

Taip visiems pasigaminus rašomąjį darbą ir turint anuos sfinksinius bilietukus, galima buvo ramiau žiūrėt į ateitį. Ir neapsirikta. Aronovas, nors ir labai agnia povyza vaikštinėjo po klasę ar sėdėjo katedroje, bet iš tikrųjų buvo kaip ir nesąs.

Buvo seminarijoje pastovus paprotis, jog, mokslų vargams besibaigiant, klierikams būdavo suteikiamas saldus atgovis gegužinių pavidalu. Tad ir 1904 metų birželio pradžioj mes gerokai suplonėję seminarijos jaunuoliai iškilome į tą iškilą - pasaką. Paskirtoji pramogai diena buvo krikštoliškai žydra, pilna aukso šilumėlės. Vykome visi klierikai be išimties. Manau, jog ir ligonys tai dienai šiaip-taip pagijo. Prisijungė ir profesūra, net ir sunkesnioji vyresnybės artilerija, išskyrus gal rektorių . .

Beveik niekuomet net tyriausiosios laimės banga neprabėga nepalikusi bent kiek ir karčių nuosėdų: sekantį rytą, grįžęs po pusryčių į celę, ir pakišęs ranką po čiužinio, nusiminiau (tik ne dėl to, ką gal manote) . . Dalykas šis: prieš kurį laiką buvau gavęs iš klier. Petro Gudaičio Šatrijos Raganos "Viktutę", kuri buvo man seniai giriama. Perskaičiau, kaip saldainį sučiulpėjau. Dar nebuvau suskubęs grąžinti Gudaičiui, kai atėjo šitos gegužinės. Ką su ta knygute daryti? Juk Kriškijono sekliai gali pasirausti manęs nesant po mano kambarį ir ją konfiskuoti, bent iš seno papročio . . kas juos žino! O ar grąžins, tai vėlgi kas žino . . Tad, prieš išvykdamas į gegužines, pakišau vargšę "Viktutę" po čiužiniu ir maniau labai gudriai paslėpęs . . Dabar tai jau žinau, jog ta vieta buvo blogiausioji: juk ten pirmiausia įliste ir lindo priešo ranka. Verčiau jau būčiau atvirai palikęs ant stalo ryškiausioje vietoje: gal ten kaip tik šnipelis nebūtų susipratęs žvilgterėti . . Ką dabar daryti? . . Bausmės už tai jau nebebijau, bet juk reikia knygą grąžinti Petriukui: juk anuomet knygos buvo reta bran-

genybė. Betgi gal inspektorius man ją grąžins.. O tuo tarpu reikia papasakoti draugui, kas atsitiko. Gudaitis nepriėmė to tragiškai, dargi mane ramino.. Taip ta "Viktutė" ir dingo. Dabar stebiuos, kuria teise remdamies jie man tą knygą pagrobė, ir kodėl mielasis inspektorius nebegrąžino? Juk jau jie turėjo žinoti lietuviškas knygas nebesant uždraustas.. Na, gal Kriškijonas tuo pasiteisino, jog čia yra romanas ar kažkas panašu į romaną, o romanas skaityti klierikui nepritinka.. Bet ir to inspektorius man neprikišo..

MOKSLO PJŪTIS IR ATOSTOGŲ NUOTYKIAI

TAD ŠTAI ir pasibaigė pirmojo kurso metai — rudenį teks kopti augštyn. Tiesa, kaikas suklupo ir pasiliks pirmajame. Bet didelis daugumas persirito. Kai išleidžiamąją dieną į didžiąją aulę sugūžėjo visi gyvi ir pusgyviai, kai susirinko profesoriai bei viršininkai ir galų gale įėjo magnifikas rektorius, — lyg kokia neregima dvasia siūbtelėjo.. Jis katedroj, atsilošęs į sienelę, akis nuleidęs, pirštu kažkokias arabeskas ore raitydamas, blankiu balsu beaistriškai išgvaldė metų bėgį ir įvertino apskritas pasėkas; tuokart siekė prie lakštų ir ėmė skaityti pakursiui, pradėdamas nuo ketvirtojo, kas baigė kursą cum eximia laude, kas cum laude, kas šiaip sau, o kas ir neperšoko griovio. Tuokart keliais žodžiais pamokė mus, kaip dorai praleisti atostogas, palinkėjo jų laimingų ir pareiškė viltį, kad laimingai grįšim. Entuziazmo nesukėlė, o ir nebandė kelti, kaip kad ir sau neleisdavo turbūt jokiais jausmais įsiliepsnoti.

Išėjome savim ir juo patenkinti, jo pakištas mintis kartodami. Ir, žinoma, linksmai čiauškėjome, kaip štai jau dumsim namon atostogų..

Tik štai bene seminarijos sekretorius Skinderis prieina ir man praneša: šviesusis rektorius kviečia!

Nustebau ir kiek susirūpinau: ko jis iš manęs nori? Nejaugi būčiau kuo nusikaltęs?. Vienu mirksniu perbėgau per sąžinę — nieko ten nėra, už ką rektorius turėtų kviestis. Tad einu gana ramiai. Pabarškinau į tas kilniąsias duris.. Veikiai atsiliepė plonas rektoriaus tenorėlis — ir įžengiau į nežino-

mybę.. Bet ji veikiai pavirto dienos šviesa.. Po "Niech będzie pochwalony" ir nustatyto smulkios nervingos rankos pabučiavimo rektorius Karosas, kaip paprastai, be jokių aplinkybių stačiai į reikalą: Mes, seminarijos personalas, priėjome išvadą Tau nebūsiant ko veikti antrajame kurse, tad nutarėme Tave perkelti tiesiog į trečiąjį. Tik atostogų metu pasiskaityk tų dalykų, kuriuos klierikai turi praeiti antrajame, — svarbiausia Įvadą į Š. Rašto mokslą ir kitką, kas ten su tuo susiję. O dabar — viso gero..

O gal šių pastarųjų žodžių rektorius ir visai nepridūrė? Nes išėjau kiek apsvaigęs. Manau, ir nesistebėsit: juk žmogus laimėjo ištisus metus gyvenimo.

Vadinas, su buvusiaisiais savo pirmokais teks visai išsiskirti, bent formaliai: nebebūsim vieno kurso draugais, nors vis būsim drauge toj siauroj aplinkoj, nors (ko tuokart dar negalėjau numatyti) vienkart įsišventinsim kunigais..

Kai tenka su kuriais draugais skirtis, net jaunystėje, toje nerūpestingoje, pajuntama kažkoks šviesiai graudus, ilgesingas liūdesys.. O po tiek daug metų, kai anie draugai ar jau išmirę, ar bent daugiau jų šiame gyvenime nebepamatysi, žmogus juos taip saldžiai skaudžiai prisimeni..

Paskubomis su kitas kitu atsisveikinę, šviesių vilčių vedami, palikome mieluosius seminarijos rūmus tuščius ir išskridome į pasaulį — jukgi tuoj vėl išvysime brangiuosius, kurie mūsų išsiilgę laukia, kurių ir mes gardžiai pasilgome.. O parapijiečiai, o buvusieji mokyklų draugai, kurie nenuėjo su mumis į seminariją!.. Ei, kiek bus džiaugsmo susitikti, išsikalbėti, praeitį bendrai prisiminti!..

Tolimuose Rytuose įvykiai vystėsi vis nepalankesne Rusų Meškai kryptimi. Liepos mėnesy trečioji japonų armija, gen. Nogi vedama, įvarė plaištą tarp pagrindinių rusų jėgų ir tų, kur operavo Kvantungo pusiasaly ir turėjo ginti be galo svarbią abiem Port Artūro tvirtovę bei uostą, kuriame buvo užsklęstas rusų laivynas. Buvo aišku, jog japonai pasistengs

kuo greičiausiai tvirtovę paimti, kol rusai neatgabeno dar daugiau laivų ir kareivių. O kitos trys japonų armijos, maršalo Oyamos vedamos, ėmė kaskart stipriau spausti Kuropatkiną šiaurės link. Prakišęs keletą mažesnių mūšių, šis pasitraukė į labai sustiprintą Liao-Yang frontą. Japonai atsekė paskui. Įvyko svarbus mūšis, kurį rusai vėl pralaimėjo, ir gen. Kuropatkinas pasitraukė į Mandžurijos sostinės Mukden frontą, atsitraukė sėkmingai, nes galėjo būti ir daug liūdniau. Mes čia juos besistumdančius paliksim ir grįšim į savo gražiąją Žemaitiją.

Tų atostogų metu vienas maloniausiųjų man dalykų būdavo su vikaru ar klebonu nuvykti kur į kaimyninę parapiją į atlaidų talką. Mes klierikai sumai sudarydavome gražią asistą, kas žmonėms (o ir mums patiems) labai patikdavo. Nepaprastai įdomu buvo pamatyti naujas vietas, susipažinti su naujais žmonėmis. Vietiniai kunigai buvo labai palankūs klierikams ir juos vaišindavo lygiomis su kitais kunigais. Išvakarėse, pasibaigus pamaldoms, būdavo puiki vakarienė, o po jos kiek šnekų, kiek dainų!

Iš tos vasaros dvasiškųjų talkų ypač atsimenu vienus atlaidus kaimyninėj Veiviržėnų parapijoj. Klebonu tuomet buvo ten kun. Tamulevičius, baigęs gimnaziją, kas anuomet nebuvo taip dažna, nes gimnaziją baigti reikėdavo ne vien nemaža lėšų, bet ir gerokos galvos: mat, ir gimnazijos anuomet buvo augštoko standarto, ir rusai gerai šukuodavo mokinius, nenorėdami, kad daug inorodcų (svetimtaučių) įsilietų į pakraščių šviesuomenę. Tą Tamulevičių vikarai labai girdavo: esąs tikrai dūšia, visais atžvilgiais. Atlaidų dieną po gausingų bei skanių pietų teko arčiau pasitrynioti aplink labai įdomų tipą Cezarą Jačynovskį, riebios Rietavo parapijos kleboną, turėjusį nelengvų reikalų su garsiuoju kunigaikščiu Bagdonu Oginskiu (apie kurį piktieji liežuviai kalbėdavo, jis esąs natūralus rusų imperatoriaus Aleksandro II sūnus, jukgi esąs ir labai į jį panašus; mat, caras kilniąją savo meilytę reikiamu laiku pakišęs žmona kunigaikščiui Oginskiui). Tas kunigaikštis buvo didelis originalas. Jis dėjosi gerai žinąs pamal-

dų bei apeigų tvarką bei nuostatus. Ir ne juokais žinojo! Tad, kunigai, laikykitės! Jei ne, tuoj pasišaukęs išbars ir pamokys. Betgi kunigų jis šiaipjau neskriaudė. Su karštuoliu Jačynovskiu ir karštuoliui kunigaikščiui nebuvo juokai. Plienas plieną kerta — kibirkštys tyška.

Tas tatai Jačynovskis po šių gausių pietų ėmės mums jauniesiems parodyti, kokių šaunių dainų pasauly esama ir kaip jos dainuojama. Jis jau anksčiau pranešė: na, vyrai! Uždainuosime kaip pridera ukrainiečių "Hrečanyki"! Vien dūmai rūks! — Susirinkome visi, ratu jį apstojome, o jis vidury. Vyras nemažas (ir ūgiu, ir apimtim), plika kakta, kuprota vanago nosim, kiek išverstomis akimis, drąsiais veido bruožais — na, senų laikų peštukas šlachcicas ir tiek, betgi puiki figūra! Vyrai, sako jis mums, aš trauksiu posmus solo, o jūs pritarsit refreną "Ach, moji hrečanyki, ach, moji mily, čemu moji hrečanyki" etc. Ir užtraukė!.. Gal ne visai ortodoksiškai, kaip ukrainiečiai patys traukia, bet.. su kibirkštim! Taip pasiutusiai linksmai, taip įspūdingai dainuojamos tos dainos daugiau nebeteko girdėti.. Kur jis ją išmoko?.. Mes veikiai įsitraukėme į tą džiaugsmo sūkurį ir ėmėm ne refreną dainuoti, o ugnies srovę švirkšti!.. O jis tik mojuoja, tik kursto, tik pritaria!.. Didysis Cezarai! kurioj ano pasaulio vietelėj esi tu nūnai ir ar beprisimeni, kaip džiuginai mums širdį, elektriškai dainuodamas Hrečanyki?..

Antras Žemaičių miestelis, kurį teko tą vasarą pirmą kartą savo amžiuj aplankyti, tai — kitas Gargždų kaimynas Švėkšna. Buvo tai ypatingas įvykis: turėjo ten atvykti su vizitu pas kleboną — viešpatį Julijų Maciejauską kitas viešpats — Vilniaus generalgubernatorius, viso taip vadinamojo Sieverozapadnavo kraja (ir Lietuvos) valdovas kunigaikštis Sviatopolk Mirskij. Jį rusų caras, bręstant revoliucijai, paskyrė ten, kaip pažangų politiką, šiek-tiek apmalšinti bruzdėjimui. Neperilgai jis ten išbuvo, bet suskubo padaryti neblogą įspūdį savo išmintingu politiniu nusistatymu, populiarumu ir

malonumu. Toks didelis viešpats, o net mūsų seminariją Kaune vieną kartą aplankė. Kaip klebonas Maciejauskas su juo taip glaudžiai susipažino, man neteko sužinoti. Tik anais laikais girdėjau iš kunigų, kad jis Švėkšnos Viešpatį mėgstąs ir mielai matyčiąs jį Kaune vyskupu. Tad ėmėme žiūrėti Švėkšnos link su dar didesne pagarba, nors ir šiaipjau tos pagarbos nestigo, kadangi Maciejauskas buvo ir doras kunigas, ir geras išpažinčių klausytojas, ir gana garsus pamokslininkas, ir energingas lietuvis visuomenininkas bei kultūrininkas, pastatęs Švėkšnoj iškilią bažnyčią, gerą kleboniją, vieną iš pirmųjų lietuvišką gimnaziją po "Saulės" firma. Man buvo tekę jį regėti Gargžduose per atlaidus — augštas, atletinės išvaizdos, gražus vyras. Teko girdėti ir pamokslą — ilgokas, bet įdomus, gražiai pasakytas, darąs gilesnį įspūdį.

Dabar į aną augštą iškilmę turi važiuoti svečiais aplinkiniai klebonai. Mano klebonėlis įsikalbėjo, kad ir aš turįs važiuoti drauge į tas prašmatnias iškilmes. Mielai sutikau, nes ir man atrodė įdomu pagaliau kad ir Švėkšną pamatyti, ir tą šauniąją statomąją baziliką. Tad reikiamąją dieną išsitaisėme į toloką aniems laikams kelionę — apie 30 kilometrų. Pakeliui užkliuvome Pajūrėlio bažnytkaimį, kur mano klebonas sakė esant įdomų kunigą Žagrakalį, kuris darąs stebuklingus gėrimus — medus bei vaisvynius. Užsukome. Žagrakalys priėmė mus labai vaišingai (o besąs tikrai senoviško stiliaus kaimo klebonėlis: stambus, kampuotas, pusėtinai beželiančia barzda, kuri prašos skutama; atsegiotas visu ilgumu nunešiotas sutonas, blizgąs ir nuo trainiojimo, ir nuo riebalų; betgi giedras ir labai geras veidas, plačiu nuoširdžiu šypsniu): tuoj iš kažkur atnešė keletą butelių su stikliukais ir ėmė pilstyti. Ragavome ir šio ir to — viskas labai skanu. Netgi ligšiol skomiuos prisiminęs.. Po trejeto metų tas Žagrakalys išleido žinomą knygelę apie vaisvynius. Manau, daug žmonių yra pasiguodę širdis, remdamies jo patarimais.

Kiek pasižmonėję, vėl sėdom į vežimėlį, ir du žvalūs arkliukai, nedidukai ir apskritukai, kaip ir pats klebonėlis, ėmė mus nešti neskubia ristele į šauniąją puotą.

Išvydau ilgą dar nebaigtos bažnyčios kūną, lig su langais jau išmūrytą. Galima spėti, kokia bus didelė ir augšta. Privažiavom prie senosios klebonijos, didžiulės, medinės. Truputį susijaudinęs viešpats klebonas mus labai maloniai pasveikino ir nuėjo savais reikalais, palikęs mus susipažinti, su kuo dar nepažįstami, ir pasiplepėti su pažįstamaisiais.

Didieji svečiai, kaip etiketas liepia, atvyko paskutiniai, gerokai pasivėlinę. Bet jukgi ir dideli ponai! Man labiausiai knietėjo išvysti tą kunigaikštį. Nelengva įspėti, kuris: juk supa jį visas būrelis jo palydovų, šaunių ir puošnių. Pagaliau man parodyta: va, anas, nedidukas, mandagutis.. A-a! tai štai koks tas didžiūnas! Niekuo ypatingu iš viršaus nepasižymi, taip jog štai po 50 metų nė jo veido nebeprisimenu. Apskritas įspūdis — nedidukas, mandagutis. Šalia jo stovi mūsų Kauno gubernatorius Veriovkin, padorus administratorius, padorus žmogus, lietuviams gana palankus; tas tai stuomenim ir liemenim žymiai didesnis. Ten kur nors turėjo būti ir vicegubernatorius Griazev (lietuviškai išvertus — Purvinis). Lyginant šį su šefu Veriovkinu, jam gana tiko anas lotyniškasis nomen-omen. Atvyko su tais ponais ir plačiai žinomasis lingvistas Baudoin de Courtenais, neva kalbotyros reikalais, nors čia, man rodos, jis daugiau maisto prisirinko pilvui, nei galvai. Kad jau šis kun. K. Jauniaus bičiulis atvyko čion kuone į pačią Jauniaus tėviškę, būtų turėjęs būti su juo drauge ir pats Jaunius; bet nebeatsimenu, be buvo. Tokį fenomeną man kunigai būtų vis dėlto prisimygę rodę. Buvo dar prancūzų lingvistas baronas de Baye.

Po skanių ir gausių pietų, po kavų bei likierių, po mandagaus pašnekesio didieji ponai išvyko, turbūt, pas grafą Pliaterį. Mes mažiukai dar pasižmonėjome savo tarpe.

Prisirinkę įdomių bei malonių įspūdžių, mudu su klebonu grįžome neskubėdami į savo palaimintuosius Gargždus per tą Miniją, kur amžių bėgy buvo pirmoji kryžiuočiams kliūtis, bebandant šiems veržtis į Žemaičius iš Klaipėdos.. Kiek jinai yra kovų mačius! Kiek žemaičių bei kryžiuočių kraujo ja yra į jūres nutekėję!..

NUOSTABUS VAKARAS

ANUOMET Gargžduose buvo du svarbiausieji centrai su savo pastatais (nekalbant apie rusų karines bei administracines įstaigas): bažnyčia ir dvaras.

Dievo rūmai buvo kuklūs, mediniai, karalienės Onos 16 amžiuj pastatyti, vienkart su senąja Palangos bažnytėle, tokio pat stiliaus ir dydžio. Augštai viršuj slėnio, ūksmingam šventoriuj, apaugusiam šimtmečiais klevais, ji gana gracinga atrodė su savo dailia bonia vidury stogo ir mažesne bonele viršuj fronto. Šventoriaus kertėj, pačioj gražiojoj vietoj, kur atsiveria pats didingasis žvilgis į Minijos slėnį, grakščiai glūdi balta dorinio stiliaus koplyčia, kurioj turėjo būti laidojami ar jau buvo palaidoti baronų Roenne ir grafų Mielžinskių šeimos nariai (tos šeimos buvo susigiminiavusios). Ta koplytėlė, iš visų pusių žiūrint, atrodė tokia kukli, gracinga, nekalta, lyg nuotaka. Aš mėgdavau šalia jos atsistoti ir į platų tolį susimąstęs įsiveizdėti, arba ties durimis atsistojęs skaityti juodoj marmurinėj lentoj šalia durų aukso raidėmis įrašyta: Tu spoczywają zwloki s. p. Eugenjusza Barona Roenne, urodzonego roku panskiego 18........ zmarlego roku 189.... Za upokoj jego duszy prosimy zmowic........ Vadinas, čia ilsis nemažo pono kūnas.. Mažas būdamas, aš jį matydavau šventadieniais ateinant su ponia ir šeimos nariais į bažnyčią ir meldžiantis šeimos klaupte dešinėj altoriaus pusėj, presbiterijoj. Jis eidavo, lazda pasiramsčiuodamas, truputį palinkęs, bet stengdamasis laikytis tiesiai, skrybėliuotą virpančią galvą ant ilgo lieso kaklo priekin ištiesęs, kojomis netvirtai remdamas žemę. Šalia jo didingai žingsniuodavo puiki ponia ba-

ronienė, primo voto grafienė Krasickienė, o iš namų — kunigaikštytė Oginskaitė, jaunystėje, matyti, buvusi tikra gražuolė.. Anoj koplytėlėj keliais metais anksčiau barono buvo palaidotas grafas Mielžinskis. Kartais nueidavau prie koplytėlės galo pažiūrėti pro langelį į rūsį: ten tie puošnūs grabai, apkrauti įmantriais metalinių gėlių bei lapų vainikais, o ir tikrų, gyvų gėlių, bet (kaip simboliška) jau nuvytusių.. Ir gulės jie, tie mirusieji, čia tyliai-tyliai gal ilgus metus, iš pradžių dar kaikurių gyvųjų minimi, o paskiau visai pamiršti — žmonės gal beatmins vien tiek: čia palaidoti kažkokie ponai.. Tiesa, bus anoj lentoj įrašyti jų vardai. Bet ką jie ateinančioms kartoms besakys?.. Sic transit gloria mundi...

Priešais bažnyčią, antroj kalno gatvės pusėj, irgi ant pakilios kalvos dailiai tįso dangaus mėlio fone baronų rūmai švelniai gelsvos spalvos, raudonų čerpių stogu su nukirstais galais, ilgi, vienaaugščiai, žinoma, viršum pagrindinių tarnautojams ir kitiems dvaro praktiniams reikalams patalpų. Rūmai, apskritai imant, kuklūs, be jokių pretensijų į Versailles ar Trianon, ar kokių Lazienki išvaizdą. Baronas statytojas teisingai manė, jog Žemaičiuose reikia net ir palocius statytis, bent iš tolo laikantis žemaičių trobų ir mažesniųjų bajorėlių pastatų stiliaus. Ir čia gauta paprasti, kuklūs, bet tauriai dailūs rūmai. Anuomet dar nebuvau buvęs jų viduj. Tik vėliau, po ketverių metų gavau ten patekti. Reginys į Minijos slėnį ir į priešingąją eilę kalvų, į dailų Anielino folvarko pastatą, baltą, priešaky su grakščiom kolonėlėm, į paslaptingąją Pilalę, kaip žalią puokštę, į tolesniuosius, jau augštesnius kalnelius, apaugusius gražiais alkais. O iš frontinės kolonados verias labai malonus vaizdas — didelis, apskritas, aplinkui apvažiuojamas gazonas, amerikietiškai — lawn, iš trijų pusių apaugęs šimtmečiais medžiais kaip mūru, už kurio tiesias erdvus truputį apleistas senas parkas, įdomiai padarytas gražiame Minijos šlaite, slėpiningas, truputį gūdus.. Vaikystėje man buvo tekę ten įsibrauti ir grožėtis ne vieną kartą, nes juk

vaikams yra atvira net dangaus karalystė, ką jau čia baronų parkas! Betgi atvirai ir, taip sakant, legaliai galėsiu ten pasivaikščioti tik dabar, kaip klierikas, nes sutonas atveria bent parko vartus, o jau pati kunigystė atvers ir rūmų duris, kuo vėliau ir įsitikinau. Bet kol kas, nors ir būčiau geidęs, nebūčiau dar galėjęs patekti į gelsvuosius rūmus (tik jau ne bepročių!). Ten užeidavo vien klebonas arba kunigėlis.

Baronienė Roenne jau kelinti metai turėjo pas save kaip kompanjonę, neturtingą jauną grafaitę Dunin. Gal ši buvo jos giminė, o gal senoji ponia iš aristokratinio solidarumo pasiėmė globoti tą grafaitę. Gal ši ir nebuvo tokia jau neturtinga, o vien neužtenkamai turtinga, kad galėtų susirasti savęs vertą vyrą. Tačiau šiuo atveju jaunoji grafaitė greičiausiai pati nenorėjo tekėti už paprasto žmogaus: jos ambicijos buvo daug augštesnės — susižieduoti su pačiu Dievu, pasidarant vienuole.

Bet dar nepasakiau jos vardo: žemaičiai ją vadino grafaite Aniele. Nuo mažų dienų tas vardas man atrodydavo kažkoks ypatingai švelnus ir gražus. Kai Jakštas (o gal Laukaitis) jį perdirbo į Angelę, aš truputį nusiminiau.

Toji Anielė Duninaitė anuometinei mano akiai nebuvo tikrai graži. Nebent figūra, nedidelė, bet forminga. O veidelis, pailgas, taisyklingas, miglotai išblyškęs, su juodomis akimis, buvo vien malonus. Tik jos šypsena būdavo žavinga.

Kai tik ji atsirado Gargždų dvare, tuoj žmonės susidarė įspūdį bei nuomonę, jog tai — šventa grafaitė. Negana to, kad ji dažnai lankydavos bažnyčioj ir maldingai dalyvaudavo pamaldose bei dažnai priiminėdavo š. sakramentus, bet buvo labai labdaringa, geraširdė, švelni, visiems maloni, o kas ypačiai gražu — labai kukli ir paprasta, net nusižeminusi.

Vieną dieną vikaras (bene maldingasis švelnusis idealistas Jonas Strikas) mudviem su klieriku Kartanavičium sako:

— Grafaitė Anielė prašė ponią baronienę, kad leistų mums trims dvasininkams ir jai pačiai pasiirstyti su mumis valtim po Miniją. Ponia baronienė leido ir kviečia judu su manim nueiti vakarop į parką apie septintą, kur mes susitik-

sią grafaitę ir galėsią pasiirstyti. Ar norite? —

Nors mudviem buvo truputį baugu sueiti į sąlytį su tokiu augštu pasauliu, bet, žinoma, džiaugdamies sutikom. Anuomet nesistebėjau tuo grafaitės Anielės noru — vienai su trimis jaunais dvasininkais pasiirstyti vakare Minijoj, nors ir savo parko srity. Bet vėliau ėmiau stebėtis, kai geriau pažinau aristokratus: jie labai griežtai žiūrėjo elgesio formų, to, ką prancūzai tinkamai išreiškia comme il faut posakiu; o tinkamo elgesio dėsniai neleisdavo mergaitei vienai be rimtos palydovės tokias ekskursijas daryti. Ir čia negalėjo būti išimčių. Tad kaip gi čia senoji grande dame, kunigaikštytė - grafienė - baronienė, leido savo globojamai mergaitei išsiveržt iš griežtai nustatytųjų aristokratinio gyvenimo formų?

Kito paaiškinimo nerandu, vien kad baronienė taip pasitikėjo grafaitės šventumu ir kun. Jono taurumu, jog tam turėjo nusilenkti net jai brangūs ir šventi seni papročiai. Bet kodėl ta grafaitė panoro su mumis pasiirstyti? .. Po daugel metų nūn bandau tai aiškinti tuo, kad ji norėjo patirti, kokios dvasios mes klierikai esame, o jei galima, padaryti mums taip vadinamos išganomos įtakos. Mat, tos maldingos aristokratės nuoširdžiai mylėjo dvasininkiją ir džiaugdavos jos prieaugliu, ypač jei dar klierikas iš tos pat parapijos ir jos jam padėjo pradėti mokslus.

Laukėme to nepaprasto vakaro įtemptai, o sulaukę visi trys nuėjome į parką, lyg į kokią šventyklą, pakilia nuotaika ir gyvai plastančia širdim.

Dabar nebeatsimenu, ar radome grafaitę Anielę jau mūsų laukiančią apačioj prie rūmų laiptų, ar kun. Jonas užėjo į rūmus jos pasiimti. Nebeatsimenu nei kaip ji buvo apsitaisiusi. Iš praeities sambrėškos vien beišplaukia man tas baltas miglotas veidas su juodomis akimis, visas peršviestas šiltos šviesos, nuolaidžiai, beveik motiniškai bešypsąs. Nuėjome visi keturi jaunieji įmantriai raitytais keliais su vis naujais reginiais, žemyn šlaitu prie ramios Minijos, iš abiejų krantų ap-

suptos vešlių žilvyčių, it nepertrūkstančių puokščių, prie didokos valties, patogioj vietoj pririštos prie kranto. Ligi tol nebuvau niekuomet plaukiojęs valtim po savo mieląją Miniją, tad juoba džiaugiaus ta naujiena. Gana patogiai susėdome į išdykaujančią valtį, kuri svyravo kaip girta, kai tik atsistodavai ar žingsnį žengdavai. Grafaitei užleidome, žinoma, vienai pačią patogiąją vietą. Prie irklų sėdos bene kun. vikaras, prie vairo turbūt klierikas Kartanavičius. Aš nebeatsimenu, be turėjau kokią kitą funkciją, vien žiūrėt ir klausytis..

O ir žiūrėt, ir klausytis buvo ko. Naktis buvo nuostabiai rami ir tyli. Lakštingalos jau nebegiedojo. Ir kiti paukščiai vos tik kartais kur atsiliepdavo. Sėdint valty buvo matyti vien žaluma ir žaluma — kalneliuose ir krantuose — kaskart besidaranti tamsesnė.. O viršum galvų — vien tyra tamsi mėlynė, kurioj pasigrožėdamas šypsojo mėnulis ir, tartum iš gėresio virpėdamos, bliksėjo žvaigždės.. Irstėmės lėtai, nes nebuvo ko skubėti. Iš pradžių tylėjome, nes siela buvo kupina grožio.. Retkarčiais dalijomės trumpomis pastabomis: koks šitas krūmas gražus.. kokie ten tie medžiai gūdūs.. koks tas vanduo tamsiai gilus.. kokios tos žvaigždės neramios, tartum dreba... Ir nejučiomis prasidėjo kažkokia skaisčiai šilta, švelniai kilni kalba.. Argi kas begalėtų ją prisiminti ir atpasakoti po tiek daug metų, kai ji buvo tokia savaiminga, laisva, gyva, tokia kukliai skaisti, tokia sparnuota ir pakili, tokia karšta, pagaunanti, jaudinanti, pripildanti širdį neapsakomai šventų troškimų bei jausmų, užliejanti ją nuostabia, niekuomet dar neišgyventa laime...

Priplaukėme prie kranto, palydėjome grafaitę lig rūmų. Ji mums vyriškai paspaudė rankas, šiltai nusišypsojo, užbėgo plačiais laiptais į platų kolonados balkoną ir išnyko užu durų.

Daugiau jos neberegėjau niekuomet. Ji įstojo Krokuvoj į vienuolyną. O mes nuėjome kiekvienas savais keliais.. Gal kuomet tie keliai vėl susitiks amžinybėje.. Ar drįsiu tuokart nuoširdžiai žvelgti buvusiajai grafaitei į jos skaisčias akis, skaidriai prisiminęs aną idealiai švytintį vakarą ir.. vėlesniuosius savo gyvenimo kelius?..

ŽINGSNIS Į ANTRUS SEMINARIJOS METUS

AR ATSIMENAT, kaip greitai prabėga atostogos? Bet vienkart turbūt tragedijos iš to nedarydavot. Tiesa, truputį lyg skauda, kad štai jau baigias atilsis bei laisvė, ir kad tenka vėl išsiskirti su brangiaisiais; tačiau, antra vertus, jau esi lyg pasilgęs savo Almos bei draugų.

Tokių jausmų supamas, grįžau į seminariją. Buvo įdomu, kokį šiemet kambarį gausiu; o gal teks su kuo kitu gyventi? Ir tai bus įdomu pasiklausyti naujų profesorių bei naujų dėstomųjų dalykų: Š. Rašto, moralinės bei dogminės teologijos ir kanonų teisės. Čia jau rimti dalykai. Ir nelengvi. O profesoriai? Moralinės — rektorius Karosas; dogminės — prof. Liaus; kanonų — prof. Žongollowicz; Š. Rašto — prof. Skvireckas.

Skubiai apsisveikinus su draugais, reikia bėgti pas prefektą: juk jis skirsto kambarius bei draugus — taip sakant, yra tikra mažoji apvaizdėlė. Truputį tikėjaus, kad ir šiemet duos man atskirą kambarį..

Nuėjau, pasakiau, ko atėjęs; jis žvilgterėjo į savo sąrašus ir pranešė, kad aš gyvensiąs rūmuose, kur šalia seminarijos bažnyčios, ir ne vienas, o su klieriku Vladu Jurgučiu.. Truputį nuknabinau jaunąją durnąją noselę.. Tiesa, prieš Jurgutį nieko neturėjau: buvau apie jį girdėjęs gražių dalykų; bet dviese nedideliam kambarėly.. Jaučiaus lyg nuskriaustas.. Dabar suprantu: juk 1904 m. rudenį į seminariją įstojo rekordinis skaičius: 65 klierikai! O kur tiek daug vyrukų patalpinsi, jei imsi dalyti atskiriems po kambarį?

Mums "seniesiems" buvo labai įdomu, kas tokie tie naujieji, ir ar nėra jų tarpe pažįstamų?

Kaikuriuos naujokus paminėsiu: tokį Avižonį Juozą, Šiaulių gimnazijos abiturientą, pagarsėjusiojo liberalo daktaro Avižonio brolį, kurs kunigu nepasidarė, o buvo vėliau žinomas pedagogas bei knygų vertėjas; tokį abiturientą Kaškevičių, išprusinta bajoriška išvaizda, kurs greit irgi išstojo, ir vėliau apie jį nieko nebeteko girdėti; tokį Lubicką Praną, glotnų jaunuolį, kurs į kunigus neišėjo, o Peterburge ėmė rašinėti apie teatrą po kuriuos ten rusų laikraštėlius, pasirašinėdamas Pravdinu; nepriklausomoj Lietuvoj jis buvo mūsų kariuomenėj karininku ir vienkart daug rašinėjo oficiozuose išpūstu stilium apie teatrą, rusiškų laikraščių įprastine frazeologija; publika jo rašiniais džiaugės, o aš skaitydamas nenorom šypsodavau; jis yra jau miręs; dar paminėsiu tokį Lapį Justiną, būsimąjį Šiaulių š. Jurgio kleboną, puikų vyruką; tokį Montvilą, apskritaveidį rožinį blondiną, kurs, pabuvęs kiek kunigu, 1910 metais vyko į Ameriką Titaniko laivu ir nuskendo drauge su dar kitu to pat kurso draugu kunigu ir daugumu keleivių; tokį Penkauską Praną, jaunutį, gražutį, linksmutį, kur paskiau išėjo dvasinę akademiją, pasidarė seminarijos bei universiteto profesorium, Kauno seminarijos rektorium, prelatu ir arkidiecezijos dvas. teismo oficiolu, o paskui Austrijoj mirė tremtiniu 1950. XII. 2. Toliau prisimenu dar vieną, būtent — Paknį Juozą, abiturientą, tokį kiek į kuprą susimetusį, išblyškusį, akiniuotą, geltonplaukį, susimąsčiusiom akim, tylų jaunuolį, kur neilgai teišbuvo seminarijoj, baigė universitetą ir nepriklausomoj Lietuvoj pasižymėjo tuo, kad ilgai sėkmingai darbavos Lietuvos banke, kaip vienas iš direktorių, o galop ir vyriausiuoju valdytoju.. Nagi, bemaž būčiau praleidęs nepaminėtą Aleksandrą Stulginskį, būsimąjį Lietuvos prezidentą; bet anuomet niekam nė į galvą nebūtų atėję, kad jis gyvenime taip iškils: toks buvo murka, kuklus, tylus, niekur nelendąs į priekį, geras klierikas, solidžiai besimokąs, bet ypatingai neblizgąs.. Kaip čia nepaminėsi dar dviejų klierikėlių Ūselių, Juozo ir Prano; jei būtų tai mergaitės, kiekvienas juos pavadintų "dvi gėlės", ne, geriau, du karalaičiai; abu blondinai, tik Juozas raudonveidis, o Pranas baltaveidis; Juo-

zas — šelmis bernelis, Praniukas — š. Aloyzas, žinoma, kol kas be tos š. raidės prieš vardą. Juodu neišėjo į kunigus: Juozas dėl kunkuliuojančio kraujo, Pranas dėl nesveikatos; Juozas išdūmė kažkur į platų pasaulį (o gal jis, šelmis, dabar yra kur nors čia Jungtinėse ir duos man garo). Praniukas pasidarė vaistininku; bet vaistai jam nepadėjo išsisukti nuo mirties. Mielasis mano dragužis mirė džiova bene pirmojo Pasaulinio karo metu ir turbūt savo žemaitiškame Judrėnų parapijos kaime. Jis viename savo laiške parašė lotynišką sakinį, kurio neužmirštu: Contra vim mortis non est medicamentum in hortis.. Kasdien maldoj miniu tą gražią sielą..

Beje, kaip žmogus pamirštum Jurgį Žilinską, liepojiškį gimnazistą, būsimąjį Vytauto Didžiojo universiteto profesorių, studentų baubą, nes daug iš jų reikalaujantį medicinos egzaminuose, vedusį panevėžiškę gražuolę Ksaverą Frankaitę, dainininkę ir odontologę; į tą šeimą mėgdavome su Maironiu užeiti pasiviešėti. Jurgis jau mirė Jungt. Valstybėse 1957 metais kovo mėn.. Noriu čia paminėti dar vieną klieriką Vaclovą Dambrauską. Atvyko jis į seminariją bene tiesiai iš rusų kariuomenės, kur tarnavo dragūnuose, — tad su šauniais ūsiukais, kurie jį labai gražino. Kai jis gavo juos nusiskusti, to gražumo prarado mažiausia bent pusę. Mokės seminarijoj pusėtinai, apsimesdamas trupučiuką kvailiuku, bet buvo toli gražu nekvailas, net labai protingas praktiškai. Po pirmojo Pasaulinio karo, kai teko Kuršėnuose statyti naują bažnyčią, ir nebuvo lengva rasti drąsuolį, kur ryžtųs, vysk. Karevičius laimingai paskyrė ten Dambrauską. Ir kun. Vaclovas parodė, ką galįs: veikiai pastatė bažnyčią ir mūsų įžymiojo vyskupo Justino Staugaičio liko net į Telšių vyskupijos prelatus pakeltas, o 1941 metais bolševikams iš Lietuvos bėgant, jų nužudytas ir taip gal kankinio vainiką nusipelnęs.

Gražus buvo tas pirmokų pulkelis, ir visi džiaugėmės: bus geras būrys kunigėlių! Bet neilgai trukus apsivylėme: gal nepraėjo nė pusės metų — ir apie pusė jųjų beveik urmu išstojo. Pikta mums buvo ir dėl to, kad kiekvieno mūsų kišenei perbrangiai atsėjo: pagal paprotį kiekvienas pasilieką̨s klierikas

kiekvienam išstojančiam turėdavo suteikti pagalbos.. Vargšai, jie buvo įstoję į seminariją turbūt bijodami, kad juos gali sumobilizuoti į armiją ir išsiųst į japonų skerdyklą; o kai Rusijoj ėmė kaskart stipriau reikštis revoliucija ir darės kaskart aiškiau, jog karas turės greit baigtis, tai mūsų nepašauktieji klierikai ėmė ir surizikavo šokt iš tos šventosios skaistyklos stačia galva į tą įdomųjį kunkuliuojantįjį pasaulio sūkurį.. Jaunimas kaip jaunimas — neapsėjo be tam tikros komiškos demonstracijos: vienkart didokas būrys nuėjo pas gerb. rektorių, ir jų vadas mandagiai pareiškė, spėju, taip: Magnificencija, atėjome pranešti, jog norime išstoti iš jūsų globai pavestosios seminarijos ir grįžt į pasaulį, kadangi, patyrinėję savo dvasią, įsitikinome nesą Dievo pašaukti į garbingąjį kunigijos luomą. Tad teikitės leisti mums atsiimti savo dokumentus! — Ką gi rektorius? Ogi, kaip paprastai, ima dalyką praktiškai: veikėzai nesižino, ką darą — tad jis jiems teigia maždaug taip: Dar negalite žinoti, ar Dievas jus šaukia, ar ne, nes pertrumpai tebuvote seminarijoj; tad nėra reikalo stoti lauk: pagyvensite — pamatysite. — Čia vyrai subruzdo nejuokais įtikinėti neturį pašaukimo tikrų tikriausiai, ir vargšas rektorius, veikiai supratęs, kur čia šuo pakastas, sutiko. Vyrai linksmai nusileido iš jo padangės ant žemės ir veikiai virto vėl pasaulio vaikais.

Vadinas, šiais metais man skirta gyventi su Vladuku Jurgučiu. Einu kambario pasižiūrėti. Vladas jau ten besitvarkąs. Mandagiai mane priėmė, net su tam tikru uoliu palankumu, padėdamas tvarkytis, davinėdamas praktinių patarimų. Patarimus mielai priėmiau, nes atrodė išmintingi, o ir nesijaučiau stiprus žemės tikrovėj. Teko iš Vlado daug ko pasimokyti: ir lovą gražiai pasikloti, ir drabužius dailiai susikabinti bei pridengti, ir kambarį vikriai iššluoti bei grindis išmazgoti, ir krosnį išsikūrenti.. O kambarėlis besąs mažutis, pailgas ir visai siauras. Jis suskliaustas, ir tas skliautas prasideda nuo sienų gana žemai, taip jog oro tūris nepergausus. Iš viso tai —

lyg kokia tabokinė ar šiaipjau moteriškoms smulkmenoms dėžutė. Toj dėžutėj Jurgutis pasirinkęs kairiąją pusę, kur pasistatęs savo lovą seminarijos nuosavybę, tokią pat kuklią, kaip griežtų vienuolių; jos gale knygų lentynėlę; šalia sienoj sukabinti drabužiai, pridengti pigiu pamušaliniu juodu uždangalu. Prie durų prausiamasis dubuo ant geležinio trikojo. Gale kambario vienintelis augštokas langas, o priešais jį vienintelis mudviejų staliukas. Dešinėj kambario pusėj susistačiau aš savo baldus bei kitą nuosavybę. Kedžių, rodos, neturėjova, bet ir griežto reikalo nebuvo: kambary buvo vietos vien dviem lovom ir staliukui, taip jog, norint prie staliuko darbuotis, reikėjo sėdėti ant lovų briaunos.

Ta celė buvo pereinama: dešinėj durys vedė į tokį pat dvynuką kambarėlį, tik, žinoma, daug ramesnį ir šiltesnį, nes niekas pašalinis tavo durų nevarsto. Ten apgyvendinta Karolis Račkauskas ir Pankauskas - Pankus, abu ketvirtokai, abu šaunūs vyrukai, geros medžiagos šviežiais drabužiais, blizgančiais batukais, gražiai sušukuotais plaukais — dabitos ir tiek! Račkauskas baltu, liesu, asketiniu dailiu veiduku, kuriame lyg kas lapiška slypi; jis mandagus, jaučiąs savo vertybę, smuikininkas (bet retai tegrojąs). Pankauskas stambus, kuone atletinio stoto vyrukas, augštyn suverstais ilgokais šateno plaukais, stambiu, bet gana taisyklingu veidu, kaimietiško grožio, drąsiomis mus smulkiuosius kiek paniekiančiomis akimis, ne labai mudviem lipšnus, beveik su tokiais varložiais nekalbąs. Bet abu išbuvo korektiški, pakankamai ramūs kaimynai, kol.. Na, bet apie tai vėliau.

Nuėjęs į sandėlį pažiūrėti savo krepšio su daiktais, panorau patikrinti, ar bėra ten mano nuodėmių sąrašas, kurį buvau susidaręs viso amžiaus išpažinčiai ir čia paslėpiau, išvažiuodamas atostogų. Jau jo nebesą! Matyti, Kriškijono vyrai čia sėkmingai pasidarbavo: niekas kitas nedingę, vien tas sąrašėlis..

Šį vakarą pradedame rekolekcijas.. Atsimenu prieš metus pirmąsias savo rekolekcijas.. Kokios jos buvo nuošir-

džios.. Kokios buvo vargingos.. Betgi gale kiek tyros laimės atnešė!.. Ruošėmės į jas kiek baimingai, bet ir smalsiai: dar nežinoma — paslaptinga.. Nūn jau jos nebe paslaptis, nebe baugios, bet ir nebe tokios įdomios atrodo.. Kokie aušriškai skaistūs yra gyvenime pirmieji dalykai: pirmoji išpažintis, pirmoji Komunija, pirmieji metai mokykloj, prmoji bičiulystė.. na, ir pirmieji metai seminarijoj su visais ten pirmaisiais dalykais.. Garbė Dievui, kad pilkajame gyvenimo kely pastatė mums, kaip žavingus švyturius, tuos pirmuosius dalykus: pirmąjį sąmoningai priimtąjį motinos šypsnį, pirmąjį džiaugsmą, pirmąjį skausmą, pirmąją knygą, pirmąjį savo jėgos bei vertės pajutimą ir tiek daug kitų pirmųjų, nebepasikartosimųjų, visą gyvenimą minėsimųjų dalykų.

Toji pat didžioji aulė, pilna jaunų gyvybių, pakilia širdim.. Tas pat kapelionas, geras, kaip tikras tėvas.. Tie pat profesoriai ir viršininkai.. Tik jau nebėra kaikurių draugų, ar jau savo tikslą pasiekusių ir išėjusių į Kristaus rugiapjūtę, ar pasirinkusių kitą kelią ir išskridusių į "laisvąjį" pasaulį žemės laimės ieškoti.. Bet štai ten, kur pernai buvome mes pirmokai, nūn daug didesnis jaunių būrys.. Kaip jie jaučias? Turbūt taip pat, kaip mes pernai.. Vargšai.. Bet, antra vertus, laimingi: viskas jiems pirmiena, o mes jau seminarijoj irgi "seniai": žinome, kas būtina, o kas vien patariama; žinome, jog nėra ko perdaug vargintis nei būgštauti; jau pradėjom išmokti, kaip visokius nuostatus gudriai aiškintis savo naudai.. Betgi graudžiai prisimename pereitųjų pirmųjų savo metelių nekompromisinius nusistatymus.. Vistik gražu tai buvo!.. Ir vėl štai pradedame įžangines rekolekcijas, kuriose turime pasisemti jėgos bei palaimos tai amžinybės dalelytei, kurią vadiname metais. Žinome, jog nebus tie metai lengvi: ir mokslo dalykai rimti, ir atsakomybė už savo pasiryžimus vis didesnė, destis kiek artėja galutinis sprendimas, kurs nulems gal viso gyvenimo, o tiksliau — visos amžinybės, laimę ar nelaimę.. Ir norime kuo geriausiai prie tos lemties valandos prisiruošti — tad šias rekolekcijas atlikti sąžiningai..

Virpėdamos bėga rekolekcijų valandos, rimtai eina dienos.. Bet kodėl jos šiemet nebesujaudina ir nebepagauna taip, kaip pernai?.. Ten kažkokie galingi lyg sparnai buvo išaugę; lyg koks didus vėjas pagaudavo ir nešdavo kažkur į dausas, į augštas ir šviesias.. Tiesa, jis blokšdavo kartais į baimės bedugnę, paskandindavo skausmo jūrėse; bet tas skausmas, ta baimė buvo paprastutė, gaivalinė, kasdienio žmogaus kasdienis, nors ir pagrindinis, gilus reikalas.. O nūn kažkas keista daros: nuoširdžiai norėtumei domėtis, o čia visai neįdomu; norėtumei dvasia liepsnoti, o čia esi dažnai šaltas, kaip ledas; ilgesingai norėtumei kilt į augštybes, o čia slankioji pažemiais; trokštumei kaip erelis į Tiesos Saulę veizdėti ir paslapčių gelmes išvysti, o čia esi aklas, kaip tamsybėj šliaužiojąs kurmis.. Vietoj pernykščio entuziazmo, nūn vien abuojumas; vietoj ryžtumo, svyravimas; vietoj gyvo tikėjimo, kažkokie kankiną šešėliai - ne - šešėliai, abejojimai; vietoj aušrinės vilties, kažkokia plika tuštuma; vietoj liepsnojančios meilės, vien silpni rods norai; vietoj entuziazmnigo pasiaukojimo, atsargūs praktiški svarstymai; vietoj gaivalingos išganomos baimės, vien bailiškas nerimavimas; vietoj stipraus, spirginančio, bet sveiko, skausmo vyno, nūn vien kažkoks abuojas metėlių bei pelynų mišinys..

Taip, turbūt visi jau nebepirmamečiai to Mistinio Sodo auklėtiniai žinome, ką tai reiškia: pernykščiai pirmieji gilieji, dažnai skaudieji, bet sveiki ir galutinai džiaugsmingi ir neapsakomai malonūs dvasiniai išgyvenimai buvo juk tai pradžia apsivalomojo kelio, kur gerasis Tėvas, tarpais pavartojęs aštraus muilo, netgi griaužiančio šarmo, tuoj vėl pakiša lepniam vaikui medaus korį.. Dabar tas vaikas kiek ūgtelėjo ir sustiprėjo — reikia jį toliau valyti, stiprinti, grūdinti.. Žinome tai ir pripažįstame esant neišvengiama..

Betgi, Tėve, kaip tai besą sunku ir skaudu, beveik nepakeliama!.. O vis dėlto reikia ištverti, jei norim pakopėti augštyn į tą kalną, kur mūsų pašaukimo aušra švinta. Ir Tu tam kely mūsų neapleisi! Juk ne kas kitas, vien maloninga Tavo ranka neregimai mus vedė ir palaikė, kad nusilpę negriūtu-

me kely ir, praradę drąsą bei ryžtą, metę šitą šventą kalną, nenuslystume atgal žemės purvynan. Tad ir toliau mūsų neapleisi ir išvesi iš žemybių į Tavo viršūnes, iš tamsos į skaisčią šviesybę.. Todėl, sukandę dantis, užmerkę akis, Tavo vedami, žengsime priekin, vis priekin! Ir tegu audros siaučia, tegu priešas dūksta, tegu sopuliai širdį raižo — mes Tavim pasitikime ir paskui Tave eisim!

Žinoma, esame silpni kūdikiai, ir leista mums, draug su Tavo Sūnum Alyvų daržely, pasiskųsti: "Tėve, jei galima, atimk nuo mūsų tąją taurę!".. Betgi ne mūsų valia tegu įvyksta, tik Tavo!.. Ką spręsi, priimame! Tegu ta geroji apvalomoji kančia trunka savaites, mėnesius, metų metus — pagarbiai ir mielai nusilenkiame ir priimame, ką esi mums lėmęs! Fiat voluntas Tua!

NAUJŲ PROFESORIŲ IR KAIKURIŲ DRAUGŲ APYBRAIŽOS

PALAIMINTOS rekolekcijų dienos praėjo greičiau ir maloniau, negu daugelio būgštauta, kaip kad dažniausiai sunkieji dalykai iš tolo atrodo sunkesni ir nemalonesni, negu kai su jais imi rungtis. Iš tos dvasiškosios pirties išėjome linksmi ir sustiprėję. Dabar pasinersim į mokslo darbą, ypač kad mokslo dalykai šiemet bus visai nauji, svarbūs ir įdomūs. Susipažinsim su naujais profesoriais. Klausysimės paskaitų su naujais draugais.

Man abiejų kursų — trečiojo ir ketvirtojo — draugai dar arčiau nepažįstami. Tad nuėjau į moralinės teologijos paskaitą smalsumu vibruodamas.

Taip vadinamoji B aulė, kur kabo visi Žemaičių vyskupijos vyskupai. Kai suskambėjo skambutis ir susėdome, suolai besą visi pilni. Mes trečiokai sėdime prieky, o ketvirtokai užpakaly: tokia jau vyresniųjų privilegija — pasirinkti patogesnes vietas, kur profesoriaus akis ne taip lengvai užmato. Sėdžiu pirmojoj eilėj, kur bene ir mano Vladukas kiukso, atsiskleidęs storą moralinės teologijos vadovėlį.. Bandysiu iš užmaršties ežero išžvejoti bent kaikurių trečiokų pavardes.. Va, Čepulis Pranas, augštas, lieknas, tiesus, apyrečiais šviesiais plaukais, smulkiais bruožais, subtiliu šypsniu, būsimasis pranciškonas, netgi provincijolas.. Gudauskas Juozas, tylus, švelnus žemaitėlis, bet augumo nežemo, moksluose vaivorykšte nežėrėjęs, tačiau visų mylimas, kaip geras žmogus ir draugas, kunigu nelikęs, kažkur mokytojavęs.. Irtmonas Stasys, toks akiniuotas, vis švarus, labai mėgstąs dainuoti, didis

patriotas, mokęsis pusėtinai, buvęs tarp kitko Veliuonos klebonu.. Jurgutis Aloyzas, kretingiškis, laibas, judrus kaip kielė, mergaitišku veideliu, visuomet dailiai, švariai apsirėdęs, linksmas, malonus draugas, geras klierikas, paskui išvykęs į Ameriką ir buvęs Bridgeville, Pa. klebonu, kur ir palaidotas.. Jurgutis Vladas, palangiškis, Joskaudų kaimo žemaitis, labai gabus ir įdomus asmuo, puikus draugužis, darbštus vyras, geras klierikas, daug žadėjęs gera Bažnyčiai, bet.. bet, ar šiaip ar taip, daug užsipelnęs Lietuvai, kaip jos lito kūrėjas, o ir ekonominių mokslų profesorius Vytauto D. universitete.. Beje, maž neužmiršau to tykiojo Stasio Erciaus, kuris tačiau guviai šmižinėdavo koridoriais bei takeliais, sąmokslininkiškai šnibždėdamasis su draugais, o kai nekalbėdavos, būdavo vis truputį prasižiojęs, tačiau visai ne žioplys, nors moksluose stebuklų ir nedarydavo; užtat buvo doras klierikas ir geras draugas, visų mėgiamas, nors truputį ant danties bičiuliškai imamas.. Na, kaip čia pamirši žmogus Joną Jucių, bene tauragniškį, Liepojos gimnazistą, tokį nedidelio ūgio, bet baisiai plačiais pečiais ir atitinkamu liemeniu vyruką, beveik kvadratišką, labai stiprų (jį vėliau Peterburgo dvas. akademijoj lenkiukai vadindavo Niedzwiedz Litewski), balto lino plaukais, kažkaip nesveikai išblyškusiu veidu, labai rimtu, užtat, kai šypteldavo, tai rods ledai tirpsta; lėto būdo, išmintingas, darbštus, ištvermingai einąs prie tikslo, doras klierikas ir vėliau labai geras kunigas, kurį vysk. Paltarokas paskyrė padėjėju - generalvikaru, kai mirė neužmirštinasis Grabys.. Kalvaitis Jonas, andriejaviškis žemaitukas, šviesus blondinas, garbiniuotas, apvaliaveidis, rožiaspalvio prigimimo, moksluose nesmarkaująs, lėtas, švelnus draugas, bet valios vyras, rimtas, išmintingas klierikas, tikras brolis mūsų pirmosios rentgenologės daktarės Kalvaitytės, nuostabiai gabios moteriškės; tas Jonukas buvo paskiau klebonu Žemaitijos gilumoj ir neseniai mirė.. Matulis Jonas, debeikiškis augštaitis, linksmas, gyvas, puikus draugas, o ir klierikas geras, tapęs kunigu vikaravo pas mano brangųjį Visbarą Darbėnuose ir ten anksti mirė.. Mirskis Pranas, kamajiškis, bene bajorinės kil-

mės, o jau veidu tai tikras bajoras, ne juokais — tas veidas toks ryškus, protingas, nors pats veido savininkas moksluose nepasižymėjo; bet draugužis geras, klierikas visai padorus, išėjo į kunigus ir, mums bėgant iš Tėvynės, klebonavo kur ten važiuojant nuo Kauno Tauragės link šventoj skylėj (atsiprašau — bažnytkaimy).. Nacickis Petras, gana žymaus stoto, truputį satiro veidu, garbiniuotas, nesmarkus nei moksle, nei elgesy, taurus klierikas, malonus draugas, liko kunigu ir.. kažkur iš mano akių dingo; bet negirdėti, kad būtų miręs.. Raštutis Juozas, Paprūsės žemaitis, gana judrus ir linksmas berniukas, padorus klierikas, gabumų bei sumanumo turįs, bet į mokslų kalnus nesiveržiąs, draugų mėgstamas, kunigu likęs atvyko į Jungtines Valstybes ir dabar leidžia senąsias dieneles tyliai Amsterdame, N. Y. klebonu.. Talmantas Juozas, veiviržėniškis žemaitukas, Palangoj kaip ir Raštutis ėjęs mokslą, puikus kaligrafas, bet į mokslus didelio palinkimo nerodąs, judrus kaip vijurkas, linksmas kaip žvirbliukas, visų mylimas, vikaravęs Kražiuose pas labai mielą kleboną Tomaševičių, paskiau, nervams suirus, išėjęs į matininkus, bet, kiek spėju, dūšioj pasilikęs toks pat geras kunigas, kaip matininkas, o jei matininkas silpnas, tai kunigas tikrai geresnis.. Paškavičius Mykolas, liaudiškis šlėkta, apysilpnis, išblyškęs jaunuolis, tylus ir lėtas visur — moksle ir gyvenime, bet labai padorus žmogus bei draugas, mano draugo Vlado Jurgučio labai mėgstamas, o ir man palikęs per visą gyvenimą kiek artimesnis; kai palikome Lietuvą, jis pasiliko beklebonaująs kažkur apie Vandžiogalą mažoj vietelėj, bet buvo pasiryžęs pasidalyti su manim duonos kąsniu, kurį dar turėjo.. Šveistrys Antanas, gargždiškis, Palangos auklėtinis, rimtas vyras, didelis patriotas, geras klierikas, gabus asmuo, bet į garbės kalną nesiryžtąs kopti (o būtų įstengęs). Buvo Papilės klebonu. Neseniai mirė...

Bet štai įeina į auditoriją rektorius. Su didele pagarba visi stojamės, labai tyliai. Ypač gerbiame jį ne vien kaip rektorių,

bet ir kaip išimtinai gerbtiną asmenį. Niekam nė į galvą neateitų kokį pokštą iškirsti jam salėj esant. Įeina jis smulkiais žingsniais, vieną petį kiek augščiau iškėlęs, galvą truputį į šoną palenkęs, puškuodamas. Atsisėda. Ir mes. Atsidėję į jį žiūrim. Tad štai tas tvirtabūdis atsiskyrėlis, gudrusis diplomatas, išmintingasis administratorius, nepaprastai doras vyras, daugelio vadinamas Saliamonu! .

O jis, susitvarkęs atsineštąsias knygas bei žurnalą, gana liūdnu veidu veizdi kažkur į šalį, akis truputį žemyn nuleidęs, ir pradeda filosofinę įžangą į dorovės mokslą. Kalba iš lėto, lyg žodžius susijieškodamas, labai kuklia lotynų kalba, labai aiškiai, visus dėsnius pavyzdžiais iš gyvenimo pailiustruodamas, taip jog viskas smigte įsminga atminty .. Ir vis kažkaip keistai vaipos ar raukos, trimis pirštais vis aplink veidą graibydamasis: tai aplink antakius, tai aplink burną — matyti, nervinas, kankinas .. Ilgainiui pastebėjau, jog jis yra gal geriausiasis mūsų profesorius, nors visai nesistengia toks pasirodyti, nekrausto prieš nustebusias akis mokslo bagažo, o vien stengias mums kiek galima paprasčiau išaiškinti nelengvus, o labai svarbius visam žmonių gyvenimui, moralinius dėsnius .. Ir atrodo, jog iš visų čia eitųjų dalykų geriausiai išmokome jo dėstomąjį.

Antras naujas mums kaip profesorius — tai Bronislovas Liaus, dėstysiąs dogminę teologiją, tą be galo svarbų kunigui, o tokį nelengvą mokslą. Be to, Liaus bus dar ir lotynų kalbos mokytoju. Bet, kol jis ateis į aulę, aš pasižvalgysiu savo atminties patamsiuose ir pabandysiu iš ten iškasti kiek galima daugiau savo draugų ketvirtokų.

Ambrus — augštokas, gana laibas, išblyškęs, tylus, amžinai liūdnomis akimis .. Iš tos trijulės, kurią buvo sudaręs Račkauskas su Pankausku ir šiuo Ambrum, o kurios vardas buvo "Crux, Lux, Dux", Cruxo vardas labiausiai tiko Ambrui (istoriją apie tą trijulę man papasakojo, žinoma, V. Jurgutis, kuris turbūt visas ir visų paslaptis žinojo). Tas tatai Ambrus

vėliau įklimpo ligūston malancholijon ir iš seminarijos dingo.

Čepėnas, bene Juozas, apystambė figūra, rožinis blondinas, auksiniais akiniais, nuolat geraširdiškai, kiek kaltai, besypsąs, gana ramus ir neperplepus vyrukas, geras klierikas, visuomet labai padoriai, net kiek čia įmanoma elegantiškai, bedėvįs. Jis seminarijoj mokslų srity stebuklų nedarė, bet, išėjęs į gyvenimo laisvę, sumanė vieną stebuklą padaryti: išvažiavo kažkur į Europą ir po kurio laiko parsivežė namon tikrų tikriausią doktoratą, ar ne filosofijos, išspausdintą juodom baltame, su visais reikiamais parašais ir su antspaudu — tad kaip čia žmogus netikėsi stebuklais. Paskui Čepėnas padoriai bei naudingai kunigavo Lietuvoj ir nūn, jei nemirė, dar tebesidarbuoja, kaip pritinka tikram Kristaus kareivai.

Apie Grabį Joną, tą standriasprandį žemaitį, tą vertingą vyrą, jau esu kalbėjęs ir dar kalbėsiu, tad pereisiu prie antrojo G — prie Griciaus Prano, kurį meiliai draugiškai mėgdavome vadinti Hrycko; buvo tai žemaitis, mokęsis Palangos progimnazijoj, pasižymėjęs ten ypač vienu savo žygdarbiu — nugalėjo muštynėse žydų Samsoną, kurs, kai atėjo pas progimnazijos viršininkus skųstis, girdi, kaip tatai jį apkūlęs tas nevydonas Gricius, šie vien tik stebėjęsi, kaip tas Hrycko galėjęs įveikti tokį kerėblą, ir tarę herojui: Nu, molodiec ty Hrycko! betgi pasėdėsi už savo smarkumą 12(?) valandų karcery! .. Nesu tikras, kad didvyriui teko išsėdėti visą tą laiką .. Tad kas gi toks buvo tas Gricius? Gi, vidutinio ūgio, blyškiaveidis šatėnas, elegantiškai sruogą plaukų į kaktos vidurį užsileidęs, vidutiniškai judrus, vidutiniškai linksmas, vidutiniškai gabus ir, atrodė, tiek pat tesistengiąs kopti į mokslų kalnus — turbūt uoliau kopęs į tobulybės viršūnes, geras klierikas, toks pat draugas, niekam niekuomet nemalonaus nedaręs, visų mėgstamas — turbūt ir nevydonų viršininkų; manau, buvo mielas, populiarus kunigas, tik, deja, jaunas mirė.

Juodviršis, mano atminty be vardo likęs .. Draugai jo pavardę tardavo ir Juodveršis, o jis vien tik šypsodavo .. Buvo tai jau nebejaunas vyrukas, atlikęs kareiviavimą ir dėl to mūsų vadinamas diadka, kas jam gana patikdavo. Kaip gyvą

regiu tą vidutiniško ūgio riebuiliuką, apskritu raudonu veidu su paliaukiu, apyplike kakta, vis kaip saulutė bešypsantį ir, atrodė, savo likimo laukiantį vis taip pat šviesiai, užtat nesikarščiuojantį nei moksle, nei kitkur (išskyrus, spėju, dorybėse). Įšvęstas kunigu, buvo, tarp kitko, kurį laiką vikaru pas Visbarą Liepojoj, kadangi, berods, mokėjo latviškai ir vokiškai. Atrodo, jog jis buvo išmintingas ir praktiškas vyras, ir rimtas kunigas.

Kučas, Stasys, toks vidutinio stogo, každėlko visuomet tokiu nušvitusiu veidu, toks švelnus ir ramus, bent taip man iš tolo atrodė, kadangi prie jo priartėti ar net pasišnekėti taip ir nebuvo man tekę. Nūn jis yra čia Jungtinėse Valstybėse ir ramiai klebonauja Saginaw, Mich., nūn jau bene gęsdamas. Būtų taip įdomu bent gyvenimo gale susitikti ir.. pasižinti.

Misius Jonas irgi tik tiek liko mano pažintas, kaip ir Kučas. Iš šalies žiūrint, jis atrodė neaugšto ūgio, bet plačiapetis ir stiprialiemenis vyras, didoka galva (bet neteko girdėti, kad būtų veržęsis į pirmąsias mokslo eiles), gana blyškiu veidu, rimtas asmuo, imponavęs mums menkesniesiems savo jėga, savotiška vyriška savigarba, net, kaip atrodė, trupučiu vyriškos paniekos mums jaunikliams viščiukams. Dabar jis yra klebonu Pittsburge, Pa.

Noreika Liudas, alsėdiškis žemaitužis, tas moliūkas stipruolis, nemažų gabumų, bet nė nebandęs jų visu gilumu panaudoti, netgi pats nesivaizdavęs, kiek jų turįs, labai mielas draugas ir geras klierikas, baigęs seminariją ir dvas. akademiją magistro laipsniu, o nuėjęs pasaulio keliais ir nelaiku tragiškai žuvęs. Gaila: buvo vertingas tautos darbininkas.

Pankauskas - Pankus, baigęs dienas čia Amerikoj beklebonaudamas bene New Britain, Conn., anuomet buvo stambus, stiprus vyrukas, dailiu vyrišku veidu, pilnu ugnies, kažkaip iššaukiančiu žvilgsniu, lūpose trupučiu paniekos kažinkam (atrodė, ne sau pačiam). Nebuvo girdėti apie kokius žygdarbius kurioj nors srity, juoba mokslo dirvose. Neteko, nuostabus dalykas, su juo seminarijoj net bent kiek pasikalbėti, nors gyveno 1904-1905 mokslo metais šalia manęs galiniam

kambary ir turėdavo nuolat per mano kambarį pereiti. Savaime suprantama, kad man nedrąsuoliui jis buvo įkvėpęs savotiško būgštavimo ar pagarbos — nė pats nežinau, ir nesistebiu, kad anoj Ambraus - Račkausko - Pankausko trijulėje Pankauskui buvo tekusi bene Duxo - Vado rolė. Iš tikrųjų, negi jis būtų galėjęs būti Crux ar Lux?!

Žinoma, pridursit ir g. skaitytojai, nes kas gi būtų galėjęs tame trejete būti Lux, jei ne šis knygingasis ir raštingasis Karolis Račkauskas - Vairas, vertėjas ir rašytojas? Betgi šis Karolis anais laikais dar rašytojo laurais nebuvo pasipuošęs, vien tik gal kiek labiau apsiskaitęs, ypač gal grožinės lenkų literatūros, ir griežė smuiku, ir buvo elegantiškas gražių manierų klierikas (ir malonus žmogus bei draugas), kuriam netrukus magnificencija rektorius pareikš, puškuodamas ir vargingai žodžius sijodamas: Tai, vadinas, įsitikinome, jog Tamstos pašaukimas į kunigus nėra aiškus ir, atrodo, nebepaaiškės — tad, visa rūpestingai apsvarstę, sprendėme patarti Tamstai išstoti iš mūsų seminarijos.. Ką Karolis ir padarė liūdna povyza, bet širdim gal ne tokia liūdna.. Ir mums klierikams vėl teko aukoti verkiančių rublelių sušelpti tai likimo aukai, grįžtant į gyvenimo verpetus.. O, tas Karolis Vairas, tas išblyškusiu veiduku estetas, tas inteligentine povyza vyras, tuo aristokratinės lapučės šypsniu! Išstojęs, Peterburge bandė gauti darbo iš katalikų, paskui išvyko į Ameriką ir įsijungė į Šliupo eiles; grįžęs į Nepriklausomąją, nesibaidė tautininkų, o atėjus nūn bolševikams, darbuojas jų ir .. savo naudai. Ką gi! ne be reikalo nuo senovės būdavo gudrių žmonių sakoma: Primum vivere, dein filosofari!. Mielas Karolis.. Būdavo malonu su juo pasikalbėti: jis buvo nežemos kultūros, ypač literatūroj, asmuo.

Apie Stukelį Eduardą bei Švagždį Joną esu jau kitur kalbėjęs, tad čia neberašysiu. Vien trumpai priminsiu Švagždžio intymų bičiulį Taškūną Vladą, augštos kultūros, labai simpatingą kunigą, veikusį čia Amerikoj, redagavusį "Darbininką", buvusį klebonu, tarp kitko, Norwoode, Mass., paskiau grįžusį Lietuvon, klebonavusį Lieplaukėj, Alsėdžiuose, Telšių kated-

roj, sėdėjusį nacių kalėjime, išvydusį bolševikų Sibirą, galop atsilsėjusį Laukuvos altarijoj, o štai sužinojome, kad jau besilsintį mylimojoj savo Žemaičių žemelėj. Amžino atilsio tau, brangusis drauge, gražioji siela!..

Bet štai įžygiuoja, kaip geležinis svečias Mozarto "Don Giovanni", mūsų laukiamasis prof. Liaus. Puiki figūra, tik jau kiek apvaloka. Lūpos agniai sučiauptos. Akys žiūri tvirtai. Tas vyras žino savo vertę. Ir ne betkas jį išgąsdintų.

Kalba jis gražiai, klasikine lotynų kalba, gerai prisiruošęs, tad žodžių nebesigraibstydamas. Dėsto dalyką labai aiškiai, nuosakiai, išsamiai. Paskaita daro įspūdį, kurį galima apibūdinti — šaltai blizga. O, dogminės teologijos iš šio profesoriaus išmoksim neblogai!

Dėsto jis mums ir lotynų kalbą. Kursas jau labiau pažengusiems. Teorijos duoda mažiau. Daugiausia skaitome kokį klasikinį tekstą, jį versdami ir, kur reikiant, su sintaksinėmis ypatybėmis bei kalbos grožybėmis susipažindami. Lotynų kalbos žinojimą profesorius dažnai parodo, atmintinai sakydamas įvairiausius dailius įvairioms aplinkybėms posakius. Čia jo žinija tiesiog fenomenali. Matyti, lotynų kalbą jis atsidėjęs studijavo. Bet gal kaip tik dėl to, kad tiek daug žinojo, su savo kalbos kursu stūmės pirmyn labai lėtai, taip jog per tuos metus labai nedaug teišvertėme teksto, ir nieką teišmoko tie, kurie silpniau buvo prisiruošę.

Pravartu papasakoti vieną įvykėlį, būdingą ne vien Liausui:

Esu jau minėjęs, jog visi vyskupijos dvasininkai, didieji ir mažieji, prisibijodavo vyskupo Paliulionio, su nedaugeliu gal išimčių. Esame jau matę, kiek baimės jis įvarė mums pernai kun. Laumenskio lotynų kalbos klasėj. Su dogmine teologija galėtų būti ir blogiau, kadangi dalykas savaime sunkus, ir, jei vyskupas klausinės, ne vienas gali skęste nuskęsti. Žinoma, jei profesorius būtų šaltakraujis, galėtų mus išgelbėti,

bet turėtų pats pasiaukoti, būtent, vyskupui atėjus, skaityti savo paskaitą ir tik, jei vyskupas pareikalautų klausinėti klierikus, vien tuokart nusileisti. Tačiau čia reiktų, kad profesorius nepasigėdytų savo paskaitos net ir prieš tokį vyskupą.. Buvo įdomu, koks pasirodys Liaus vyskupo akivaizdoj.

Ir štai mažutis, bet didelės dvasios, ganytojas oriai įžengė į salę, kaip tik jis vienas mokėjo.. Profesorius prieš tai buvo pradėjęs dėstyti savo dalyką. Jis nulipo nuo katedros, neskubomis priėjo prie ekscelencijos ir rimtai, truputį priklaupdamas, pabučiavo ganytojo žiedą. Šis paklausė, ką čia nūn buvome bedarą. Profesorius paaiškino ką tik dėstęs sekančiam kartui pamoką ir paprašė vyskupą užimti jo vietą katedroj. Vyskupas atsisakė ten sėstis, sėdos į pristumtą šalia katedros krasę ir liepė profesoriui dėstyti savo paskaitą toliau.. Mes laisviau atsipūtėme: ne mus egzaminuos, tik patį profesorių! Įdomu, kaip šis tą egzaminą išlaikys?..

O Liaus, kaip niekur nieko, vėl sėdos katedroj ir ėmė šaltakraujiškai rodyti savo žiniją, taip sklandžiai ir aiškiai, jog rodės, kad net geriau, nei paprastai.. Na, šito vyro, matyti, neišstums iš pusiausvyros net vyskupas Paliulionis! — džiaugiamės dvasioj..

Vienoj vietoj ekscelencijai pasirodė, jog profesorius kažką nusakęs ne visai tiksliai, ir jis, pertraukdamas, tai viešai nurodė.. Ir ką gi Liaus? Ogi jis mandagiai, bet ne vergiškai, truputį šyptelėjęs, nurodė ekscelencijai, jog jinai neturi čia racijos, ir jo, prof. Liauso, yra tiesa. Tai jis atliko taip trumpai bei aiškiai, jog tuoj įtikino vyskupą, ir šis paprašė jį dėstyti toliau.. Dar kiek pasiklausęs, ekscelencija stojos ir, mūsų nebeklausinėjęs, mandagiai atsisveikinęs, paliko mus nekartus. Už tai mes nūn prefektui Liausui gal atleidome ne vieną opą, kurią jis vienam - kitam pateikė, kaip seminarijos dvasiškas policininkas.

TAUTIŠKUMAS IR DRAUGIŠKUMAS

LIEKA DAR vienas naujas man profesorius paminėti, kun. Juozas Skvireckas.

Kai jo laukiame ateinant, kažkaip lengva dūšioj: žinome, kad jis mūsų neengs, nebars, neįžeis, stengsis blogu pažymiu nenuskriausti. Bet vienkart žinome, jog pas jį mokytis reikia pakankamai rimtai, kaip kad pats jis yra visuomet rimtas, ir pokštų su juo krėsti netenka nei moksle, nei šiaipjau elgesy.

Kai jis pro duris įeina, lyg šviesiau aulėj daros: toks šviesus blondinėlis, toks jaunas, toks mielas malonus. Stengias į mus nežiūrėti, o jei pažiūri, tai taip nedrąsiai. Kalba stiprokai varžydamasis ir nervindamasis, turbūt dėl to varžymosi pats ant savęs pykdamas. Dėsto dalyką rimtai, nuosakiai, aiškiai (išmoksim pas jį nemaža). Laikos oriai, o vis kukliai. Rods, nėra man tekę paskaitos metu iš jo nugirsti kokį pokštą, išgirsti juoką. Net šypsodavo retai. Užtat jį gerbėme, netgi kažkaip vyriškai proteguojamai mylėjome, lyg užtarti prieš ką norėdami, lyg apginti nuo ko, nes jis atrodė toks švelnus, tiesiog mergaitiškas — net ir lengvai nuraudavo, kaip mergaitė. Betgi čia klydome: vėliau gyvenime pamatėme jį esant vyriškai tvirtą ir nelengvai nulenkiamą, nebent protas sakytų reikiant nusileisti. Beje, Skvirecką labai brangindavome dar dėl to, kad žinojome jį esant tvirtą lietuvį, aiškiai palaikantį lietuviškąjį reikalą, nors ir atsargiai, kadangi augščiausioji dvasinė vyresnybė buvo anuometinei mūsų lietuvybei visai nepalanki.. Jei būtume anuomet žinoję, jog Skvireckas jau pradeda versti lietuviškai Š. Raštą, būtume jį dar labiau brangInę.

Už drąsų bei veiklų patriotizmą labai brangindavome prof. kun. Povilą Januševičių. Žinoma, jam daugiau nei kitiems buvo lenkininkų atleidžiama, kadangi juk jis buvo lietuvių kalbos bei iškalbos profesorium ir dėl to turėjo kiek galima daugiau kalbėti su klierikais lietuviškai.

Šalia tų aiškiųjų lietuvių profesorių, kun. prof. Henrikas Laumenskis atrodė, lig man baigiant 1906 m. seminariją, ne toks susipratęs lietuvis. Bet, tik man iš seminarijos išvykus, jis ūmai kaip bomba išsprogo skaidriu lietuviškumu ir, išlėkęs iš Kauno kapelionu į Panevėžį, netrukus užgeso.

Rektorius A. Karosas mums anuomet atrodė neaiškus lietuvybės atžvilgiu: stiprokai aplenkėjęs, bet kiek galėdamas užtariąs lietuvius klierikus bei jų patriotinę veiklą seminarijoj — tad turįs jiems simpatijų.

Kapelionas Valavičius irgi tuomet mums atrodė, neaiškus, stipriai aplenkėjęs, betgi neutralus vieniems ir antriems.

Giedojimo mokytojas kun. Juozas Byla nebuvo mums arčiau lietuvybės atžvilgiu pažįstamas, kalbėjo lenkiškai ir bičiuliavos su vyskupo dešiniąja ranka kun. prof. Bronislovu Žongolavičium, kurs anuomet jau aiškiai laikės lenkiškosios partijos, nors prisipažindavo esąs lietuvis.

Kaip jau matėme, Liausas buvo visiškai lenkų pusėj, o inspektorius kan. Kriškijonas tai jau visa širdim kovojo lenkiškumo naudai prieš lietuviškąją srovę.

Visai nuošaliai mūsų akyse stovėjo antrasis giedojimo mokytojas, katedros vargonininkas Juozas Naujalis. Žinojom jį esant susipratusį bei veiklų lietuvį, drįstantį visur ir viešai tokiu pasirodyti, sukomponavusį ne vieną lietuvišką giesmę bažnyčiai bei dainą pasauliui, ypač Maironio žodžiams. Netrukus jis dar sutvirtino mūsų gerą nuomonę, atidaręs Kauno Rotušės aikštėj, šalia katedros, savo lietuvišką knygyną ir pradėjęs leisti "Lietuviškos Muzikos" seriją. Betgi vargšas neturėjo bent kiek žymesnės įtakos seminarijoj ar Kauno kunigijoj. Būdavo jo gaila, ir jį branginom bei mylėjom.

1904 - 1905 mokslo metų dekanu klierikams buvo seminarijos vadovybės paskirtas Jonas Grabys, karštas lietuvis patriotas, drąsus karingas, atkaklus darbėniškis žemaitis. Aišku, jog jis stos į kovą su Kriškijonu bei jo klika dėl lietuvybės seminarijoj. Įdomu, kad seminarijos vadovybė ryžos kaip tik jį skirti toms pareigoms. Matyti, nepažino jo kiek reikiant. Bet ką veiks? — jis su Liudu Noreika buvo geriausi tų metų kurso studentai, o geri klierikai, ir iš jų Grabys atrodė esąs žymiai rimtesnio būdo.

Praeitaisiais metais dekanu buvo Blažiejus Čėsnys. Jis elgės kaip diplomatas, vengiąs atviros kovos: neišsižadėdamas savo lietuvystės, nė viename punkte nebandė pasipriešinti esamajai tvarkai, laukdamas, žinoma, kad pats laikas pamažu pakeistų nepageidaujamąją padėtį. Ne toks buvo Grabio būdas nei taktika: jis atvirai ir griežtai ėmė griauti nustatytą tvarką, kur buvo nepalanki lietuviškumui, nelaukdamas, kol ims veikti tas neaiškusis veiksnys laikas.. Kaip nustebome, truputį nusigandome, o dar labiau nudžiugome, kai pačioj pradžioj metų, papusryčiavus, dekanas prabilo į mus nebe lenkiškai ar lotyniškai, tik lietuviškai.. Mes tik į kits kitą žvilgt-žvilgt.. Ir sužiurom į lenkuojančiuosius: ką jie?.. Žinoma, tuoj bėgs pranešti savo šefui!.. Kaip šis reaguos? O reaguos be abejo!. Debesiai niaukias viršum dekano!..

Išėję jį sveikiname, reiškiame savo būgštavimus, bet ir guodžiame — girdi, visi jį palaikysim!.. O jis tik šypso sau, tas kietasprandis žemaitis, nors pačiam gal ne labai tejauku.

Tačiau, nors dangus ir apsiniaukė dekanui, perkūnas kol kas dar netrenkė. Pamažu aprimome ir ėmėmės kasdienio darbo linksmai ir uoliai, žinoma, kur galėdami, stengdamies pragriauti akmenėlis po akmenėlio lenkų tvirtovės mūrus.

Tad jau antrieji seminarijoj metai.. Dienos varstosi, kaip margi karoliai ant netrūkstančio laiko siūlo: čia balti — tyros

laimės lašai, čia auksiniai — saulėtų dvasios skrydžių, čia pilki — kasdienio darbo bei pasitenkinimo, čia raudoni — gyva kančia pulsuoją, čia retkarčiais visai juodi — dvasios nuopolio bei nevilties pagundomis šmėžčíoją, ir vėl žydri — svajų sapnais žydį, ir žali — sveika viltim ir smagiu pasitikėjimu savim bei pasauliu žavį širdį..

Su draugu Vladuku sėdėdavome savo celės narvely ir "studijuodavome". Aš, pagal seną savo paprotį, persiskaitydavau einamąjį dalyką ir, nukreipęs šalin akis, bandydavau sau tyliai atpasakoti. Vladukas, besimokydamas, iš pradžių gromuluodavo dalyką besėdėdamas. Betgi kartais imdavo ir pradėdavo vaikščioti po angštąją celę gana ddieliais žingsniais ir gana skubiai, truputį susikūprinęs, kairėj atskleistą knygą laikydamas, dešinėj pieštuką, tuo pieštuku ore pasimojuodamas, kartkartėmis į savo užrašus pasižiūrėdamas ir juose šį-tą brūkštelėdamas, pro pusiau atviras lūpas kažką kuždėdamas. Jis paskaitų metu darydavosi užrašus ir tuo būdu arčiau prisitaikydavo, išmokdamas, prie profesoriaus norimosios dalyko eigos bei formos. Aš neturėdavau tos kantrybės ir užrašų nedarydavau: man tai atrodė neprotingas darbas — nei į profesoriaus minčių bėgį gerai neįsigilinsi, nei jų tiksliai nesuformuluosi; tavo užrašai bus vien menkos mokslinės vertės kratinys, o tu pats, beskubėdamas užsirašinėti, būsi virtęs mažne robotu.

Vadinas, mudu su Jurgučiu stengdavomės šarpiai išmokti paskaitas, o išmokti taip, kad ryto dieną, jei profesorius paklaus, negautume gėdos. O kas toliau? Reikia pabraukti, jog seminarijoj tas klausimas, "ką toliau daryti", nebuvo labai aktualus: diena būdavo tiek prikimšta visokių darbų bei veiksmų, jog tik suskubk sugromuluoti užduotąjį kąsnį. Bet kur tau jaunuolis neišspekuliuos kur kokio galiuko! Tad ir mudviem su Vladu atlikdavo šiek-tiek laiko, ir mudu jį panaudodavova čia kokiai knygai pasiskaityti, čia maloniai pasiplepėti. Kurį tų dviejų atliekamųjų darbų mudu labiau mėgdavova, ne taip lengva būtų dabar apspręsti, kadangi plepalėliai būdavo kaip druska visur pabarstomi dienų naštai pa-

skaninti — tad kaip juos surinkęs pasversi? Kas kita knygos. Kiek atsimenu, jų mudu perskaitėva tais metais neperdaug, neturint tam kartais laiko, kartais noro, nes šis išgaruodavo, kai žmogus spirginamai kankinies vidiniais likiminiais savo rūpesčiais. Knygai reikia atilsio ir rimties (tiesa, esama tokių laimingų, kurie šitų dalykų pasisemia kaip tik knygose).. Kurias gi knygas mudu daugiausia skaitydavova? Žinoma, pirmiausia susijusias su einamaisiais mokslais, — tad apologetinio, filosofinio, dogminio, moralinio bei asketinio turinio. Aš įterpdavau kartais ir kokią poezijos knygą. O Jurgutis bene jau tais metais ėmė, kur tik gaudamas, studijuoti naująjį anuomet sociologijos mokslą, kuris vis labiau virto jo hobby.

Ir taip iškiūtojova daug dienelių toj savo celiukėj, prieš viens antrą atsisėdę ir, arba į knygą žiūrėdami, arba į viens antrą, nebent atsitiktinai pro langą, kur netekdavo nieko įdomaus išvysti. O kai į viens antrą žvilgterėdavome, tai nejučiomis gana meiliai šyptelėdavome, nes juk tokia jau dviejų vienminčių jaunuolių prigimtis: galvos pilnos tų pačių kilnių idėjų, o širdys kunkuliuoja tais pat maždaug jausmais, o be to jos dar tokios minkštos — tad kaip gi, bendram narve sėdėdami, prie viens antro neprisiriš?

Ne kartą aš ir pats vienas pasiveizdėdavau į tą naująjį savo draugą.. Sėdi jis ant lovos briaunos ir, suraukęs savo baltą kaktą, antakius sutraukęs, kažką ten studijuoja.. Tas jo vaikiškas veidukas toks nereguliarus, truputį lyg mongoliškas; skruostų kaulai gana išsikišę; akutės mažos, prisimerkusios, smalsiai protingai blizga; veido spalva blyški, lyg kokia nesveikata jaunuoly slypėtų; nedidelė burnelė putli, šypsoti moka dailiai — sakoma, širdis gera. Ir iš tikrųjų, jis puikus vyrukas, ištikimas draugas, aukso širdelė, kur stengias visiems kuo galėdama padėti, paskutiniuoju turimuoju dalyku pasidalyti; dalosi jis ir savo žinija: prieš paskaitas draugai jį spiste apspitę, o jis vaikšto su jais po koridorių ir aiškina užduotąją pamoką, vis kiek susikūprinęs, dešinėj pieštukas, o tuo pieštuku Vladas ore visokias paaiškinamas figūras vedžioja. Ir draugai iš jo gražiai pamoką išmoksta.

Ir juo dienos toliau į ateitį bėgo, juo ėmiau labiau įsitikinti Vlado nemaža vertybe, jo įvairiais įžymiais gabumais; visa jam tvarkoj — protas, atmintis, vaizduotė, jausmas.. Oi, tas jo protelis! toks aiškus, subtiliai ir giliai rėžiąs, lakus teorijai, bet ir praktikoj skersai išilgai laisvai vaikštinėjąs, viskuo besidomįs, viską pastebįs, viską besistengiąs perprasti. Iš viso — ir teorijoj, ir praktikoj — jis palengva pasirodo esąs ne vien kritiškas, bet ir hiperkritiškas, ypač žmonių atžvilgiu: šiais jis nelengvai tepasitiki (bent taip sakos); juose greitai pamato, ar mano pamatęs, visokių silpnybių bei blogybių; kai, studijuodami moralinę teologiją, priėjome vietą, kur teigiama: nemo malus, nisi probetur (niekas nelaikomas blogu, nebent būtų įrodyta), ir aš balsiai ta vieta pasigėrėjau, Vladukas man tuoj atkirto: Eik jau, eik! Reikia šitaip sakyti: nemo bonus, nisi probetur! Mano Vladas buvo gerokai linkęs į pesimizmą, ir tai visose srityse.

TĖVIŠKĖJ — SEMINARIJOJ — PLAČIAM PASAULY

O LAIKAS ir platieji įvykiai tuo tarpu bėgo, nei į mudu, nei į ką kitą nė krislelio neatsižiūrėdamas.

Rugpjūčio 25 japonų maršalas Oyama atakavo Kuropatkino armijas, stovinčias priešaky Liao-Yang tvirtovės ir iki rugsėjo 2, nors turėjo jėgų mažiau už rusus, įstengė atstumti juos Mukdeno link.

Tas mūšis toli gražu nenulėmė karo. Priešingai, imant grynai kariškai ir nepaisant revoliucinio sąjūdžio Rusijoj, šios šalies karinės jėgos toli gražu nebuvo dar išsisėmusios, kai tuo tarpu japonai jau beveik nebeturėjo apmokytų rezervų. Tad rusų Peterburgo sluogsniai dar žiūrėjo į ateitį viltingai ir vis siuntė kareivius per Sibirą, o spalių 13 iš Liepojos karo uosto išplaukė visas Baltijos didžiulis laivynas aplink Europą, Afriką, Azijos pietinius krantus į tolimųjų Rytų vandenis, gal nesitikėdami japonų modernesnio laivyno visai nugalėti, betgi manydami bent prasiveržt į Vladivostoko uostą ir iš ten trukdyti japonų susisiekimą su savo karo frontu Mandžurijoj . .

Ir japonai 1904 metų rudenį dar turėjo vilties griežtai sutriuškinti Mandžurijoj esančią rusų armiją. Viskas parėjo nuo to, ar suskubs Japonija visu intensyvumu panaudoti turimąsias jėgas bei geras sau sąlygas, iki rusai atsiųs triuškinamą persvarą, ir iki atplauks Baltijos laivynas, kurs galėtų gal išgelbėti apgultąjį Port Artūrą ir šiaipjau atkirsti Japonijai susisiekimo kelius su savo kovojančiąja armija.

Tad 1904 metų rudenį japonų armija ėmė vis smarkiau šturmuoti Port Artūrą, kad galėtų paėmę atpalaiduoti nema-

žas jėgas ir pasiųsti jas į Mandžurijos frontą, o ir patį uostą, tokį svarbų susisiekimui, panaudoti kaip vienintelę gerai įrengtą savo laivynui bazę Azijos žemyne. Nors tvirtovės įgula su komendantu generolu Stoesseliu ir ypač sumaniu, energingu ir didvyrišku inžinierium generolu Kondratenko priešaky labai narsiai gynės, vis dėlto gal dar herojiškiau japonai šturmavo ir pamažu griaužte griaužės pro rusų galingų fortų eiles.

Tuo tarpu Kuropatkinas, naudodamasis tuo, kad turi fronte persvarą, ryžos pradėti rimtą t. v. Ša-ho upės mūšį, kurs truko nuo spalio 5 lig 18, laimei svyruojant tai į vieną, tai į antrą pusę. Bet Oyamos sugebėjimas vadovauti ir pirmosios japonų armijos vado Kurokio sumanumas bei narsumas, nekalbant apie paprastąjį japonų kareivių heroizmą, o ir rusų generolų priešinimasis tai ofensyvai privertė Kuropatkiną ją nutraukti ir atsitraukti į Ša-ho upės liniją. Tuo būdu dar kartą rusų opozicija ir mes klierikai turėjom gražios progos pasijuokt iš niekuo dėto Kuropatkino, kad jis štai vėl laimėjęs — puikiai atsitraukęs į iš anksto paruoštą poziciją! Juk mes anuomet nieko nežinojome apie gilesnes ir labai sudėtingas įvykių priežastis. Kuropatkinas žinojo, ką darąs, ir, jei dalykai būtų nuo jo parėję, jis būtų karą laimėjęs. Ar Rusijai ir visam pasauliui būtų buvę geriau?

Ar šiaip, ar taip, lietuviai džiaugės, o mes klierikai — ką ir besakyti! Karas greit baigsis — ir mes ramiai seminariją baigsim!

O kol kas — ramiai baigėme pirmąjį semestrą ir džiugiai žvilgterėjom į akis mielosioms Kalėdų atostogoms. Šiais metais ir aš Kalėdoms važiuoju namo: juk esu jau trečiokas.

Gargžduose įvykęs labai įdomus dalykas: mielasis kunigėlis Strikas esąs jau perkeltas kitur, kaip troško ištrūkti iš tos Egipto žemės, iš nelaisvės namų, nuo to faraono, kur turi pavardę panašią į garsų prancūzų kalbėtoją, bet vien tik pavar-

dę, o šiaipjau — vien medinis pjūklas.. Ir dar nuostabus dalykas! Praeitąją vasarą mes klierikėliai svajote svajojome: kaip būtų puiku, kad čia atkeltų garsųjį kunigą Konstantiną Jazdauskį, kur mokąs tokius pjūklus atšipinti. Nors jo paties nepažinojome, bet iš žinančių buvome girdėję.. Ir štai vyskupėlis, kaip pačios Š. Dvasios įkvėptas, atsiuntęs vikaru į Gargždus kaip tik tą Jazdauskį!.. Bet kaip tai pasidarė? Juk garsiąja pavarde klebonėlis, atrodė, yra ten kažkur Kaune toks įtakingas!.. Na, čia tai jau bus įterpęs savo pirštelį mielasis Rietavo dekanas kun. Vincentas Jarulaitis.

Na, ir vyras gi besąs tas Konstantinas Jazdauskis! Kaip karalius Saulius, visa galva už mus augštesnis, plačiapetis, didžiarankis. Veidas didelis, apytamsus, akys lėtu spaudžiančiu žvilgsniu. Lūpos dažnai virpteli tai ironišku, tai sarkastišku šypsniu. Kalba iš lėto, tyčia žemaičiuodamas, kadangi juk švėkšniškis, netol nuo kur ir Jaunius išdygo. Pirmu požvilgiu nedaro didelio įspūdžio, ir aš pamaniau (nepritynusio jaunuolio pobūdžiu): na, kunigėlis kaip kunigėlis, tikras provinciolas. Ir ėmiau su juo, kaip niekur nieko, juokauti, net kirstis liežuviu. Nė nenujaučiau, jog jis ir už mane galvotesnius į ožio ragą suvaro.. Bet tą pirmąjį vakarą jis to nė nebandė: tegu, mat, vaikas pastypčioja! ryt poryt savaime atsistos į savo vietą!

Taip ir įvyko. Nereikėjo nė kokio susirėmimo dviejų intelektų ar valių, ar kaip ten. Pasidaviau vyresnės ir stipresnės asmenybės įtakai ir gana, o ji maloningai priėmė, kas jai priklauso, — ir greit pasidarėme artimi, net gal bičiuliai, bent dviem dešimtim metų: turėdavome apie ką pasikalbėti ir susirašyti, nes turėjome bendrų idealų bei pomėgių.

Grįžus iš seminarijos, reikia kuo greičiausiai padaryti vizitą klebonui, nuo kurio juk pareina tavo likimas, po Dievulio ir.. kun. Kriškijono. O! bus įdomu, kaip gerb. klebonas nūn jaučias, kai jam vikaru paskirtas tas mielasis.. na, krokodilas ar ką.

Nuėjau, pamačiau. Besąs vis tas pats, storu pilvuku, ant kurio pro atsegtą sutoną karo ta pat auksinio laikrodžio stora

grandinužė. Ant to pat neaugšto stoto nemaža galva, gal kiek labiau praretėjusiais plaukais. Tos pat žvairios akys neramiai žvilgčioja aplinkui, į skirtingas šalis taikydamos, tik nūn, atrodo, dar neramiau.. Sutiko gana maloniu vypsniu, kaip ir pirmiau lenkiškai šnekėdamas. Ir juokauja vis taip pat gana berniškai. Bet kažkas skirtinga yra. Jau nebe toks savim pasitikįs. Ir šnekoj atsargesnis. Vis lyg prisibijo ko, ar ūmai neįeis ir jam ko nepadarys.. Ir apie tariamus priešus kaip ir nebekalba. Ir, dyvai, apie naująjį vikarą nė žodelio — nei blogo, nei gero.

Mums savo tėviškėse ramiai Kalėdų atostogas beleidžiant, Tolimuose Rytuose įvyko paskutinis Port Artūro tragedijos aktas. Nuo liepos pradžios japonų trečioji armija, gen. Nogi vedama, atkirtusi tvirtovę nuo susisiekimo su rusų armija, ėmė ją šturmuoti ir palengva, su dideliais nuostoliais, griaužte griaužės pirmyn, iki 1905 metų sausio 2 dieną komendantas gen. Stoessel kapituliavo. Rusų karo laivai uoste buvo mažne visi japonų artilerijos pirmiau jau paskandinti ar stipriai sugadinti, taip jog tik keli naikintojai teįstengė pabėgti. Dabar trečioji japonų armija galės eit į frontą prieš Kuropatkino jėgas.

Mes Gargžduose visaip svarstėme bei spėliojome, kokios bus to rusų nepasisekimo pasėkos. Daugumas džiūgavo: bus revoliucija, karas baigsis, prašvis laisvė..

Grįžome į seminariją gera nuotaika, pasilsėję ir pasiryžę siekti savo mylimojo tikslo.

Džiaugsmingai susitikome draugus po tų keliolikos dienų. Kiekvienas šį-tą turi papasakoti, kas daros jų kampe: visur žmonės tikis permainų, laisvės; drąsiai kalbama apie maskolių ir apie patį carą — vis pašiepiamai; baudžiamasi reikalauti, kad pašalintų rusus mokytojus, valsčių raštininkus, kad uždarytų monopolines karčiamas; nepaklausius, grasinama patys tuo pasirūpinsią; visuose kampuose pasireiškia mokslus ėję jaunuoliai kurstomomis kalbomis; plačiai prisideda ir

jaunesnieji kunigėliai; o vyresnieji žmonės nebežino, džiaugtis ar susirūpinti: juk maskolius dar gyvas ir stiprus — dar gali įkirsti į kailį labai skaudžiai, kaip 1863 metais. Visi esą susijaudinę dėl kaskart dažniau mobilizuojamų jaunų vyrų.. Tikrai, gal ir mums klierikams reiks stoti?..

Bet tuo paskutiniuoju reikalu neperdaug tesame susijaudinę: ką gi! mūsų vyresnybė seminarijoj juk ne žiopliai — laiku pasirūpins mus įšventinti į subdijakonus bei dijakonus — o pagal rusų įstatymus šie jau nebeturi eiti į kariuomenę.. Betgi kas tuos rusus žino! gal ims ir sumobilizuos net įšvęstus?.. O ir tie šventimai — jukgi baugus dalykas! kaip ryžtis žengti tą paskutinįjį žingsnį, kur nebegrąžinamas? Ir ką ten toj ateity sutiksim?.. O ir — ar tai ne akiplėšiška šventvagystė veržtis ten, kur vien šventieji teturėtų, ir tai su didele baime, eiti?.. Ir dar daug kitų tokių minčių plėšo, kaip harpijos apspitę.. Ir širdį ne vienam ir ne kartą baimingai ir sopulingai suspaudžia..

Tačiau ir vėl jauna viltis išaušta: juk Dievas toks geras! Jis mus ton vieton atvedė, lig šiol padėjo, padės ir galutinai apsispręsti ir fatalinės klaidos nepadaryti.. Padės ir vyresnybė: jie juk prityrę, o mums gero nori..

Ir jaunasis optimizmas vėl paima viršų, ypač, kad būgštauti bei liūdėti kaip ir laiko nėra — tiek darbo!.. o ir tiek tame draugų būry džiaugsmo.. O kiek ana šventoji ateitis plieskia skaisčios laimės!.. Darbuosimės! kentėsime! nugalėsime! būsime laimingi!..

Taip mums beplūšant tame mistiniame sode, plačiajam pasauly toliau rutulojas dideli įvykiai. Mandžurijoj sausio gale gen. Kuropatkinas, turėdamas didoką jėgų persvarą, ryžos rizikuoti didelį mūšį, kol japonų Port Artūro armija dar neatėjus saviesiems padėti. Tas mūšis įvyko sausio 26 ir 27 dieną, baisiai sniego pūgai siaučiant. Grippenbergo septynios divizijos puolė generolo Oku dvi divizijas kairiajame japonų fronte. Rusai kuo nelaimėjo didelę pergalę. Bet senas

vilkas Oku su karžygiškais savo kariais šiaip-taip ištūrėjo rusų lokio užgriuvimą, o šaltakraujis maršalas Oyama ryžos kontraatakuoti — tad perdaug atsargusis Kuropatkinas ir šį kartą nedrįso išvaryti riziką iki galo ir liepė trauktis. Tai buvo Sandepu (Heikuotai) mūšis.

Galų gale atėjo ir didžiausiasis to karo susirėmimas — t. v. Mukdeno mūšis. Japonai jau buvo į frontą atkėlę trečiąją Nogi armiją, kuri paėmė Port Artūrą, ir buvo suformavę naują penktąją armiją, gen. Kavamuros vedamą. Iš viso abi pusės turėjo po maždaug 300,000 vyrų. Tik japonai beveik nebeturėjo apmokytų rezervų, kai rusai vis dar galėjo siųsti iš savo išteklių į frontą kas mėnuo po 30 tūkstančių kareivių, o čia vis dar artyn plaukė didžioji rusų laivų armada, kuri galėtų daug ką nusverti. Tad Oyamai reikėjo žūtbūt ieškoti griežto laimėjimo kuo greičiausiai. Prasidėjo smarkūs mūšiai, kuriuose abi šalys parodė daug narsumo. Laimė svyravo tai į vieną, tai į antrą pusę, nuo vasario 21 lig kovo 10. Betgi Oyama parodė daugiau taktikos sugebėjimų bei ryžtumo, o Kuropatkinas — daugiau atsargumo, tad šis ir vėl, pagal įsigalėjusį savo paprotį, "laimingai atsitraukė į iš anksto paruoštas užpakalines pozicijas" — Tielingo link, palikdamas japonams pasigardžiuoti tuščią Mandžurijos sostinę Mukdeną. Betgi tas mūšis Kuropatkinui atsėjo brangiai: jo armija prarado apie šimtą tūkstančių vyrų, o jis pats galūtinai prarado stratego garbę bei vadovybę ir liko pakeistas Linevičium. Oyama užtat laimėjo didelį lošimą, nors ir jo nuostoliai buvo apie 50 tūkstančių. Betgi japonų jėgos jau baigė išsisemti, o rusai vis dar galėjo siųsti ir siųsti savo karius į tą mirties malūną. Todėl nelemtasis karas ir toliau vis dar tęsės, bet jau be ypatingų žemyne įvykių. Rusai lūkuriavo, o japonai būgštavo, ką įstengs padaryti atvykus į Tolimuosius Rytus rusų Baltijos armada . .

SUKLESTĖJO SPAUDA. TRYKŠTA DAINOS

GALŲ GALE susilaukėme savo laikraščių, jau nebe ujamų iš svetur atėjūnų, o lygiateisių su kitų tautų laikraščiais piliečių, drąsiai einančių į viešumą ir ramiai lankančių visas pastoges. Krūtinė iš džiaugsmo ir pasididžiavimo plito. Dabar parodysim pasauliui, jog ir mes galim kurti gražią dvasinę kultūrą!

Kun. Ambrozevičiaus "Lietuvos Bitininkas" mums neimponavo: kažinkokio nežinomo kunigėlio prirašomas ir leidžiamas! gal paprastiesiems žmoneliams ir labai tiks; o juk mes — jau šiokie-tokie klierikai, kur bus gal veikiai kunigai, kaip ir anas ten Ambrozevičius - Ambrozaitis.

Kas kita tas "Lietuvių Laikraštis"! Ten kažinkoks nežinomas Smilga leidėjas. Turbūt, nemažas žmogus, kad į tą laikraštį rašo pats Maironis, dvasinės akademijos profesorius! Maironis poetas anuomet mums dar neatrodė kažkas didelis: nė manyte nemanėm jį galint lygintis su kuriuo nors mūsų žinomuoju didžiuoju — Goethe su Šilleriu, Puškinu su Lermontovu, Mickevičium su Slovackiu.. Bet Maculevičius garbės kanauninkas, o ypač akademijos profesorius! tai jau kažinkas didu! Sako, ten rašysiąs ir kitas didelis vyras kunigas Aleksandras Dambrauskas, irgi tos pat akademijos profesorius. Tiesa, ir jis parašė niekniekėlių knygutę — "Dainų Skrynelę"; bet juk tai vien tik pasižaisti poilsio valandomis, o šiaipjau tai rimtas vyras, filosofas, teologas, net, dyvai, sako, geras matematikas!.. Dabar lauksim, kad jie kaskart puikiau pasireikštų. Ir pasireikš! Štai Maironis jau rodo, ką galįs: taiso ir čia spausdina savo poemą "Tarp skausmų į garbę", dabar ją pavadinęs "Jaunąja Lietuva".. Smalsiai skaitome..

Tik kažko pasiilgstame: lyg tartum čia nebėra kažko, kas ten buvo.. O ko? — nė patys aiškiai nežinome, vien jaučiame: lyg nebėra čia ano pirmykščio šviežumo, rasotumo, aušriškumo, švelnumo.. Dabar lyg kažkaip tikroviškiau, tiksliau, aiškiau.. bet ir sausiau bei grubiau.. Na, užtat kalba naujoviškesnė ir eiliavimas dar tobulesnis.. Ar šiaip, ar taip — o mūsų Maironis dar pasirodys! O kur dar Vaižgantas, Dagilėlis, Margalis?.. O juk greit atsiras ir naujos jėgos.. Įdomu ir puiku, kad tas laikraštis net iliustruotas!

Betgi dar daug įdomesnis laikraštis tos "Vilniaus Žinios", kur visai neseniai pasirodė mūsų pasauly. Tik pamąstyt! — kasdienis laikraštis! Kas prieš metus būtų drįsęs apie tokį dalyką svajoti? O štai dabar atvirai sau eina po žandarų panosėm — ir šie nė šniūkšt! Ir dar kaip drąsiai maskoliams tiesą drožia!.. Ir kokie ten mokyti įvairių sričių vyrai susitelkę!. Nė sapnuote nesapnavome tokių turį!

Atsimenu, mums iš pradžių ne visai lengva būdavo suprasti vedamieji straipsniai: rodos, ir lietuviška, ir ne visai lietuviška: tiek tų naujų žodžių bei neįprastų posakių!.. Tačiau po trumpo laiko ėmėme jau laisvai skaityti tas "Žinias", jau kaip visai savą, lietuvišką laikraštį. Įsivaizduoju, kaip sunku jis buvo suprasti mūsų aplenkėjusiesiems. Na, jie juokės ir pravardžiojo, pyko ir koliojos.. Ką gi! kai pirmąkart anuomet man pateko į rankas Vydūno "Visatos Sąranga", pamaniau, jog tai — sanskritiška! O tokių dalykų anuomet laikraščiuose bei knygelėse pasitaikydavo nemaža.

Vladui įstrigo galvoj, kad mums verkiamai reikią asketinės literatūros, tad imkime ką nors susidėję išvien versti, nes patys padorios tokios knygelės dar neįstengtume parašyti. Ir jis rado kažkurio autoriaus lenkišką knygelę apie nekaltybę — ir mudu pasiryžome ją išversti. Vertėme bendrai, nuolat pasitardami. Iš pradžių ėjo kaip per gruodą. Darbas užtruko. Bet ištesėjome — ir prieš mokslo metų galą, švariai perrašę, įteikėme kun. Januševičiui, kad padarytų su veikaliuku, ką tinkamas.. Įteikėme — ir taip apie jį nieko daugiau nebegirdėjome. Klausti gėdijomės. O paskiau ir patys užmir-

šome.. Tik štai dabar, bemąstydamas apie tą mieląją praeitį, prisiminiau ir aną savo jaunystės nuodėmėlę, kurią Dievulis tikrai mums atleido, o ir Januševičius (bent tokia mintim guodžiuos). Manau, tas vertimas buvo toks silpnas, jog nuodėmės vardo vertas.

Kai po Mukdeno mūšio rusų kovojančiųjų armijų vadu į Kuropatkino vietą buvo paskirtas gen. Linievič, — vienas mūsų draugų, kupiškėnas juokdarys Mykolas Jankevičius paleido mūsų tarpe "antį": tas Linevičius esąs Linas, lietuvis, netgi Jankevičiaus giminė, ir jis su juo susirašinėjąs; tuos tariamuosius laiškus Jankevičius ėmė juokams skaityti mūsų artimesniųjų pobūviuose. Vienas kitas naivus klierikas gal patikėjo tuos laiškus tikrai esant Linevičiaus; bet pažįstantieji juokdarį suprato laiškų autorių esant patį Jankevičių. O laiškai buvo gana įdomūs: Jankevičius turėjo galvą ir jumoristo talento.

Kažkuris velniūkštis ir mane pagundė: na, pabandyk ir tu parašyti tokių juokų!.. Ir pabandžiau. Iš paties Kuropatkino pranešimai. Ir dar eiliuoti!. Slapta pakišau bene Vladui (permainęs savo rašyseną). Draugai skaitė ir.. juokės. Betgi įspėjo, kas autorius. Kiek atsimenu, daugiau nebebandžiau anuomet satirų kurti. Tik po pirmojo Pasaulinio karo vėl pamėginau, nes norėjau padėti Jakštui pripildyti jo redaguojamąjį "Garnį". Vėliau per "Sakalą" išleisdinau savo satiras "Rakšties Rakščių" rinkiny, už ką mane Faustas Kirša gerai išvanojo. Bet nuostabus žemaičio atkaklumas: buvau sudaręs ir dar rinkinį "Šypsniai" ir įteikęs vėl "Sakalui", kai 1940 m. užėjo bolševikai. "Sakalas" atsisakė išleisti, bet rankraščio negrąžino. Taip tas rinkinys, turbūt, bus ir žuvęs, kadangi juodraščio neišsivežiau.

Kai jau sykį nusidėjau, pradėjęs rašyti apie savo kūrybą, tai jau ir toliau griešysiu trupučiuką: mat, kaip žinote, nuodėmės šlaitas yra gana status — tad, į jį patekęs, vargiai besusilaikysi, nebent pačiam dugne atsidūręs. Betgi čia

turiu šiokio-tokio pagrindo: esu išleisdinęs keliolika knygų žmonėms nuobodulio įvaryti — tad gal ne vienam bus įdomu, iš kur tas nelemtasis prajovas ištryško ir, būtent, kuomet.

1899 metais, mokydamasis rusų literatūros istorijos, vieną kartą paklausiau save patį: ar sugebėčiau bent kokį eilėraštį parašyti, kaip kad, sakysim, Puškino laikais visi moksleiviai literatūros klasėj turėdavo kaip rašto darbą parašyti kokį eilėraštį? .. Tačiau apie ką dainuoti? .. Beje, kaip tik buvau neseniai susižavėjęs Fritjofo Nanseno kelione į šiaurės arktiką. Tad ar begali būti tinkamesnis siužetas? .. Sulipdžiau rusiškai eilėraštį ir manau: nekoks išėjo .. o ir sunku besą kurti! .. Dar bandžiau vieną - antrą trumputį .. Įsitikinau, eilėraščio griaučius ir aš begalįs sudaryti, bet jau ir anuomet jauste jaučiau, jog tuose griaučiuose įkūnyto bei įdvasinto grožio nėra, ir juos visai užmiršau, o naujų berašyti visai nebebandžiau, nes, atrodė, ne man tai lemta.

Tačiau 1900 m. pavasariop kažkas vėl šovė į galvą: vieną kartą puošnioj iliustracijoj radau pavaizduotą Amūrą šalia rožės, kilpiniu betaikant į debesį, kurs, lyg koks baisus žvėris, taikstos jį praryti .. Ir ėmė viduj kažkas knietėti: reikia sukurti eilėraštį! Idėja yra, noras yra, nuotaika bei jausmas kyla .. Betgi iš pradžių dvasioj vien chaosas .. Vistik užsispyrimas nenusileidžia. Galvoj ima pamažu aiškėti, atsiranda žodžiai, klostos į eilutes, kurių galūnės rimuojas, eilutės formuojas į strofas — ir po neperdidelio vargo atsiranda rusiškas eilėraštis Amur i Roza. Tas kūrinėlis atrodė man jau gana padorus. Bet, kadangi ne labai lengva buvo jį sukurti, pamaniau nesąs ir nebūsiąs poetas, nes juk tikrieji poetai, kaip mes anuomet manėme, kuria šedevrus iš karto, tiesiog žaisdami, be jokio sunkumo. Tad bent penkerius metus visai nebebandžiau poezijos kurti. Vistik šitą savo "Amur i Roza" ligišiol nebepamiršau. O čia Amerikoj, prisiminęs vieną kartą jaunas durnas, bet mielas dienas, panorau tą jaunuoliškąjį eilėraštį išversti lietuviškai. Ir štai jis:

AMŪRAS IR ROŽĖ

Sparnuotas skaistveidis jaunuolis Amūras,
meilingojo jausmo švelnus Epikūras,
strėle stebuklinga į debesį taiko.
O saulė kaip motina šypsosi vaikui.

Ji lieja lyg auksą į debesio kalvą,
iš kur štai kaip slibinas iškiša galvą
ir grumzdžia gražuoliui, nuožmiai išsižiojęs,
kaip meilės svajonei tikrovės pavojus..

Bet slėnyje rožė nei pasaka auga.
Ar leis nužudyti svajonių ji draugą?
O, ne, jį priims į liepsnojantį žiedą —
į širdį, kur meilės kvietimą jam gieda.

Ar šiaip, ar taip, o nuo 1900 m. pavasario lig 1905 pavasario poezijos nebesiėmiau, net nė noro nebeturėjau. Netgi nemaniau kuomet nors imsiąsis rašyti eilėraščius.. O vis dėlto pradėjau. Kodėl gi? Turiu pabraukti: nei draugų, nei vyresniųjų, nei didžiųjų svetimųjų poetų pavyzdys manęs nesugundė; poetų seminarijos draugų, išvykus Žalvarniui, nebeturėjome, ir niekas kitas nebandė eiliuoti; vyresnieji poetai, kaip Maironis, Jakštas, net Margalis, būdami nuo mūsų toli ir paskutiniuoju laiku maža kūryboj tepasireikšdami, nedarė mums užtenkamai stiprios įtakos; didieji svetimieji, tuo patim, kad dideli ir svetimi, nepakankamai mus kaitino bei drąsino kopti į neįkopiamą (kaip bent man tuomet atrodė) kalną.. O kodėl vis dėlto pabandžiau kopti, buvo tam ypatinga priežastis.

Jau kitur minėjau, jog man, kaip ir daugeliui kitų pradedančių eiti dvasiškuoju keliu, teko patirti ant savęs paties, kas tai yra toji dvasinė tamsioji naktis, klaiki nežinia, speigingos audros, karštos kankynės. Abejonės, nerimas, baimė, visiškas apleidimas, vienatvė, nevilties antplūdžiai.. O tuo

tarpu pasaulis toks gražus.. Kiti draugai tokie linksmi ir laimingi.. Taip norėtųs su jais džiaugsmu švytėti.. Išblaškyti tą tamsą.. Nusikratyti tuo nesiliaujamu slogučiu.. Nurimti.. Atsilsėti.. Bet kaip?

Paguodos, atlydžio reiktų ieškoti Dievuje.. Ach, taip žmogus ir darydavai, ir rasdavai saldžios paguodos, ir vėl atsigaudavai.. Taip būdavo anksčiau, prieš užplūstant tai audringai nakčiai.. O dabar?.. Dabar malda virsta kankyne, nes per ją atsiveria nerimo, abejonių, baimės versmės.. Arba abuojo nuobodulio, sausumos, šalto nenoro dykynės..

Kreiptis patarimo bei pastiprinimo į dvasios tėvus?.. Bet per oficialiąją išpažintį konfesionale, kai užpakaly laukia savo eilės bent gal dvidešimt draugų, arba jei būsi paskutinis, tai išpažinties klausytojas bus jau nuvargęs — tai kaip ten nuoširdžiai išsikalbėsi?.. Juoba žmogus nedrįsi apie tuos savo dvasios reikalus kalbėtis su profesoriais jų bute: gal tie tavo vargai ir bėdos — vieni niekai, ir vyresnieji tik iš jų pasijuoktų..

Su eiliniais draugais gal dar nejaukiau paliesti tas opas: yra jau ne kartą tekę girdėti, kaip jie savo tarpe pasišaipo iš tų minkštųjų, svaiguliuojančių, silpnabūdžių kiškiukų, kurie savo šešėlio būgštauja ir iš kupstų daro kalnus — jie esą vien paniekos verti..

O, kad žmogus turėtum draugą tokį, kuriuo galėtum pasitikėti labiau, nei savim pačiu, kurį gerbtum už jo augštesnę išmintį, kurį širdim mylėtum, ir jis tave, ir būtų pasiryžęs tau visa padaryti!..

Atostogų metu būdavo vienintelis vaistas sušvelnint kančiai gamta močiutė: žmogus nueidavai į Minijos padreves ar sėsdavais jos krante ir žiūrėdavai į debesėlius, lengvo vėjelio varomus, į medžių šakas, jo paties švelniai linguojamas, į Minijos vandenį, žalsvomis bangomis pašiurpusį ir skubiai į nežinomybę betekantį.. Iš pradžių žiūrėdavai beveik nenoromis — taip tau viskas atrodė tavo paties tamsaus sopulio persunkta ir grasu nepakeliamai.. Bet žiūrėk — tas nuostabus gamtos gyvasis ritmas ima tave įtraukti savo ratan ir

supti.. ir nešti.. kažkur.. kažkur.. Ir štai būsi jau jam pasidavęs, sužavėtas.. ir užsimiršęs.. lyg užmigdytas po tavo kankynės.. Ir bus praėjęs nejučiomis, beveik be skausmo, geras galas laiko..

Betgi seminarijoj to nėra. Nėra tikros vienatvės. Yra sambrūzdis, mielas, draugiškas. Ir triūkšmas, kad ir apslopintas, kad ir kartais visai nutyląs.. Ir tai padeda tau dažnai įsitraukti į tą bendrąjį judesį bei klegesį — ir valandomis kiek užsimiršti.. Bet ir šitas gyvas seminarijos organizmas, jaukus ir palankus tau, dažnai pasidaro įkyrus, tiesiog nepakeliamas, nes savo gyvenimiškumu bei džiugumu toks priešingas tavo elegiškai ar net tragiškai nuotaikai. Kas tuomet daryti?

Ir štai kas nors bus ūmai pragydęs kokią ilgesingą ar liūdesingą lietuvišką liaudies dainą.. Klausais.. Tas motyvas, jauti, tiesiog gimte sugimęs su tavo nuotaika, lyg jos ištakas.. Ir liejas toji dainelė, o su ja, susipynęs į vieną srovę, liejas lauk ir tavo liūdesys.. Ir imi tyliai pritarti tai gaidai.. Ir tau kaskart lengviau, šviesiau daros..

Taip, klausytis, o dar labiau — drauge dainuoti liūdną dainą — tai liete išlieti ir savo liūdesį, o išliejus pajusti savy kažkokią šiltą, šviesią tuštumą, lyg koks geradaris būtų tau suteikęs palaimingos narkozės dovį..

Ir kaip man pasidarė aišku, kodėl Lietuvių tauta taip yra pamėgusi liūdnus motyvus ir sukūrusi tiek liūdesingų dainų: jos gyvenimas buvo sunkus ir sopulingas, ir ji instinktyviai jieškojo išganomos narkozės dainoj. Ir aš nūn sąmoningai pamėgau ilgesingas melodijas, liūdną muziką.. Ir, kai tokią išgirsdavau ar pats imdavau tokią groti, man beregint pradėdavo širdy tirpti nevilties, skausmo, liūdesio ledai — ir pajusdavau nuostabios paguodos.

Bet veikiai pastebėjau, jog sunkioj valandoj žmogus begalįs dar sėkmingiau savo karčiąją naštą sutirpdęs išlieti, jei ne vien svetimą muzikos kūrinį ims kartoti, bet ypač jei pats pabandys kokią savo dainą kurti, kurioj galėtų eksteriorizuotis - objektyvuotis ir nuo jo dvasios lyg visai atsiskirti jo

nepakeliamoji nuotaika.. Tai patyriau kažkaip savaime: kai vieną sykį buvo ypač sunku, ėmiau pieštuką ir pradėjau rašyti atitinkamą elegiją, dabar jau nebežinau kurią.. Ritau kaip Sizifas akmenį į kalną. Trūko žodžių, nesidavė forma apvaldoma, bet negalėjau liautis. Ir palengva juodoji nuotaika prašvito, ir skausmas išseko, bent tam kartui.

Taip ir pradėjau daryti juodraštinius eskizus užrašų sąsiuviny. Juo tolyn, juo noryn. Ypač nuobodžiųjų paskaitų metu: pasirodė, jog toks pieštuko darbas esąs galingas net visagalinčiajam nuoboduliui nugalėti.

Taip ir pasiliko tas blogas įprotis visam amžiui. Ir štai nūnai, gilioj senatvėj, jis padeda man iškęsti, net saldžiai, beveik absoliutinę savo vienatvę, kai švysteli dvasioj kaip meteoras mintis, palikus vaizduotėj fosforizuojantį vingį, ir įsižiebus širdies dugne jausmui, kaip žaltvykšlės liepsnelei tamsybėje..

NAUJAS KLEBONAS, GRABYS REVOLIUCININKAS, TSHUSHIMA, METŲ REZULTATAI

BENE PIRMAJAME "Lietuvių Laikraščio" numery radau trumpą žinutę apie Gadūnavo bažnytkiemio naują gana dailią bažnyčią ir apie jos statytoją kun. Baltramiejų Baltrėną; šiam nepašykštėta pagyrimų: jaunas, sumanus, praktiškas, turįs skonio. Bažnyčios nuotrauka įdėta, o jos statytojo — ne. Gaila, nes juo susidomėjau, lyg nujausdamas, kad tas asmuo įeis ilgam į mano gyvenimą. O įėjo šiuo keliu:

Atėjo man į seminariją žinia, jog narsusis klebonas iškeliamas iš Gargždų į kažinkurią ten Žemaičių nevaiskią parapijėlę, o Jazdauskis pasiliekąs Gargžduose vikaru, kaip ir buvęs! Nudžiugau aš, nudžiugo klierikas Šveistrys ir naujas kunigėlis Gudauskas - Gudaitis. Ir ėmėme klausti save ir kitus, kurie galėjo ar ir negalėjo apie tai nusimanyti: kas gi dabar pateks klebonu į mūsų mieluosius Gargždus? .. Nustebę sužinojome, jog paskirtas anas Gadūnavo bažnyčios statytojas, kun. Baltramiejus Baltrėnas . .

Pamatėme jį dar prieš atostogas. Vieną dieną mudu su Jurgučiu sėdime savo celėj darbuodamies — ir štai kažkas mudviem praneša, jog atvykęs kažkoks kunigas ir norįs į mūsų kambarį užeiti. Žinoma, mudu nieko prieš, vien įdomu . . Na, tas kunigas ir ateina, įeina . . Augštokas, stiprus, elegantišku pelerinuotu apsiaustu, kieta augšta ministrų skrybėle, didele galva, sveikai rausvu veidu, ilgoka nestora nebuku galu nosim, didokom šaltom akim, neperplačia kietai sučiaupta burna — rimtą, net agnų įspūdį darąs vyras, tvirtas, protingas, dargi valdoviškas. Tokius įsivaizduodavau senuo-

sius mūsų hetmonus ar kunigaikščius. Iš karto matyti, didelis klebonas. Turbūt tatai naujasis gargždiškis.

Mums klierikams anais laikais, kaip ir vėliau jaunesniųjų kartų studijozams, provincijos kunigas, nors ir klebonas, neatrodė didelis daiktas. Tad mudu su Vladu, kaip buvome pasiryžę parodyti atėjūnui, jog ir mudu nebetkas, taip ir bandome; tad atitinkamai mandagiai, kaip lygūs lygų, o gal net kiek ir iš augšto, prašome sėstis. Jis neskubėdamas nusimovė savo pusės masto skrybėlę, apsiausto nesivilko, sėdos, kur nurodėme, ir lenkiškai prisistatė: esu naujasis Gargždų klebonas, tad, atvykęs į Kauną, norėjau aplankyti ir savo gargždiškius klierikus.. Juk Tamsta, kunige, esi Mykolas Vaitkus? — Aš ne su menka savigarba prisipažinau. Ir ėmėme apie kažinką ten kalbėtis, kaip paprastai tokiomis progomis.. Ir vis svečias išlaiko savo viršesnybę, duodamas pajusti vien nusileidžiąs iki mūsų, nors mudu stengiamės išlaikyti savo aplombą; bet tai, matyti, nedaro jam pakankamo įspūdžio.. Trumpai pasikalbėjus, svečias atsisveikina.. Mudu paliekame su aiškiu įsitikinimu: na, tai — ne pastumdėlis! O aš, be abejo, pamąsčiau: na, Jazdauski, laikykis! Kažin katras katrą?.. Ir dar turbūt pamąsčiau: o atostogos vistik nebus labai jaukios.. Tai tau ne Visbaras!..

Savo ramiajam kampely neką tejaučiame, bet vis tik girdime, jog plačiojoj Rusijoj Matuškoj audra sparnus skečia. Revoliucijos bangos, nors ateina lig mūsų susilpnėję, vis dėlto dar įstengia įsiliet į seminarijos vidų. Klierikų tarpe eina gandai, jog tarp pirmokų esama revoliucionierių, kurie pasiryžę griežtai kovoti su lenkiškuoju gaivalu: girdi, kaikurie maną pavartoti drastišką rusų revoliucionierių priemonę — ten fabrikuose darbininkai kartais imą ir, paniekos ženklan, patupdę į karnelį, iškilmingai išvežą pro įstaigos vartus kokį direktorių ar savininką, taip ir čia kaikurie klierikai imsią ir išvešią karneliu pro vartus į Rotušės Aikštę inspektorių Kriškijoną... Ir šiurpu buvo, ir velniūkštis gundė džiaugtis..

Kratėmės ta pagunda, tačiau buvo įdomu: tai būtų reginys!.. Vistiek ne labai tetikėjome tomis paskalomis. Žinoma, niekas ir neįvyko, nors gal mūsų "revoliucionieriai" pusiau rimtai ir grūmojo tai padarysią.

Tačiau smarkaujančioji pasaulio dvasia šiek-tiek paveikė net rimtesniuosius klierikų sluogsnius: reikią griežčiau ir skubiau griauti seminarijoj lenkiškumo žymes! Vienas tokių bandymų vertas paminėti.

Vieną popietę susirinkome į aulę didelis būrys klierikų demonstratyviai padainuoti lietuviškų dainų. Dalyvavo dekanas Grabys. Sėdim ir visa gerkle dainuojam, kas vien įmanydamas. Kur čia neišgirs Kriškijonas! juk jo butas tų pat rūmų pirmajame augšte; o juk ir jo "auselės" turbūt jau jam pranešė, kad lietuviai revoliuciją kelią. Tad po valandos girdim — sunkia ranka daromos durys smarkiai atsidaro — ir kyšt apvalus inspektoriaus stotas, primerktom akutėm, aštria nosim į priekį, ir susijaudinusiu balsu garsiai šaukia: Kur čia kunigas dekanas?! — Aš čia! — irgi garsiai atsako Grabys. O inspektorius jam (o ir visiems mums): Argi nežinote, jog Ekscelencija Vyskupas draudžia viešai dainuoti lietuviškas pasaulietiškas dainuškas! Tad prašom išsiskirstyti! — Ne! nesiskirstysim! toliau dainuosim! — atrėžia viršininkui dekanas. — O aš sakau: prašom išsiskirstyti! — dar smarkiau liepia Kriškijonas. — Ne! nesiskirstysim! — vėl atrėžia atkaklusis žemaitis.. Aš kumšt į pašonę Jurgučiui: Na, o kas dabar? — Jurgutis pečiais patraukė: aišku! Grabys išlėks iš seminarijos; kitos išeities nėra..

Mes visi kaip numirę tylim.. Ir Kriškijonas valandėlę tyli, nežinodamas, kas toliau daryti.. Bet negi eis boksuotis su tuo pašėlusiuoju žmudzinu! Tad nelieka jam nieko kito, kaip eiti pro ten lauk, pro kur įėjęs. Taip jis išmintingai ir pasielgė — gerai pagromuluoti tą incidentą vienumoj, o paskui pasitarti su pačiu Ekscelencija.. Mudu su Jurgučiu kalbamės: Inspektorius darė, ką pagal savo įsitikinimus turėjo. Grabys darė, ką pagal savo įsitikinimus turėjo. Tragiškas dviejų butinybių susirėmimas. O atomazga, kaip kiekvienoj

tragedijoj, turi būti silpnojo padaro žūtis, nes dievai ar Moira būtinai paima viršų. Kitos išeities nėr — Grabys turi būti pašalintas, nors tai, vardan augštesnės teisybės, bus neteisinga; bet pats ekscelencija su inspektorium to dar nejaučia, tad jiems galioja jų įsitikinimas. Grabys nustatytąją tvarką sąmoningai laužė — tad turi būti už tat pabaustas.

Visi sveikiname herojų, bet kaikas ir klausiame: o ar jau turi nusipirkęs padorias kelnes, kai lėksi iš seminarijos? Dekanas bando šypsoti, atsakydamas, kad jau pasisiūdinęs.. Taip, o ką kita darys, jei nesišypsos? Negi toks vyras rodysis nuliūdęs? Tačiau visi jaučiame, ką jam reikš mesti seminariją. Ketveri metai eita visai kitu keliu, nei pasaulionių. Visos jaunystės idealai turi griūti. Teks visai iš naujo pradėti gyvenimo kelią. O kiek kliūčių, gal nenugalimų! kiek nemalonumų iš saviškių! Tikrai reikėjo heroizmo, bandant priešintis seminarijos galvoms.. Tai visi suprantame ir draugą užjaučiame.. Bet kuo padėsime (nekalbant apie menkutę piniginę pašalpą)? Argi šituo atveju įmanoma žmogus paguosti?..

Gal atrodys kiek nenatūralu, kad tuoj po to skaudaus įvykio imu kalbėti apie visai priešingos nuotaikos dalyką — apie seminarijos gegužines ir kitus su tuo susijusius neliūdnus įvykius. Bet juk pačiame gyvenime jau taip esti. Tad vienu šuoliu iš tauraus liūdesio į jauną džiaugsmą.

Tais metais vėl plaukėm laivu, tik jau ne žemyn Nemunu, o augštyn — į Rumšiškes. Protarpiais lynojo. Bet kas gali užgesyti jauną džiaugsmą? Tad skambėjo dainos, klegėjo šnekos, trupėjo juokas. Kaip paprastai, vyko su mumis ir seminarijos vyresnybė bei profesoriai. Jie laikės kiek nuošaliai ir nedalyvavo mūsų džiaugsmuose, o mes — jų (jei jie kokių ir turėjo). Tik šį kartą pastebėjome, jog jie kažinkodėl vidury blikties susibūrę kupeton ir tai (nuostabu!) aplink profesorių Skvirecką, kurį lig šiol nebuvome pastebėję esant profesorių dėmesio centre. Bet šį kartą beveik visi jį apspitę ir klausos

atsidėję, ką jis pasakoja. O jis pasakoja, matyti, ką nors svarbu, nes jo minelė rimta, vienkart džiugi, net (keista) truputį lyg piktdžiugiška; veidas iškaitęs, akys neįprastai blizga. Šalia, kaip vijurkas, rankutes susikišęs į paltuko kišenes, sukinėjas Laumenskis; tas tad degte dega, o akutės jam kaip anglys.. Bandome pasisukinėti aplink: ką jie ten tokį svarsto?.. Pagaliau šis-tas prasisijojo pro tankų profesorių intymumo rėtį: bene rusų Baltijos laivynas Tolimuose Rytuose visiškai sumuštas!.. Na, tai jau tikrai svarbi ir džiugi naujiena! Dabar tai rusai turbūt turės veikiai taikintis!

Tai buvo garsusis Tshushimos mūšis. Vėliau sužinojome smulkmenas iš laikraščių. Rusų laivynas buvo išplaukęs iš Liepojos 1904. X. 13-15 ir nuplaukęs žemyn Afrikos link, o paskui aplink ją. Atvykę į Madagaskarą, rusai sužinojo, jog Port Artūras jau pasidavė japonams. Atrodė, jog jau nebėr ko bevykti toliau. Betgi Peterburgas įsakė admir. Roždestvenskiui vistik keliaut į.. savo pražūtį. Ir šis, kad ir pasikeiksnodamas, nukeliavo toliau. O jam į pagalbą rusų vyriausybė pasiuntė trumpesniuoju keliu per Sueso kanalą dar vieną eskadrą — Nebogatovo (puikus vardas!) vedamą, sustatytą iš visokio laužo, kur dar labiau pasunkins Roždestvenskio padėtį. Na, tad toliau plaukia prityręs jūrių vilkas į juodąją ateitį.. pro Malakkos sąsiaurį.. Kochinchinoj dvi eskadros susitiko ir susijungė. Susidarė tikras milžinas: juk, šalia tikrųjų kovos laivų, buvo daugybė komercinių reikmenoms vežti. Bet tas milžinas buvo baisus vien skaičium.

Japonai nežinojo, kuriuo keliu Roždestvenskis bandys prasiveržt į Vladivostoko tvirtovę: ar tolimu aplink Japoniją iš rytų pusės, ar artimesniuoju — tarp Japonijos ir Azijos. Japonų Togo ryžos laukti priešo, sukaupus savo jėgas tarp Japonijos salų, iš kur bus galima pakrypti kur reikiant ir pasivyti rusus.

O šie įplaukė į Korėjos sąsiaurį, kur toj vietoj vadinas Tshushimos sąsiauriu (tarp Japonijos Shimonoseki ir Korėjos Pusan).. Dar kiek — ir išplauks į Japonų jūros platumas, kur Togo vargiai juos besugaudys.. Tai buvo gegužės 27.. Tik

štai visai netikėtai vienas rusų priešakinis laivas, prasiskleidus rytmečio rūkams, išvydo kažkokį japonų paprastą laivą, kurs, pažinęs rusus, tuoj spruko į šalį, į rūkus — pranešti saviškiams, kur rusų galybė dumia. Togo negaišdamas metės vytis.. Ir pavijo. Roždestvenskis, negalėdamas pamesti silpnesniųjų savo draugų, negalėjo išvystyti reikiamo greičio ir pabėgti. Tad gavo priimti mūšį tose aplinkybėse, kurias jam padiktavo Togo.

Nors rusų jūrininkai, kaip paprastai, kovės vyriškai, o Roždestvenskis vadovavo nuosakiai, japonai pasirodė pasiruošę žymiai geriau ir mūšį griežtai laimėjo: geg. 28 d. jie baigė naikinti rusų laivyną — arba nuskandinę, arba paėmę į nelaisvę.

Ir miela, ir nemiela — visa praeina. Pasibaigė gegužinės. Praėjo egzaminai, pats nemalonusis, o labai svarbus dalykas. Ir iš viso pasibaigė mokslo metai — ir štai jau atsiskaitymo diena.

Susirinkome į didžiąją aulę. Magnifikas rektorius pasakė metus baigiamąjį žodį ir perskaitė darbo rezultatus: kas iš viso seminarijos kursą baigė, kas perkeltas iš kurso į augštesnį, o kas paliktas jaukiai sėdėti antruosius metus įprastajam suole. Kas tie išrinktieji, kurie seminarijos siunčiami nemokamai mokytis Peterburgo dvasinėj akademijoj?. Nustebę išgirdom: Grabys Jonas ir Noreika Liudas! Argi ne stebuklas? Buvome juk mažne tikri, kad už savo neklusnumą Grabys bus išmestas iš seminarijos, o čia!. Vėliau sužinojome, jog buvę taip: inspektorius iš tikrųjų įnešęs į tarybą klausimą, kad, girdi, reikią Grabį iš seminarijos pašalinti; rektoriaus Karoso padėtis nebuvo lengva, nes juk inspektorių palaikys pats vyskupas, jei dalykas nueis lig jo; tad rektorius sumaniai pakreipė dalyką šitaip: ar Grabys turi kunigo pašaukimą, ar ne, tai komplikuotas klausimas ir negalimas tuoj pat išspręsti, ypač kad čia vaidina rolę ir lietuviškasis klausimas; tad duokim Grabiui dar laiko aiškiau pasireikšti ir pasiųskim jį į

akademiją: ten juk spręs dalyką lenkai ir išspręs, reikia tikėtis, nešališkai... Na, argi ne karosiška?!.. Inspektorius nusileido. Gal jis ir referavo vyskupui; bet šis buvo išmintingas vyras ir turėjo suprasti, jog nūn nebe senesnieji laikai, jog dabar išvaryti dorą ir gabų klieriką už karštą lietuviškumą galėtų sukelti visuomenėj negeistiną pasipiktinimą.. Tad mūsų Jonas ne tik galės ruoštis šventimams, bet jam net tenka garbė važiuot į akademiją!

Kitas įdomus klausimas buvo, kas sekančiais metais bus dekanu. Rektorius paskelbė: Vaitkus Mykolas.. Kaip kiti tą žinią priėmė, tikrai nežinau. O man kažkuriam širdies užkabory kažkoks nenuorama kuždėjo: tas vyrukas ne visai tinka dekanu būti.. Ir man rodos, tas balsas neklydo. Tikėkit manim: aš tą naująjį dekaną šiek-tiek pažinojau.

Rektorius paskelbė ir kas bus kiti klierikų pareigūnai. Po dekano svarbiausiasis esti ceremonijų meisteris: juo liko paskirtas Šumanas Henrikas.. inspektoriaus bičiulis. Tuo būdu ir lenkams suteikta satisfakcija.

DU KIETI AKMENS, TAIKOS SUTARTIS, MARIJAVITAI

PARSIBALDŽIAU į savo Gargždus. Labai įdomu, kaip sutaria naujasis klebonas su vikaru Jazdauskiu. Turėjau dažnokai pas juos lankytis, nes tokia buvo klierikų padėtis: atostogų metu klebonas turėjo juos nuoširdžiai stebėti, o atostogų gale parašyti seminarijos vadovybei, kaip jie klierikavo. Tą laišką klebonai paprastai įteikdavo patiems klierikams nuvežt į Kauną, ir man nėra tekę nugirsti, kad šie nebūtų kuomet nuvežę ar, liurbeliai, bent pabandę atsargiai pasidomėti, kas ten to viešpatniojo klebono apie jį sukurta..

Jo mylista ryto metą po š. mišių, mums klierikams jau laukiant valgomajame, kilmingai įžengia į tą skanųjį kambarį, drūtas, galvą išdidžiai iškėlęs, tauria, net rūsčia povyza, kaip kurs nors Romos imperatorius. Mums pagarbiai, o gal net krislelį baugiai, atsistojus ir pasisveikinus, ganytojas nuolaidžiai teikias atsakyti (žinoma, lenkiškai), sėdas ir ima padoriai vartoti savo narius bei įnagius Dievo dovanoms reikiamai įvertinti (ir įvertina sėkmingai, nes sveria du šimtus svarų su geru viršum). Valgant maža tekalbama, nes, kas svarbesnis, tas svarbesnis; ne be reikalo žemaičiai sako: neėsi — nediktuosi!.. Betgi reikia juk truputį ir dvasios malonumams brangaus laiko bei gilių pastangų pavesti. Ir viešpats teikias iš savo žinijos turtų šį-tą ir klierikėliams pažerti, lakoniškai, kategoriškai, o reikia pripažinti, visuomet protingai. Tiesa, klebono aplombas sumąžta, kai prie stalo pasirodo milžinas vikaras, kur lygiai kategoriškas, tik dar narsesnis, o nepalyginti daugiau skaitęs, o gana nuodingą liežuvį turįs ir gerą

dozę paniekos visokioms valdžioms bei vyriausybėms. Tad, žinijos bei talento saulei patekėjus, mėnulis nublanksta.. Betgi praktinio gyvenimo pažinimu klebonas vistik pralenkia net ir kun. Konstantiną — tai tenka pripažinti, net be gailesčio, kadangi, jei anuomet Konstantinas dar buvo man meilesnis už Baltramiejų, tai vėliau stipriai pamilau ir šį — ir abu buvo geri mano bičiuliai, kuriuos ligšiol šiltai ir graudžiai miniu. Iš tikrųjų, senas draugas yra turtas vis augąs.

Tačiau tuodu mano bičiuliai savo tarpe tiek nesimylėjo, kiek aš juodu mylėjau. Nors niekuomet neteko iš jų apie viens antrą išgirsti kokį papeikiamą žodį, bet buvo justi, jog čia suisilietė du kieti akmens, ir, jei kibirkštys nešvirkščia, tai tik dėl to, kad abu akmens stengias perglaudžiai nesusiliesti. Garbė abiem! .. Man viena nuostabu: šį kartą ne klebonas pasitraukė iš Gargždų, tik vikaras liko perkeltas į Rokiškį vikaru, Gargžduose išbuvęs tik dvejus metus. Nežinau, ar vyskupijos administracija jį perkėlė, kad jam netektų be reikalo tryniotis su antruoju akmeniu, ar kaip tik kad turėtų progos bei uždavinio pašlifuoti kitą kietą akmenį — Rokiškio kleboną, nemažą viešpatį, dekaną, pavarde ar ne Fedorovičių ar Chodorovičių. Ir ten neilgai tebuvo ir galop gavo permažą savo kūno bei dvasios ūgiui Šateikių parapijėlę. Ir tik po didelio pasaulio perversmo, pirmojo Pasaulinio karo, ir nemažesnio Lietuvoj perversmo, kai Žemaičių vyskupu kiek anksčiau buvo paskirtas aiškus lietuvis Pranciškus Karevičius, ir Jazdauskiui atsivėrė plačiai durys — ir jis įžengė į Žagarės sostą, ne vien klebonu, o ir dekanu, ir kiek vėliau (iš maloningos ark. Skvirecko rankos) liko pakeltas į garbės kanauninkus, kuriuo neseniai ir mirė. O kun. Baltrėnas išbuvo Gargžduose klebonu iki natūralios mirties 1927 metais, pirmojo Pasaulinio karo vokiečių išvežtas už "priešingumą vokiečiams" į Guetersloh koncentracijos stovyklą, iš kur grįžo gerai išsiilsėjęs ir svorio (fizinio, ne vien dvasinio) įsigijęs. Kad išsiilsėjęs ir svorio įsigijęs, jis pats man pasakojosi; pasakojo ir kad mano brangusis draugas kun. Justinas Novickas, marijonas, vėliau Marijonų noviciato dvasios tėvas, šven-

tas berniukas, grįžęs iš Guetersloh dailiai paapskritėjęs. Mat, kaizerio koncentracijos stovyklos dar nebuvo pasiekusios to tobulumo, kurį joms suteikė naciai arba jų mokytojai bolševikai.. Bet aną vasarą visai dar nenumatėme, kiek daug ko mus pamokys ateitis, ir sielojomės kitais reikalais.

Mums ilsintis savo tėviškėse, pasauliniai įvykiai iš lėto, bet tvirtai, vystės toliau. Po Mukdeno bei Tshushimos nelaimių ir viduj bręstant revoliucijai, rusų caras Mikalojus II birželio pradžioj sutiko, kad prezidentas Teodoras Rooseveltas tarpininkautų Rusijai su Japonija sutaikinti. Rugpjūčio 9 prasidėjo taikos derybos Portsmouthe, N. H. ir per keturiolika dienų priešai susitarė dėl sąlygų: Rusija užleidžia Japonijai pusę Sachalino, atsisako nuo Kvantungo pusiasalio bei Port Artūro nuomos, evakuoja Mandžūriją ir pripažįsta Japonijai įtakos sferą Korėjoj. Taikos sutartis buvo pasirašyta 1905. VIII. 23.

O mes sau atostogavome, ne labai tesidomėdami, kas ten Portsmouthe dedas. Įdomiau buvo, kas arčiau — toji Rusija. O ten burbuliavo, kaip katile verdanti košė. Tačiau ypatingo pavojaus tame neregėjome. Priešingai: gerai, kad tą Mešką truputį pakankina drugys — pasidarys nuolaidesnė! Ne pro šalį būtų prisidėti kuo nors ir mums tam drugiui palaikyti. Ir kaikurie simptomai ėmė jau reikštis. Tik manėme, jog tai bus į sveikatą Lietuvai. Tad džiaugėmės, nors kaikurio radikalizmo būgštavome. Tik tai visa atrodė kažkaip nerealu, greičiau lyg malonus žaidimas. Kažkaip nelengva buvo tikėti, kad Rusijos carizmo galybė būtų galima paveikti.

Maloniausiasis man tos vasaros svečias buvo Vladas Jurgutis. Tai turėjova šnekos! Įdomiausia, ką jis man papasakojo, buvo apie neseniai atsiradusį Lenkijoj Marijavitų judėjimą, kurs pradėjęs ir plačiau plisti: jam jau simpatizuoją kaikas ir Lietuvoj, ir platesnėj Rusijoj — sakysim, Peterburge.. Ir mūsų seminarijoj jis pradedąs leisti šaknis: jam sim-

patizuojąs Kriškijonas ir traukiąs kaikuriuos klierikus; tikslas esąs gražus: būti maldingesniems, dažnai eiti š. sakramentų, doriau gyventi.. Bene kaip tik Jurgutis papasakojo ir apie Peterburgo dvasinės seminarijos profesorių kun. Praną Karevičių, bene tuomet seminarijos inspektorių, kad ir jis tam Marijavitų judėjimui simpatizuojąs.. Bet Vladas paslaptinga mina man pasakė: bijau, kad tas judėjimas išvirs kuo blogu; ten esama įtartinų reiškinių, pav., kad ir perdidelis tos jų "motinėlės" Kazlauskaitės garbinimas.. Klausiaus ir stebėjaus: na, tas Vladas! iš kur jis tas sensacijas ir semias? ko jis nežino!

Per tas atostogas pasižinau su vertingu lietuviu kunigu veikėju Stanislovu Durskiu, draudžiamosios spaudos platintoju, kur anuomet buvo Kulių parapijos klebonu. Nuvažiavau ten į kažkuriuos atlaidus. Pirmą kartą aplankiau tą baltą barokinę gana dailią bažnytėlę su kažkokiu savo architektūroj nenuosakumu, kaip kad man pasirodė. Bažnytėlę pastatydino žinomasis kun. Vincas Jarulaitis, tuomet jau didžiosios Plungės klebonas bei Rietavo dekanato dekanas, didelis patriotas ir visuomenininkas. Kun. Durskis besąs nedidukas vyras, ilgais juodais pusiau žilais plaukais, tamsiu veidu, visuomet palankiai atrodančiu, tik truputį pavargusiai ar melancholiškai (nedyvai: draudžiamas knygas beplatinant kiek tekdavo rūpesčių, kiek baimės paragauti). Toks demokratiškas — su klierikais, kaip su sau lygiais. Toks kuklus. Ir nesipasakoja apie savo nuopelnus Bažnyčiai bei Lietuvai. Ir vis rūko, rūko.. Ir pirštų galai, ir nagai, ir lūpų kertelės, ir dantys pageltę nuo dūmų. Jei kas jam tą intensyvų rūkymą primena, jis taip gražiai nusijuokia. Ką gi! ne iš gero ėmė rūkyti: reikėjo baimę bei rūpestį apmalšinti.. Jautėmės pas jį, kaip namie, ir išsiskyrėme su šviesiu jausmu sieloj.

NAUJOJO DEKANO ŽYGIAI

IR ŠTAI mes vėl Kaune, pačiam Nemuno bei Neries glėby, dar gana šilto, saulėto rugsėjo pradžioj. Iš visų Lietuvos šalių skuba linksmi jaunuoliai į tą seminariją, tą Mistinį Sodą, kur jų prigimtis turės pasiduoti sutaurinama arba lauk išmetama.

Tad paskutiniai seminarijoj metai.. Artyn ir artyn lemiamoji valanda, kada teks galutinai arba mesti pasaulį ir visiškai pasišvęsti Bažnyčios tarnybai, arba mesti šią ir grįžt į pasaulį.. Kiek dar teks abejoti, svyruoti, nerimti, kankintis.. Betgi jaunas amžius — optimizmo amžius: apsiniaukęs dangus vėl ir vėl pragiedrėja, ir vėl išsiveržia gyvenimo džiaugsmas. Dievas geras. Jis padės išmintingai išspręsti opųjį pašaukimo klausimą. Jis sustiprins. Jis paguos.. Dar bus čia mielų išgyvenimų. Dar bus gražaus ir palaimingo darbo. Dar geri draugužiai daug širdies parodys.. O ir viršininkai.. Pagaliau — su kuriais reiks kovoti, kovosim! Ir taip bus malonu kuo nors prisidėti prie bendros visų brolių lietuvių kovos bei pastangų!

Naujasis dekanas, tik atvykęs, turi eiti pas kun. inspektorių bei prefektą instrukcijų bei įsakymų.. Eina pirma pas inspektorių. Šis priima gana maloniai. Tik atvirai pareiškia: "Księże Michale, aš nenorėjau, kad tu liktum dekanu ir tam priešinaus, bet nepasisekė.. tavo nelaimei.. Na, ką dabar bepadarysi! teks dekanauti.. Tik jau nesielk, kaip tas Grabys! laikykis nustatytos tvarkos ir tiksliai vykdyk duodamuosius įsakymus!"

Ir ką vargšas dekanas? *Juk aišku, apie ką čia inspektorius* kalba. Vadinas, veikiai prasidės, vietoj ligšiolinių neblo-

gų santykių, kieta kova, kuri nežinia kuo baigsis.. Betgi čia pat negalima garsiai pareikšti apskritai "neklausysiu ir nepildysiu!" Tad jis tylomis lenkias prie ligšiol palankiosios rankos, bučiuoja ir, pasakęs "niech będzie pochwalony", tylomis išeina.

Na, dekane, pradėk savo darbą! Gavęs iš prefekto sąrašą, nurodyk kiekvienam klierikui, kur jis gyvens ir su kuo; paskirk kiekvienam naujajam baltinių numerį; paskirk einamajai savaitei, kas turi kurias funkcijas atlikinėti; rink iš klierikų išlaikymo bei mokslo mokestį.

Įdomu susitikti naujieji. Jie tokie, taip sakant, dar švieži: naivūs, kuklūs, bailūs, o maloniai šypso, o palankūs, o norėtų, rodos, tau savo širdį atiduoti. Taip, klierikėliai buvo anais laikais nuostabiai malonūs padarėliai.. Bet keista! užpraeitųjų bei praeitųjų metų įstojusiųjų pavardes dekanas buvo gerai įsidėjęs; o šių paskutiniųjų, skaitydamas šiuos atsiminimus, nebeprisimena. Kažkodėl tik trys ryškiai tuo tarpu tebešvyti atminty: pirmasis — Vilius Francūzevičius, toks stambokas, jau anuomet linkęs į riebėjimą vyrukas, apskritu plačiu veidu sveika spalva, primerktom akutėm, garbiniuotais šviesiais plaukais, mandagus, lipšnus draugas, linksmas klierikas; buvo Lietuvoj kažkur kunigu, o dabartiniu laiku gyvena Čikagoj. Antrasis tų metų pirmokas, kurį prisimenu, buvo Dambrauskas Karolis, augštokas, truputį priekin linktelėjęs, ryškiais "bajoriškais" bruožais, didoka nosele, labai maldingas klierikas, mandagus ir malonus asmuo; atsimenu, kaip jis, klūpodamas seminarijos bažnyčioj, karštai melsdavos, akis sopulingai įsmeigęs į altorių, pilnas vidujo nerimo, prašymo, skausmo.. Kur jis, palikęs kunigu, vėliau buvo, dabar nebežinau.. Trečiasis to pirmojo kurso pirmokas, kurį kaip gyvą atsimenu, tai — Olechnovič (vardas užgesęs atminty): drūtokas subrendęs vyras, apskritu blyškiu veidu su ilgoka bei aštroka nosim, plonom kietai sučiauptom lūpom, aštriu žvilgiu (veidas truputį priminė arkiv. Karevičiaus bruo-

žus); tas klierikas veikiai įgijo dviprasmišką vardą: tvarkingas klierikas, inspektoriaus mėgstamas ir su juo bendradarbiaująs, uolus maldininkas, dažnai einąs išpažinties ir bene kasdieną Komunijos; kaip gyvą matau jį presbiterijoj besimeldžiantį prieš altorių: veidas įdvasintas, lyg kokio šventuolėlio, akys godžiai įsmeigtos į altorių, galva pakreipta į šoną, tolydžio pamaldžiai kinknojanti.. Jurgutis sakė, jog jis iš karto prisidėjęs prie Kriškijono pamaldžiųjų išrinktųjų, tuomet dar nekaltų Marijavitų.. Vėliau jis buvo kunigu, nuvyko į Jungtines Amerikos Valstybes ir.. prisidėjo prie Niezaležnikų "bažnyčios", ko ir buvo galima iš anksto tikėtis iš tokio ultralenko bei keisto maldingumo ieškotojo.

Jurgutis ir toliau seminarijoj sekė to "Marijavitų" būrelio likimą. Dėl Marijavitų apskritai Vladas neapsiriko: jie su savo "vyskupu" Kovalskiu bei "motinėle" Kozlovskaite nuvažiavo tiesiai į klaidų duobę, Apaštalų Sosto liko ekskomunikuoti, atsiskyrė nuo tikrosios Bažnyčios ir pasirinko atkirstos nuo medžio šakos likimą. Inspektoriaus Kriškijono garbei reikia pasakyti, jog jis, kai tik pamatė, kur palinko pradžioj atrodęs gražus medis, tuoj atsiskyrė nuo jo ir ištikimai pasiliko su tikrąja motina Bažnyčia. Ir iš jo būrelio, išskyrus Olechnovičių, kitų paklydėlių berods neatsirado. Čia būtinai noriu pabraukti, jog būsimasis mylimasis mūsų arkivyskupas Karevičius, kurs buvo už kanauninką Kriškijoną daug mokytesnis ir išmintingesnis, juoba greičiau susivokė, kurlink veda ekstravagantiškas Marijavitų "pamaldumas", ir laiku kuo toliausiai atsitraukė nuo jų. Deja, iš lietuvių kunigų pora ar trejetas vis dėlto pasidavė keistos a la russe klaidatikystės suviliojami. Iš jų labiausiai žinomas Tulaba.

Šiais mokslo metais dekanui nebeteko gyventi su Jurgučiu: dekanas gavo padorų didoką "dekanų" kambarį tuose mūruose, kur prie š. Trejybės. Savo celėje rado įeinamąsias duris prirašytas pavardžių: kiekvienas dekanas nuo gana seniai pieštuku užsirašydavo savo pavardę jai įamžinti, lyg

jauste nujausdami, jog tėvas prokūratorius pagerbs tą įgimtą žmogaus norą ir neskubės celių durų perdažyti.. Taip tatai dekanų celėj atsirado visa litanijėlė buvusiųjų dekanų. Ir naujasis negaišdamas savo pavardę apačioj prirašė. Augščiau buvo, žinoma, Grabys, Čėsnys. Toliau beprisimenu vieną-kitą, sakysim, Dobužinskis, Šnapštys (Margalis). Manau, kad turėjo būti tuoj prieš Čėsnį Tilvytis, o kiek anksčiau Kožukauskis.

Ko naujasis dekanas būgštavo, įvyko: inspektorius liepė jam kažką klierikams paskelbti. Reiks tai padaryti ryto metą, po pusryčių, darbo dienai prasidedant.. Dabar teks parodyti viršininkui tikrąjį savo veidą: nepaklausysi ir eisi lietuviškuoju Grabio varytuoju keliu, arba paklausysi ir žengsi žingsnį atgal lietuvybės laimėjimų kely.. Ką čia daryti?..

Ir atėjo jam į galvą, galima sakyti, desperatiška mintis: eiti pas patį rektorių prelatą Karosą, išdėstyti jam padėtį, prašyti, kad patartų, kas daryti, ir pareikšti, jog visiškai pasiduoda jo sprendimui.. Bet reikia pasitarti su artimesniais draugais, kaip jie patars.

Šie pripažino tą mintį esant neblogą: rektorius yra teisingas ir išmintingas vyras, kurs net simpatizuoja mums, — tad sugalvos ką nors gera, kaip paprastai sugeba. Juo galima visiškai pasitikėti ir jo sprendimui pasiduoti.

Tad dekanas eina pas rektorių. Tokiu keistu, rektoriui labai opiu reikalu pas jį eiti — mažiausia sakant, nejauku.. Bet, atsidūręs tarp kūjo ir priekalo, griebsies kad ir kažin kokių priemonių, bet tik išsprūstum!

Ar žinot, kad, kraštutinėj bėdoj atsidūrus, baimė drąsos įvaro? Tai dekanas tą dieną aiškiai patyrė. Pas rektorių nuėjo, reikalą išdėstė ir, matyti, pakankamai įtikinamai, kad prelatas kantriai išklausė, jokių priekaištų nedarė, nebandė viršininkų elgesio teisinti, o vien, pagalvojęs, visai ramiai dekanui tarė:

— Ogi, nieko neskelbk ir gana!

Dekanas be galo nustebo: kaip čia tatai dabar?! Jei neskelbsi, klierikai nesužinos, ką įsako viršininkai, — ir išeis

skandalas, blogesnis, nei kad lietuviškai paskelbtum!.. Tad jis ir sako rektoriui, kiek mikčiodamas:

— Bet, wielebny Księże Rektorze, kaip čia dabar? Juk paskelbti įsakymus būtinai reikia!?

— Na, žinoma, reikia. Tad pasakyk vienam klierikui, tas tuoj praneš antram, abu pasakys dar keliems — ir taip beregint žinia pasklis po visą seminariją..

Ta mintis pirmoj valandoj pasirodė dekanui tokia praktiška, tokia išganoma, jog jam sieloj pasidarė šviesu, ir širdis pasijuto pilna dėkingumo tam rektoriui, kur toks geras ir išmintingas. Saliamonas! Ir jis dėkingai bei jautriai pabučiavo mylimajam viršininkui rankelę ir linksmai iššovė pro duris.

Tačiau, kai tik kiek aprimo išėjęs, tuoj ėmė kilti abejojimai: na, kažin ar gerb. rektoriaus patarimas praktiškas? juk jei jo patartuoju būdu leisiu pranešimus į apyvartą, ne kartą reikiamos žinios pervėlai pasieks visus reikiamuosius; ne kartą šelmiai apsileidėliai ir kitokie neklaužados, nors ir sužinoję, apsimes nežinoję ir taip teisinsis, dėl ko nesilaikę įsakymų; ypač lenkučiai imsis tos puikios priemonės diskredituoti dekanui.. Tad ką čia daryti? Be neteks tiesiogiai laužyti inspektoriaus (ar už jo stovinčio vyskupo) nustatymą?..

Ir dekanas vėl tarias su savo artimaisiais. Šie, pagyrę, apskritai imant, rektoriaus gerą valią bei gudrumą, vis dėlto sutiko su dekano pažiūra, kad rektoriaus siūlomasis žinių skleidimo būdas praktikoj neįmanomas, ir kad reiks rizikuoti — skelbti vien lietuviškai, kaip kad ledlaužis Grabys. O kai inspektorius ims kibti, tai.. Čia sąmokslininkai sumanė, jų nuomone, neblogą atsikirtimą: užuot plačiau aiškinusis, dėl ko skelbiama lietuviškai, akiplėšiškai paklausti inspektorių: Atleiskite — o kas Tamstai sakė, kad aš iš viso tokį nusikaltimą padariau?!

Mat, dalykas toks: Kriškijonas, kiek mėgo naudotis "akių" pagalba, turbūt tiek pat, jei ne labiau, nemėgo, kad kas plačiau apie tai sužinotų, ir jau jokiu būdu nebūtų norėjęs kam prisipažinti turįs pranešėjų. Tad mūsų stratagema buvo: de-

kanas niekuomet neskelbs nieko, kada valgomajame bus kurs nors viršininkas — prefektas ar kapelionas, — vadinas, po pietų ar po vakarienės, o vien po pusryčių, kada paprastai joks viršininkas nesėdėdavo prie stalo.. Vadinas, jei inspektorius išsiduos bežinąs apie skelbimą ir ims bartis, kam skelbiama lietuviškai, galima jam sudaryti didelį nemalonumą, davus suprasti: a-a! jau sekliai Tamstai pranešė! Todėl jis verčiau gal tylės, kad tik savo intymios paslapties neišduotų.. Žinoma, šnirpšte šnirpš iš pykčio (ir tau bus dar pavojingesnis), bet stengsis neišsiduoti..

Kiek dekanui padėjo ta gudrybė? Kai po pirmojo lietuviško skelbimo nuėjo su reikalais pas inspektorių, viršininkas jį sutiko, ne kaip būdavo paprastai, maloniu šypsniu ar kokiu linksmesniu žodžiu, bet niūriai, kaip perkūno debesys, ir tik sausai atsakė į Niech będzie pochwalony bei pasakė keletą būtiniausių žodžių.. Ir nė žodelio apie lietuviškąjį incidentą.. Ir niekuomet netgi vėliau apie tai nebeprasitarė. Matyti, buvo pradėjęs abejoti, begu benugalės atkakliuosius "litvomanus". Nebebandė net pavartoti savo nei vyskupo autoriteto naujai uždrausti klierikams viešai savo malonumui dainuoti lietuviškai. Klierikai dainavo, kuomet tinkami ir kiek tinkami, atsimindami, kaip dekanas Grabys nugalėjo inspektorių. Bet, kadangi nebedraudžiamas dalykas nebėra toks saldus, tai klierikai pradėjo vis rečiau susirinkti demonstruoti dainomis prieš lenkuojančiąją administraciją.

Po kiek laiko uolusis lenkiškumo seminarijoj gelbėtojas inspektorius, lyg tas skęstąs, kur griebtųs net šiaudo, bet tik išsigelbėtų, pasikvietė dekaną ir pareikalavo iš jo pagalbos tokiam dalykui, kur būtų seminarijai suteikęs bent išviršinę aiškesnę lenkiškumo išvaizdą — būtent, pareiškė gavęs lenkų karalių portretus; juos reikią iškabinėti seminarijos sienose, nes jie buvo vienkart ir Lietuvos karaliai; tik jam trūkstą pinigų tiems paveikslams įdėdint į rėmus; tad dekanas turįs jam padėti — surankiot iš klierikų reikiamą sumą.. Dekanas tiesiog nustebo; bet nė svyruote nesvyravo, o iš karto tiesiai pareiškė pinigų nerankiosiąs: esant tokiems įtemptiems viduj

santykiams, klierikai lietuviai nė kapeikos neduosią, o pats jau bandymas tam reikalui pinigų surinkti lietuviškoj seminarijoj iš lietuvių klierikų sukelsiąs audrą visuomenėj: ką laikraščiai ims rašyti?

Dekano protavimas, matyti, viduj paveikė Kriškijoną — tad jis, nors ir murmėdamas: nekreipiu dėmesio į jūsų visuomenę ar laikraštpalaikius! — nebevertė dekano daryti tą kvailą rinkliavą. Taip tas dalykas savaime ir mirė.

BASANAVIČIAUS MEMORIALAS, RUSIJA IR LIETUVA VERDA

VIENĄ dieną atvyko pas dekaną įdomus kunigėlis Bajorynas Antanas, baigęs Peterburgo dvas. akademiją magistro laipsniu, o tuo metu esąs vikaru bene Plungėj pas Jarulaitį. Tas elegantiškas inteligentiškas kunigas pasirodė atvykęs pas dekaną šiuo reikalu: J. Basanavičius su būreliu vilniškių bei kauniškių kunigų ruošią skundą Apaštalų Sostui dėl lietuvių kalbos teisių skriaudimo Vilniaus vyskupijos bažnyčiose; tekstą sudaręs Basanavičius lietuviškai, o lotyniškai didesnę dalį išvertęs kun. Šnapštys-Margalis (gal ir kaikas kitas kiek prisidėjo); reikią baigti išversti, o Margalio vertimą perkorektuoti; jis, kun. Bajorynas, kreipęsis į lietuvius seminarijos profesorius, bet niekas nesutikę: biją — vyskupas sužinos! tad sumanytojai nutarę kreiptis į šį mūsų seminarijos dekaną, nes girdėję, jog jis lotyniškai pakankamai mokąs; vadinas (prašo svečias), imkis, dekane, to darbo, kaip susipratęs lietuvis; bet iš anksto įspėjame: dalykas pavojingas! pats supranti; tad, pagalvojęs, pasakyk, ar sutiksi? o sutikti reiktų! ..

Dekanas rimtai susimąstė.. Kur tą rankraštį čia paslėpsi? Juk Kriškijonas gali užklupęs rasti! .. Betgi .. tokie vyrai į tave kreipias!.. Argi galėtum atsisakyti?.. Ir toks svarbus Tėvynės reikalas!.. Gal drįsti?..

Ir dekanas sutiko užsikraut ant savęs tą nelengvą ir pavojingą darbą. Bajorynas netrukus atnešė krūvą rankraščių. Dekanas ėmė kruopščiai darbuotis. Nuo priešų rankraščius slėpdavo stalinėj, kuri, kaip išimtis, buvo raktu užrakinama,

kadangi dekanas ten dažnai turėdavo laikyti surinktus iš klierikų mokesčius už mokslą bei išlaikymą, iki juos perteikdavo vyresnybei. Taip tatai, nors darbas truko ilgokai, bet dvikojės noselės neužuodė, o inspektorius neprisiprotėjo žvilgterėti, ką ten dekanas laiko šalia pinigų.

Basanavičius kartais užeidavo į seminariją, turbūt, pas prof. Januš
evičių. Dekanas žiūrėdavo į jį iš tolo su didele pagarba, o susitikti?.. būtų labai varžęsis, nors būtų laikęs tai nemaža garbe ir laime.. Tačiau susitikti teteko vien nepriklausomoj Lietuvoj po daug metų.. O anuomet, pabaigęs aną vertimo darbą, tegavo iš Basanavičiaus vien padėkos laiškelį ir visas jo ligtol išleistąsias knygas, svarbiausia — šešis tomus lietuviškų pasakų, iš kurių dekanas nemaža išmoko kalbos. Tas knygas bei laišką dekanas ilgai laikė kaip šventenybę, iki pirmojo Pasaulinio karo metu jos žuvo su tuo laišku ir kita įdomia korespondencija.

Taip mums plušant seminarijos viduj, vyko už seminarijos sienų Lietuvoj ir Rusijoj svarbūs įvykiai.

Karo su Japonija nepasisekimai padidino Rusijoj visuotinį nepasitenkinimą esamuoju režimu, ir revoliuciniai elementai drąsiai pakėlė galvą; prasidėjo streikai, riaušės, sukilimai. Jei caras Mikalojus II būtų buvęs atsigimęs į pažangųjį savo senelį Aleksandrą II ir turėjęs pakankamai ryžto bei drąsos, galbūt dar būtų radęs išeitį nuraminti kraštui bei išlaikyti monarchijos orumui. Bet jis buvo atsigimęs labiau į reakcionierių savo tėvą Aleksandrą III. O ir aristokratija, didžioji žemvaldija ir augštesnioji valdininkija su augštesniaisiais ortodoksų dvasininkais priešinos griežtoms reformoms, nenorėdami prarasti savo privilegijų. Tad prasidėjo kova. Caras vis svyravo, kartais šį-tą pažadėdamas kraštui, čia vėl antra ranka stengdamasis atimti atgal, ką pažadėjęs. Rupjūčio 19 (1905) jis patvirtino įstatymą, suteikiantį Rusijai neva tautos atstovybę, taip vadinamąją Dūmą su vien tik patariamu balsu. Toji vadinamoji Bulygino konstitucija sukėlė vien

dar didesnį visuotinį pasipiktinimą, ir riaušės visame krašte padažnėjo bei pasmarkėjo. Ir kas nuostabu: toj atsilikusiojoj Rusijoj, lyg kokiai magiškai lazdelei diriguojant, įvyko visuotinis streikas visoj imperijoj (spalių 10-14): nuo geležinkeliečių gaisras persimetė į pašto bei telegrafo darbuotojus; sustojo fabrikai, prekybos įstaigos, krautuvės; net pradžios mokyklų vaikai sustreikavo, o kaikur net vaistinės! Susisiekimui sustojus, caras pasirodė besąs izoliuotas savo Peterhofo rezidencijoj ir jau manė atsisakyti nuo sosto.

Jį išgelbėjo tas pat Witte, kurs neseniai buvo sėkmingai sudaręs taikos sutartį su Japonija. Pakeltas į grafus ir padarytas ministrų pirmininku, jis sumaniai ėmė vairuoti caro laivą per audringas bangas. Visų pirma jis įkalbėjo carui išleisti garsųjį spalių 17/30 manifestą, žadantį kraštui asmens neliečiamumą, minties, žodžio, organizacijų, susirinkimų laisvę; be dūmos sutikimo nebūsiąs išleidžiamas joks įstatymas; bet "konstitucijos" vardas nebuvo minimas, ir caras pasilaikė savo autokrato (samodieržets) titulą. Caras atvirai palaikė ką tik sudarytą reakcinę organizaciją Sojuz Russkavo Naroda (Rusų Tautos Sąjungą), kuri, draug su policija, darė demonstracijas bei žydų žudynes, kur dalyvaudavo taip vad. juodosios šimtinės. Iš antros pusės revoliuciniai elementai energingai bruzdėjo toliau. Peterburge susidarė darbininkų sovietų-tarybų centras bei vadovybė, kuri skelbė nutarimus ir bandė vaidinti antros vyriausybės vaidmenį. Trockis su Leninu garsino nuolatinę revoliuciją. Tas sovietų lizdas liko areštuotas. Tuokart Maskvoj gruodžio 16 d. prasidėjo ginkluotas sukilimas, kurs truko lig gruodžio 26 d. Bet iš Peterburgo buvo atsiųsta gvardijos pulkų, kurie sukilimą numalšino. Sudaryta taip vadinamieji baudžiamieji būriai, kur, vadovaujami generolų Mino, Rennenkampfo ir Moeller - Zakomelskio, be pasigailėjimo nuslopino visoj Rusijoj revoliucijos liekanas.

Nūn grįšim į Lietuvą. Kaip čia reiškės ta Rusijos revoliucija? Čia irgi žmonės ėmė bruzdėti, iš pradžių švelniau — pa-

sitenkinta vien drąsesnėmis kalbomis, asmens, žodžio, visuomeninių bei politinių organizacijų laisvės reikalavimu, peticijomis į carą. Kadangi kitose Rusijos pavergtosiose tautose ėmė kilti noras gauti plačią politinę autonomiją, apie tai ir Lietuvoj kaskart vis drąsiau imta kalbėti bei rašyti. Galop kaikur pradėta uždarinėti degtinės monopoliai, pašalinėti rusai mokytojai bei viršaičių sekretoriai, ypač kai Rusijoj įvyko visuotinis streikas. Bet visa tai vyko gaivališkai, be aiškaus plano bei vadovybės.

Tam judėjimui viena linkme pakreipti buvo sušauktas Vilniuje gruodžio 4-6 dieną (1905) visuotinis lietuvių seimas. Didelis buvo visų lietuvių užsidegimas. Kruopščiai ir karštai ruoštasi. Išrinkta verčiausieji. Ir štai seiman susirinko net apie 2000 atstovų iš visų sluogsnių ,visų partijų, net iš Mažosios Lietuvos. Po karštų ginčų seimas priėmė nutarimą, kurs kaiką anuomet tiesiog gąsdino savo drąsumu, o kitus elektrizuote elektrizavo: reikalauti autonomijos visai etnografinei Lietuvai su visuotinio balsavimo renkamu seimu Vilniuje; nemokėti rusų valdžiai jokių mokesčių, uždarinėti degtinės monopolius, neleisti vaikų į rusiškas mokyklas, neiti į kariuomenę ir nesikreipti į jokias valdžios įstaigas; reikalauti, kad mokyklose visi dalykai būtų dėstomi lietuviškai ir kad valsčiuose visi reikalai būtų atliekami taip pat lietuviškai.

Ne vienus mus lietuvius visi tie įvykiai giliai paveikė: net augščiausioji rusų vyresnybė Lietuvoj gavo įspūdį, jog reikia daryti nuolaidų, nes šiaip bus patiems bloga. Tad Vilniaus generalgubernatorius Frezė kreipės į lietuvius (lietuviškai ir rusiškai), teigdamas, kad lietuvių kalba būsianti įvesta į visus pradžios mokyklų skyrius, kad mokytojais būsią skiriami ir lietuviai katalikai, kad valsčių savivaldybėse būsianti leista vartoti vidaus reikalams lietuvių kalba ir, kas labai svarbu, patys gyventojai galėsią rinktis vadinamuosius valsčių "pišorius", mūsiškai — raštininkus ar sekretorius: mat, ligšiol tie pišoriai buvo maskoliai ir tikri valsčių valdovai. Kaip matome, generalgubernatorius gražiai giedojo. Bet viena gudrybėlė: su visu tuo palūkėkite, kol būsią pakeisti visos

Rusijos atitinkamieji įstatymai! Ir Kauno gubernatorius, doras ir pažangus žmogus, Veriovkinas išleido panašų atsišaukimą. Bet buvo jau pervėlu: žmonės labiau atsižiūrėjo į Vilniaus seimo nutarimus ir ėmė savarankiškai juos vykdyti: šalinti valsčių raštininkus, rusus policininkus bei kitus valdininkus; Suvalkų kraštas pasiskelbė atsiskiriąs nuo vadinamosios "Lenkų Karalystės", kuriai jis apie šimtą metų oficialiai priklausė, ir beveik visas atsisakė mokėti rusams mokesčius. Buvo ir šitokių kazusų, kurie nūn gali atrodyti gana komiški, bet anuomet gal maža ką testebino: alsėdiškis žemaitis dvarininkas Stasys Narutavičius, būsimojo pirmojo Lenkijos prezidento brolis, socialdemokratas, bet karštas lietuvis patriotas, nors namie lenkiškai kalbąs, juristas advokatas ir kultūrininkas, bet svajotojas, ryžos praktiškai vykdyti revoliucijos šūkius: radęs kitą į save panašų radikalą politiką Alsėdžių kleboną Eidimtą, ėmė ir.. įkūrė Alsėdžių respubliką!! Viskas gerai, kol Rusijoj tebevyko riaušės. Bet senajai rusų vyriausybei pasisekė šį kartą apsidirbti su nebrendusia revoliucija, ir ta vyriausybė paleido siausti bausmę bei kerštą. Baudžiamieji būriai pasirodė ir Lietuvoj. Ypač žiauriai jie siautė Palatvijy, kadangi iš viso Latvijoj revoliucija buvo pasireiškusi ypač radikalėmis formomis. Tie baudžiamieji būriai suiminėjo ir šaudė žmones; net kaikuriuos miestelius ar kaimus, kur gyventojai buvo pašalinę kokį rusą valsčiaus sekretorių ar mokytoją, apšaudydavo iš patrankų ir nudegindavo. Ypač nukentėjo Akmenė ir Žagarė. Tad, kai paaiškėjo padėtis, vargšams Alsėdžių respublikos kūrėjams teko sprukti kur nors. Nebeatsimenu, kur buvo išbėgęs Eidimtas. O Narutavičius man pasakojos sugalvojęs įsilįst į pat liūto nasrus: žinodamas, kad gubernatorius Veriovkinas yra gana pažangus asmuo ir palankus lietuviams, jis ryžos bėgti stačiai į Kauną pas gubernatorių, prisipažinti pakvailiojus ir atsiduoti į jo gailestingas rankas. Ir Narutavičius neapsiriko: gubernatorius paėmė jį į savo protekciją. Nebeatsimenu irgi, kiek nukentėjo Alsėdžiai nuo baudžiamųjų būrių; bet Narutavičiaus Brevikų dvaras išliko nesunaikintas; jo žmona man

pasakojo, jog baudžiamas būrys buvęs atvykęs, bet pasisekę kažinkaip išsisukti ar atsiprašyti. Bet daugeliui kitų lietuvių teko labai skaudžiai nukentėti, net ir daug mažiau "nusikaltus": už perdrąsias kalbas, už žmonių paagitavimą, net gana nekaltą; daugelis liko sukišti į kalėjimus, nemaža ištremta į Rusiją, o kitiems teko patiems pasišalinti kur į Vakarų Europą (sakysim — Galvanauskui).

KRIŠKIJONAS KEIČIAS, LIETUVIŠKAS VAKARAS, PAŽINIOS SU ČIURLIONIU

TAD TAUTINIS bei politinis susipratimas lietuvių tarpe ėmė anuomet kaip ant mielių kilti, visur kultūros ūgliai viltingai žaliuoti — laikraščiai, knygos, vaidinimai, koncertai. Visiems, kas turėjo akis ir norėjo regėti, pasidarė aišku, jog "nebeužtvenksi upės bėgimo, norint sau eitų ji pamažu". Suprato tai ir išmintingasis vyskupas Paliulionis ir ėmė po truputį atleisti lietuviškumui vadeles. Matyti, atitinkamų nurodymų jis davė ir savo politikos seminarijoje vykdytojams, kad taip nebesmarkautų prieš lietuvius. Tad ir Kriškijonas pradėjo rodyti lietuviams daugiau atodairos. Sakysim, kai aš vieną kartą užėjau pas jį kuriais ten reikalais, jis užvedė visai ramų ir protingą ginčelį apie lietuvystės ateitį. Seniau būtų karščiavęsis ir griežtai smerkęs lietuvius bei jų aspiracijas; o dabar ėmės ramaus įrodinėjimo, kad lietuvystė neturinti ateities:

— Juk aišku, kun. Mykolai, Lietuva yra įsprausta tarp trijų daug didesnių kaimynų — Rusijos, Vokietijos ir Lenkijos; anksčiau ar vėliau vienas tų kaimynų paims ir absorbuos Lietuvių tautą. Na, pasakyk man nuoširdžiai, ko norėtumei: ar kad lietuviai virstų rusais ir pravoslavais, ar vokiečiais ir protestantais, ar lenkais ir katalikais? Juk Tamsta, kaip būsimasis kunigas, negali norėti, kad Lietuva pasidarytų pravoslaviška ar protestantiška! Tad aišku — turi sutikti, kad geriausia Lietuvai išeitis pasilikti katalikiška, virtus lenkiška! Ar ne?

Aš į tai kun. inspektoriui atsakiau šitaip:

— Atleiskite, gerb. kun. Kanauninke, aš matau dar vieną išeitį.

— Nagi, kokią?

— O kad Lietuva pasiliktų lietuviška ir.. katalikiška.

— Ne! tai neįmanoma!

— Man atrodo, kad visai įmanoma. Leiskit mums bent pabandyti. Jei pamatysim nesisekant, tai.. galėsim svarstyti, kas toliau daryti.

Kiek vėliau turėjau dar vieną su juo pasikalbėjimą apie lietuvystę. Jis teigė man maždaug taip:

Jūs lietuvininkai nuolat šaukiat: "Lietuva tėvyne mūsų!" o ką jos naudai darot? Ar tyrinėjat jos praeitį? Ar bandot praturtinti jos literatūrą, ypač mokslinę bei religinę, bent klasikinių veikalų vertimu, kadangi originalių dar negalit turėti? Na, kad ir pats, jei jau esi toks tėvynės mylėtojas, ar darai ką nors? Štai aš turiu savo knygyne puikų lituanistikos skyrių — tik imk, studijuok, naudok būsimiems savo raštams!.. O juk verkiamai esate reikalingi religinės asketinės literatūros — imk, versk ką nors į lietuvių kalbą!

— O ką, kun. inspektoriau, patartumei?

— Na, štai kad ir š. Jeronimo laišką Nepotianui — nuostabiai gražus ir visiems laikams tinka. — Paėmiau. Pradėjau versti. Nebeatsimenu, kiek išverčiau ir kur tą vertimą nudėjau..

Su lietuvių kova prieš lenkystę seminarijoj yra susijęs ir šis atvejys. Tad, nors jis įvyko tik 1906 metų Užgavėnėse, atpasakosiu jį čia pat:

Nuo senų laikų Užgavėnėse būdavo klierikų ruošiama tam tikra kultūrinė pramogėlė, tartum literatūrinis - muzikalinis vakaras, kur buvo vadinamas polyglotu - daugiakalbiu. Šiais metais dekanas sugalvojo suruošti grynai lietuvišką. Bet kaip tai padarius? Juk senieji nuostatai tebegalioja: neleidžiama ruošti grynai lietuviškos viešos pramogos... Bet de-

kaną ima labai didelė pagunda sulaužyti tą tvarką. Tik padaryti tai visiškai savavališkai būtų perpavojinga. Tad jis sugalvojo to vakaro reikalu eiti pirma ne pas inspektorių, kaip kad būdavo daroma paprastai, bet pas rektorių ir iš jo paprašyti reikiamo leidimo, probėgom paminint, jog vakaras bus lietuviškas: gal diplomatas rektorius apsimes nepastebėjęs šios mažos aplinkybės ir duos leidimą apskritai. Dekanas taip ir padarė — nuėjo pas rektorių ir paprašė. Rektorius, kaip paprastai, tartum truputį sumišęs, į šalį žiūrėdamas, pirštais kažko aplink kaktą graibstydamasis, puškuodamas, pateigė: žinoma, galite vakarą ruošti. Inspektorius, lyg laiko neturėdamas, smulkmeniškai netyrinėjo, ką jie ten tame pasirodyme pateiksią, — gal iš tikrųjų tyčiomis vengdamas susirėmimo, ir pareiškė: ruoškite! O kai prieš tą vakarą dekanas nuėjo jo pakviesti, kaip ir kitų, kad apsilankytų pramogoje, jis pareiškė turėsiąs kažkur išvykti — ir nedalyvavo iškilmėje. "Artistų" tarpe nebūta nė vieno neklieriko — taip pramogėlė išėjo kukli, šeimyniška ir.. visai lietuviška.

Nekalbėsiu apie paprastąjį tokių vakarėlių dalyvį klierikų chorą, kurs gal nebuvo žemos rūšies. Betgi negaliu nepaminėti trejeto deklamatorių. Buvo toks klierikėlis, nedidukas blondinas, paukščio veiduku, ilgoka smaila nosyte, šelmišku žvilgsniu, Ignatavičius (ne viliampolietis Kaziuk mit a lange Kapot, o kitas, bene Stasys). Jis padeklamavo iš "Anykščių Šilelio" girios garsų simfonijėlę taip gyvai, taip vaizdžiai, o vienkart estetiškai, jog ir nūn, po tiek daug metų, malonu prisiminti.

Antrasis to vakaro deklamuotojas buvo klierikas Antanas Bamblauskas. Tas gyvai, vaizdžiai ir humoristiškai pateikė monologą iš Vaižganto "Nepadėjus nėr ko kasti".

Trečiasis vakaro deklamatorius, klierikas Jonas Jonauskas ėmės gyvu žodžiu atkurti kažinkieno sukurtą eilėraštį "Nemuno vilnys". Po tiek metų nebegalėčiau pasakyti, ar tas kūrinėlis buvo ko vertas. Bet deklamatoriaus atkūrimas buvo blizgąs — gyvas, karštas, įtikinąs, pagaunąs.

Atleiskite, kad čia nuo meninės pramogos pereisiu stačiai prie tikrovinių laidotuvių. Bet ką veiksi, kad gyvenime dažnai taip atsitinka: čia džiaugsmas, čia verksmas arba atvirkščiai. Kaip tik apie tą laiką mirė mano tėvas.. Nors man tai labai svarbus įvykis, kitiems jis nieką tepasakys, ir aš jo čia nė neminėčiau, jei ne vienos įdomios pažinios, kurias padariau, beskubėdamas iš Kauno į Gargždus.

Vėlų rytą pasiekiau Plungę. Reikia pasilsėti. Tad — į klebonija, kur klebonas — mano pažįstamas Jarulaitis, labai malonus ir vaišingas žmogus. Pasisakiau, dėl ko važiuojąs. Jis labai bičiuliškai užjautė ir ėmė šnekinti bei vaišinti. Iš viso jis toks visiems palankus, malonus dručkis, apvaliaveidis, truputį žilstelėjęs, bet dar gražiais plaukais, dailiais veido bruožais, geromis truputį taukų užgultomis akutėmis. Jis nėra tipinis inteligentas, atrodo nedaug teskaitęs, bet turi užtenkamai sveiko, nors kiek naivaus, proto, o geros valios — darbuotis kunigiškai, patriotiškai, visuomeniškai, net ekonomiškai — su kaupų kaupais.. Žinoma, susitikau ir malonųjį "bajoraitį" vikarą Bajoryną, su kuriuo, atsimenu, įsikalbėjome net apie politiką, net apie tokį specialų politinės moralės klausimą, ar leistina žudyti labai žalingus tautai augštus valstybininkus, taip sakant, tirionus.. Įdomus asmuo. Po daugelio metų ponia Sofija Čiurlionienė, Jarulaičio seserėčia, kuri anuomet ilgėliau laikydavos Plungės klebonijoj pas dėdę ir turėjo progos Bajoryną geriau pažinti, pasakojo man apie jį su tam tikra pagarba (ką jinai teikdavos reikšti ne betkam) ir su užuojauta, jog jis jautęsis labai nelaimingas savo gyvenime. Ir jis palyginti jaunas mirė. O gaila.

Bet įdomiausiasis ten susitikimas buvo (ko anuomet dar neįvertinau) su . . Mikalojum K. Čiurlioniu! Kaip jis ten pateko? Mat, jis buvo buvęs plungiškio kunigaikščio Oginskio orkestro muzikantas ir todėl seniau jau turėjo būti pasižinęs su kun. Jarulaičiu (ir, žinoma, su ten augančia talentinga mokslinga gražuole Sofija Kymantaite). Kai aš važiuodamas ten sustojau, manau, jau juodu buvo suartėję, ir menininkas Čiurlionis ten besiruošiąs pirmajai lietuvių menininkų parodai, kuri

įvyko 1907 metų pradžioj Vilniuje. Dabar Čiurlionis ten uoliai betapąs po paveikslo paveikslą ir prikabinėjęs pilną salioną — taip man pasakoja klebonas ir vedas ten tų paveikslų, o ir paties dailininko pamatyti. Įeidamas į salioną, Jarulaitis reikšmingai pažiūrėjo į mane ir dešine ranka padarė tą mostą į kaktą, kuriuo paprastai be žodžių pasakoma: tam žmogui truputis trūksta! Aš daviau suprasti, kad supratęs tai, ir mudu įžengėva į laikinę Čiurlionio šventyklą. Jis bene ką betapąs, nugara į mus. Nedidelis netvirtas stotas. Išgirdęs kažką įėjus, atsisuko į mus, žvilgtelėjo plačiomis ne į mus įsiveizdėjusiomis akimis ir, pažinęs šeimininką, mandagiai šyptelėjo. Klebonas proteguojamai nuolaidžiai pasisveikino ir mane pristatė. Pasisveikinova (aš, kvailas, kaip subrendęs vyras su jaunikliu). Klebonas ėmė pusiau rimtai, pusiau juokais, kaip kalbama su silpnagalviu ligoniu, klausinėti, ką dailininkas nūn tapąs, kaip sekąsi, ar nebūsiąs toks malonus štai šiam svečiui kauniškiui šiek-tiek savo kūrybos paaiškinti.. Ir Čiurlionis, lyg to daktariško protekcionistiško tono nepastebėdamas, pradėjo mus vedžioti nuo paveikslo prie paveikslo ir gyvai sklandžiai berte berti savo meno idėjas.. Deja, aš neką tesistengiau įsigilinti, nes ko čia labai paisyti to, kaip anuomet dažnai pavartodavome, "bziko"? O jei ir būčiau labiau atsidėjęs klausęsis, jo polėkis vistiek buvo ne sulig mano sparnais.. Jei neklystu, tuo metu dailininkas tapė savo "Pasaulio sukūrimą" — visatos evoliuciją trijuose ar keturiuose paveiksluose. Tuos paveikslus man vėliau teko matyti Vilniuje, jau minėtojoj pirmojoj parodoj. Veizdėjau aš į juos veizdėjau — ir nieko neįspitrėjau.. Ir dabar dar man tebeatrodo, jog tas Čiurlionio kūrinys nėra pasisekęs.

LIETUVYBĖS BANGA KYLA BE VADO

JAU NEBEDAUG kas lieka papasakot apie 1906 metų pavasarį. Ir seminarijoj, ir visuomenėj įsisiūbavusios nuotaikos ėmė pamažu aprimti. Visuomenėj imtasi pozityvaus bei kuriamo darbo. Politinėj srity pradėta ryškiau diferencijuotis pagal partijas, pasinaudojant duotąja politinių organizacijų laisve. Šiuo metu gimė ir krikščionių demokratų partijos idėja. Visi pradėjo ruoštis pirmojo Rusijos parlamento — dūmos rinkimams. Toji dūma turėjo susirinkti Peterburge 1907 metais.

Antrasis, dar svarbesnis, visuomenės uždavinys tuo metu buvo intensyviai puoselėti savąją lietuviškąją kultūrą. Pradėta kaskart daugiau knygų leisti. Atsirado ir naujų laikraščių. Bet buvo svarbu knygų bei laikraščių leidimą pastatyti ant platesnio, stipresnio, pastovaus visuomeninio pamato.

Būrys kunigų, pirmaujant savo energija bei finansiniu pasiaukojimu kun. Vincentui Jarulaičiui, jau 1905 metais pradėjo kurti Š. Kazimiero draugiją katalikiškoms knygoms bei laikraščiams leisti. 1906 metų pavasarį paaiškėjo, jog reiks iš Peterburgo dvasinės akademijos partraukti į Kauną prof. kun. Aleksandrą Dambrauską, jau tuomet pasižymėjusį publicistą bei literatą, tai naujai draugijai pirmininkauti.

Kas labai įdomu, kad ir senasis vyskupas Paliulionis įsitikino, jog reikia leisti katalikišką laikraštį liaudžiai, kad būtų galima atsverti naujųjų laisvamaninių bei socialistinių laikraščių įtaką, ir, drauge su įžymesniaisiais lietuviais kunigais, sprendė pradėti leisti "Nedėldienio Skaitymus". Tuo tikslu vyskupas parkvietė į Kauną redaktorium kun. Dominiką Tumėną, o jam padėjėju kun. Žadeikį (būsimąjį Skuodo kleboną, dekaną ir atsiminimų apie pirmąjį Pasaulinį karą autorių).

Būsimajai lietuviškos kultūros raidai buvo labai svarbus ir kitas vyskupo anuometinis paskyrimas — kun. Konstantino Olšausko klebonu į Karmelitus Kaune. Tas k. Olšauskis, elegantiškas gražuolis, gabus, akiplėšiškai drąsus, ryžtingas praktikas, buvo ligitol laikomas lenkiškos orientacijos vyru — tad, turbūt, dėl to ir liko perkeltas į lenkams svarbią Karmelitų parapiją. Bet kaip jiems teko nusivilti, lygiai kaip lietuviams maloniai nustebti, kai Olšauskis ūmai pasireiškė kaip griežtas ir uolus lietuvis patriotas! Kodėl jis taip persimainė? Kas jį žino! Gal ir pirmiau jis gilumoj toks buvo (kaip ir turėjo būti — nes tikras žemaitis kuliškis kilme); o gal įsitikino lietuvius Lietuvoj paimsiant viršų —tad reikią karjėros dėlei eiti su jais? Ar šiaip, ar taip — jis pradėjo Karmelituose laužte laužti įsifanaberavusią lenkystę, kaip vėliau Žaliajame kalne kun. Feliksas Kapočius. Bet kas svarbiausia — jis užsimojo gaivinti lietuvystę plačiausiu matu — visoj Lietuvoj, ir, būtent, praktiškiausiu būdu — per mokyklas. Tuo tikslu, kitiems kauniškiams kunigams pritariant, Olšauskis ėmė kurti didingą "Saulės" organizaciją ir statyti Žaliakalny "Saulės" rūmus bei steigti įvairiose vietose lietuviškas augštesnes mokyklas. Čia jam be galo daug padėjo neapsakoma jo energija, ryžtingumas ir drąsumas: kas kitas, kaip jis, būtų įstengęs, galima pasakyti, vienas pats surinkti tokias aniems laikams milžiniškas sumas? Jau prie ko jis prikibdavo kaulyti pinigų, tas nebeįstengdavo juo nusikratyti nedavęs, kaip Kristaus palyginime: jei ne iš geros širdies, tai bent norėdamas nusikratyti įkyruoliu. Jis iškaulydavo tokiu būdu pinigų net iš priešingos pasaulėžiūros žmonių. Man apie tai pasakojo kun. Juozas Tumas, grįžęs iš bendros su Olšauskiu kelionės į Amerikos Jungtines Valstybes, kur juodu rinko "Saulei" pinigų. Tumas pasakojo tiesiog stebėdamasis: jis ir pats jau nesąs perdaug kuklus pinigus rinkdamas, bet Olšauskis jį pralenkęs keliom galvom: jau, sako, matydavau, nieko iš kurio nors veikėjo neišpešime ir jau patardavau Olšauskiui: eikiva lauk! nieko nebus gero! — Ne! — atsakydavęs šis: neisiu, iki duos! Šeimininkas ir pykdavęs, ir bardavęsis; Ol-

šauskis nuo jo neatsilikdavęs, betgi kaip vėžys nepaleisdavęs, iki išlups ką nors.

Tas pats Olšauskis vėliau, pirmojo Pasaulinio karo metu, labai daug pasidarbavo iškelti Lietuvos nepriklausomybės klausimui politinėse Europos sferose ir plačiausiuose sluogsniuose, visur sugebėdamas įsiskverbti, prie visų prieiti, visiems užimponuoti. Martynas Yčas yra man apie tai pasakojęs, stebėte stebėdamasis Olšauskio paslankumu, landumu, drąsumu. (Yčas turėjo progos jį iš arti stebėti, dargi drauge veikti). Vienas didingiausiųjų anuometinių Olšauskio žygių buvo tai, kad jis išgavo iš Š. Sosto t. v. Lietuvių dienos paskelbimą — rinkliavą visame katalikų pasauly vargstančios Lietuvos reikalams. Surinkta bene trys milijonai frankų. Gaila, labai gaila, kad tas toks spalvingas, įdomus, vertingas asmuo baigė gyvenimą taip liūdnai tragiškai..

Apsižvalgę plačiau po visuomenės gyvenimą pirmojoj 1906 metų pusėj, vėl grįžkim į seminarijos pasaulėlį. Čia irgi silpnučiai revoliucijos atodūsiai visai išdūko, ir prasidėjo paprastas uolus mokslo bei saviauklos darbas: juk nepertoli mokslo metų, o ne vienam ir iš viso seminarijos gyvenimo galas, egzaminai, ir galutinis ryžimasis, ar ilgą drabužį visą gyvenimą nešioti džiaugsme ir liūdesy, varge ir laimėj, ar, su juo atsisveikinus, visam pasinerti trumpadrabužių jūroj. Tad susikaupta ir išsijuosus darbuotasi, ir melstasi, ramiai, ištvermingai, palaimingai.

Bet išorinio gyvenimo viena kita nerami bangelė vis dėlto dar užklysdavo ir į ramųjį mūsų kampelį. Sakysim, prasidėjus smarkiai dešiniajai reakcijai Rusijoj, susiorganizavus ten Rusų Tautos Sąjungai ir ėmus siundyti žemąsias žmonių aistras prieš pažangesniuosius elementus, ėmus ruošti žydų skerdynes, susidarė tam tikra nerimo atmosfera: pradėjo tai čia, tai ten sklisti kartais pagrįsti, kartais nepagrįsti gandai, kad ateinanti "juodoji šimtinė" daryti pogromo. Susidarė ir Lietuvoj atitinkama baimės nuotaika, sklido įvairūs gandai,

kuriais žmonės kartais ir patikėdavo. Tad nedyvai, kad ir į mūsų Dievulio saugomąjį kampelį vieną-kitą kartą užklysdavo juoda baimės banga. Ypač vieną sykį kuo nepradėta rimtai ruoštis pavojui. Dekanas net turėjo galvosūkio: net rimti draugai ėmė įspėjinėti — girdi, reikią ką nors daryti, tartis su viršininkais ar ką. Dekanas kažkodėl nenorėjo tikėti esant kokį realų pavojų. Gėda buvo eiti pas vyresnybę ir pasirodyti bailiam... Bet, antra vertus, tas draugų nerimas apkrečiamai veikė ir jį.. Tačiau jis nesiėmė jokių žygių. Ir šį kartą neapsiriko: gandai buvę vien gandai.

Berods Gavėnios pradžioj liko įšventinti kunigais ar ne trys populiarūs mūsų draugai iš ankstyvesniųjų kursų — Antanas Strazdas, Juodviršis ir Gaščiūnas. Šventiminių pietų metu dekanas sugalvojo išdrožti patriotinę prakalbą. Nebeatsimenu, ar tikrai buvo ir prefektas Liausas. Tiesą pasakius, būtų turėjęs būti, kadangi per pietus jis paprastai būdavo refektoriuje. Dekanas savo prakalboje norėjo išreikšti mintį, kad ir kiekvienas kunigas privalo mylėti savo tėvynę bei jos labui uoliai darbuotis, ir kad tas veikimas ne tik nėra priešingas Bažnyčios interesams, bet dargi, ką padarysi naudinga Tėvynei, tai bus naudinga ir Bažnyčiai. Dekanui visai nekvailai atsakė naujasis kunigas Strazdas, patriotiškai bei kunigiškai.

Tik štai po tos iškilmės prefektas šaukia pas save dekaną ir rūsčia mina pareiškia: ar drįstumei, kunige dekane, sąmoningai pasirašyti po ana nuomone, kurią išreiškei savo refektoriaus prakalboj? būtent, kad, kas naudinga tėvynei, naudinga ir Bažnyčiai? Pagalvojęs juk ir pats supranti, kokia pavojinga toji nuomonė!

Dekanas susigėdo, suprasdamas nepakankamai tiksliai išreiškęs savo nuomonę, kuri pagrinde vistiek yra teisinga: Tėvynę mylėti yra prigimtinė t. v. pagarbos dorybė (virtus pietatis), tad kiekvienas p r o t i n g a s jos praktikavimas negali nebūti naudingas ir Bažnyčiai. Bet vargšas klierikas nieko nebesakė savo mokytajam dogmatikos profesoriui, nors aiškiai jautė, jog ir profesorius ne visai pagrįstai jį puola:

būtų reikėję puolimą kitaip formuluoti. Bet kaip tas gudrybes lenkiškai išreikšti, kai žodžių bei sakinių trūksta? Tad taip sugėdintas ir išėjo.

O vistiek įdomu: karštas lenkas Liaus nebepuolė jo už patį faktą, kad oficialiai lietuviškai kalbėjo! Tad gali džiaugtis permaža tenukentėjęs.

Bet didžiausioji laimė dekanui buvo, kad pasisekė atlikti Basanavičiui minėtąjį vertimą, bei įteikti, o nei Kriškijonas, nei Liausas nesuuodė! Jei būtų sučiupę, dekano gyvenimas būtų nuėjęs visai kitu keliu. O šiaip — pasisekė pirmąjį savo gyvenime kartą sueit į sąlytį su garbingu Tėvynės vyru, anuometiniu Lietuvos vadu.

Vadu? Ar jis buvo anuomet tikras — jaučiamas bei klausomas — lietuvių vadas? Gal buvo kitas tikrasis vadas? O gal neturėjome anuomet tokio?

Reikia nepamiršti, jog kartais tik istorikai padaro iš tam tikrų praeities asmenų vadus, atsižiūrėdami į jų nuveiktų darbų, parašytų raštų, pasakytų kalbų sumą ir dėl to manydami, jog jie turėjo būti savo bendralaikių vadai; o tie bendralaikiai visai nemanė, jog tai esą jų vadai, ir jais nesekė. Tad bandysiu čia prisiminti, ar turėjome anuomet vadų, kurie būtų mus pajėgiai vedę, o mes būtume su tam tikru entuziazmu paskui juos sekę. Jau nebe pirmas mėnuo, kai apie tai galvoju, bet ligšiol dar nepasisekė rasti asmenų, kurie būtų buvę tikri mūsų vadai. Tikrais vadais laikyčiau tokius vyrus, kurie turi savo dvasioj bei širdy patrauklią idėją, ją ja degte dega patys ir moka uždegti kitus, yra dinamiški — pilni drąsos, ryžto, jėgos, reikiamų gabumų ir pasišventimo. Kiekvienas pripažins, jog tikro vado tipas buvo, pavyzdžiui, Hitleris ir Leninas, o žemesnio laipsnio — Musolinis ar Pilsudskis. Iš lietuvių vadiško tipo galėtume paminėti Voldemarą ar Krupavičių, o švelnesnės rūšies — Smetoną ar M. Sleževičių.

Kai žvalgaus po ano laiko Lietuvą, tokių tipų neregiu. Tiesa, Jonas Šliupas turėjo tinkamą tam medžiagą, bet buvo toli Amerikoj, pasirinko nekonstruktyvią, žalingą antireligin-

gumo idėją, ėmės vykdyti griaunamą visuomenės skaldymo darbą, įžeidė lietuvių beveik visos visuomenės brangiausiuosius idealus bei jausmus ir stumte atstūmė nuo savęs Lietuvių tautos beveik visumą, pasilikdamas "vadas be armijos".

Basanavičius bei Petras Vileišis, nors labai vertingi bei garbingi lietuviai, neturėjo reikiamo vadams dinamizmo. A. Jakštas, Maironis, Vaižgantas — taip pat. Kiti, jaunesnieji, dar nebuvo pasireiškę. Buvo pradėjęs reikštis K. Olšauskis. Jis turėjo, berods, visas tikro vado ypatybes; bet, sužibėjęs kuriam laikui, kaip tikras meteoras, jis kaip meteoras veikiai nukrito žemėn ir liūdnai užgeso.

Taip tatai mes, anuomet einąs mokslus jaunimas ir lietuvių visuomenė tikro didesnio vadovo ir neturėjome; betgi nejautėme ir ypatingo trūkumo, nes mus gaivino ir vedė, ir stūmė į žygius pati to laiko atmosfera, kuria kvėpuote kvėpavome visi — ir tariamieji vadai, ir tariamieji vedamieji, ir ėjome visi į priekį, kiekvienas savo svarbesnę ar menkesnę dūdą pūsdami. Gal kuriam dūdininkui ir atrodė, kad jis vadovaująs; bet tai buvo vien iliuzija: ir jis buvo neatsispiriamai bendros visus pagavusios bangos nešamas ten, kur tą bangą varė laiko vėjas, net, pasakyčiau, audra, kuri pamažu buvo susidariusi praeity iš gal neryškių laiko bei vietos aplinkybių ir aplinkos įtakų, kurios palengva išaugo į didelę galybę. Gražiai tai išreiškė Maironis savo kūrinėly "Nebeužtvenksi upės bėgimo"; bet ir jis dainavo vien tai, ką jautėme visi, ir tik dėl to visi priėmėme jo dainą, kaip savą. Beje, čia noriu priminti jaunesniesiems, kad nepamirštų kompozitoriaus Naujalio, kurs Maironio reikšmingąsias dainas pavertė muzika ir tuo būdu jas įdėjo į lūpas susiprantančiajam jaunimui, ypač lietuviams klierikams įvairiose seminarijose, o šie jau išnešiojo tas dainas, draug su Naujalio mokiniais vargonininkais, po visą Lietuvą ir jas įskiepijo į liaudies bei moksleivių širdis. Be Naujalio kažin ar Maironio dainos būtų buvusios tokios populiarios. Tai pabraukiu, ne Maironio didžius nuopelnus norėdamas sumažinti, bet Naujalio nuopelną Maironiui bei Lietuvai ryškiau iškelti.

SEMINARIJOS GYVENIMAS BAIGIAS

ŠTAI IR VĖL pavasaris įsigalėjo seminarijoj. Daugeliui mūsų paskutinis. Sužydėjo gegužis gėlėmis, sukvepėjo nuostabiomis kvapsnimis. Pasibaigė aulėse paskaitos. Užtat užgriuvo visu svoriu nelengvi, oi, nelengvi seminarijos dalykų egzaminai.. Oras nuostabus. Bet juo gėrėtis tetenka probėgom. Vaikščiojame po sodą ir mokomės, mokomės..

Darbo vaisiai, kaip paprastai tame Mistiniame Sode, visai neblogi, kadangi tinginių bei lepšių kaip ir nėra, o kiekvienas puikiai supranta, jog reikia prisirinkti rimtų žinių ir daug, nes šiaip būtumei menkas sielų vadas. Pagaliau tai — sąžinės atsakomybė Dievo akivaizdoj.

Egzaminų darbymety be galo maloni atilsio diena — gegužinių iškyla. Šį kartą plaukėme laivu žemyn Nemunu. Diena buvo saulėta, šilta. Nemunas blizgėjo, kaip ištirpytas sidabras. Toliai mėlynavo, tartum svajonė. Visi buvo linksmi. Bet mums ketvirtokams tą auksinę nuotaiką lyg švelnučiu šydu, gaubė nepasakomas šviesaus liūdesio jausmas: juk tos gegužinės mums paskutinės seminarijoj..

Paskutinės.. Ach, paskutinumo dėsni! tavo būtinumo visagalybe, tavo neišvengiamumo grėsme! tavo viską išplėšiančioji ir nusinešančioji lemtie! didžioji Paskutinybe! kiek tu suteiki širdžiai nerimo be rūpestingo lūkesčio, sopulingų išsiskyrimų, nebegrąžinamų praradimų, nebeatitaisomo gailesčio! betgi ir kiek bėgančioms valandėlėms saldumo, nykstantiems dalykams brangumo, visam tam banguojančiam praeinamumui vertės, visam tam skausmui grožio!.. Kiekvienas "kasdien", "kas metai" gauna to skaudaus grožio išgyventi, to gražaus skausmo paragauti. Laimingai auga vaikas tėvų namuose — ir štai ateina laikas, kada reikia juos palikti,

išvykstant svetur mokslo: paskutinis mėnuo, paskutinė savaitė, paskutinė diena — ir šviesi vaikystė jau nebegrąžinama praeitis.. Baigiasi mokslo dienos: paskutinis mėnuo, paskutinė savaitė, paskutinė diena — ir jaunuolystės amžius, kaip rojaus paukštė, nebesugrįžtamai išskridus į tolybes.. Subrendusio asmens gyvenimas, platūs užsimojimai, ryžtingi žygiai, skaidrūs pasisekimai, sopulingi nesėkmės smūgiai.. Metai po metų, dešimtmečiai po dešimtmečių — ir štai angoj šalta senatvė: paskutinis mėnuo, paskutinė savaitė, paskutinė diena — ir gyvenimas baigtas.. Koks gražus jis atrodo saulėlydy! kokios brangios paskutinės valandos!..

Paskutinės seminarijoj gegužinės.. Kaip įtemptai jaučiu tą ilgesingą jų melancholiją, tą bevirpantį saldų sopulį neišvengiamo išsiskyrimo minty.. Ypač grįžtant namo.. Plaukėme Nemunu mėnesienos tvane, po beribiais mėlio skliautais, žvaigždėms švelniai besišypsant.. Ramu ir tylu buvo erdvėse. Vien laivas ritmingai bei ramdomai plakė vandenį, suokdamas ūžesio giesmę.. Visata atrodė tokia didinga, tokia begalinė, tokia slėpiningai graži.. Jaučiaus tos didybės gyva dalelytė, nors be galo maža, betgi pakankamai didelė, kad įstengčiau mintim bei geismu ją visą apglėbti.. Ir geidžiau apglėbti, vaikiškai, mylautinai, prie širdies ją priglausti.. O, kad ji galėtų man bent kokiu ženklu parodyti, kad ji mane supranta, užjaučia, kad irgi mane myli.. Kad bent būtų šalia kita tokia pat, kaip aš, jos dalelytė, kur mane visai suprastų, atjaustų, pritartų ir mylinčiai tartų: taip, mudu — draugai, mudu — broliai, mudu — prieteliai! viskas mum bendra — ir dvasia, ir širdis, ir mintys bei svajonės, troškimai bei pasiryžimai, darbai ir kovos, gyvenimas bei mirtis!..

Tačiau ar jis patenkintų širdį, kur ieško begalybės?.. Ir žmogus prisimeni amžiną Augustino žodį, kad Viešpats yra mus sutvėręs sau, ir nerami yra mūsų širdis, iki atsilsės Jame.. Taip, Jis tik gali būti prietelis, kur visai patenkina beribes mūsų aspiracijas. Jam tad pasivesim, į Jį eisim, bėgsim visu širdies troškimu, visa viltim, visu džiaugsmu — per visą gyvenimą, iki grabo lentos!..

Praėjo gegužinės. Atėjo ir paskutinė seminarijoj diena. Atsisveikinimas. Ir išsiskyrimas: kursas po atostogų dar susirinks keliems mėnesiams prisiruošti teoretiškai bei praktiškai šventimus priimti; o dekanas su Vladu Jurgučiu ir Jonu Jucium dar vyks į tolimąjį Peterburgą praplėsti savo akiračio dvasinėje akademijoje, kur tik 1907 metų lapkričio 30 dieną (sen. stilium) katedroje iš Plocko vyskupo Jačevskio (Jočio?) priims subdjakonatą, o pačioj gruodžio pradžioj dijakonatą, o kunigystę dekanas priims tik 1908 m. gegužės 18 (31) dieną iš vyskupo Gasparo Cirtauto Kauno seminarijos bažnyčioj, o Jurgutis — metais vėliau. Taip tatai klierikų kurso šeima ėmė maišytis: su vienais mokeis, su kitais šventeis. Tik man kunigystę teko priimti drauge su tais draugais, su kuriais į seminariją buvau įstojęs 1903 metų rudenį. Betgi iš anuomet įstojusiųjų 45 buvo belikę tik bene 17.. Seminarija stipriai sijoja kunigystės kandidatus!

Čia būtų galima šiuos atsiminimus ir baigti. Tačiau taip noris bent trumpai dar kartą atminty pergyventi tas rūsčiai kilnias bei gražias šventimų dienas. Tie mūsų išgyvenimai gali būti įdomūs ir tiems skaitytojams, kurie savo gyvenime tokių dalykų neturėjo. Kalbu apie "mūsų" išgyvenimus, kadangi visi, apskritai imant, tomis pat mintimis bei jausmais gyvenome.

Tie paskutinieji šventimai buvo augštesnieji šventimai — subdijakonatas, dijakonatas ir kunigystė. Lemtingiausiasis ir klierikui baisiausiasis tai subdijakonatas, kadangi, tą šventimą priimdamas, tartum peržengi savo likimo Rubikoną: grįžt į pasaulinį gyvenimą jau nebebus galima.. Tiesa, labai svarbiais atsitikimais, taigi labai retai, Š. Tėvas duoda dispensą — atpalaiduoja nuo kanonų teisės uždedamųjų ant subdijakono pareigų bei suvaržymų; bet prieš tuos šventimus kandidatai apie tą retą atvejį nė negalvoja; vien žino faktą, jog žengią galutinį žingsnį ten, iš kur nebebus galima sugrįžti: pasiliksi Kristaus kareiviu visai amžinybei...

Čia turiu pabraukti, jog, prieš subdijakonatą priimant, mus gąsdino ne tai, kad nebeatšaukiamai turėsim pasilikti

Kristaus kariuomenėj, kad tuoj teks visam išsižadėti kaikurių žemės malonumų: juk, su labai nedaugeliu išimčių, į seminariją buvom įstoję kaip tik to padaryti, ir tai buvo mūsų idealas. Bijojome vien to, ar tikrai neklystame, verždamies į kunigus, ar turime pašaukimą, ar nesilaužiame, kaip vagys ir plėšikai, į Viešpaties šventyklą, kur ne mums vieta.. Juk tai būtų dideliausia nuodėmė, kurios pragaištingos pasėkos būtų tiesiog neapskaičiuojamos sau patiems ir kitiems.. Per ketverius jau metus svyravom ir būgštavom, ir trokšdami, ir bijodami esą neverti tos amžinosios kunigystės pagal Melchisedeko pavyzdį..

O kad reiks ko žemiškai malonaus išsižadėti — vai, Dieve, anuomet mums atrodė (bent dideliam daugumui) tokie menkniekiai, lyginant su ta kunigystės garbe, jos troškimu ir *šiurpulinga baime, jog gal esame jos neverti ir galime* nusikalsti neapsakomai žemu judošiškumu bei pasibaisėtina šventvagyste. Juk nesugedusios jaunos širdys buvo pilnos skaistaus idealizmo..

Ir ko gi turėjom išsižadėti? Kokių didesnių turtų susikrauti ir jais nevaržomai gyvenime pasigėrėti? Apie tai jaunos idealistų širdys nė svajote nesvajodavo. Jie žinojo, kad už jų tarnybą žmonės parūpins jiems bent minimum pragyventi ir šiek-tiek atsilyginti saviesiems už keliolika metų pasiaukojimų; o kas atliks (jei atliks) — jie galės panaudoti svarbiam kultūriniam uždaviniui — leisti į mokslus gabesniuosius savo šeimų narius, nekalbant apie katalikiškų įstaigų, laikraščių, knygų palaikymą — visa tai ateity jie sąžiningai atliko.

Išsižadėti laisvesnio bei linksmesnio gyvenimo būdo, daugelio pasismaginimų bei pramogų? Betgi tai anuomet mums atrodė tokie niekai, lyginant su augštu mūsų uždaviniu!.. Pagaliau per kelerius metus seminarijoj save išbandėm ir įsitikinom lengvai galį be tų dalykų apseiti. O juk esama daugybė visokių padorių gyvenimo malonumų, kurie, šalia mėgstamojo darbo, gali maloniai užpildyti laisvas valandas, — mokslai, knygos, muzika, daina, menas, rašomoji kūryba ir t.t.

Išsižadėti didelės dalies savo laisvės ir visiškai pasiduoti popiežiaus bei vyskupo autoritetui, būti lyg kareiviu kariuomenėj po griežta viršininkų valdžia? Tai mums neatrodė anuomet nė kiek sunku ar nemalonu: labai gerbėme dvasinius savo vadovus bei mylėjome, netgi tokius kaip Kriškijonas ar Liaus lenkaujančius gerbėme ir gana branginome — tad visai paklusti popiežiui ar vyskupui mums atrodė visai natūralu ir miela.

Išsižadėti pasaulietinių drabužių ir nuolat dėvėti kuniginę uniformą, tokią skirtingą, tokią puolančią į akį? Na, čia tai mums nebuvo anuomet jokios problemos: ir mes patys, ir mūsų tėveliai bei artimieji laukte laukė, kai stojome į seminariją, kuomet čia pagaliau pasirodysim apsivilkę kunigiškai, ir džiaugės mus tokius išvydę, ir gėrėjos tuo tikrai estetišku kunigo sutonu, ir mes patys džiaugėmės, ir buvome pasiryžę niekuomet jo neišsižadėti, nepaniekti, nesibodėti, juoba nesigėdyti. Mums anuomet būtų atrodę tiesiog nesuprantama, kaip galima nemėgti ar dargi gėdytis uniformos, rodančios mus esant narius Katalikų Bažnyčios, tos didingos, senovinės, garbingos organizacijos: jos ar jos uniformos nebranginti, ja nesididžiuoti būtų anuomet mums atrodę esant žemą šiaudadūšiškumą, nuostabų neišmintingumą, keistą savęs negerbimą.

Buvo dar vienas dalykas, kurio, priimant augštuosius šventimus, reikėjo išsižadėti — tai pilnutinės moters meilės bei moterystės (apie skaistybės reikalą nė nekalbant, kadangi visi turi laikytis tos dorybės). Taip, tai, objektyviai imant, vidutiniškam žmogui turėtų būti tikrai sunku.

Jei taip, tad kodėl aš tuose savo atsiminimuose beveik nieko nekalbėjau apie moteriškės rolę klieriko gyvenime, lyg tartum moterų nė nebūtų buvę jo pasaulėly? Nejaugi anuomet klierikai buvo tokie anormalūs asmens, kurie nė juste nejautė gyvenime šalia jų egzistuojant, net visą gyvenimą persunkiant, moteriškąjį elementą?!

Kalbu visai nuoširdžiai: per visą savo seminarijos gyvenimą tegirdėjau klierikus šnekant apie moterį gal porą kartų

ir tai labai maža bei visai kukliai. Nekalbu apie moralinės teologijos ir kanonų teisės paskaitas, kur studijų reikalu profesoriai turi kalbėti ir studentai mokytis apie be galo svarbius gyvenime bei dorovėj vyriškio - moteriškės santykius. O šiaipjau klierikai vengdavo apie moterį kalbėti. Kodėl?

Bet pirma maža pastaba: anais laikais tėveliai, kur turėjo sūnų, mielai numatydavo bent vieną leist į kunigus, žinoma, jam sutinkant; tuo kandidatu jie numatydavo gabiausiąjį bei gražiausiąjį — kad Dievuliui būtų paaukota ne kokios ten atmatos, o kas turima geriausia; žinoma, tas rinktinis turėdavo, tėvelių nuomone, būti kunigystei tinkamas — vadinas, užtenkamai doras, ypač skaistus bei pamaldus; ypač žiūrėdavo, kad nebūtų nenugalimai linkęs į merginas, bet pakankamai santūrus bei nusigalįs; ir, turėdami tokį, saugodavo, kaip savo akies vyzdį, kad pasaulio dvasia neigiamai jo nepaliestų. Kadangi anuomet mūsų šeimų gyvenimas būdavo, apskritai imant, pavyzdingas, tad tą rinktinę kandidato gėlę ir išsaugodavo arba visai gerai, arba bent pusėtinai. Toliau vaikinas eidavo mokslus kurioj mūsų krašto gimnazijoj, paprastai mažam ar bent nedideliam mieste, kurie dar nebuvo stipriai paliesti sugedimo. Disciplina mokyklose būdavo griežta; mokiniai turėdavo gyventi padoriuose butuose, mokyklos stropiai prižiūrimuose. Netinkamų vaidinimų nebūdavo, kadangi nei teatrų, nei kinų, nei juoba televizijos nebūta. "Komikai" neegzistavo. Nepadorių paveikslų niekas nekolportavo. Knygos būdavo mokyklos rūpestingai atrenkamos; iš šalies irgi beveik niekas nekišdavo mokiniams nepadorių knygų. Pagaliau ir pats kunigystės kandidatas būdavo nusistatęs išlikti skaistus ir vengdavo nereikalingų pažinių su kitos lyties asmenimis. Ir visa tų laikų mūsų provincijos atmosfera buvo gana padori: į moteriškę būdavo žiūrima dar pakankamai romantiškai, kaip į būtybę, kuri turi būti nekalta ir kilni, ir ypač jaunimas jos atžvilgiu stengdavosi būti korektiškas,

pagarbus, riteriškas, jausdavos jos draugijoj kiek susivaržęs ir nelengvai prieidavo prie konfidencinių santykių. Tokiu būdu būsimasis klierikas, nors, kaip gyvas jaunuolis, kartais svajonėse ar rečiau ir elgesy kiek ir nukrypdavo nuo griežtos katalikiškos moralės, bet ir vėl taisydavos ir didelių nusikaltimų skaistybei nepadarydavo, juoba neįsigydavo žemų įpročių. Ir atvykdavo į seminariją dar neapipuvęs. Ir moteriškės visam gyvenimui išsižadėti jam nebūdavo sunku. Tai pasidarydavo kažkaip savaime, nė nepajuntant kokios kovos ar problemų: juk taip labai jis būdavo nuo pat švelnios vaikystės prie tos minties pripratęs, o ir visi jo artimieji, ir pažįstamosios mergaitės; ir šioms tai buvo savaime suprantamas dalykas, kad klierikas turi jų išsižadėti ir toliau jas traktuoti nebe kaip moteris, bet kaip beveik belytes seses. Ir atostogų metu išlikdavo su jomis toks korektiškas visai natūralus santykis po uolia artimųjų, netgi draugų klierikų priežiūra, nes draugo perspėjimo pareiga buvo juose aiški bei gyva.

AR TIKRAI DIEVAS TAVE ŠAUKIA?

PETERBURGAS. Rytoj — subdijakonatas. Mes, paskirtieji, baigėme aštuonių dienų rekolekcijas, ruošdamies prie to lemiamojo žygio. Rytoj šiuo laiku jau bus po visam.. Bet ligtol kiek dar teks prisibūgštauti, prisikankinti!.. Nors jau tiek ilgai galvoji bei svyruoji, vis dar neįmanoma aiškiai išspręsti, švęstis ar ne? esi Dievo pašauktas į kunigus ar ne?.. Tai svarbiausiasis, nepalyginti svarbesnis už visus klausimas!.. Kaip jau matėme, ne išsižadėjimas ko ten malonaus ar brangaus žemėje slegia širdį, ne! Tai padarėme ir dar padarysime rytoj mielu noru.. Bet tas grasmingasis klausimas — ar tikrai Dievas tave šaukia?!

Vienas dalykas ramina: viršininkai sako: turi priimti tuos šventimus! O juk jie nusimano, jie mus pažįsta, mes juk nuo jų nieko neslėpėme.. O lieka dar vienas paguodos pilnas, nors vienkart baugus dalykas: mūsų dvasios tėvas! atliksim jam visuotinę išpažintį — ir te jis ryžtas, tepasako mums taip ar taip! eikit, priimkit subdijakonatą, arba — ne, neikit, neimkit, nes nesate verti!..

Tai ir padarysim! prie jo nutarimo prisitaikysim! ir — Dievo valia! Bent kartą nurimsim!.. Atskleisim dvasios tėvui, kaip atvirą knygą, visą praeitąjį gyvenimą: nuo kūdikystės lig seminarijos, kad žinotų, kokie pirma buvome, ir nuo įstojimo į seminariją ligšiol, kad žinotų, ką per tą laiką savo dvasios būsenai padarėme, ką pasiekėme dorybės kely, kiek įgijome atsparumo nuodėmei ir ar turime bent kiek panašumo į gerą kunigystės kandidatą..

Mes buvome trys lietuviai: Vladas Jurgutis, Jonas Jucius ir aš. Jurgutis su Jucium atliko išpažintį bene pas tą mūsų

mėgstamąjį filosofą kun. prof. Feliksą Drzewieckį, tokį pasišiaušusį išmintingą keistuolį, bet auksaširdį, praktišką, plačiai žiūrintį žmogų, kurs iš triušio nedarydavo dramblio, o palinkusį augmenėlį atitiesdavo ir iš šiaudadūšio mėgdavo daryti vyrą. Ir aš pas jį mielai nueidavau išpažinties; bet štai atvyko čion profesoriauti kun. Jurgis Matulevičius — ir aš prisiplakiau prie jo. Ir nesigailėjau. Dabar atlikau pas jį išpažintį, pasivesdamas jo sprendimui. Jis sprendė: imk šventimus! Ir aš nurimau: taip jį gerbiau ir juo pasitikėjau.

Ryto metą nusiskubinome į katedrą. Taip buvau susijaudinęs, jog nieko nebeatmenu, kaip ten nuvykome, kaip apsitaisėme iškilmei, kaip atrodė katedra, net kokia buvo vyskupo Jačevskio išvaizda.. Išėjome į presbiteriją, suguldėme kniūpščia.. Niekas neatsikėlė ir neišbėgo iš baimės, kaip kad retkarčiais atsitinka. Ir nuostabu: net tų didingų ceremonijų nė kiek nebeatsimenu — vien kažkoks rūkas.. Pasibaigus šventimui, grįžom į zakristiją, kaip perkankintos aukos, bet kažkaip ramu ir gera buvo dvasioje.. O pavargęs jaučiaus, kaip ligonis beatsigaunąs po sunkios ligos..

Kas panašaus dalyko nėra išgyvenęs, negalės visiškai atjausti, kaip jautėmės. Vadinas, pasibaigė svyravimo, nerimo, kankynių laikas. Dabar nieko nebeatšauksi, niekur kitur nebepasuksi. Dabar kelias aiškus — ligi amžiaus galo būsi Bažnyčios karys, žinąs, ką darysiąs šiandien ir rytoj, ir per visą amžių.. Koks tai jaukus, palaimingas jutimas!

Po dviejų dienų to paties vyskupo Jačevskio buvo mums suteiktas ir antrasis augštesnysis šventimas — dijakonatas. Dabar jau stovime paskutiniajam laipsny prieš pat kunigystę. Jau galime dalyti žmonėms Švenč. Sakramentą..

Po to prabėgo kaip mirksnis keletas mėnesių. 1908 metų gegužio pradžioj mirė garbingasis vyskupas Mečislovas Leonardas Paliulionis, ir Žemaičių vyskupo katedrą užėmė buvęs jo padėjėjas vyskupas Gasparas Felicijonas Cirtautas. Kai 1907 metų pradžioj buvęs mūsų seminarijos rektorius prel. Antanas Karosas buvo Š. Sosto paskirtas Žitomiriaus vyskupu padėjėju, jo vietą seminarijoj kaip rektoriaus gavo vysk.

pad. Cirtautas. Tai buvo labai išmintingas vysk. Paliulionio žygis: lietuvių kova su nelemta lenkyste Lietuvoj buvo tiek įsiliepsnojusi, jog reikėjo Žemaičių seminarijoj būtinų reformų, visų pirma pašalinant liūdnai pagarsėjusį savo lenkiška aistra kan. Kriškijoną inspektorių ir pastatant rektorium lygų savo verte Karosui, o turintį neblogą vardą lietuvių patriotų tarpe, kaip saikingą žemaitį, į lietuvių - lenkų kovas nesikišusį, bet teisingą abiem šalim ir užjaučiantį lietuvių reikalus. Į kan. Kriškijono vietą buvo paskirtas inspektorium lenkiškos orientacijos žemaitis kan. Pacevičius, Šilalės klebonas, niekuo ypatingu nepasižymįs, nei mokslu, nei gabumais, vien tik padorus kunigas.

Po vysk. Paliulionio laidotuvių tuoj išvykau į Kauną pas naująjį vyskupijos valdovą ir seminarijos rektorių, tikėdamasis, jog jis lengviau sutiks išleisti mane kuriam laikui į užsienį, į kurį nors garsesnį universitetą pasiklausyti Vakarų Europos katalikų teologijos bei filosofijos. Neapsirikau: vysk. Cirtautas be jokių priekaištų sutiko, kad važiuočiau į Austrijos Innsbrucko universitetą, pirma įsišventinęs kunigu. Šventimai turėjo būti čia pat gegužės 18/31.

Ėmėme kun. šventimus apie 18 klierikų. Be manęs, ėmė šventimus bene dar šie: Adomavičius, Baršys, Bandziulis, Cynis, Galinauskas, Gendrėnas, Inčiura Jurgis, Jonauskas, Laugalys Jonas, Lumbė, Malinauskas, Polonskis, Purickis, Stasiulionis, Vilčinskas, Žebrauskas.

Rekolekcijas sėdėjome 8 dienas. Jau toli gražu nebebuvo tiek susirūpinimo bei baimės, kiek prieš subdijakonatą, nes čia nebekilo pašaukimo klausimas, o vien stengtasi aiškiau įsisąmoninti kilnias kunigo pareigas ir tvirčiau pasiryžti jas sąžiningai eiti. Vai, kas to nenorėtų? Tad dėjomės ir dėjomės į širdį, jog būsim ištikimi savo Jėzui.

Rekolekcijas laimingai baigėme. Dabar susijaudinę ir džiaugdamies laukiame rytdienos, kada didysis kunigas pašvęs ir mus kunigais... Juk tai — tokia svarbi, tokia didinga

diena mūsų šiame gyvenime ir visoj amžinybėj!.. Nebeatsimenu, ar tą naktį ilgai miegojau; bet laukiau ir bijojau, ir džiaugiaus, ir meldžiaus gal karščiau, nei kada nors..

Ir štai jau mes, keliolika laimingųjų, savo senutės seminarijos bažnyčios presbiterijoj.. Ir tas šventasis vyskupas Gasparas Pirmasis ir Vienintelis, o gal ir Paskutinysis, tas didingasis ir paprastasis Abraomas Patriarkas, tas Taikingasis, pradeda didingas apeigas, per kurias įvyks tiesiog netikėtina permaina: iš paprastų jaunuolių pasidarys Augščiausiojo kunigai visai amžinybei, nebeišdildomai nei šventume, nei nuodėmėj, nei danguje, nei pragare.. Viskas — lyg stebuklingas sapnas, o vienkart skaidri tikrovė.. Tiesiog netiki savo ausimis, kai Didysis Kunigas, tave pašvęsdamas, taria: imk galią atleisti nuodėmes vardan Tėvo ir Sūnaus, ir Šventosios Dvasios!.. Imk galią daryti Viešpaties Jėzaus Kristaus Kūną ir Kraują ir atnašauti š. Mišių Auką vardan Tėvo ir Sūnaus, ir Šventosios Dvasios!.. Imk galią skelbti Evangeliją vardan Tėvo ir Sūnaus, ir Šventosios Dvasios!.. Argi tai galimas dalykas? Tokios antžmogiškos galios! Ir tu, menkas žemės kūdiki, esi dabar tiesiog milžinas!..

Ir tos pirmosios, nuostabiosios, graudingos š. Mišios, kurias čia visi 18 naujų kunigų drauge su savo Galva — Vyskupu šventintoju laikome!.. Kai atėjo momentas, kada reikia drauge su juo ištarti tuos galinguosius žodžius, kurie patį Viešpatį Jėzų atkvies iš augštybių ant šio štai altoriaus ir Jį įkūnys į duonos bei vyno pavidalus, tai siaubas ir džiūgavimas pripildė dvasią.

Pasibaigė kilnus vyksmas. Išėjome į dieną, jausdamies galingi, pasiryžę darbuotis, kovoti, ištverti, mylėti visus, gera daryti, kilt į augštybes.. Ir visur bei visuomet būti su Juo, nes juk be Jo — mes niekas! Betgi š. Povilas drąsina ir įkvepia vilties: visa įstengiu padaryti, laikydamasis Jame, kuris mane stiprina!

Anomis šviesiomis valandomis nemąstėme, jog gyvenimas — ilgas ir vingiuotas kelias, ir vienas tik Dievas žino, kas ir kur būsime po kelių tokių vingių.. Anuomet neprisimi-

nėme amžinųjų senojo Terencijaus žodžių: "Homo sum; humani nil a me alienum puto" (Heauton Timorumenos, I, i. 25)..

Kai dabar, po beveik 50 metų, pasižiūrim, kurie dar gyvi, į tą aušrinę praeitį, kaip gi liūdna pasidaro! Vai, kiek klaidžiota, kiek klupinėta! Kaip toli pasilikta nuo to, ką reikėjo pasiekti! Kokių neištikimų Kristaus karių mūsų būta!.. Ir noris verkti ir ką nors daryti.. O, kad būtų galima iš naujo pradėti!.. Bent vertingai baigti!..

Taip, be galo skaudu.. Bet ir graudu, ir gražu prisiminti anas tyras, kaip skaidrų upelį, valandas..

Vėl brėkšta, sklenda, lyg aušros šešėliai,
vaizdų aidai tolių skaisčių dienų..
Aidų kvapai, momentai švelniasieliai,
vėl su jumis pakirdęs gyvenu..

Ir nūn, kada man sieloj auštat vėlei
po tiek skausmų, po tiek klaidų liūdnų,
be dūmų jūs, tylieji debesėliai —
vaizdų aidai tolių skaisčių dienų..

Galas

VARDYNAS

TURINYS